
Национална установа – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“ - Битола

Милка Котевска
Лидија Мирчевска

Издавач
Националната установа – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“
Битола

За издавачот
Науме Ѓоргиевски

Автори
Милка Котевска
Лидија Мирчевска

Лектор
Здравко Божиновски

Печати
АД „Киро Дандаро“ – Битола
2010

ПОВОЕНИТЕ МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ
низ страниците на периодиката
во НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола

I

Битола, 2010

СОДРЖИНА

Предговор	7
Абаџиев Ѓорѓи	9
Андреевски Цане	21
Атанасовски Михо	31
Бојаџиски Борис	39
Бошковски Јован	43
Ивановски Гого	53
Ивановски Србо	65
Јаневски Славко	75
Конески Блаже	93
Куноски Васил	115
Леов Јордан	123
Малески Владо	135
Матевски Матеја	145
Митрев Димитар	159
Наумчески Волче	173
Николески Ванчо	181
Попов Стале	189
Поповски Анте	203
Тодоровски Гане	217
Точко Иван	231
Чашуле Коле	241
Шопов Ацо	253
Критички осврти за повоената литература	267
Користена литература и периодични списанија	269

CIP - Каталогизација во публикација
Национална установа - Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“, Битола

821.163.3.09:05
821.163.3(02.053.2).09:05

КОТЕВСКА, Милка

Повоените македонски писатели низ страниците на периодиката во
НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола. I / Милка Котевска, Лидија
Мирчевска. - Битола : Национална установа - Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“, 2010. - 271 стр. : илустр. ; 21 см

Слики и библиографии на застапените автори. - Тираж 300. -
Библиографија: стр. 269-271

ISBN 608-4538-17-7 (10)
ISBN 978-608-4538-17-2 (13)

1. Мирчевска, Лидија[автор]

а) Македонска книженост - Периодични списанија - Критички осврти
б) Македонска книжевност за деца - Периодични списанија - Критички
осврти

COBISS.MK-ID 18622529

ПРЕДГОВОР

Публикацијата, „Повоените македонски писатели низ страниците на периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола“, претставува уште едно од многубројните изданијата на Националната установа - Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Битола, институција која постојано се движи по нагорна линија, презентирајќи развиена библиотечна дејност.

Идејата за создавање на оваа книга дојде сосем спонтано, така што ние библиотекарите во ова одделение се ставивме во улога на корисници и пред себе си поставивме неколку отворени прашања во врска со периодичниот материјал што го имаме, односно како на поедноставен начин да го доближиме до нашите читатели. Затоа се одлучивме да ги истражуваме повоените македонски писатели што ги изучуваат средношколци, студенти, како и другата популација, за кои овие великани во литературата претставуваат сфера и предизвик во нивната професија.

Книгата ја содржи првата повоена македонска генерација, која своето разновидно книжевно дело го создаде во текот или веднаш по Народноослободителната борба. Застапени се поетите Ацо Шопов, Славко Јаневски, Блаже Конески, Гого Ивановски, Србо Ивановски, Гане Тодоровски, Цане Андреевски, Анте Поповски, Михо Атанасовски, Матеја Матевски; прозните автори Стале Попов, Ѓорѓи Абаџиев, Иван Точко, Владо Малески, Димитар Митрев, Славко Јаневски, Јордан Леов, Јован Бошковски, Коле Чашуле и писателите што пишуваа за деца Ванчо Николески, Борис Бојаџиски, Волче Наумчески, Васил Куноски и Славко Јаневски.

Со изборот на содржината во книгата „Повоените македонски писатели низ страниците на периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола“, уверени сме дека нашите корисници ќе ја имаат пред себе книгата како мал прирачник, како практично помагало и потсетник, така што на побрз начин ќе можат да допрат до нивните критички осврти, огледи и статии истражени во периодичните списанија. Оваа книга претставува

Македонските повоени писатели

краток библиографски преглед на повоените македонски писатели – поети, раскажувачи, романиери, драмски автори, критичари, публицисти и писатели за деца, како и критичките осврти за нив. Со ова се потврдува дека периодичните списанија сè и остануваат наша постојана придружба, како сведоци во историскиот од на еден народ, на една средина, во сите области на животот, работата и творењето.

АБАЏИЕВ ЃОРЃИ **(1910-1963)**

раскажувач
романиер
историограф
публицист
сценарист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Абаџиев Ѓорѓи е роден на 7 октомври 1910 во Дојран. Средно образование заврши во Горна Џумаја (Благоевград). Студирал на Правниот факултет во Софија каде што зеде активно учество во организациите на прогресивната македонска емиграција во Бугарија. Беше член на Македонскиот литературен кружок (1938-1941) и на Македонскиот литературен кружок „Никола Вапцаров“ во Софија (1946-1947). Беше уредник на весникот „Македонско знаме“ (1945-1947). По враќањето во Македонија, во 1948 година, разви плодна дејност како писател, публицист и историчар. Работеше како директор во Институтот за национална историја во Скопје. Беше член на Друштвото на писателите на Македонија од 1949 година. Животниот и писателскиот пат го заврши на 2 август 1963 година.

Ѓорѓи Абаџиев е познат како историски белетрист бидејќи историјата има истакнато место во неговите дела. Автор е на делата: „Труд и луѓе“ (уметнички репортажи и раскази, коавторство, 1936); „Изгрев“ (раскази, 1950); „Епопејата на Ножот“ (раскази, 1951); „Последна средба“ (раскази, 1953); „Арамиско гнездо“ (роман, 1954); „Пустина“ (роман, 1961); „Табакерата“ (раскази, 1962); „Балканските војни во Македонија“ (монографија, 1972). Во 1972 г. е објавен избор од неговото творештво во четири тома.

Сценариото за филмот „Мис Стон“ (1958) е неговиот прв чекор во филмската уметност. Пишуваше и сценарија и радио драми, а неговите дела се преведувани на српски и албански јазик. За својот богат прозен опус во 1948 година е награден од владата на НРМ, а во 1961 година е награден со Октомвриската награда за романот „Пустина“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Божинова, Драгица: „Ликовите во „Пустина“ на Ѓ. Абаџиев“. Развиток, 1980, год. XVIII, бр. 9, стр. 746-756
- Божинова, Драгица: „Пејзажот на насилството во романот „Пустина“ од Ѓорѓи Абаџиев“. Современост, 1993, год. 43, бр. 9-10, стр. 92-98
- Друговац, Миодраг: „Д. Митрев за „Историската белетристика на Ѓ. Абаџиев“. Развиток, 1983, год. XXI, бр. 1-2-3, стр. 32-37
- Друговац, Миодраг: „Ѓорѓи Абаџиев – сепарат“. Современост, 1970, год. 20, бр. 7, стр. 711-741
- Друговац, Миодраг: „Судот на совеста“ (За ликот на Арсо во романот „Пустина“ на Ѓорѓи Абаџиев). Современост, 1968, год. 18, бр. 1, стр. 81-88
- Ѓурчинов, Милан: „Ѓорѓи Абаџиев: „Пустина“. Разгледи, 1961, год. IV, бр. 3, стр. 280-284
- Јанкоски, Ангелко: „Обработка на книгата за лектира во VII одделение – „Арамиско гнездо“ од Ѓорѓи Абаџиев“. Литературен збор, 1985, кн. 5, стр. 119-120
- Маленко, Димче: „Ѓорѓи Абаџиев: „Пустина“. Стремеж, 1962, год. VIII, бр. 1, стр. 53-54
- Маленко, Димче: „Ѓорѓи Абаџиев“. Стремеж, 1963, год. IX, бр. 4, стр. 20-21
- Митрев, Димитар: „И нов и свој“ (Ѓорѓи Абаџиев: „Пустина“). Современост, 1961, год. 11, бр. 9, стр. 923-933

- Митрев, Димитар: „Изгрев“ раскази од Ѓорѓи Абаџиев“. Нов ден, 1950, год. 6, бр. 7, стр. 96-111
- Momirovska, Nada: „Gorgi Abagiev as a narrator – an individual historical author“. Спектар, 1997, год. 15, бр. 30, pp. 53-51
- Павловски, Јован: „Историјата и прозата на Ѓорѓи Абаџиев“ (По повод деведесетте години од неговото раѓање). Стожер, 2000, год. IV, бр. 36-37, стр. 4-7
- Пановски, Доне: „Ѓорѓи Абаџиев (1910-1963)“. Развитие, 1988, год. XXV, бр. 7-8, стр. 336-342
- Спасов, Александар: „Ѓорѓи Абаџиев – поетот на Илинден“. Прилози, Одделение за лингвистика и литературна наука, 1993, год. XVIII, бр. 2, стр. 33-42
- Спасов, Александар: „30 години од смртта на Ѓорѓи Абаџиев – поетот на Илинден“. Разгледи, 1993, год. XXXVI, бр. 7-8, стр. 448-459
- Сталев, Георги: „Незаборавни средби“. Стремеж, 1963, год. IX, бр. 4, стр. 22-23
- Старделов, Георги: „Ѓорѓи Абаџиев“. Современост, 1963, год. 13, бр. 7-8, стр. 428-431
- Стерјовски, Александар: „Ѓорѓи Абаџиев“. Развитие, 1975, год. XIII, бр. 5-6, стр. 299-308
- Тодоровски, Гане: „Младешките стихови на Ѓорѓи Абаџиев“ (Досега непозната ракописна збирка (поетски албум). Синтези, 2005, бр. 1, стр. 16-18

Доне ПАНОВСКИ

ЃОРЃИ АБАѢИЕВ
(1910 – 1963)

Годинава се навршија дваесет и пет години од смртта на познатиот македонски писател, публицист и историчар Ѓорѓи Абаџиев. Тој ѝ припаѓа на првата наша повоена генерација писатели која врз себе ја зеде одговорната задача за создавање на првите жанрови во нашата нова литература. Така и Абаџиев се јавува како прв автор на историска проза. Во своите први раскази во слободната татковина Абаџиев пишува врз историски теми, пишува за настани и личности од Илинден и од Народната револуција. Со тоа се јавува како родоначалник на родот историска проза кај нас. Неговото литературно дело не е обемно и, освен некои раскази и романот *Пустина*, скромно е и по квалитет. Меѓутоа, Абаџиев се јави во нашата литература уште во нејзините почетоци и тоа го прави интересен и привлечен за нас.

Ѓорѓи Абаџиев е роден на 7 октомври 1910 година во Дојран. За време на Првата светска војна емигрира во Грција, а потоа во Бугарија. Гимназија заврши во Горна Џумаја (Благоевград), а правни науки студираше во Софија (1934–1939). Уште како студент Абаџиев се поврзува со македонските напредни дејци и соработува со македонските прогресивни емигрантски организации. Формирањето на Македонскиот литературен кружок што го изврши поетот Никола Јонков Вапцаров (1909–1942), заедно со своите другари писатели и работници есента 1938 година во станот на Асен Ведров (Шурдов), младиот Абаџиев го прими со симпатии. Подоцна и тој ќе им се приклучи на писателите собрани околу Вапцаров. Во 1936 година Абаџиев дебитира со збирката раскази *Труд и хора*, што ја објави на бугарски јазик во Софија. Беше тоа годината кога Кочо Рацин ја објави првата своја песна на македон-

ски јазик *До еден работник*. Така Абаџиев се најде во редот на оние ретки македонски писатели кои објавија свои дела во емиграција, пред ослободувањето и пред кодифицирањето на современиот македонски литературен јазик. Таа прва објава на Абаџиев не можеше да одигра позначајна улога во развојот на македонската литература од проста причина што книгата е пишувана на бугарски јазик и што таа немаше допир со македонските читатели. Меѓутоа, за развојниот пат на самиот автор книгата *Труд и хора* има огромно значење, зашто го најави присуството на еден талентиран автор во раскажувачката уметност.

За време на Втората светска војна, како што е познато, БРП(к) имаше колеблив став по однос на прашањето за давање отпор на фашистичките окупатори. Бројни македонски патриоти се ставија на страната на отпорот независно од ставот на БРП(к). Меѓу нив се најде и Ѓорѓи Абаџиев. Тој илегално се вклучи во народниот отпор против фашистичките окупатори. Ослободувањето на Вардарскиот дел на татковината и создавањето на новата македонска држава во рамките на ФНР Југославија Ѓорѓи Абаџиев го дочека со нескриени симпатии. Во почетокот на 1948 година тој дефинитивно се досели во Скопје. Најпрвин работеше во Уредот за информации во владата на НРМ. Кога подоцна беше формиран Институтот за национална историја се вработува во новоформираната научна институција во која ќе работи сè до својата смрт во 1963 година. Во Институтот работеше како соработник – историчар и учествуваше во неколку проекти на новоформираната научна институција. Еден е од коавторите на значајниот историографски труд *Егејска Македонија во нашата национална историја* (1951). Абаџиев се занимаваше и со публицистика и објави повеќе значајни трудови. Беше и истакнат општествен работник. Во 1949 година ја доби Наградата за проза на владата на НРМ, а стана носител и на високото републичко признание – Наградата *11 Октомври* за романот *Пустина*. Дела на Абаџиев се преведени на српскохрватски, руски и албански јазик.

По враќањето во татковината во 1948 година Ѓорѓи Абаџиев разви плодна литературна и публицистичка дејност. Веќе во 1950 година во Скопје ја објави книгата раскази *Изгрев*. Во неа помести раскази кои останаа едни од најдобрите што ги напиша воопшто. Со овие раскази Абаџиев во нашата уметничка проза

за прв пат го внесува историскиот жанр. Тогаш Димитар Митрев ќе забележи: *Тие раскази на Абаџиев, кои за прв пат го воведуваат во општиот развиток на нашата уметничка проза историскиот исказан жанр, се собрани во неговата прва збирка „Изгрев“*. Откако ќе изврши кратка анализа на некои од позначајните раскази на Абаџиев во оваа негова прва збирка, познатиот критичар Д. Митрев ќе констатира: *Од досегашниот преглед на основните линии во историскиот потход и во идејно – уметничкиот однос на Ѓорѓи Абаџиев во неговите раскази, а излегувајќи од споменатата во почетокот своеобразност и специфика од творечкиот белетристичен процес за пресоздавање на минатото, може да се дојде до изводи што го утврдуваат авторот на збирката „Изгрев“ како даровит историски белетрист. Расказите укажуваат на способност за проникнување во далечната или поблиската историја. Абаџиев може да ни ја стори блиска, реално да ни ја оживи една оданна премината стварност, може да ја одухотвори врската меѓу минатото и современото, зашто има историски познанија, а и усет да се пренесе, да се вживее во минатото и дорба за живо и непринудено раскажување.*

Еден од најубавите раскази на Ѓорѓи Абаџиев, досега и најпопуларен, несомнено е расказот *Табакерата* во кој раскажува за една случка од животот на легендарниот Гоце Делчев. Во случајов не е битно дали случката е вистинита, или се работи за анегдота. Значајно е тоа што настанот Абаџиев мошне убаво го искористи за истакнување на некои од бројните доблести на идеологот на македонското национално – ослободително револуционерно движење. Во врска со ова убаво забележува М. Крлежа на едно место: *Сè што било во животот не мора да е во литературата; сè што е во литературата не морало да биде во животот*. Дури и во литературните дела со јасна историска основа, отстапувањата на авторот се дозволени, тоа е негово право кога сè се сведува во функција на доразвивање на основната замисла. Во *Табакерата* уметно е прикажан Делчев како интелектуалец пред кого стојат одговорни задачи по однос на националните работи. Наспроти него е прикажан ликот на Сулејман-бег, турски интелектуалец кој и покрај европското образование што го има, не може да се ослободи од идејните определувања кои превагнуваат кон оние на неговиот

татко-властодржецот Ајредин-бег. Абаџиев мошне убаво го прикажува судирот на две идеологии, на два света од кој едниот е осуден на пропаѓање, а другиот на трагање по вистината и правдата. Во Табакерџа Абаџиев смогна сили да ни го пренесе и времето во кое се одигрува дејството во расказот. Тоа е времето на изразити контрасти на овој балкански простор. Средбата во возот авторот ја користи и за доловување на времето во кое го сместил дејството. И ова добро го забележал Д. Митрев уште во првиот одглас за збирката раскази *Изгрев: И покрај тоа што вниманието на авторот во овој расказ се задржува многу повеќе и оправдано околу разрешувањето на сложените психолошки и идејни контрасти и конфликти, може да се долови од некои описи на опстановката врз која се развива расказното дејство, како и од некои дијалози, динамичниот дух на бурната револуционерна епоха. Тој дух, и покрај нашата понесеност по интересно спроведената интрига, го чувствуваме токму во акционата присутност и динамичноста на народниот револуционерен заговор против империјата на султаните.*

По објавувањето на збирката раскази *Изгрев*, која наиде на добар прием кај критиката и читателите, на Абаџиев ќе му бидат објавени неколку нови книги уметничка проза. Така, му се објавени збирките раскази *Хероите на Ножот* (1951), *Последна средба* (1953), *Раскази* (1962) и *Ножот* (1967). Последната е избор од неговите раскази, како што беше и изборот раскази објавен во 1964 година, кога на авторот му е објавен и романот *Пустина*. Абаџиев во 1954 година, само две години по Славко Јаневски (романот *Село зад седумте јасени*) го објави својот прв роман *Арамиско гнездо*. Иако нема поголема уметничка вредност, романот *Арамиско гнездо* претставува интересна литературна појава не само за авторот, туку и за нашата целокупна литературна продукција. Ова дотолку повеќе што во тоа време македонските романи сè уште можеа да се избројат со прстите од рацете. Според тоа и Абаџиев се јавува како еден од основоположниците на македонскиот роман. Со романот *Пустина* тоа никој не ќе може да му го оспорува, посебно кога е во прашање историскиот роман кај нас. Всушност, со појавата на романот *Пустина* нашата современа литература го доби и својот прв историски роман. Д. Митрев со одушевување го прими појавувањето на романот

„*Пустина*“: Дури сега историскиот белетрист Ѓорѓи Абаџиев создава текст што во проекцијата на историското „супериорно“ го постави белетристичкото. Ако поранешните објави на овој писател, кој во светот на минатото го пронајде својот единствен мотивски фаз, знаеја за концесии спрема интегралноста на белетристичката носивост, – сегашноста е, во секој однос, неотстајно придржување кон изискувањата на објавата што може да биде и е – превосходно креаторска.

Во средиштето на романот *Пустина* лежи интровертниот конфликт што го преживуваат двајцата преживевани атентатори – Арсо и Глигор. Посебно Арсо, кој никако не може да се помири дека останал жив. За него е тоа рамно на предавство, а како предавство се смета да се остане жив кога другите загинаа. Што да се прави понатаму? Тоа е критичкото прашање на кое одговорот на Арсо ќе биде јамката околу вратот. Токму во мигот кога сè доближува до бегството од заточение. Глигор е повеќе реалист, па се губи во пустината, меѓу палмите. Во романот Абаџиев постави еден етички проблем, врз една поширока психолошка платформа се обиде да говори за трагичноста на хероите кога тие не успеваат во своите потфати. И во тоа авторот целосно успеал, зашто ни даде психолошка проза која има силен набој и која претставува траен белег во почетоците на македонскиот роман. Јован Бошковски, кој исто така напиша роман за солунските атентатори (напишан пред сè историски) за романот на Абаџиев ќе рече: „*Пустина*“ на Абаџиев звучи современо со многу нешто и претставува негова најзрела творба, со која тој недвосмислено го утврди своето траење во македонската литература.

Романот *Пустина* се појави десет години по *Арамиско гнездо* и дванаесет години по објавувањето на првиот македонски роман *Село зад седумте јасени* на Славко Јаневски. Овој краток временски период не може да го одвои од почетоците на современиот македонски роман. Не може поради фактот што Абаџиев прави еден смел чекор во создавањето на психолошка проза, психолошки роман каков дотогаш малку го имавме. Ова дотолку повеќе што содржинската основа му е историска, а внатрешната раскажувачка материја претставува една психолошка наративна збиеност. Ова го забележа Георги Старделов речиси веднаш по објавувањето на романот: Со „*Пустина*“, неговата проза

уметност (на Абаџиев – б.м.) сега се збиднува во внатрешноста, во душевноста на човекот, таа прави радикален коперниковски пресврт, длабоко пробивајќи во неговиот духовен простор. Трагедијата веќе не е надвор, во историјата, туку длабоко во човекот.

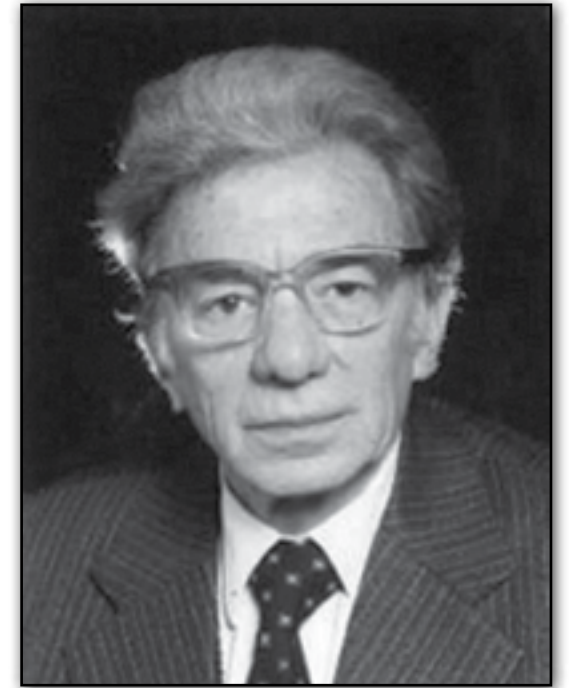
Во романот *Пустина* Абаџиев не се придржува строго кон историскиот податок. Тој ја има само историската подлога. Сè друго е потчинето на структурата на романот кој претставува една психолошка целост. Во својата студија *Македонскиот роман 1952 – 1982* Христо Георгиевски во врска со ова забележува: „*Пустина*“ отстапува од традиционалниот историски роман. Нејзиното тематско – историско ниво формално одговара на барањата на овој романескен вид. Проблемите произлегуваат од авторовото свесно расчленување на структурата на делото и силното определување кон менталната стварност на јунаците. Во случајот кај Абаџиев придржувањето строго кон историските факти ќе се јавеше како ограничувајќи фактор во стремежот да се напише психолошки текст. Авторовото запоставување на историското за сметка на психолошкото му овозможило да создаде подинамична проза, да оствари комплетна психолошка студија за судбината на двајцата преживевани атентатори. Авторот дури и не говори за солунските атентатори, туку само ги оформува внатрешните трауми на двајцата преживевани атентатори. Во секој случај Абаџиев го избрал најдобриот начин кога се определил да пишува психолошка проза за овој настан. „*Пустина*“ во себе обединува две тематско – идејни поставки (историја – egzистенција), а со остварената уметничка структура на актантот доста ја актуелизира и третата – потесната, психолошката. Реконструирањето на историските околности Абаџиев го користи за збогатување на јатката на приказните и за задржување на тематските особености, вели Х. Георгиевски.

Прозниот опус на Ѓорѓи Абаџиев е многустрано значаен и интересен за нас. Тој не е само едно значајно остварување на заслужен творец во почетоките на новата македонска книжевност, туку е тоа раскажувачко дело што го красат повеќе вредности карактеристики. Абаџиев раскажува течно, умешно ги води дијалозите, дава сигурни описи и, што е најбитно во сето тоа, како ретко кој наш автор пред него настојува

психолошки да ги мотивира конфликтите помеѓу луѓето. За значењето на прозата на Абаџиев и за неговото место во летописот на нашата современа литература ќе го цитираме уште еднаш Јован Бошковски: Ако за некој македонски писател може да се каже дека во македонската литература зафаќа особено место, тоа со најголема сигурност би одговарало на прозистот Ѓорѓи Абаџиев. Во настанувањето на нашата литература, тој навистина даде свој прилог што се издвојува со една особеност: тематска ориентација кон историјата, кон еден литературен жанр, кому без малку му го посвети целиот свој творечки потенцијал. Значајното место што му припаѓа на Ѓорѓи Абаџиев во нашата современа литература е резултат на добрите уметнички остварувања на неговиот талент. Пред сè, Абаџиев е оригинална творечка личност во нашата литература. Тој пишува со симпатија за настаните и луѓето од нашето подалечно и поблиско историско минато. Абаџиев изнајде своја творечка област и пишуваше со сигурност како во поглед на содржината на неговите дела, исто така и во однос на тематско – идејната определеност. Во современата македонска проза Ѓорѓи Абаџиев е еден наполно автохтон автор. Таа автохтоност произлегува од фактот што во ситот негов прозен опус постојана и типостатична преокупација се јавува историјата. Како во своите книги раскази, така и во своите романсиерски текстови, во авторовиот предмет на литературна анализа доминира исклучиво историскиот настан во сета негова историографска дадемоност, вели Ѓ. Старделов.

Делото на Ѓорѓи Абаџиев чека на својата заслужена валоризација. Авторот на романот *Пустина* заслужува монографско претставување и утврдување на неговите севкупни вредности како раскажувач. Животниот и творечкиот пат на Ѓорѓи Абаџиев, како и неговото прозно дело даваат широки можности за една сеопфатна анализа.

АНДРЕЕВСКИ ЦАНЕ
(1930)

поет
раскажувач
писател за деца

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Андреевски Цане е роден на 10 јули 1930 година во Кратово. Учителска школа и Филозофски факултет заврши во Скопје. Работеше како новинар и уредник на емисиите за култура уметност и образование во Радио Скопје. Беше член на редакцијата на списанијата „Млада литература“ и „Разгледи“. Член е на Друштвото на писателите на Македонија од 1957 година.

Автор е на делата: „Сончева порака“ (поезија за деца, 1951); „Јаготки“ (раскази за деца, 1955); „Добрината“ (поезија, 1956); „Што има ново“ (поезија за деца, 1959); „Свечености“ (поезија, 1964); „Сребрен поток“ (поезија, 1969); „Планета со петел“ (поезија за деца, 1976); „Македонска љубовна лирика“ (антологија, 1979); „Врски“ (поезија, 1982); „Нашите први учители“ (повест за деца, 1982); „Остануваме на Ножот“ (повест за деца, 1984); „Шинато уво“ (поезија за деца, 1989); „Дарби“ (приказни за деца, 1990); „Разговори со Конески“ (разговори, 1991); „Белата мечка, синиот кит и другите“ (поезија и проза за деца, 1998).

Добитник е на наградите: „Кочо Рацин“, „РТВ Скопје“ и на Струшките вечери на поезијата.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Алексиев, Ацо: „Цане Андреевски: „Добрината“, Култура, 1956“. Млада литература, 1957, год. VII, бр. 1, стр. 57-63
- Арсовски, Георги: „Таа сончевина – детството“. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 4-5, стр. 249-253
- Бошковски, Петар Т.: „Цане Андреевски: „Свечености“. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 5, стр. 491-495
- Друговац, Миодраг: „Цане Андреевски како детски писател“. Развитие, 1974, год. XII, бр. 6, стр. 446-451
- Иванов, Благоја: „Еден можен пристап кон поезијата на Цане Андреевски“. Разгледи, 1969, год. XI, бр. 4, стр. 337-347
- Иванов, Благоја: „Цане Андреевски: Животот – неповторлива свеченост“. Разгледи, 1969, год. XI, бр. 4, стр. 348-352
- Ивановски, Иван: „Пет нови книги за деца“ (Цане Андреевски: „Јаготки“; Глигор Поповски: „Росица“; Васил Куновски: „Каде е клучето“; Ванчо Николески: „Приказни и бајки за деца“; Видое Подгорец: „Развигорче“). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 7, стр. 42-44
- Ивановски, Иван: „Цане Андреевски: „Свечености“, „Кочо Рацин“, Скопје“. Културен живот, 1965, год. X, бр. 2-3, стр. 45-46
- Критичарите за творештвото на Цане Андреевски. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 4-5, стр. 230-241
- М., Ц.: „Една порака“ (Цане Андреевски: „Сончева порака“, изд. на ДКУМ „Кочо Рацин“, Скопје, 1951). Млада литература, 1952, год. II, бр. 3, стр. 43-45

Писателот пред дванаесет прашалници: Цане Андреевски. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 4-5, стр. 242-248

Поповски, Александар: „Малку и со неизедначени вредности“ (Цане Андреевски: „Јаготки“, Здружени издавачи, 1987). Беседа, 1988, год. XV, бр. 43-44, стр. 92-94

Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Цане Андреевски. Разгледи, 1965, год. VIII, бр. 1, стр. 93-100

Старделов, Ѓорѓи: „Импресији од две збирки поезија“ (З. М. Јовановиќ: „Квечерините ништо не зборуваат“ и Ц. Андреевски: „Добрини“). Современост, 1957, год. 7, бр. 2, стр. 170-175

ЦАНЕ АНДРЕЕВСКИ КАКО ДЕТСКИ ПИСАТЕЛ

Јавувајќи се во детското доба на современата македонска литература за деца, во она бурно време кога таа радикално раскинуваше со своето дилетантско почетништво, Цане Андреевски во годините по ова градителско, во книжевно-историска смисла непроценливо значаен период од вкупниот развиток на македонската култура и литература, се здоби со глас на талентиран писател за деца, иако е тешко да се рече — како што впрочем и ќе се види понатаму — дека неговите креативни заложби беа максимално искористени и потврдени со дела од потрајни национални и естетски вредности.

Ќе се потсетиме дека од педесеттите години во македонската литература почнува период на т.н. екстензивирање на формите на нејзиниот израз, а како резултат (1) на веќе создадениот фонд на литературни дела за деца кај нас од неколку писатели на првата повоена генерација и (2) благодарјќи им на новосоздадените општествено - политички економски, културни итн. — услови во земјата, при што еднаш за секогаш е напуштен кодексот на прагматистичките норми и диктатот на политичко-идеолошката супремација во оваа толку чувствителна област на општествената надградба, инаку дијалектички дури и подразбирлива во првите години по Револуцијата. Меѓу другото, подразбирлива и со оглед на револуционерните задачи на нашето младо социјалистичко општество и со оглед на латентната опасност од наследените и во структурите на свеста сè уште присутните буржоаски концепти за функцијата на уметничкиот збор и за неговото, есенцијално, свртување против социјалистичкиот хуманизам и против придобивките на НОВ до колку се дозволи изземането на писателот и литературата од прогресивните текови на општеството. Цане Андреевски, со една нога во тие години на младешкиот занес и работниот ентузијазам, со другата веќе околу педесеттите години главно стоеше на почва од која 'рвеше и цутеше свеста за една револуционерна обнова на самата литература, со своето дело претставувајќи во извесна смисла мост меѓу двата брега, мост ни долг ни широк, мост изграден од двете конзистентни свести за сфаќањето и значењето на литературниот збор, иако во неговиот случај, како и во случајот на Глигор Поповски, па и Видоје Подгорец, конзистентноста на таа свест можеби и не мораше да биде толку подразбирлива со оглед на категоричкиот принцип на обновата на оваа литература што првенствено од нејзиниот ракопис се очекуваше да уследи во педесеттите години! Додоша, историски гледано, не би можело да се рече дека таа обнова беше од нив изневерена, но она што се случило и како се случувало во нејзиниот ракопис не ни дава право да го оквалификуваме со зборови „радикална пресвртница“.

Цане Андреевски е роден на 10 јули 1930 година, во Кратово. Учителска школа и филозофски факултет (историја на книжевноста на југословенските народи) завршил во Скопје. Како студент активно учествувал во работата на Клубот на младите писатели при Универзитетот, а соработувал во в. „Студентски збор“ и бил член на редакцијата на литературното списание „Млада литература“, што го издаваше Клубот на младите писатели. Работел како новинар во детските публикации „Пионерски весник“ и „Титов пионер“, како и во младинскиот весник „Млад борец“. Учествувал и во уредувањето на литературното списание „Разгледни“. Сега е уредник на Културната редакција при Радио Скопје. Пишува поезија за возрастни и поезија и проза за деца. Некои негови песни се преведени на италијански, руски, унгарски, полски, чешки, романски, албански, турски, словенечки, српскохрватски и бугарски јазик, а застапен е и во повеќе антологии на современата македонска и југословенска поезија, објавени во земјата и странство. Досега ги објавил следните книги за деца: Сончева порака (1951), Јаготки (1955), Што има ново (1959), Песни (избор на поезија за деца и возрастни, 1964), Dredhizat (Јаготки, избор на поезија и проза за деца на албански јазик, 1966) Gilekler (Јаготки, избор на проза за деца на турски јазик, 1966); книги поезија за возрастни: Добрина (1956), Пределама иза многу врата (на српскохрватски јазик, 1963), Свесноста (1964), 1) Пределама (1966) и Сребрен поток (избор, 1969).

Дека навистина не може на Цане Андреевски да му се припишуваат посериозни новаторски стремени и тенденции во поезијата за деца, ќе се увериме веднаш по прочитувањето на збирките Сончева порака и Што има ново: во обете има дури и почетнички стихови и цели песни во кои едвај ако се насетува по некој импулс од оној комплекс стремени кон новото во македонската поезија за деца. Има бледи, малокрвни стихови, кои се доживуваат како случајни опоектирани записи за деца, без и најмалку амбиција да раскинат со стихотворечките негативни искуства на традицијата, што главно преку школска лектира влијаеше врз вкусот и свеста на песната на овој поет. Се пее во оваа поезија речиси за сè што го интересира детето кое штотуку влегло во училиштето, на пример во песната Прваче:

Секој сега нека знае
дека прваче сум јас,
звонче звони а јас брзам,
брзам, брзам на прв час.

се пее и за есен, птици, предизани див, Снежко, Дедо Мраз санки, првото лизгање, прв пролетен ден, летната разделба итн., па се добива впечаток дека поетот ни дава една лирска хроника на ученичкиот живот од првиот до последниот школски час, при што во песничката Награда ќе рече за следното:

Кој си губел време,
дремел секој час,
сега му е криво
најслаб што е в клас.

Кој се трудел в школо,
учел секој миг,
радосен е сега
со насмеан лик.

Тој што нејќел книги
добил „слабо“ — два,
петки има оној
сè што знаел в клас.

Такви невини или неправилни рими се чести во збирката Сончева порака: миг-лик, два-клас, Вобек-добар, дом-звон, поле-пролет итн., меѓутоа, не е сè ни во римата која може да биде и неправилна или, единствено, да ја нема во песната за деца. Не е сè ни во мотивот, бидејќи меѓу нив има многу кои нужно се повторуваат, пренесувајќи се од генерација на генерација поети, како што се пренесуваат детските радости, игри, слаби и одлични оценки, грижи итн. Се пренесуваат и поетските искуства зашто ни едно ново искуство не е без свој извор, своја почва, своја дијалектика. Па, сепак, чувствуваме дека искуствата на Цане Андреевски се движат во еден тесен круг, во кој поетскиот традиционализам, шематизам, стихотворство, некако без доволно сила, иницијата и решителност се натпреваруваат со новото како однос спрема детството, однос спрема песната за деца и однос спрема вчерашната просветно-воспитна норма, зад која стои строгиот поглед на учителот и еден поетски концепт без волја радикално да ги менува и рувоето и содржината на песната. Одвај по некој тон ќе зазвучи посовремено; едвај преку разговорноста на некои стихови ќе се насети кај Цане Андреевски нешто од онаа обновата на поезијата за деца, кога и сликата е без празнини и случајни бои на детските расположби, кога и во мотивираноста на поетскиот детал не се внесуваме со недоумница и недоверба кога и патриотскиот атрибут на песната е тука како нејзина природна составка, без примеси на декларативна патетичност или барем патетичноста е вешто придушена и не остава впечаток на ексклазивна помпезност.

Здраво, море, наше море,
при тебе сме сега пак,
сини води тука плискат,
тука вее ветрец благ.

Здраво, Јадран, наше море,
гордост наша, личен крај
прегрни нè в скутој твој,
радост, игри ти ни дај.

вели Андреевски во песничката Здравно, море! па, иако ни во неа не е сè изведено во најдобар ред, не е сè ни чисто ни привлечно во изразот, патем потсетувајќи нè со својот тон на слични творби од други поети, стиховите

Пионерска песна силна
Ќе се носи тука пак,
наше знаме ќе се вее
и на него светол знак.

одвај дискретно нè ориентираат и кои она што со обичен јазик го нарекуваме општествена димекција на свеста, за притоа да не се запостави мерката на можното и преку границата на дозволеното да не се соопштуваат однапред нормираните декларации и наздравичарски тиради.

Еден стар детски познаник и пријател, зајко, кај Цане Андреевски имаше таа среќа поетски да се огласи со неколку впечатливо убави стихови, според нас — највредни во неговата поезија за деца. Во збирката Сончева порака тоа е песната Зајчо-готованчо, карактеристична и по тоа што еден стар мотив, во дијалогска форма, хуморно — шегастски го актуализира на мошне пријатен начин за нашето доживување. Таа комбинација на хумор и басна, алегорична и екстензивна лирска слика, се покажа и овојпат дека на мотивот му овозможува повеќедимензионалност, а на стихот — лирска топлина и добродетелна непосредност на соопштувањето.

Вчера преку поле шетав
— сретнав зајак сив,
тој ме запре: „Постој, братко,
не сум толку див ...“

„Море Зајчо, — јас му реков,
глеј колку си мал,
за зелките пионерски
ти котек би јал.
Зар младите природњаци
за тебе се в пот,
— стражар тие ќе постават
до самиот плот.“
Штом за стражар слушна Зајчо,
се затресе в страв,
в бег се даде, трча, скока,
— дигна голем прав.

Во песната Зајчкото оро од збирката Што има ново, Андреевски добродушно шегастски се насмевнува во името на детството и во името на детската песна, исполнета со ведрина и невозможни ситуацији, пред коишто детето нема да остане рамнодушно.

Зајко купил радио,
ова шег не е,
отсега во гората
свирка ќе се лее.
Свирката одекнува
од мрак на до зора,
зајците весели
водат кршни ора.
Играат и пеат,
под мустак се смеат:
— Дојди, ловче, дојди
в оро да се фатиш,
за свирката нова
не треба да платиш.

Тоа се стихови што влеваат доверба во овој поет: детската љубопитност е пробудена, фантазијата активизирана, на насмевката и во очите потреперува. Песната Зајчкото оро не познава граници на дејствувањето; таа е небаре испеана за секоја возраст, за секое детство, без разлика на години, социјална средина и сензибилитет. Такви звездени мигнови во поезијата за деца на Цане Андреевски нема многу, но и овие се патоказни што се однесува и до неговите поетски потенцијал-

ни можности, за жал сè уште докрај неостварени, и до потенцијалните можности на македонската песна за деца, која по право во тие години, околу шеесеттите, се побара собеси во видоизменетите хоризонти на својата хуманистичка акција.

Како прозаист Цане Андреевски ни е познат преку четиринаесетте раскази во книгата Јазотки, за кои Слободан Ж. Марковиќ вели дека „пријатно го освежуваат читателот“ и дека „оваа книга е за деца и за возрасни, зашто книгата го задоволува вкусот на детето а истовремено и постарите уживаат кога ги читаат расказите собрани во неа“.⁵ Темите за своите раскази Андреевски ги наоѓа во секојдневниот живот на децата; животната реалност е она неисцрпно инспиративно врело од каде што се црпат највиталните сокови за расказите во Јазотки. Се пишува овде „за нашите детски желби и сонцата, за нашите лудории и задевања, за нашето детство — полно со детски грижи и радости“, како што вели самиот автор во расказот Старниот мистол. Андреевски не раскажува за да поучува; неговиот расказ не е дидактички насочен, па сепак не е ни без воспитна компонента која сосем дискретно се навестува од контекстот на творбата, од акциите и реакциите на јунаците, од вистинитоста на нивните доживувања... Таа вистинитост е до толку позразена до колку во расказот пулсира животниот детаљ од биографијата на самиот автор, или барем се има впечаток дека расказите се со автобиографски карактер со оглед на раскажувањето во прво лице единина.

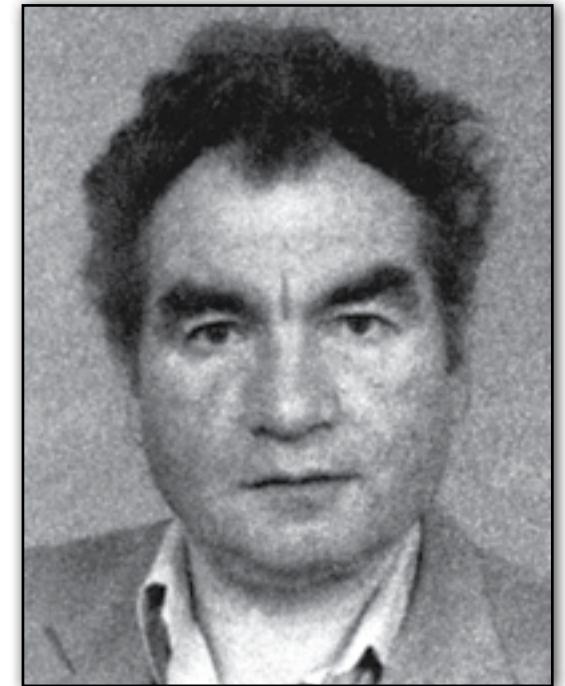
Во широкиот спектар на теми најсилен впечаток оставаат оние што директно или индиректно се реалистичка илустрација на војната и военото детство (Слаб трговец, Разурнато гнездо) или, пак, во кои се изразува длабоката, дури и една сентиментална врска и пријателство меѓу децата и животните (Белка, Моето куче Леси). Со расказот Старниот мистол е повторена една изветвена, но овде раскажувачки оригинално обработена тема на детска игра со оружје, која како игра се заканува да се претвори во животна трагедија. Истовремено, тоа е и единствен расказ во кој дидактичкото е најистакнато, но од друга страна овој расказ е со драмска тензија од исклучително значење за детската заинтересираност и впечатливоста на раскажувачките ефекти. Во уводниот расказ Јазотки се insistира на детската здруженост во работата, на самозаинтересност, на радоста од плодовите на својот труд, но исто така и на една, во основата педагошка идеја, плодовите на заедничкиот труд да ги уживаат сите заедно (Митко, Круме и Борче), зашто во спротивно, со исполнувањето на себичниот интерес, макар и во вид на зголеменото детско љубопитство (Борче), се кине врската на другарството и заедничките цели остануваат неостварени. Во еден од најдобрите раскази Слаб трговец, преку „тргувањето“ со крофни на малиот Драги раскажувачки уверливо се посведочува нечовештината на бугарските окупаторски војници. Не се пука и не се убива во овој расказ; дури лежерно се раскажува за еден навидум ефемерен настан од военото детство на Драги, а преку постапките на бугарските окупаторски војници, кои ќе му ги изедат сите крофни на Драги, ветувајќи дека „утре“ ќе му платат, мошне сликовито се открива еден морал и вистинскиот однос на бугарскиот окупатор спрема македонските деца, на господар — окупатор спрема поробениот и немоќен човек, па дури кога

⁵ 36. Книжевноста за деца и рад у дечјим библиотекам, Македонска книжевноста за деца (Цане Андреевски), стр. 157.

тој човек е и сè уште неискусно дете, по природата на својот биолошки статус оневозможено да им се спротивстави на поспилите! Како и во расказот Разурнато гнездо, каде што преку едно разурнато ластовичино гнездо се доловува трагичната слика на воената катаклизма, така и во расказот на малиот слаб трговец Драги вистината за едно време, трагичноста на едно босоногo и гладно живеење, се проектира од аголот на најнепосреден набљудувач, дури и учесник, но без патетика и големи зборови на осуда, на декларативна дидактичност во разбудувањето на омраза и засновувањето на патриотски однос кај детето: и омразата и патриотизмот на детето не му се сервираат како парола, туку му се сугерираат со животностиа на темата и уверливоста на раскажуваниот контекст.

Реализмот на тоа раскажување има една своја, продолжена и повисока, лирска варијанта во многу успешните раскази Велика и Моето куче Леси. Воопшто, лирскиот слој е многу чест во расказите на Цане Андреевски и претставува она чувствено раздвижувачка, за читатели на детската возраст неопходна компонента. Лирското е вткаено и во некои т.н. акциони раскази (Стариот мишгол, посебно Белото коњче), па иако во нив се варираат веќе познатите детски теми, тие во нашите чувствувања за нештата од делокругот на животностиа на раскажувањето ни се наметнуваат како сосема свежи раскажувачки остварувања. Во расказот Белото коњче, меѓу другото, и затоа што во него лирскиот детал се комбинира за фантастичниот, на релјефот на раскажувачката слика остварува длабоки бразди во нашето сеќавање.

Мнодраг ДРУГОВАЦ

АТАНАСОВСКИ МИХО (1934-2008)

поет
писател за деца и млади
драмски автор

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Атанасовски Михо е роден во Скопје на 10 април 1934 година. Основно училиште и шест класа гимназија заврши во Скопје, а од 1955 година работеше како новинар во весникот „Нова Македонија“, а потоа и во Радио Скопје. Десетина години беше уредник на емисиите за деца и драматург во Македонското радио. Член на Друштвото на писателите на Македонија беше од 1957 година. Почина на 13 јули 2008 година во Скопје.

Автор е на делата: „Очите и измаглините“ (поезија, 1955); „Никогаш не сум сам“ (поезија, 1957); „Минуваат пролети“ (поезија, 1959); „Од лав до страв“ (басни, 1962); „Божурика“ (поезија, 1963); „Еден лав плаче од страв“ (басни, 1964); „Марко новинарко“ (раскази за деца, 1969); „Во дворецот на сказните“ (римувани сказни, 1971); „Марко новинарко“ (нови раскази, 1972); „Река“ (поезија, 1975); „Големиот јунак“ (новела за деца, 1975); „Песни“ (1976); „Тајната на едно писмо“ (пиеска, 1976); „Има еден прозорец“ (поезија, 1979); „Отаде реката“ (поезија, 1985); „Куќичката со бела шамија“ (роман за деца, 1987); „Кога се сакавме со Тинка“ (роман за деца, 1989); „Зад девет гори зелени“ (поезија, 1990); „Бамбила од другиот свет“ (роман за деца, 1992); „Тутуле бале“ (поезија за деца, 1994); „Цветот што носи среќа“ (поема 1994); „Уличето со обетки од цреши“ (поезија за деца, 1995); „Пуземаже и Цинцилин“ (поезија за деца, 1996); „Љубовниот живот на Симсиле“ (новели за деца, 1998); „Уличето со обетки од цреши“ (нова книга, поезија за деца, 1998); „Вечери кај шадраванот“ (поезија за деца, 2000).

Добитник е на повеќе литературни признанија, меѓу кои и на наградата „Ванчо Николески“ од Друштвото на писателите на Македонија за најдобро дело од областа на литературата.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Арсовски, Томе: „Мугра на крстопатите – по повод првата поетска збирка на Михо Атанасовски“. Млада литература, 1955, год. V, бр. 10, стр. 57-61

Варошлија, Б.: „Михо Атанасовски: „Никогаш не сум сам“, Кочо Рацин, 1957“. Млада литература, 1957, год. VII, бр. 4, стр. 85-87

Ѓузел, Богомил: „До предворјето на поезијата и - назад“ (Критички фрагменти за Михо Атанасовски). Разгледи, 1960, год. II, бр. 9, стр. 951-956

Тоциновски, Васил: „Слика за есента“ (Михо Атанасовски: „Река“). Современост, 1975, год. 25, бр. 9-10, стр. 142-144

Цветкоски, Бранко: „Широк доток на поетски слики“ (Михо Атанасовски: „На покривот вечерница“, Македонска книга, Скопје, 1986). Стремеж, 1988, год. XXXII, бр. 7-8, стр. 644-645

Чаловски, Тодор: „Стихувани сказни за деца“ (Михо Атанасовски: „Отаде реката“, Детска радост, Скопје, 1985). Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 1-2, стр. 73-74

МУГРА НА КРСТОПАТИТЕ

— по повод првата поетска збирка на Михо Атанасовски —

Првата збирка песни од нашиот млад и релативно веќе популарен поет Михо Атанасовски, што денешне се појавува во чинџарските витрини, доаѓа не толку да не изненади со едно ново и оригинално име, колку уште еднаш да не потсети дека во нашата литература средина е можно, и уште како можно творењето без шум и бучни плакатирања и прокламации. Со своите дваесет и седум песни, поделени (без особена потреба) во четири глави, збирката „Очите и измаглиците“ скромно, но доволно широко и доволно сигурно му ја отвора вратата на нашата литература на уште еден нејзин претставник-надежен по талент и самобитен во третманот. Целата од почеток до крај лирска изговарана, лишена од стремјот за звучна филигранска, но жива и колоритна во јазикот, лишена и од препотентните младешки занесувања и расфрлувања со громки фрази, но сликовита, проживена и прочувствувана и затоа реално богата по содржина, ослободена и од импортираното афектирање и песничкарање на сè што неговото визуелно и духовно око го регистрирало, поезијата на М. Атанасовски е и — релативно земено-опомена, и — пак релативно една засебна појава во нашата литература. Додуша, збирката што М. Атанасовски ни ја предлага е составена од неговите први објавени стихови, сето тоа ивеш веќе сме го читале во некои од нашите списанија и во културните рубрики на дневниот и периодичниот печат, но сепак, а можеби и токму затоа, — и пред сè со оглед на извнаточната лирска штимулацираност и простота и простосрдечност во принавијата, — неговите песни веќе одамна

се здобија со доволно симпатизери меѓу читателите и сосема доволно внимание во критичката и во општокнижевната јавност кај нас. Заради тоа и заради сè додека набрзина речено, веројатно е дека „Очите и измаглиците“ и извнаточниот автор допреа и ќе бидат предмет на разгледување и дискусија меѓу нашите претставници на литературното творештво, како во кулоарите, така и на страниците на печатот.

2.

Ако успешно би ја реконструирале порано и на друго место искажаната мисла, тогаш Михо Атанасовски спаѓа во оваа група млади поети, кај кои не е сè мазно и не е сè во висок стил, кај кои не е сè хармонично (и во мислите, и во чувствата, и во формата), пребирајќи по клавијатурата на сопствената душа неговата неуртишарана рака забера понекогаш и по некој погрешен тон, нечиест звук и лош акорд, инспирацијата понекогаш може да ни се стори и случајна, мислата недоволно еластична, фразата не сосема пластична, тука и таму можеби ќе почувствуваме и извесни знаци на евентуално влијание од познатите автори (на пример Есенин?), но сепак, или барем најчесто-поетот е верен на себеси, песната живо сведочи за еден снажен внатрешен афект што морал да се искаже, и се искажал сосема искрено. И, скоро како по некое правило, секаде каде што на авторот тоа му се чини подобро — музиката отстапува пред мислата, ритмот пред среќно подбраниот збор, точната дескрипција пред успешната метафора итн. Се разбира дека тоа пред сè е одраз на младешката и независност во сфаќањата и несигурност во постапката и, покрај нивната привремено негативност, носи и една крупна позитивност, еден крупен позитивен фактор на сепкој уметнички развој и напредок-искреноста.

3.

Ноќва пролетта е бел распенет кон
што разматал низ полето грива,
и една златна потковица загуби без звон
во ветките на старата слива.

И кога се зарумени над планинскиот врв
како да горат сено два-три стога,
чинец тоа беше само топла струјка крв
од коњската разранета нога.

Ако патем напоменеме, дека, исто така упорно, поезијата на М. Атанасовски е аргументична, тогаш оваа негова песна е солиден примерок за потврдување на погоре-изнесените констатации. Михо Атанасовски во правата смисла на зборот-пее. Пее широко, топло,

прочувствувано, нагонски. Затоа целата песна е убава, интересна, сугестивна и — без наслов. Авторот можел да ја нарече и „ноќ“, и „пролетно будење“, и „ноќно размислување“, и „месечина“ или сосема поинаку, но — нека тоа го формулираме послободно—изгледа дека за него не била важна темата, мислите и стиховите се редени овска како што самите се наложувале и се раѓале една од друга, скоро стиховно. Во овие осум стиха, од кои еден е убав заради метафората, друг заради досетката, трет заради впечатливиот обрт, четвртиот заради занимливата рима итн. наспроти извонредно рефлексивниот опис на пролетната ноќ што личи на бел распнет коњ чија една златна потковица без звон се закачила во ветките на старата слива (сликовито и продуховено шифриран млад месец), имаме еден вообичаен, прилично, прозно-сув опис на зората, „како да горат сено два-три стога“. Овој пламен од запалените стогови сено однадеж станува топла струја крв (обрнете вниманието на демигитивот *струја*!) од коњската развратна нога. Итн. итн. — ако сте се спремале само на некоја случајност, ако поведувајќи се по неа во анализата откриете и цела низа такви случајности и недомислености итн., — сепак, сето тоа не го руши крајниот впечаток за оваа поезија: во прв ред допадлива искреност, а потоа хибриднаост што треба да се развие во сериозен творечки продукт.

4.

Таква е, главно, поезијата на Мико Атанасовски. Такви нерамнини во оваа поезија има и на други места и од друг вид. Во песната „Квечерина“, на пример на внимателниот читател секако му паднале во очи зборовите *синуваат*, *арија*, *развратни* и некои други, секако претешки за оваа духовита, топло штимулизирана и во пастелни бои предадена лирска песна. Детските години, по сè изгледа, овде се придадени по инерција, или се спомнати само заради римата *завесени-однесени*. И овде како и на други места, е во прашање несигурното чувство за мерка, што константно се провлекува низ неговото творештво. И во лирски, поточно елегично предадената песна „Јас сум топола...“ (п. с. — и оваа песна е без наслов), целата богато колоритна и длабоко доживеана, однадеж доаѓа стихот „небото како жабокречина... тече“, што сам по себе и на некое друго место би бил извонреден реквизит за авторот, но во оваа песна стрчи како вулгарна дамка врз аквазелно насликаниот пејсаж.

Иста е, рабатата, макар и навидум во неприметна мерка, и со прекрасната, можеби најубавата во оваа збирка, песна „На крстопатите“, која ќе ја цитираме во целина:

Кога мугрот како циганско цвеќе
над планините цвета
и утрото блее зад оградите,
се чувствувам само како некоја тага,
како некоја сета,
заборавена на крстопатите.

Може за секогаш ќе останам
само еден растреперен звук од гитара
и сенка на сонцотата,
и може уште долго, долго
како некој пијан ќе ги барам
на животот патиштата.

И ако некогаш, наутро,
случајно со вас се сретам —
нема пак да ме сфатите,
а ќе ме почувствувате како некоја тага,
како некоја сета,
заборавена на крстопатите.

И овде, во овие осумнаесет стихови музика и поезија, и овде може да се издвои само зборот *гитара*, кој нема никаква поубедлива врска со нашите македонски таги и крстопати, утра што блее зад оградите и мугри што како циганско цвеќе цветаат над планините. Таа, сосема разбираливо, не е ни крупен грех, ниту нешто што внесува остра дисхармонија, но сепак сведочи за нешто за што поштата ќе стане збор, а од друга страна ја потенцира изразитоста и целосната убавина на песната, во која, ете, не ни останало друго да бараме, освен вакви нескладности и недостатоци.

Целата напишана во еден здив, завршена, доречена и чиста во мислата, чувството и формата е песната „...траги од двојанки по патот“, потоа „Песна“ (извонредна, духовита метафора“ поли [андж со смеа“) и уште неколку други: можеби „Зимска“, „Месечина љубов“, „Сега одново крај патот скрп“, а впечатлива е, меѓу другите, и последната песна — „Пејсаж“.

5.

И ако незрел и недефинитивен, односот на М. Атанасовски спрема сето она што го окружува и интересира, е лишен од патосот и страста на млад и бурен темперамент; неговата поезија е повеќе замислена, пејсажна и тивко разгорена. Мико Атанасовски е поет на пејсажот, неговата збирка е запразно некој вид проспективна

изложба на мирните периферни македонски пејсажи. Таму тој најчесто се движи и таму е најсигурен, најавтентичен. Акордите не се најкомплицирани ни најчисти, но бонте живо се мешаат и се преливаат во пријатни чудни нијанси, дескрипцијата и анализата продуктивно се комбинираат со изразито индивидуалното чувство и нашата филозофија, стихот е емоционално напоен, психологијата верна и допадлива. Овој млад и талентиран автор на свој начин во нашата поезија ги внесе нашите полиња и крстопати, тој пее за нив и пее за ризиките приквечерини што личат на букната божуриска над блискиот рид, пее за месечината што се заплела во голите гранки на тополата, за угарите и откосите, за мутрата и за топлата квечерина што како да клекнала на колена пред црквата, за есента што над барите се соблака... и во сето тоа се внесува себеси, својто минато, својата сегашност и својата иднина. М. Атанасовски пее за себеси, а основниот реквизит во творештвото му е — пејсаж. Дури и во песната „Портрет“, која треба да ни го долови ликот на живо суштество, — неговата девојка можеби, — и тој портрет е насликан само со помошта на пејсажни споредби:

Нечујно мисле како испатлила низ улиците
— да не ја разбуди тишината.
Тагува кога е расплакана нокта зината,
Се насмевнува кога се смеат видците.

Само понекогаш зацумува како пенјата во шипњата
како ветерот низ сокаците...
Животот го мисле нечујно, тихо, како облаците,
— да не ја разбуди тишината.

Некој љубител на хуморот и на Марк Твен добродушно би се поштегувал: Му се дишам на големиот гениј Микеланџело, но не го сакам Микеланџело за појадок, за ручок, за ужина, за вечера и меѓу обедите. Сакам понекогаш и промена.

Можеби овој читател и би имал право, ако притоа би го имал предвид отсуството на модерните теми во поезијата на Мико Атанасовски, отсуството на интелектуални размислувања, отсуството на поширок тематски распон, што го среќаваме кај некои современи ерудитивно богати итн. поети. Меѓутоа, земајќи го и тоа предвид, не можеме да ја премолчиме стојноста и на оваа поезија, макар засега и само хибридна, која ни открива толку разновидности во обичното и простото, која ни дава такво богатство во едноставноста. Во таа смисла М. Атанасовски е единствен, самобитен и затоа така надежен.

Томе Арсовски

БОЈАЏИСКИ БОРИС (1915-1959)

раскажувач
автор на пиеси
преведувач

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Бојаџиски Борис е роден во Охрид на 23 февруари 1915 година. Се школуваше на учителската школа во Шабац. За време на НОБ, беше учител по селата во Охридско и Струшко и член на Литературниот кружок во Охрид (1943-1944). Работеше како уредник на списанието „Титов пионер“ при Редакцијата на „Детска радост“. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1950 година. Почина на 9 мај 1959 година во Охрид.

Автор е на делата: „Дадовме збор“ (драма, 1948); „Дедо Мраз и кај нас“ (драма, 1953); „Палавото зајче“ (раскази, 1953); „Првите цутови“ (раскази, 1953); „Милка“ (драма, 1954); „Чекори што не можеа да запрат“ (раскази, 1958); „Галебовото крило“ (раскази); „Денес, утре задутре“ (раскази); „Ронки“ (раскази); монографија за животот и револуционерната дејност на народниот херој Орце Николов.

Значајна е и неговата преведувачка дејност: „Одбрани раскази“ од А. Чехов, „Златната рипка“ од А. Пушкин, „Сибирка“ од Л. Чарскаја, „Пораз“ од А. Фадеев и др

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Абаџиев, Ѓорѓи: „Борис Бојаџиски: „Дадовме збор“, пиеса од пионерскиот живот“. Нов ден, 1950, год. 6, бр. 1-2, стр. 62-67

Каровски, Лазо: „Борис Бојаџиски – еден од основоположниците на македонската литература за деца“. Културен живот, 1979, год. XXIV, бр. 6, стр. 23

Сеќавања

д-р Лазо Каровски

Борис Бојаџиски — еден од основоположниците на македонската литература за деца

ИЗМИНАА дваесет години од денот кога почина еден од основоположниците на македонската литература за деца, Борис Бојаџиски.

Борис Бојаџиски, роден во Охрид 1915, каде што и почина на 9 мај 1968, го збогати нашиот литературен фонд со неколку збирки (Палавото ѕече, Првите цитови, Чекори што не можат да зајат, Галебово крало и Рокви), како и со три драмски творби (Давоше збор, Дедо Мраз как кај кол и Млака). Покрај сите книги за деца, коишто дојдоа токму во годините кога се изградуваше нашиот литературен јазик и се чувстувааше огромната жед од наша, македонска литература за деца, Борис Бојаџиски забележа и една голема по обем и значење преведувачка активна со што го зголеми фондот на делата на македонски јазик со десетина книги: Обрами стрелци од А. П. Чехов, Загврата револв од А. С. Пушкин, Порез од Фадеев, Сибирот од Л. Черкасова, Кладенче од А. Караџиќ, Плакнито Париз кланато од К. Велев, Момчето солзо од Прежиков Воранц и други.

Макар што поминаа дваесет години од смртта на Борис Бојаџиски неговото литературно дело, неговото придонес во развојот на нашата литература до денес не е вреднуван од страна на нашата литературна критика. Но затоа тоа вреднување го изврши најголемиот и најблагородниот аудиторитум — безбројната читачка публика, нашите деца. Книгите на Борис Бојаџиски, неговите раскази, досега се по седум-осум пати преиздаани.

Речиси во сите раскази и драмски текстови Бојаџиски пишува за децата, за нивните чувства и акции, за нивните жељи и мечти, нивните каприци, особени, нивниот живот, а заедно со нив и животот, положбата, можностите и особените на нивните родители. Како темите, така и ликовите и мотивите Борис Бојаџиски ги зема од македонското поднебје и тоа од времето меѓу двете империјалистички светски војни, времето на херојската Народноослободителна борба и годините на обновата и изградбата на нашата татковина, т.е. годините непосредно по ослободувањето. Во расказите што обработуваат мотиви од времето меѓу двете светски војни Бојаџиски успешно и впечатливо ни го предава нередосното детство на децата на градоначалните коишто работат на бачиците и се борат за браздата вода, зашто низ неа тече нивниот живот (Браздата вода), животот, експлоатацијата на чираците коишто во времето на Кралството Југославија ја испитаа на своите нејакви плеќи најсуровата експлоатација и тортура (Пуста жељба), учеството на децата во НОВ кога вршат курирски и извицачки акции (Откови на Шер, драмата Млака и други). Во голем број раскази Бојаџиски го предава животот во ноево време, во годините по ослободувањето кога слободата ја разгнра творечката и граѓанска сила на нашиот народ. Во општонародните акции во обновата и изградбата на порушената татковина, во изградбата на нивниот живот учествуваат и шно-

верите. Очарчето Везит од истоимениот расказ се опишнува, зашто во годините на неговото детство таа можност му беше скратена, а ученикот Ју-суф се зафаќа да го опишмени својот татко (Оберска). Пионерите го собираат памукот од задружните ниви (Дрвоња веска) а пионерскиот одред Свејда го пошумува ридот Газн-Баба во Скопје (Убавата земјама). Во расказот Клетва Бојаџиски многу сугестивно ни ги предава искусите на малата пионерка пред земањето на пионерската клетва.

Покрај тоа што Борис Бојаџиски умее да избере интересна и актуелна тема, да изгради личности чиј внатрешен психолошки конфликт го предава мајсторски и прецизно, тој умее и мајсторски да го пулсира текот на дејството, а поседува и развиено чувство за пејзажот. Кај него речиси секогаш описот и пејзажот се поврзани со психолошките брачувања на хероите, та затоа и ги допознупаат и продлабочуваат.

Борис Бојаџиски уште во годините на окупацијата ја пишувал драмата Ја тебе, Македонио која што, напишана на окридско-српски говор била одобрена за поставување уште во февруари 1945. Проявените слабости во оваа драма со изразито патриотски карактер во којшто успешно се предадени борбите за слобода во текот на НОВ, Борис Бојаџиски постепено ги отклонува по неговите наредни драмски текстови, така што неговата драма исклучително за детска возраст Дедо Мраз как кај кол претставува навистина многу убаво дело. Во неа децата се деца од ниските одделенија на основното училиште и ликови од детската фантазија; Дедо Мраз, цуцкњата, ситулките, Јакуарко, Декемврико и др. Драмата претставува една весела, наивна детска игра во којшто доминантни се желбите и мечтите на децата. Драмата Млака претставува потресна слика не само на детството без сонце за време на окупацијата, туку воопшто на нашиот народ. Преку семејството на ребарот Костадин, кој еднав успева да побегне пред истребите во него пушка на окупаторот, предадени се мажите, страданијата и жестока тортура што е вршена над нашите луѓе. Поради тоа што Костадин е „шумкар“, окупаторот ги изгорува и куќата и работилницата на Костадин. Семејството иако засолниште, но децата како Млака, така и Влатко, истреани се од училиштето, на нивните другарчиња им е забрането да си играат со нив. Останата без покрив, без храна, без облека, Млака се разболува, а освен тоа и комнемот по неизвесната судбина на татко ѝ, го прави своето. Но семејството на Костадин не останува без никој и никого. Ги помагаат другите граѓани. Драмата со својата поевта претставува величање на доброто коешто, според зборовите на авторот „... е како извор без дно и тоа го пош човекот се дури не го исполни неговото срце“.

23

БОШКОВСКИ ЈОВАН (1920-1968)

раскажувач
книжевен критичар
преведувач
сценарист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Бошковски Јован е роден на 25 декември 1920 во Скопје. Неговото семејство беше сиромашно и печалбарско, па уште од детските години беше принуден да работи, напоредно школувајќи се во вечерните школи. По ослободувањето беше лектор и уредник во весникот „Нова Македонија“, во списанијата „Нов ден“ и „Современост“, на радиодрамски емисии и др. Беше директор на Драмата на Македонскиот народен театар во Скопје. Почина на 10 ноември 1968 во Ерџелија, Светиниколско.

Неговата збирка „Растрел“ (1947) е прва македонска книга раскази. Други негови познати дела се: „Бегалци“ (раскази, 1949); „Блокада“ (раскази, 1950); „Луѓе и птици“ (раскази, 1955); „Оплеменета игра“ (театарски осврти, 1957) и „Солунските атентатори“ (роман, 1962). Автор е на сценаријата за филмовите „Солунските атентатори“ и „Под исто небо“ и на документарниот филм „Жито за народот“ (1947), а беше и соработник на сценаријата за филмовите „Мементо“ и „Републиката во пламен“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Зографов, Христо: „Анализа на два расказа од современата македонска литература „Луѓе и птици“ од Јован Бошковски и „Изложба“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1956, бр. 2, стр. 85-97

In memoriam: Јован Бошковски. Културен живот, 1968, год. XIII, бр. 9-10, стр. 16

Митрев, Димитар: „Јован Бошковски: „Луѓе и птици“. Современост, 1955, год. 5, бр. 4, стр. 275-286

Митрев, Димитар: „Растрел“ (Раскази од Јован Бошковски). Нов ден, 1947, бр. 1-2, стр. 69-79

Мицковиќ, Слободан: „За творештвото на Јован Бошковски (1920-1968)“. Разгледи, 1968, год. X, бр. 14, стр. 1575-1581

Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Јован Бошковски. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 7, стр. 715-724

Т. С.: „Време е за преоценки и синтези“ (Разговор со Јован Бошковски). Културен живот, 1965, год. X, бр. 2-3, стр. 59

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА
УМЕТНОСТ И КУЛТУРА
бр. 14, декември 1968

РАЗГЛЕДИ

ЗА ТВОРЕШТВОТО НА ЈОВАН БОШКОВСКИ (1920 — 1968)

Во повоената македонска литература Јован Бошковски зазема едно особено место: тој ја објави првата книга раскази. Од овој факт, секако, не произлегуваат вредностите на неговото прозно творештво но, во една историска димензија на вреднувањата, тој е од особен интерес за нашата литературна историја и, едновремено, податок кој мора да се има предвид и во секое вреднување на тоа творештво. Појавата на таа книга раскази, „Растрел“, во извесна смисла не се вклопува во оние основни текови кои во тоа време нашата литература најбележито ја карактеризираат и тоа не само во формална смисла. Времето во кое се појави таа книга беше време на поезијата, време во кое се случуваа чудата на националната духовна еманципација проследена со силни нагони за самоопевување. Исто така таа книга на извесен начин ја изневерува, ако така може да се рече, другата основна определеност на нашата литература од тоа време — таа книга говори за револуцијата но и за судбината на луѓето од прагот, во времето кога селото влегува во литературата како најбележит вид на нашиот национален и социјален

1576

РАЗГЛЕДИ

опстанок. Наоѓајќи се надвор од тие два елементарни тека кои се подлабоко навлегуваа во зачетоците на нашата литература, прозата на Јован Бошковски своето место во таа литература требаше да го изборува со својата самостојност, со својот специфичен однос кон животот, кон таа материја што во неа се прелева со една внимателност на авторот да не се изневери вистината но и да се најде една повисока вистина, да се обопштат нештата со фабулата на расказот, во ликот, во говорот на луѓето.

Градејќи ја својата литература врз две основни теми, ориентирајќи го своето творечко љубопитство по патеките низ кои се движи и неговото сопствено, авторско искуство, говорејќи за човекот во револуцијата и за новиот човек кој се создава во урбаната средина, Јован Бошковски доаѓа до сознанија кои откриваат предели на длабоки тревоги во човековата внатрешнина. Тој, и во двете доминантни теми на своето творештво основната инспирација, својата авторска интенција, сиот литературен напад — ги црпи или ги ориентира кон човековата внатрешна, спиритуална егзистенција. Затоа и литературната постапка во расказите на Јован Бошковски е определена со едно такво разбирање на литературата, на кусиот расказ, поконкретно; сè што може да го одведе раскажувањето надвор од текот што води кон длабината на човековото постоење, кон врските што човекот го сврзуваат со живото, сето тоа е елиминирано, иако во фабулите на неговите раскази секогаш се навестуваат можности за едно поинакво следење на раскажуваното. Интересирајќи се, пред сè, за човекот и за неговите трауми, Јован Бошковски својот расказ го пради според едно свое искуство. Најчесто се тврди дека расказот, добриот кус расказ, треба да содржи материја која е достатна и за роман. Се разбира дека тука се мисли на про-

сторот што е опратен со поттекстните текови на раскажуваното. Кај Бошковски, во најголемиот број раскази, се забележува нешто како свесно отстапување од тоа барање. Неговите раскази, главно, се случуваат во еден миг, во едно време кое, разграничено со рското одделување од времето што му е контекст, опфаќа речиси само еден миг, само еден концентриран временски интервал. Во тоа згустено време, во кое се случува настанот, Бошковски ги доведува личностите до една катарза, до едно крајно откривање. Тоа е всушност запрено време; неговиот опфат, иако строго ограничен, доволно се протега, вонвременски би се рекло, за да го зафати битниот проблем на човековиот живот, на животот што слоевито се одвива во расказот — како одредена индивидуална судбина, како дел од една поширока определена социјална ситуација, и како кажување за човековиот живот воопшто. Во расказите на Јован Бошковски личностите се најчесто согледани во една преокупација која ги потенцира најдраматичните мигови од нивниот живот. Во судбиноките мигови на своите внатрешни драми, најчесто невидливи однадвор, луѓето доаѓаат во некоја од крајните точки на својата егзистенција и, стасувајќи до неа, го опфаќаат во еден миг целото свое битие, сиот свој дотогашен живот, во едно крајно чувство, во некоја сублимна мисла. Свесен за таа моќ на расказот, за тој синтетски говор за судбините, Јован Бошковски своите ликови ги гради врз тие катарзни реакции, врз бликовите на нивните емоции. Без да манипулира со анегдотични фабули, без да го бара расказот во конфликтот меѓу одделни луѓе, без да ја бара смислата на литературната побуда во интенциозноста, без да се потпира врз морализаторската насоченост кон поентата — порака, Јован Бошковски во расказот ја бара сепак човековата драма; тој ги бара конфликтите кои произлегуваат од одредената ситуација што

е најчесто надвор од човекот, во самиот човек. Тоа се конфликти меѓу спротивни мотиви, меѓу половите на дилемите што човек ги решава во самиот себе. Па сепак тие раскази не се ткаени само од психолошки трепети, врз опсервации што ги интересира единствено човековата внатрешнина. Во нив е присутно едно пошироко ткаење на оние текови на живот кои ја заокружуваат личноста на човекот, во кои таа се остварува. Во расказот „Немиот скитник“ како да се согледува тој тек, нагласуван повеќе или помалку во речиси сите раскази на Јован Бошковски. Немиот скитник е личност, не случајно избрана, која нема никакви можности за комуникација со светот околу себе. Тоа е личност препуштена на својот внатрешен живот, опскурен и благороден едновременно. Тој мотив на осаменост, вариран во доста голем број раскази („Последниот збор на обвинетиот“, „Човек на покривот“) „В планина“, „Чапа“, „Време за одмазда, време за прошка“) се чини како да е едно од најзабележливите настроенија што доаѓаат до нас од литературата на Јован Бошковски. Осамувајќи го човекот тој го става пред неговата сопствена егзистенција како пред единствениот факт со кој човекот може да располага и да управува, врз кој има моќ, моќ која се протега само до можноста слободно да се избере мигот кога „ќе се сретне со сопствената сенка врз плочникот“. Има ли тој мотив некое пошироко, побитно значење во нашата литература? Впрочем човековата осаменост е една од несреќите на егзистенцијата кои одзвонуваат во литературата откако литературата постои, како еден од најдраматичните видови на човековата трагедија. Барајќи го човекот во урбаната средина Јован Бошковски ја воочува таа негова трагична ситуација. Во таа смисла е уметнички најцелосен и највпечатлив расказот „Човек на покривот“, еден од најдобрите раскази во нашата литература.

Човекот, качувајќи се нагоре, барајќи ја својата осама, се соочува со празнината под себе, со бесмислата на една апсурдна перспектива на нештата. Препуштен на сплетот од инстинкти и размисли тој ја погледнува во еден миг својата крајна точка, своето летање во бездната. Сопирајќи се пред да го направи последниот чекор, во еден миг кој е полн со драматика потенцирана од атмосферата на летното попладне, човекот пак се враќа кон втората осама, кон самотноста што ја споделува со некој друг.

Во творештвото на Јован Бошковски, според наше мислење, едно исклучително место зазема романот „Солунските атентатори“. Во времето кога нашата литература, нашата проза, допрва почна да се ослободува од едно квазилитерарно насилство врз изразот, од лутањата меѓу барањето форми за кажување и барањето што да биде кажано, се појави тој роман кој не навести големи претензии, кој се оствари, меѓутоа, во една целосна чистота на жанрот, на изразот, на темата. Во нашата литература има и ќе има романи кои во секој поглед ќе бидат над „Солунските атентатори“, меѓутоа првпат во овој роман македонскиот читател можеше да пронајде една лектира која е пристапна, занимлива, блиска по тема на сите читатели, без оглед од какви социјални средини произлегуваат, полна со динамика и, едновремено, со факти од еден познат историски настан. Завртувањето кон една тема од нашето минато може да се протолкува и како напор на Јован Бошковски да пронајде една тема во која ќе го оствари своето творечко искуство и ќе го изрази своето чувствување за допирот со читателот. Може, меѓутоа, да се согледа уште еден мотив кој авторот го доведува пред тоа далечно, но сè уште живо време. Барајќи во историјата корени на сегашноста тој одбира тема во која како да се навестува почетокот на

една поширока драма која ќе дојде подоцна но во извесна смисла како продолжување на самопрегорот на солунските атентатори. Тоа се, секако, само толкувања чија вредност може да се докаже дури во пошироката интерпретација на мотивите кои авторот го однеле од творечкото присуство и од творечките преокупации со својата современост, со својата средина, кон сликите на историјата. Символиката на она што е, ако така може да се рече, дух на историјата, може да се оствари, како впрочем и значењето на секој симбол, ако тој дух се инкарнира потоа во еден друг живот, во една друга ситуација. Романот за револуционерите-фаталисти, за фанатичните гневници секако ќе остане како сведоштво за еден миг од нашата литература во кој таа се еманципира и од предрасудокот дека мора да се остварува само како дисциплина што потекнува од необични емоции и уште понеобични ситуации. Но дури и во овој роман, чијашто структура е базирана врз возбудливата акција, врз напнатите ситуации, Бошковски ги гради ликовите со едно будно интересирање за нивните реакции, за нивните внатрешни бранувања, устреми и верувања.

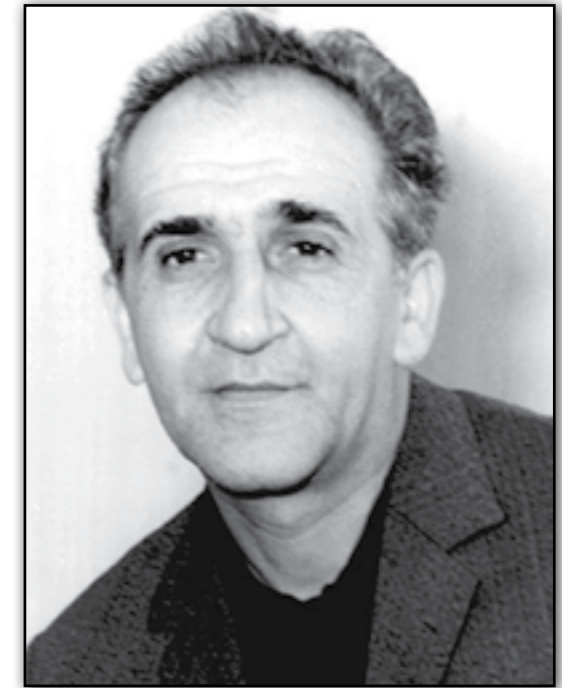
Обидувајќи се да го согледаме творештвото на Јован Бошковски само низ некои повидни белези чувствуваме обврска да го посочиме во неговиот прозен израз грижливото барање на зборот, барањето на вистинскиот говор на литературата потпиран и изникнат од еден јазик кој се развиваше напоредно со растењето на неговата литература, чијшто развиток доста ѝ должи и на таа литература. Јован Бошковски, влегувајќи во нашата литературата со раскази чијшто теми, според фактурата на изразот, излегува од фолклорното кажување, вложуваше творечки напори и во барањето на посуптилно и поисцизелирано осмислување на нашиот јазик, на неговите изразни мож-

ЗА ТВОРЕШТВОТО НА ЈОВАН БОШКОВСКИ 1581

ности и во сферата на една интелектуална средина. Творештвото на Јован Бошковски допрва треба да биде вреднувано зашто од поживото интересирање на критиката секогаш било понастрана поради тоа што никогаш вистински не било во најактуелните матрици од развитокот на нашата литература, па сепак секогаш било присутно во неа како настојување кое остварувајќи се едновремено и се барало.

Слободан МИЦКОВИЌ

ИВАНОВСКИ ГОГО (1925-2004)

поет
раскажувач

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Ивановски Гого е роден во Скопје на 18 јануари 1925 година. Заврши високо стручно образование. Работеше како новинар во Радио Скопје, потоа како уредник во Македонската телевизија. Учествоваше во уредувањето на списанието „Современост“ и литературниот весник „Хоризонт“. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1946 година. Почина на 15 декември 2004 година во Скопје.

Автор е на делата: „За новата пролет“ (поезија, 1946); „Стихови“ (1948); „Лазарополе“ (поема, 1951); „Песни“ (1953); „Луѓе по патот“ (проза, 1953); „Ден на деновите“ (проза, 1953); „Сенки на далечното“ (поезија, 1954); „Глас“ (поезија, 1957); „Несоници“ (поезија, 1960); „Улица што била живот“ (лирска проза, 1963); „Одбрани песни“ (1967); „Избор“ (1973); „Струга“ (поезија, 1982); „Подземни води“ (поезија, 1985); „Песни од третото доба“ (2000).

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Алексиев, Ацо: „Едноставен натпревар помеѓу радоста и тагата“ (Гого Ивановски: „Несоници“). Современост, 1961, год. 11, бр. 1, стр. 74-79

Андреевски, Цане: „Интимната тематика во македонската современа поезија“ (Кон поезијата на Блаже Конески, Гане Тодоровски, Гого Ивановски, Србо Ивановски и др). Млада литература, 1951, год. I, бр. 2, стр. 47-55

Арсовски, Томе: „Една поезија и еден поет“ (Гого Ивановски: „Сенки на далечното“, Скопје, 1954). Млада литература, 1955, год. V, бр. 1-2, стр. 51-58

Ѓурчинов, Милан: „Глас“ од Гого Ивановски“. Разглед, 1958, год. I, бр. 1, стр. 84-87

Ивановски, Благоја: „Гого Ивановски: „Несоници“. Разглед, 1960, год. III, бр. 3, стр. 298-300

Крстевски, Глигор: „Чудесен прилог кон лектирата на тема: НОБ“ (Гого Ивановски: „Ден на деновите“, Култура, Скопје, 1964). Стремеж, 1964, год. X, бр. 4, стр. 50-52

Мартиновски, Цветко: „Гого Ивановски: „Песни“, изд. на „Кочо Рацин“, 1953“). Млада литература, 1953, год. III, бр. 3-4, стр. 81-83

Митрев, Димитар: „Социјалното и личното во една стихотворна збирка“. Нов ден, 1948, год. 4, бр. 7, стр. 71-85

Солев, Димитар: „Неизживеан романтизам“ (Гого Ивановски: „Лазарополе“). Млада литература, 1952, год. II, бр. 3, стр. 37-42

Спасов, Александар: „Маргиналии од едно сегашно сеќавање со поезијата на Гого Ивановски“. Разгледи, 1973, год. XV, бр. 6, стр. 610-619

Старделов, Ѓорѓи: „Проштално слово за Гого Ивановски“. Стожер, 2004, год. VIII, бр. 81-83, стр. 36-37

Челиковиќ, Ивица: „Медитативно – емоционален порив“ (Гого Ивановски: „Подземни води“, Македонска книга, Скопје, 1985). Разгледи, 1985, год. XXVII, бр. 5, стр. 539-541

ЕДНА ПОЕЗИЈА И ЕДЕН ПОЕТ

(Гого Ивановски: „Слики на далечното“ — Скопје, 1984)

I

Оваа вкусно опремена и убаво илустрирана збирка, во која на нешто помалку од 40 страни се поместени дваесет и шест помали и поголеми песни, несомнено претставува нов прилог во барањата на нашите книжевници, а во исто време и ново постигнување заради тие барања и заради искуствата до кои преку нив практично и теоретски се доаѓа.

За уметничките квалитети на оваа поезија на Гого Ивановски не би имало многу што да се рече. Неговата последна збирка не ни донесува и не ни приредува никакво изненадување — ни во тематот, ни во формата, ни во содржината ни во уметничките средства. Дури, во извесна смисла, добиваме впечаток на едно дискретно опаѓање на уметничкиот автокритериум на поетот, што би можело да биде осветлено од разни агли и од разни аспекти. Назовот на книгата сосем е провокативен и асоцира на тоа дека и материјалот што во неа е поместен без страв од нетактичност би можел да биде окарактеризиран со него. И тоа не само заради — впрочем, битниот — факт што доминантниот дел од нив обработуваат теми од далечното минато. Поместувајќи го во збирката сето она што во нашите списанија и другите периодични публикации веќе било печатено (а тоа не се однесува, меѓу другото, само на Гого Ивановски, ни само за оваа збирка, ни само за поезијата), — авторот, изгледа, не се потрудил да направи поквалитетен избор и публикувал по втор пат и некои изразито слаби творби. Но таа работа, пред сè, зависи од субјективното мислење, а наша цел не е тоа мислење да го поставуваме на дискусија.

II

Во поезијата на Гого Ивановски не е рентабилно да бараме драматични акорди, длабоки доживувања, крупни теми и настани. Неговите стихови не се дрсти, стегнати, кондензирани, збожни, во нив не ќе најдеме компримирано чувство, длабински тонот на ефектот, поврзаниска узбурканост, комплицираност, нијансност од некако особено значајна радост или бол од некаков возбудливо потресен настан. Мотивите што тој ги зема во обработка, сами со себе, со својата елементарна доминантност, со својата автономна тежина не се во состојба да ја организираат и концентрираат тежината на целата песна во една централна проблемска точка. А авторот не располагал со доволно креативни сили своите обични, најчесто изгледи, но

често и релативно индиферентни теми да ги подигне на степенот на една квалитативна сугестија, во резултатот.

Гого Ивановски се зазира пред старата жена што „сека утрин молкум иде в паркот“, и задлабочена во книгата седи на дрвената клупа сама со себеси. Тој исто живее повеќе сам со себеси и дури и во една театарска претстава иако ја тема што (наистина не сосем интересно) ќе ни ја раскаже во детал: откако светлоста се изгаснува и мудро замолчена завесата се крева, преку „едниот актјор“ што „се јад на другиот му раскажува“, до реализирањето на неговите сооседи, што

...такви останала до крајот на претставата.

А кога бесшумна завесата се спушти,
се кренаа и со еден ист израз на лицето
ги поздравила заеднички актјорите.

Потем излегоа. И тогај надвор на улиците
секој молкум зад своето сокаче зајде...

Се разидоа луѓето — ги сокри ладна темнината.

— Кој знае кога пак такви ќе се најдат...

Гого Ивановски на улицата среќава шинтерска кола, зад чии решетки во железната крошпа самува и чамн стар жолтокоп пес и — пишува една чувствителна песна за него. Тој ќе се сети и на своите стихови и ќе ги ги соопшти тие свои размислувања во песната „Интермеццо“, „Песна за песните“, „Сенки“ и „Како епизод“. Него го интригира и сликата на златното цветче што по дождот се појавува во разделената трева „како капка на сонцето“ — и асоцијативно прави компарација со својата надеж што му принала од рацете и затоа никогаш не ќе го скине... Тој не е рамнодушен ни спрема годишните времиња и пишува четири песни за секое од нив („Ме собуди благото зимско утро“, „Пролетен пејсаж“ — најинтересна, „Пејсаж“ и „Есен“). Нему му се занимаваат и дневните промени и тој им се оддолжува со песните „Утро“, „Раѓање на сонцето“, „Бура во полето...“ До каде оди тоа интересување за најобичните појави и пројави во него и околу него можеме да го илустрираме и со песната „Девеска сум така необично расположен“ — без да знае зошто и без да знае како, заради што веројатно таа песна останала и без наслов.

Дури и во психолошки обоените песни, посветени на синот („Среќа“ и „Без наслов“) — тој е тих, безинцидентен, секојдневен Гого Ивановски, кого го подбудува моменталното настроение. Во песната „Кон мајка ми“, што е една меѓу најубавите во оваа збирка, кај него пак нема конкретен настан, тој само чувствува интимна потреба и желба да ги соопшти дека

Ќе ти умрам, мајко моја ќе ти умрам,
осекам крајот во срцето ме гуши,
јас не мислев така сè тоа да стана, —
мајко, рано мојот убав сон се сруши.

Нема да ти идам ноќе веќе пијак,
и под тремот твојта песна да ја пеам,
да ти речам колку светот јас го сакам,
колку тебе, мајко, во срце те греам.

И така натаму. Песни што почнуваат потемпераментно, со драмски акцент, а сепак завршуваат со тивката елегична помиреност и дури со резигнација и умор — тоа се последните две. Првата од нив — „Одмор“ е особено интимна, витална во динамската, драмски композирана и психолошки консеквентна, додека „Средба со другарот“ е всушност еден дијалог (имагинарен?) што можел да биде извојредна лирска проза ако не беше раскриен во стихови. Во таа песна двајца пријатели се среќаваат после многу години и констатираат дека веќе не се тоа што биле, па затоа може се сега независни и им е доделно безрасудно да стојат на дождот во покиснатата вечер.

Тогај да се разделеме
што немаме веќе ништо да си речеме...

Така завршува песната, така — случајно или симптоматично — завршува и збирката, така и ние би го завршиле овој брз и повеќе илустративно-информативен преглед на поезијата што во неа е застапена, со констатацијата дека уметноста навистина ги истражува неистражените области од животот, и доколку ни соопштува за нешто што е познато, тогаш тоа треба да биде соопштено во нова светлост и од нов аспект, а дека Гого Ивановски не се труди ни за едното ни за другото.

III

Спрема горното и спрема утврдените естетски категории, читателот веднаш би можел да заклучи дека Гого Ивановски спаѓа во редот на оние лирски натури, чиј круг на интереси, предмети и настани се движат во затворената психичко-емоционална сфера на интимните доживувања и размислувања. Таквата констатација не би била погрешна. Сите радости и таги, сите каденци и немири, сите визуелни маргиналии, внатрешни чувства и вибрации — биле тие успешно или неуспешно трансформирани на јазикот на поезијата — проилегуваат редовно и упорно како реакција на односот: авторот и она околу него. А бидејќи неговото Јас е доминантно во тој коод-

нос, бидејќи сето она што се наоѓа околу него е обоено со неговата субјективност — неговата поезија го носи печатот на неговата автентична Гого Ивановски меланхолија, дескриптивност, романтичност и еден (битен) комплекс на извесна фиктирна импотенција. Во тие психолошки компоненти на своето многувидно и диспаратно Јас — овој млад автор не може да го најде есенцијалното, не може да ја разбере суштината на својата хетерогеност, не може од таа хетерогеност да ја извлече квинтесенцијата и смислата на своето постоење и затоа се добива впечаток дека целата збирка некако чудно е дезориентирана, скоро анархично случајна.

Гого Ивановски слика слаби пејсажи, опишува неинтересни или барем неинтересно раскажани секојдневности, баналноста ја подига на степен на афектација и овде можеме да помислиме дека тој сосила бара и измислува теми за да би бил лирски поет, што за свој домен го прогласил секојдневието и ситните човечки радости и таги што ги чувствува и како свои. Притоа — неговата поезија пати од гола прозичност, конструирана ретроспективност, неоправдана евокација, бескривност. Маса од поместените песни во оваа збирка се бледолики и стварат авемичен фон врз кој е проциран портретот на еден застарел почетник.

Снегулка по снегулка бешумно се ронат
снегулките меки во утрово сиво...
Час се бубалчиња што немирно се гонат
во безгрижна игра од ветерот полесени
час се звездичиња трепетни и живи
што слагаат безбројни од небото бездно
и после врз гравитите ситно нафрлени
треперат — тие мали снежни звезди.

Или:

Последен пат некаде сосема блиску
се откачи гром, по громот дожд злочест се истури
падна врз својето, врз лозјата шески,
ги истена до коренот и престана, исцури.

На сличен начин тој ни дава детален опис (што на упатените може многу добро да им послужи) за тоа како се свират на виолина (во песната „Виолина“), спомнувајќи ја целата — меѓу другото точна — терминологија и реквизитурата за свирење од жицата и гудалото до завршувањето на концертот. (Нешто слично ќе најдеме и во песната „На претстана“). И така натаму, и така натаму — насекаде, со исклучок само на неколку песни, Гого Ивановски опишува, соопштува, расправа, објаснува со математичка точност што сè забележува неговото визуелно око. И како систематски редоследно се одвива осамувањето, и како одат на свет неговите стихови итн. —

строго придржувајќи се за редоследноста на детален и непристрасен канцеларски извештај, со почеток и крај којшто не предвидува понатамошни расудувања.

Се раѓа од зората сонцето,
(или пак тоа земјата се врти)
ево го, сега се искачува торжествено
горе на срцот.

.....

Ги опточува внатрште на гората
со мека панделка од злато
росата на лисјето зема да се собудува
трепери и нечујно капе.

Објективно зборувајќи, Гого Ивановски има и добри песни. Заправо — добри стихови и строфи. Такви убави, инвентивни, содржински вообличени, чувствено обоени и полни стихови ќе сретнеме во двете песни за синот, во песната без наслов на стр. 36, во „Пролетен пејсаж“, во елегизата за стариот жолтокопес, исцело можеме да ја примениме песната „Кон мајка ми“, а добри успешни месте ќе најдеме и во двете последни песни „Одмор“ и „Средба со другарот“.

IV.

Не може да се рече дека Гого Ивановски, заради таа своја дескриптивност и недоработеност — е отсутен при пишувањето на својата поезија. Тоа би било неправедно. Неговата поезија е негова вистина. Но недостатокот е во тоа што таа вистина е повеќе негова одошто чија било и што, при читањето на неговите песни, во нас се подига една чудна пазма на сочувствие спрема авторот, наместо спрема предметот што тој го обработува. Причината е во тоа што наставот го чувствуваме како една интимна вистина, едно интимно признание на авторовото срце, додека уметничкиот квалитет е на ниво што не може да не занесе, не може да не совлада, не може да не пленат.

Затоа што проблемите што тој ги обработува не се сложени, крупни и длабоки, тие не бараат ни особен напор за да се средат во прегледен стихуван ред и, чувствувајќи го тоа, авторот паднал во искушение недоволно сериозно да ја сфати својата задача — тие наизглед неважни, обични проблеми да ги направи нови, интересни, воглавно. Кај него нема рефлексивност, нема симболизам, нема алузија, тој не бара нови форми, нови изрази, него не го тангира тоа дека песните не се одраз на рефракција на неговата мисла и чувство, на неговиот интелект. Тој само опишува, покажува, расправа за она што ние и самите го знаеме. Неговиот реализам не е насилан, но е

сиров, неговата композиција не е нелогична но е натурално редоследна и фотографска, неговото чувство не е индиректно, но е непродлабочено, неговата концепција не е погрешна, но е недондјасната и недооформена.

V

Се добива впечаток дека Гого Ивановски премногу брза со својата поетска афирмација. Меѓутоа и тоа не е точно. Гого Ивановски е автор веќе на неколку збирки песни и самиот тој факт е доволен за да ја апстрахизира, по својата сопствена сила и наметливост, секоја хипотеза за некакво почетничтво. Всушност, покрај неодговорноста, целата негова поезија во оваа збирка е илустрација на едно неразбирале на себеси, што заради сопствената потенцираност до афектација, на авторот му пречи да ги организира своите доживувања и — многу често — изживувања, да го совлада својот неразмрсен систем од внатрешни двојници, да ги надрасне чувствата, асоцијациите итн. да се надрасне себеси. Јас сум склон да верувам дека ова би можело да биде и конструирано извоѓање на категории што не постојат, но притоа би укажал на еден факт: прочитајте ја збирката и ќе видите дека скоро секоја песна (освен оние за синот и другите спомнати како успешни) завршува со изненаден пресврт што не е далеку од резигнацијата, па ни од песимизмот.

Јас и ти имавме две раѓања,
но една ќе имаме смрт...

вели Гого Ивановски во песната „Како епилог“, веројатно мислејќи дека кога тој ќе умре ќе умрат и неговите песни.

Тој во песната „Пејсаж“ не пропушта да каже дека со летото си отишол некој... што втор пат не доаѓа нст; тој мисли дека пролетта повеќе е убава кога само се наметува, нему топењето на снегот му напомнува на болка што одминува, тој е декадентски болно трогнат заради жолтокосниот пес што самува и чамн во железната шпиртерска крошна, пишува песна за една театарска претстава, каде, по 34 стиха што не се ништо особено, ни го соопштува своето сомнение за луѓето што се разотпише и — „Кој знае кога пак такви ќе се најдат...“ Гого Ивановски во секој предмет, во секоја појава бара и наоѓа по нешто тажно, но бидува и така необично расположен, што воопшто не знае зошто и како. Се обидува тоа да го протолкува со некаква ведрина (друмот за него е полн со ветувања) но тој трга и не праша каде тој друм го води:

Чекорам само и патот го настигам...
Со мене патува и небото сино,
птиците цркотат, полето се радува,
и никој за ништо не мисли чинам.

Но тој само така мисли. Затоа и зборува со една перфектна дескриптивност за бурата во полето и кога после сите громови, злочестни дождови, татнела, јарости итн. — огрева сонцето, тој не може ништо друго да види освен селанец што тивко седи на масата и долго ја пие „болката горчелива“. Меѓу другото, и покрај тоа што рековме дека во секој предмет и секоја појава (онака како што тој ја забележил) влода да пронајде тага, сепак кај Гого Ивановски нема ништо точно, ништо јасно, ништо одредено — кај него се е „можеби“, „кој знае“, нему се „му се чини“, му изгледа или тој би сакал да изгледа и биде вака или онака. Исклучок во таа смисла прави единствено песната „Кој мајка ми“. Рековме дека тоа е убавалрска песна, една нитимна исповед на поетот, издржана во еден темпо и на иста височина од крај до крај. Меѓутоа, отскокнувајќи од другите, оваа песна уште повеќе ја потенцира заптивоста и подвоеноста на авторовата личност, и илкакво не може дијалектични да ги хармонизира бонте на поетскиот портрет на Гого Ивановски.

Затворајќи се во тој сопствен круг на психоемоционалните и интелектуални преокупации, Г. Ивановски по пат на автосугестија си формира комплекс на промашеност и страв од неизвесниот крај. Во неговата поезија тоа доаѓа до надворешен израз преку тенденцијата за една болно поднослива искреност, а содржински гравитира кон литерарно-психолошка дезорганизација и дезориентација. А тоа консеквентно води кон барање на психолошка надкомпензација во песимизмот, дотолку повеќе, што Гого Ивановски е крајно примечива, сензуална природа, а притоа и интелектуалец што тежи аналитички да го расчлени своето Јае на категории и антиномии. Тој аналитичен однос спрема себеси, степенуван на несигурноста во изливите, (т.е. без практична примена на психоемоционалниот потенцијал), — е правиот фактор што асистира при раѓањето на секој елементарен песимизам.

Имам песни кои никогаш не сум ги напишал,
а знам дека ги имам и дека се мои:
тоа се песни кои воопшто нема да ги напишам —
ним им е дадено да живеат како сенки . . .

Гого Ивановски нема доволно смелост да се обиде да се ослободи од тој свој комплекс. Тој мисли дека, ако ги пушти „во светот на анделина“, тие негови ревишо (заправо — со страв од инфериорност) чувани песни ќе останат без превезот на магјата точно онака, како што се деформираат крилата на непоруката кога ќе им се збрише пранта.

Па ќе ми паднат немошни пред возете,
и нема повеќе да бидат тоа што биле . . .
После ќе жалам задека сум посакал
да им го дадам она што го немам.

А бидејќи „жалта тука нема да помогне“, бидејќи „пеперутките втор пат не ќе полетаат“, тој резигнирано восклицува:

— Не, тие песни нема да ги напишам,
ќе ги чувам за да не станат некогаш стварност.

Ние без приговор би му поверувале на Гого Ивановски кога тој би ни го мотивирал тој свој став и страв со тоа, дека би го оне-расположило ако овие песни не би го надраснале уметничкиот квалитет на грото од сите што ги објавува. Зашто основната одлика на уметникот е — незадоволството од постигнатото, барање нови резултати. Но да се учествува во нашиот литературен живот така активно како што тоа го чини Г. Ивановски и во исто време да се тврди дека ненапишаните песни се поубави и ако ги напише ќе изгубат од својата убавина — тоа, благо речено, е една неинтелигентност што не морала да биде публикувана. Зошто — ќе прашаат некои читатели — зошто и со какво право авторот ни го сервира во неколку свои збирки она, за што самиот (спрема горната логика) сметал дека е лоша поетска продукција? Но тоа не е битно.

Битна е трансформацијата на незадоволството во резигнираност, а резигнираноста таа помлада сестра на апатијата и по-керка на песимизмот — не ветува никаков просперитет ни за Гого Ивановски, ни за нашата литература, што со една своја страна своите надежи ги потпира токму на него.

На крајот би сметал дека не сум му оддал доволно признание на Петар Миљковиќ, ако не ги споменам уште еднаш неговите извонредно успешни илустрации кон оваа малечка, но значајна збирка песни од младиот поет Гого Ивановски, што сè уште не го рекол својот последен збор.

Томе АРСОВСКИ

ИВАНОВСКИ СРБО (1928)

поет
раскажувач
романсиер
писател за деца

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Ивановски Србо е роден на 1928 година во Штип. Дипломира на групата Јужнословенска книжевност на Филозофскиот факултет во Скопје. Во литературата се појави веднаш по Војната. Работеше како уредник во Телевизија Скопје. Член беше на Македонскиот ПЕН центар и на Друштвото на писателите на Македонија од 1949 година, каде извесен период беше и негов претседател.

Автор е на делата: „Лирика“ (1950); „Желби и меѓи“ (поема, 1950); „Средби и разделби“ (1953); „Жена на прозорецот“ (раскази, 1955); „Бели крикови“ (1956); „Осамени“ (роман, 1957); „Маѓепсан патник“ (1966); „Пена од планината“ (1972); „Мартин Нуната“ (роман, 1979); „Леонида трча окрвавен“ (роман, 1980); „Кога тетин Клименте шеташе над градот“ (раскази 1982); „Додека го чекавме Андреја“ (роман, 1990); „Прстен на времето“ (1993); „Горчлив корен“ (1994); „Балада за исчезнатите“ (роман, 1994); „Челуст на времето“ (1996); „Неподобниот“ (роман, 1997); „Близу до животот близу до смртта“ (1998); „Сончево око“ (песни за деца) и „Босоноги пеперуги“ (песни за деца).

Добитник е на наградите: „Кочо Рацин“, „13 Ноември“ и „Стале Попов“. Српското издание на неговата книга песни „Маѓепсан патник“ во 1976 година ја доби наградата „Бранко Миљковиќ“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Андреев, Љубен: „Србо Ивановски: „Маѓепсан патник“. Литературен збор, 1971, год. XVIII, бр. 2, стр. 61-70

Андреевски, Цане: „Интимната тематика во македонската современа поезија“ (Кон поезијата на Блаже Конески, Гане Тодоровски, Гого Ивановски, Србо Ивановски и др). Млада литература, 1951, год. I, бр. 2, стр. 47-55

Бошнакоска, Гордана Михаилова: „Мигот, сочуван од минливоста“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 5, стр. 336-337

Димитровски, Љупчо: „За едно продолжено време“ (Србо Ивановски: „Леонида трча окрвавен“, Култура, 1980). Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 7-8, стр. 674-675

Димитровски, Љупчо: „Раскази за животот, љубовта, времето“ (Србо Ивановски: „Кога тетин Клименте шеташе над градот“, Македонска книга, Скопје, 1982). Разгледи, 1983, год. XXV, бр. 2, стр. 257-260

Иванов, Благоја: „Србо Ивановски: „Жена на прозорецот“, Кочо Рацин, 1956“. Млада литература, 1957, год. VII, бр. 2, стр. 62-72

Иванов, Благоја: „Србо Ивановски: „Маѓепсан патник“. Разгледи, 1966, год. IX, бр. 2, стр. 171-174

Костовски, Јован: „Прозата на Србо Ивановски“. Современост, 1957, год. 7, бр. 1, стр. 61-65

Марјановиќ, Воја: „Приод кон детството на Србо Ивановски“. Развитие, 1971, год. IX, бр. 1, стр. 57-61

Матовски, М.: „Србо Ивановски: „Бели крикови“. Млада литература, 1956, год. VI, бр. 3-4, стр. 43-45

Наневски, Душко; Манев, Ефтим: „Србо Ивановски – приказ на неговата „антологија“ „Сакани поети“ и досегашните критички белешки за неа“. Млада литература, 1953, год. III, бр. 5, стр. 54-82

Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Србо Ивановски. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 9, стр. 939-944

Солев, Димитар: „Поезија на трепети“ (Србо Ивановски: „Средби и разделби“, Скопје, 1953). Млада литература, 1953, год. III, бр. 3-4, стр. 76-81

Станковиќ, Љубиша: „Во рамките на поетското и формалното“. Развитие, 1982, год. XX, бр. 3-4, стр. 177-182

Јован Косиловски

ПРОЗАТА НА СРБО ИВАНОВСКИ

(„Жена на прозорецот“, издание на „Кочо Рацин“, 1956)

Во богатата жетва на нашето литературно поле во изминатата година се појави и збирката раскази од Србо Ивановски под наслов „Жена на прозорецот“. Афирмиран веќе како поет со неколку стихозбирки, Србо Ивановски подолго време се јавува по нашите литературни списанија и весници и со прозни состави — кратки раскази, во кои литературно одбележува настани од блиското минато и илустрава денешнина. Земајќи некои од објавените и додавајќи им нови, тој ја прави збирката што ја имаме сега в раце. Во неа се наоѓаат дваесет раскази.

Можеби содржината, мотивите во овие раскази не се толку интересни сами по себе како настан, како случај, како дејство, колку што стануваат интересни по методот, по начинот на транспонирањето, по тоа низ каква лична призма ги преломува и низ каква психолошка анализираност ги предава авторот. Пред сè, сите раскази делуваат некако фрагментарно, така како мотивот за одделен расказ да е исечок од некое поголемо платно со побогата и поразновидна животна содржајност, но како писателот да го одделил тој мотив и токму него го определил да го фиксира, да го разгуби, да го расчлени и пропушти низ објективот на своите сопствени доживувања, на своите сопствени уметнички гледања. Впрочем, тој навистина во своите раскази секаде е присутен како фактичко суштество, кое или е актер во настанот, или е негов сведок, но активен, дејствуваачи сведок, кој не само посматра, туку со своето присуство заклучува, пресудува, па со тоа и придонесува за вакво или онакво добивање впечаток од расказната материја.

Впечатокот на фрагментарност во расказите на Србо Ивановски се потенцира и со тоа што тој за настанот не го определува локалитетот во обичната смисла на зборот. Тој не го опишува местото на дејството, не барем конвенционално уредно. Некаде ќе спомне дека е во прашање соба, рудника, полјанка, керамичница или мелница, но тоа ќе биде само нешто како патем, за дообјаснување на некој потез, но никако како опис на локалитетот. Затоа не е случајно што во целата книга ќе се спомнат само две-три имиња на села, но не за да не запознае авторот со местото на дејството, туку со сосема друга, пониска негова функционалност: негде да се определи дека нешто има да се случи на различно место од она каде што се одвива главниот настан, а негде да се доуточни друга поединост — да се идентифицира некое лице со определувањето дека тоа е од спомнатото место. Велам и верувам дека тоа не е никаква случајност, но дека авторот не го смета за важно местото, туку за него е важен човекот со сите негови психолошки комплекси, со неговите внатрешни врнења и кршења, со неговиот живот и неговата психика.

И тука, во таа област на психолошкото најмногу се задржува интересот на писателот. Поточно речено, секој потез, секој гест на јунаците во расказите е одглас од некој внатрешен немисл, од некое интимно доживување. Сеедно е притоа дали тој ќе го пушти својот јунак сам да го објасни, или барем да го изнесе, процесот на тоа доживување, или пак авторот ќе му помогне во тоа, давајќи свои реминисценции, најчесто кратки но набени со содржајност. Ево само еден пример, не толку многу одбран. Еден млад партизан и еден старец што го барал синот си кај партизаните, а не го нашол, одат заедно по пат. Младиот партизан од разговорот со старецот дознава дека синот на стариот бил неговиот другар Денко, кој загинал во борбите. И тогаш кај младиот човек настанува внатрешен врнеж, кој постепено минува во трескавичава душевна состојба:

— Ти нешто зборуваш, рече старецот и му се вгледа во очите. Беше застанат. Ти си болен, рече.

— Јас? праша младиот.

— Ти си многу топол, рече старецот.

„Тоа е од патот, помисли младиот. Од патот, Денко. А ти не си болен. Само потпри се на моето рамо. Сега ќе треба да јуриме на нозете, слушаш? Зошто не одговараш? (А каде ќе јуриме?). Погледај, погледај таму. Треба да се исправиш. (Тоа е тешко). Дај, не биди луд, сега ќе започне. (Треба прво да загрми, а потоа е лесно). Мислиш? Треба да си спремим. Слушаш, нозите веќе тргнаа. Овде не смеам да те оставам. Мораш со нас. Со мене. Еве и жините се овде. Слушаш? (Чув. Зар може човек овде да не слуша?). Тогаш напред. Чуј, тие јурат.“

— Ти си болен, го удри лесно старецот. Ти, момче, сосема не си за пат.

— Зимските ноќи се бели, рече младиот. А и снегот ноќе е топол, само ветерот каса. Не беше веќе блед...

...И тогаш почувствува како и ова не е враќање, ова чекорче низ снегот, дека воопшто нема да се врати, дека воопшто не се враќа од еден живот во друг, дека тоа било глупаво и да се помисли: „Ах, тоа е исто толку глупаво колку и она дека можат да се срушат зад нас спомените“; ги затвори очите, и тогаш веќе знаеше дека продолжува да чекори низ еден живот што само привидно завршил, да чекори со сите нив, па зборуваше, нешто им зборуваше, нешто што само меѓу нив било речено, еднаш кога умираше заедно. Еднаш што сè уште трае, еднаш што никогаш нема да спрши...

И ретко личностите во прозата на Србо Ивановски се чувствуваат, дејствуваат и говорат во некоја психичка состојба што е најблиска до полусонот. Најпосле, и самиот писател не избегнува таквите психички состојби да ги нарече со слично име: „пренесување на животот и во сонот“, „пајажина на сонот“, „тоа е бело, сето збрано во меко извонителите линии, што само полусонот може да ги долови“, а тука станува збор и за „оној мал процес на сонот и јавата“. Еве само еден таков момент:

„Застава. Го заборави снегот. Нешто далечно и скриено зајмеа пак во него. Проговори. Тоа беше познат јазик. Јазикот од детството. Сега тој ги виде пред себе зелените свежи ливади. Посеани со шаренило. И својата рака ја виде. И еден црст. „Девојка, жена — девојка, жена“, броеше. Се насмеана, негде во себе длабоко, и дури тогаш забележи дека стоа. Тогаш забележи дека ја скинал песната што вчера ја напиша. Место цветот. Промрморе нешто неразбрано, па се наведна да ги збере ливчињата. Но снегот избега од под нозете. Некој се насмеа. Се насмеа и тој, а потем се исправи. Цри. Висок.

...— А тоа умре, рече. Жените најлесно умираат...“

На сличен начин еден од неговите јунаци се потсетува на некогашните совешта, пренесувајќи се живо во нив:

...Реката под него шумеше матна и непријатна, се тркалаше по широкото корито гризејќи го полека брегот на којшто сега стоеше и тој, потсетувајќи се на сите оние совешта со матни реки, кога минуваш само по една илтица, а и неа веќе ја дофаќаат брачовите, ја заплицуваат, а нозете се лизгаат сè повеќе и повеќе, додека реката сè пошурно тече, просто нараскува како тесто, го исполнува сјот простор и шуми, грозно шуми...

Домолку воопшто дава опис на околината или природата, Србо Ивановски тоа го прави со неколку кратки потези. Тоа впрочем, е сосема во склад со неговата концепција за фиксирање на психолошкото во личностите, оти еден развлечен опис секако би го подзапрел темпото на таквото раскажување. Еве, на пример, како го опишува тој настапувањето на ноќта:

„Никогаш ноќта толку бавно не се спуштала. Вена речиси ја чувствуваше секоја нејзина нова нијанса, што ги опкружуваше предметите со тајнаственост и тишина. Најнапред потемне небото и високата влажна планина, а потоа тополите започнаа да растат кон небото, а испилите голеи гранки како да го затворија хоризонтот сосема...“

Сето ова, на прозата на Србо Ивановски ѝ дава динамска, но динамска најчесто нерамна, растргана. Таа не потекнува од настиот и дејството, туку од стилот, од начинот на третманот на материјата. Но макар од каде извирала, таа динамика постои, таа живее во текстот и сонира секаква монотонија. Напротив, таа ја прави оваа проза сосема жива, игрива, интересна.

Треба да се додаде и да се потврди дека архитектониката, композицијата на расказот кај Србо Ивановски е неконвенционална. Тука навистина не се работи за клиширан строеж на расказот, но напротив, секој расказ има своја, оригинална архитектоника, што во секој случај го подигава квалитетот на прозното дело на овој писател.

Она што по мое мислење е особено карактеристично за оваа збирка раскази, тоа е што писателот и во прозата си остапува верен на себеси како поет. Макар каков настан опишувал, макар какво доживување изнесувал, макар каков внатрешен немир означувал или анализираше, тој ја обојува својата проза со поетски израз. Но, и нешто повеќе од тоа. Не само што поетското кај него избива од поетичниот израз, но тоа се манифестира и од неговиот став, од неговото гледиште и сфаќање на појавите во извесни настани или во животот воопшто. Некогашно треперење на духот, игриво лирско бранување непрестајно се вплетува низ сите двесте страници на оваа книга.

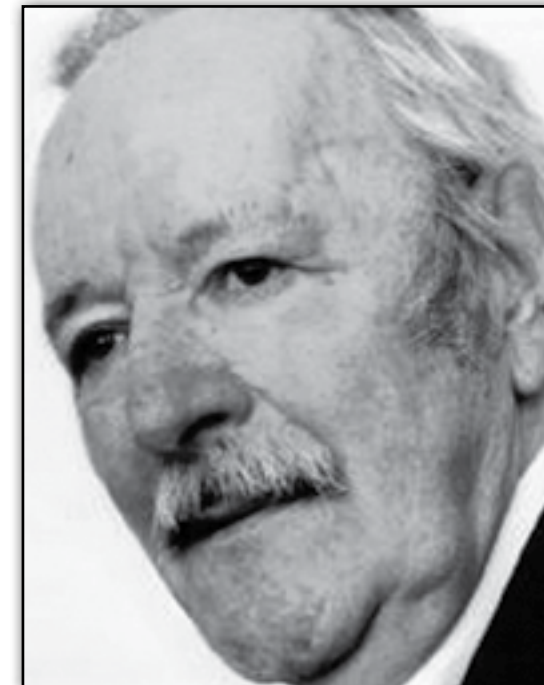
Што се однесува, пак, до формалниот поетски зборовен израз, тој се пројавува во перманентната метафорика, која најчесто е неприклучна и навистина убав, но понекогаш и наместена до изнасилност. Така кај Ивановски ќе се јават „сурови зборови, одронети како карпи од брегот на тишината“, или пак други зборови што „паѓаат од прозорецот и се кришат од кората на тишината“. Во тој ред ќе застане и сепосот на едно гратче: „Беше тоа мало гратче, од двете страни стегнато со дланките на жолтите лозја свиснати по

стрмите гради на ридовите“. Прозорецот не еднаш ќе биде наречен „темниот“ или „светлиот квадрат“, ноќта „влетува низ прозорецот, се валка како густо тесто и се лепи за нејзините голеи меса отпуштени врз белата и стуткана постела“, а „свездите се растопуваат во темнината кога ќе се стркалаат по образот на небото“, или пак се „чувствува кашата на темнината што задушува“. Чајот кај Ивановски се вика „топла течност“, правот по патот — „мека топлина“, за веѓите се прави комбинација „лаковите на веѓите“, „лицето е ведро, сето потонато во сенката на радоста“, или пак „зборовите јуреа од неа, замрзнуваат во прозирната студенина и паѓаа со звон врз среброто на снегот“. Но и покрај овие очигледни и не секогаш среќно резултатни усилби да се најде нешто ново во изразот, да им се даде на зборовите нов призвук, нова обоеност, онаква каква што во моментот му е потребна на писателот за да изрази некое понеобично чувство или одреден психолошки интензитет, сепак понекаде ќе се пробие и понекоја конвенционалност и стереотипност во изразот како: „студот допринесе до самите коски“, или радоста „се претвораше во груба тврда грутка што сè повеќе расте и ближи кон грлото на задушува“, „бледо и ситно лице“, и слично.

Сумирано сето ова, по моја преценка би испаднало вака: Србо Ивановски прави сериозни обиди за посовремен литературен израз и во многу случаи во тоа успева; но понекогаш тој израз му е извештачен, насила најден; во поретки случаи, пак, — што по мое мислење е најлошо, — му се провлекуваат и извесни извештачности, кои лесно можат и треба да се избегнат. Во секој случај, преовладуваат успешните стилски спрегони и тие треба да се одбележат со пофалност во неговото барање и наоѓање на понов литературен израз.

На крајот, кога писателот веќе има убав и убаво изграден литературен јазик, штета е што не се погрижил да ги отстрани оние не многу чести правописни недолжности, како што е погрешното задржување на гласот *t* во придавките од типот радостен (не радостен), потоа пишувањето заедно на негацијата и глаголот (не-сакаше, негледајќи итн.), пишувањето со мала почетна буква на припадници на народи (немци, а треба Немци), запоставувањето на правилото за едначење по звучност и сличност.

ЈАНЕВСКИ СЛАВКО
(1920-2000)

поет
раскажувач
романсиер
сценарист
есеист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Јаневски Славко е роден во Скопје на 11 јануари 1920 година, каде што заврши основно и Техничко училиште. Непосредно по завршувањето на војната, стана уредник на првиот македонски весник за деца „Пионер“, а потоа и на списанијата „Нов ден“, „Современост“, како и на весниците „Остен“ и „Хоризонт“.

Јаневски беше еден од основачите (заедно со Блаже Конески, Ацо Шопов, Владо Малески и Коле Чашуле) и претседател на Друштвото на писателите на Македонија, директор и главен уредник на издавачката организација „Македонска книга“. Член беше на Македонскиот ПЕН центар, на МАНУ (1967) и претседател на Советот на Струшките вечери на поезијата. Почина во Скопје во 2000 година.

Автор е на многубројни книги за деца, патеписна проза, збирки раскази, романи, поезија и филмски сценарија. Неговиот роман „Село зад седумте јасени“ (1952) е првиот роман објавен на македонски јазик.

Автор е на делата: „Крвава низа“ (поезија, 1945); „Пруга на младоста со Ацо Шопов“ (поезија, 1946); „Пионери, пионерки, бубачки и шумски сверки“ (поезија за деца, 1946); „Распеани букви“ (поезија за деца, 1946); „Милиони маченици“ (поема за деца, 1948); „Егејска барутна бајка“ (поезија, 1949); „Песни“ (1950); „Улица“ (повест, 1950); „Лирика“ (1951); „Село зад седумте јасени“ (роман, 1952); „Шеќерна приказна“ (сказна за деца, 1952); „Кловнови и луѓе“ (раскази, 1956); „Две Марији“ (роман, 1956); „Леб и камен“ (поезија, 1957); „Месечар“ (роман, 1959); „Сенката на Карамба Барамба“ (поезија за деца, 1959); „Марсовци и глувци“ (поезија за деца, 1959); „Горчливи легенди“ (патеписна проза, 1962); „И бол и бес“ (роман, 1964); „Стебла“, нова верзија на „Село зад седумте јасени“ (роман, 1965); „Евангелие по Итар Пејо“ (поезија, 1966); „Црни и жолти“ (поезија за деца, 1967); „Каинавелија“ (поезија, 1968); „Тврдоглави“ (роман, 1970); „Омарнини“ (раскази, 1972); „Ковчег“ (раскази, 1976); „Оковано јаболко“ (поезија, 1978); „Астропеус“ (поезија, 1979); „Змејови за игра“ (поезија, 1983); „Миракули на грозомората“ трилогија: „Легионите на Свети Адонис“, „Кучешко распетие“ и „Чекајќи чума“ (1984); „Девет Керубинови векови“ (роман, 1987); „Глуви команди“ (поетски избор,

1988); „Песји шуми“ (поезија, 1988); „Чудотворци“ (роман, 1988); „Рулет со седум бројки“ (роман, 1989); „Скаменетиот Орфеј“ (поетски избор, 1990); „Пупи Паф“ (проза во стихови за деца, 1991); „Зад тајната врата“ (раскази, 1993); „Континент Кукулино“ (проза, 1996); „Пупи Паф во Шумшул град“ (книга за деца, 1996); „Пупи Паф гледа од вселената“ (1996); „Пупи Паф господар на соништата“ (1996); „Депонија“ (роман, 2000).

Славко Јаневски е добитник на многу награди и признанија, меѓу кои: Наградата „АВНОЈ“ (1968); Наградата „11 Октомври“; потоа на СВП; „13 Ноември“, награда на градот Скопје; Рациново признание и Наградата „Мирослав Крлежа“. Добитник е на две златни арени за сценарио, за филмовите „Волчја ноќ“ (1955) и „Македонскиот дел од пеколот“ (1974) на Филмскиот фестивал во Пула.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Абаџиев, Ѓорѓи: „Славко Јаневски: „Милиони џинои“. Нов ден, 1949, год. 5, бр. 4, стр. 248-263
- Билјановски, Димче: „Јазикот и стилот на литературното дело“ [за Анте Поповски, Славко Јаневски, Димитар Солев]. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 9, стр. 930-938
- Бошковски, Петар Т.: „Во сенките на стеблата“ (По повод романот „Стебла“ од Славко Јаневски, „Култура“, Скопје, 1965). Разгледи, 1965, год. VIII, бр. 3, стр. 282-290
- Вангелов, Атанас: „Жестоката нежност“ (Како ја читам поезијата на Славо Јаневски). Стремеж, 1986, год. XXX, бр. 3, стр. 155-161
- Вангелов, Атанас: „Фантастиката на Славко Јаневски“. Спектар, 1990, год. 8, бр. 15, стр. 49-82
- Вангелов, Атанас: „Црни молскавици“ (Пристап кон романот „Чудотворци“ од Славко Јаневски). Око, 1994, бр. 4, стр. 55-57
- Владова, Јадранка: „Химна на возобновувањето“ (Кон расказот „Волчица“ од С. Јаневски). Стремеж, 1988, год. XXXII, бр. 7-8, стр. 575-578
- Георгиевски, Христо: „Митските ситуации и значења во романот „Тврдоглави“. Литературен збор, 1979, кн. 2, стр. 59-73
- Дрвошанов, Васил: „За јазикот на Славко Јаневски“. Литературен збор, 1998, 3-4, стр. 13-18
- Друговац, Миодраг: „Белешки за една анатомија на церебралното“ (Јаневски: „Оковано јаболко“). Литературен збор, 1979, кн. 5, стр. 41-51

- Друговац, Миодраг: „За прозата „Планетариум“ на Јаневски“. Современост, 1976, год. 26, бр. 6, стр. 14-24
- Друговац, Миодраг: „Поет на откровенијата“ (С. Јаневски: „Песји шуми“, Мисла, 1988). Развитие, 1990, год. XXVII, бр. 1-5, стр. 48-50
- Друговац, Миодраг: „Славко Јаневски – портрет“. Културен живот, 1965, год. X, бр. 9-10, стр. 22-25
- Друговац, Миодраг: „Славко Јаневски“. Развитие, 1978, год. XVI, бр. 3-4, стр. 226-256
- Друговац, Миодраг: „Улис или Лозан Перуника“ (С. Јаневски: „Тврдоглави“). Современост, 1969, год. 19, бр. 10, стр. 1075-1083
- Ежов, Александар: „Афирмација на македонскиот роман“ (Славко Јаневски: „Две Марији“). Современост, 1956, год. 6, бр. 10, стр. 761-776
- Ежов, Александар: „Новата проза на Славко Јаневски денес“. Млада литература, 1955, год. V, бр. 3-4, стр. 60-69
- Ежов, Александар: „Славко Јаневски: „Леб и камен“. Современост, 1958, год. 8, бр. 1, стр. 46-50
- Ежов, Александар: „Славко Јаневски: „Горчливи легенди“. Современост, 1962, год. 12, бр. 6, стр. 560-562
- Здравковски, Цане: „Македонски романи за револуцијата“ (С. Јаневски: „И бол и бес“, В. Малески: „Она што беше небо“ ...). Развитие, 1970, год. VIII, бр. 6, стр. 523-537
- Иванов, Благоја: „Славко Јаневски: „Село зад седумте јасени“ – роман“. Млада литература, 1953, год. III, бр. 1, стр. 34-40
- Ивановиќ, Радомир: „Кон поетиката на Славко Јаневски“. Литературен збор, 1989, кн. 1-2, стр. 47-57
- Ивановиќ, Радомир: „Митот, просторот и времето во романот „Тврдоглави“ од С. Јаневски“. Разгледи, 1976, год. XVIII, бр. 3, стр. 169-208
- Ивановиќ, Радомир: „Морфологија на романите на Славко Јаневски“. Разгледи, 1984, год. XXVI, бр. 3, стр. 180-195

- Ивановиќ, Радомир: „Роман со сложена структура“ (Пенталогјата на Славко Јаневски). Беседа, 1988, год. XV, бр. 41, стр. 3-16
- Ивановиќ, Радомир: „Трагање по митот“ (Запис за поезијата на Славко Јаневски). Разгледи, 1974, год. XVI, бр. 10, стр. 1032-1047
- Ивановски, Иван: „Врз крилјата на фантазијата“ (С. Јаневски: „Црни и жолти). Современост, 1968, год. 18, бр. 9-10, стр. 842-843
- Каранфилова, Кети: „Историското во структурата на романот „Миракули на громората“ од Славко Јаневски“. Современост, 1987, год. 37, бр. 4, стр. 38-44
- Киш, Маријана: „Славко Јаневски во наставата по македонски јазик“. Литературен збор, 1985, кн. 5, стр. 107-113
- Крамариќ, Златко С.: „Балканската историска стварност во новелите на Андриќ и Јаневски“. Културен живот, 1986, год. XXXI, бр. 9-10, стр. 33-38
- Крстески, Трајче: „Чудесна тишина“ (Кон расказот „Волчица“ од Славко Јаневски). Стремеж, 1988, год. XXXII, бр. 7-8, стр. 571-574
- Манев, Методи: „Митолошките елементи во прозата на Славко Јаневски“. Литературен збор, 1999, 1-2, стр. 53-61
- Матевски, Матеја: „Кон песната „Чај и магија“ од Славко Јаневски“. Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 10, стр. 648-650
- Матевски, Матеја: „Сугестивност и богата нарација“ (Славко Јаневски: „Легионите на Свети Адофонис“, „Кучешко распетие“, „Чекајќи ја чумата“, „Македонска книга“, Скопје, 1984). Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 5, стр. 349-353
- Марјановиќ, Воја: „Шеќерната бајка на Славко Јаневски“. Стремеж, 1969, год. XV, бр. 3-4, стр. 314-316
- Митрев, Димитар: „Врз опусот на Славко Јаневски“. Современост, 1964, год. 14, бр. 7, стр. 733-746
- Митрев, Димитар: „Крвава низа“ – лирски фрагменти од Славко Јаневски“. Нов ден, 1945, бр. 3, стр. 52-54

- Митрев, Димитар: „Романот на Славко Јаневски“ („Село зад седумте јасени“). Современост, 1953, год. 3, бр. 3, стр. 58-60
- Мицковиќ, Слободан: „Роман за животот и смртта“ (Славко Јаневски: „И бол и бес“, Кочо Рацин, Скопје, 1964). Разгледи, 1965, год. VII, бр. 5, стр. 486-490
- Момировска, Нада: „За книжевниот опус и творечките карактеристики на Славко Јаневски“. Литературен збор, 1985, кн. 6, стр. 17-28
- Момировска, Нада: „Теоретски осврт на романот „Месечар“ од Славко Јаневски“. Литературен збор, 1988, кн. 1-2, стр. 27-32
- Момировски, Томе: „За литературното творештво на Славко Јаневски“. Културен живот, 1968, год. XIII, бр. 6, стр. 5-9
- Панковиќ, Владан: „Две онтологии на квантната физика и на „Две Мари“ од С. Јаневски“. Стремеж, 1988, год. XXXII, бр. 6, стр. 516-528
- Пановски, Доне: „Интензивна поетска стварност“ (Славко Јаневски: „Евангелие по Итар Пејо“, Кочо Рацин, 1965). Стремеж, 1967, год. XIII, бр. 1, стр. 55-57
- Пановски, Доне: „Каинавелија + Синаја = Македонија“ (Славко Јаневски: „Каинавелија“, Македонска книга, Скопје, 1967). Развитие, 1968, год. VI, бр. 4, стр. 319-324
- Петковски, Методи: „Некои елементи на поетското во романите од НОБ на Славко Јаневски“. Беседа, 1979, год. VIII, бр. 17-18, стр. 92-97
- Петровски, Методи: „Лирската исповед во прозното творештво на Славко Јаневски“. Беседа, 1976, год. V, бр. 8, стр. 11-19
- Петрески, Христо: „Убавина на болот“ (С. Јаневски: „Оковано јаболко“). Современост, 1980, год. 30, бр. 2, стр. 81
- Писателот пред дванаест прашалници: Славко Јаневски. Развитие, 1978, год. XVI, бр. 3-4, стр. 257-259
- Поповски, Анте: „Антологиско дело“ (Славко Јаневски: „И петтото годишно време“, Скопје, 2001). Стожер, 2001, год. V, бр. 40-41, стр. 40-42

- Смилевски, Веле: „Пагувањето како инспирација“ (С. Јаневски „Змејови за игра“, Македонска книга, Скопје, 1983). Разглед, 1983, год. XXV, бр. 4, стр. 534-538
- Смилевски, Веле: „Поетска вертикала на неспокојот“ (Славко Јаневски: „Песји шуми“, Мисла, Скопје, 1988). Разглед, 1988, год. XXX, бр. 5-6, стр. 466-468
- Солев, Димитар: „На маргините од „Селото“ на Јаневски“. Млада литература, 1953, год. III, бр. 3-4, стр. 94-99
- Спасов, Александар: „За стихозбирката „Маг“. Разглед, 1997, год. XL, бр. 3-4, стр. 165-172
- Спасов, Александар: „Записи за Славко Јаневски како писател за деца“. Литературен збор, 1974, кн. 1, стр. 26-30
- Србиновска, Славица: „Последниот роман на Славко Јаневски“ (За односот историја/фикција во творештвото на Славко Јаневски). Културен живот, 2000, год. XLV, бр. 3, стр. 76-84
- Сталев, Георги: „Повоеното творештво на Славко Јаневски“. Современост, 2000, год. 49, бр. 1-3, стр. 5-23
- Сталев, Георги: „Уште еден обид за интерпретација на поезијата на Конески, Шопов и Јаневски“. Литературен збор, 1977, кн. 2, стр. 23-37
- Станковиќ, Љубиша: „Српската литературна критика за „Шеќерна бајка“ од С. Јаневски“. Стремеж, 1974, год. XVIII, бр. 7, стр. 488-490
- Старделов, Георги: „Богатството на една култура – богатството на нејзините преводи“ (За „Чудотворци“ и „Девет Курбинови векови“ од Славко Јаневски на англиски јазик). Око, 1997, бр. 22, стр. 4-7
- Старделов, Георги: „Еп за тврдоглавите“ (Славко Јаневски: „Тврдоглави“). Стремеж, 1980, год. XXIV, бр. 4-5, стр. 382-393
- Старделов, Георги: „Experimentum macedonicum“ (Славко Јаневски: Астропеус). Современост, 1981, год. XXX, бр. 4, стр. 6-13
- Старделов, Георги: „Измислена тврдина“ од Славко Јаневски. Стожер, 2005, год. IX, бр. 84-86, стр. 18

- Старделов, Георги: „На шеесетгодишнината на Славко Јаневски“. Современост, 1980, год. 30, бр. 1, стр. 30-33
- Старделов, Георги: „Новата верзија на „Селото зад седумте јасени“. Современост, 1965, год. 15, бр. 7, стр. 460-465
- Старделов, Георги: „Керубиновото племе – студија за циклусот Кукулино од С. Јаневски на англиски јазик“. Око, 1998, бр. 24, стр. 75-84
- Старделов, Георги: „Космокопот како поетско начело“ (С. Јаневски: Оковано јаболко). Современост, 1979, год. 29, бр. 9-10, стр. 87-89
- Старделов, Георги: „Пеколот земен и пеколот небесен“. Разглед, 1985, год. XXVII, бр. 9-10, стр. 862-880
- Старделов, Георги: „Славко Јаневски: „Змејови за игра“. Разглед, 1983, год. XXV, бр. 4, стр. 530-533
- Старделов, Георги: „Слушате ли, Каинавелијци“. Синтези, 2010, бр. 18, стр. 50-52
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „За „Каинавелија“ на Славко Јаневски“. Современост, 1968, год. 18, бр. 7-8, стр. 699-719
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Славко Јаневски: „И бол и бес“. Современост, 1965, год. 15, бр. 10, стр. 705-725
- Стојчески, Санде: „Ирониските јазли во лирскиот текст“ (Песната „Глас Соломона“ од Славко Јаневски). Стремеж, 1996, год. XLII, бр. 1-2, стр. 66-69
- Стојчевски, Санде: „Печатот на телото“ (Можен пристап кон поезијата на С. Јаневски). Разглед, 1991, год. XXXIV, бр. 4-6, стр. 295-307
- Тоциновски, Васил: „Славко Јаневски (1920-2000)“. Современост, 2000, год. 49, бр. 1-3, стр. 24-26
- Кулафкова, Катица: „Меѓу реалното и поетската фикција“ (Славко Јаневски: „Астропеус“). Современост, 1982, год. 32, бр. 1-2, стр. 115-120
- Кулафкова, Катица: „Метафората во поетското дело на Славко Јаневски“. Разглед, 1982, год. XXIV, бр. 3, стр. 135-141

- Кулавкова, Катица: „Оксиморон на љубовта“ (Љубовта во поезијата на Славко Јаневски, Блаже Конески и Ацо Шопов). Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 4, стр. 278-288
- Урошевиќ, Влада: „Агонијата на Кукулино“ (С. Јаневски: „Депонија“, „Зум-прес“, Скопје, 2000). Разгледи, 2000, год. XLIII, бр. 1-2, стр. 1-10
- Урошевиќ, Влада: „Девет Керубинови векови“ од Славко Јаневски“. Стремеж, 1986, год. XXX, бр. 3, стр. 148-154
- Урошевиќ, Влада: „Инферналниот триптихон на Јаневски“. Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 5, стр. 354-369
- Урошевиќ, Влада: „Од игра кон смисла“ (Славко Јаневски: „Змејови за игра“, Македонска книга, 1982). Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 10, стр. 654-657
- Урошевиќ, Влада: „Славко Јаневски: „Месечар“. Разгледи, 1959, год. II, бр. 8, стр. 969-973
- Урошевиќ, Влада: „Смеа пред портите на темнината – еден поглед врз поезијата на Славко Јаневски“. Разгледи, 1991, год. XXXIV, бр. 3-4, стр. 137-143
- Урошевиќ, Влада: „Черупка и стебленце“ (За поновата поезија на Славко Јаневски). Литературен збор, 1983, кн. 4, стр. 67-76
- Шелева, Елизабета: „Демонскиот лик на писмото“ (Фантастични елементи во прозата на Јаневски). Културен живот, 1995, год. XL, бр. 3-4, стр. 82-87
- Шелева, Елизабета: „Митот како интертекст“ (Врз примери од романескната трилогија „Миракули на грозомората“ од Јаневски). Разгледи, 1995, год. XXXVIII, бр. 1-3, стр. 3-12

М-р МЕТОДИ ПЕТРОВСКИ

лирската исповед во прозното творештво на славко јаневски

Субјективниот однос спрема средината во што се уверуваме навлегувајќи во романсиерскиот опус на Јаневски се совпаѓа со исповедната поставеност на ликовите, на нивните присутни исповеди кои на платното на животот ја плетат својата вистина со многу спротивности и недоречености.

Преку исповедите доаѓаме до некои сознанија кои во пошироката констелација на сфаќањата стануваат мали споменици на болката, на криенката што ја носи читачката душа градејќи го патот на животот, на годините низ кои се бара и уништува.

Кај Јаневски ако поетското го бараме преку субјективното, преку исповед на ликовите кои се присутни во прозата, особено тоа е изразено во исповедта на хирургот Никола, отец Симеон, Апостол Коцев и повеќе други кои ги среќаваме во романите на Јаневски.

Поетското се пробива и навлегува во сеќавањето на хирургот Никола, во размислите на отец Симеон, Благоја и другите. Одделно тоа го среќаваме и кај отец Симеон, тој непрокопсаник, брат на ветерот, крадец на сонштата, син на немирот кој ја распродава својата душа на бурата.

Пример за ваков пристап среќаваме и кај Стане, кој во одредени состојби хамлетовски расположен, медитира меѓу сонот и јавето, живее во еден свој свет граден да ја нарасне таа судбинска неминовност на животот и да се префрли во пределите каде се сонува и гради живот што ги надминува дилемите.

И се роди вистината, се наметнува исповедта од Апостол, тој неверник на својата судбина, неосознаен во играта, целиот исполнет со недоречености во своите постапки, ситот со нејаснотии во себе и за животот што го живее до оној Лозан Перуника, раскажувачот на едно судбоносно доба, сведок на инаетот на еден народ, на неговата непоколебливост и истрајност да се опстане и да се победи. Се редат и многу други личности, се редат судбини кои ја кажуваат својата исповед, кои се исполнети со субјектот, со субјективното кое помага да се откријат и најтенките нитки на сопствениот живот и премавнување на животните дилеми со кои се преокупирани плашејќи се чекорот да не биде само бездна, да не биде само отворен простор кој голта, кој уништува и останува само желба, останува само крик, што се губи во времето и останува необјаснет често и нечуен крик.

Има кај тие исповеди нешто што возбудува, во тие ликови кои се носат со проблемите, кои живеат со постојани дилеми, со бунт во мислата, со крената рака како секогаш да се бранат од нешто, но во тие исповеди има и нешто недоречено, нешто што останува во размислувањата, што се нуди само како можност за медитации, што останува и нерасчистено во приодот, но сепак таквиот приод дава и можности дејствието да се проширува, на читателот му останува да навлегува во субјективното, во мислата што го носи самото дејствие.

Проучувајќи го ова прашање, секако треба да се потенцира дека ликовите кај Јаневски се полни со животно искуство, тие носат цело богатство од она што им го понудила

средината, од животната патека која поставила многу пречки. Затоа и светот во романите на Славко Јаневски е во доволна мера оживотворен, и пред очите на читачот се одвива богата приказна за чувствата, богата приказна за животните вистини, со што се градат и богати ликови.

Исповедта често започнува од љубовта, некаде се сопиња од првите изливи на чувствата, од болката што го создава недоживеаното, што го гради песната што убаво е искажано и во романот „Две Марији“ кога многу убаво ликот го изразува својот однос спрема животните вистини „се лутевте што сум освоил туѓа жена. А тие сега со сила ќе ги земаат. Без цигански романи и хризантеми. Стил на цивилизиран победник.“, и тој исповеден однос кон животот тргнувајќи од односот кон жената и љубовта добива нови димензии сè до трагични исповеди за нашата исто така трагична македонска историја, нашето тешко македонско страдање „душата е жолта и црвена, мислеле загледани во играта на пламенот. Земјо, разбуди се, мислеле, разбуди се од допирот на нашето страдање, смекни, стопли се и дај ни топлина. Се залажувале и сакале да го излажат својот господ, да се сожале на нив и да не ги заборава кога ќе дојде воскресот...“ што не е само поетски израз, што не е само поетски туку и животно миг, историја и судбина која не враќа понекогаш да запреме и да се согледаме, да ја видиме својата судбина и ја одредуваме својата судбина.

Исполнети со животно искуство ликовите во прозното творештво на Славко Јаневски пред совеста и свеста на читателот допуштаат да се одвива едно за нас многу богато време, секогаш судбоносно време, време на настани и големи ликови, настани во кои живеат ликовите, живее народот, и каде се открива и неговата исповед, а тоа е слика и на самата судбина на ликовите.

Исповедта на ликовите ако се воопшти најчесто е исполнета со дилеми на ликовите во настаните, на ликовите во исповеста, во

изразување на нивниот субјект, и затоа таа најчесто е потресна, несебично исполнета со многу фигуративност и тивка тага која преоѓа кај читателот, преоѓа на другите ликови и како да станува судбина на самото време и средината.

Таа исповед е исполнета и со многу капки на горчливо питие, но истовремено и понесена од некаква топлина. Со тоа и самите емоции стануваат поширок дел од она што само го носи личноста, туку се пренесуваат и на другите кои стануваат дел од таа исповед.

Меѓутоа, од исповедта која лирски е предадена, исполнета е со поетско, тоа е неделив елемент, поетското го гледаме во нежните бои на изразот, во сугестивноста, со што се потврдува дека Јаневски знае да прави атмосфера, знае да создава и поетска атмосфера со убави слики, кои не се одликуваат само со нежни бои, но понекогаш носат и суровост како и времето што се прикажува, како и самите човечки судбини кои низ тие поетски елементи се издигнуваат и над реалното тло, но и носат појас и вистини кои често ги прифаќаат и како вистини на времето, но и како вистини кои може да се прифатат и во моментот.

Тоа значи дека Јаневски се доближил до современата поставка дека „големите писатели на нашата епоха не ги опишуваат социјалните мотиви и не ги сликаат психолошките драми на конвенционален начин, туку расправаат со јазик на автономната уметност за положбата на човекот во светот“.

Анализирајќи го поетското во прозното творештво на Славко Јаневски, доаѓаме до констатација дека покрај другите елементи, поетското кај него е продукт и на субјективноста, на самиот субјект во делото, тоест единство на свеста и имагинацијата со што во делото писателот ја поврзува внатрешната нужност за подобар израз, за творечки однос спрема животот и темата што ја прикажува. Меѓу нив во креативноста и во при-

одот се воспоставува однос кој во многу личи на односот на писателот и самата средина и животот.

Вистинско дело ако пледира дека ја одразува стварноста, или сака да ја одразува реалната стварност и со тоа да носи и значење на универзалност, тоа дело мора да произлегува во својата суштина од патеката што се гради меѓу единството на писателот, неговата творечка дарба, стварноста, средината и самиот живот. Низ сите тие компоненти се плете поетското. Тоа на одреден начин со присутни пропусти го согледуваме во прозното творештво на Јаневски.

Делото мора да биде живот и литература. За такво единство се залага и Јаневски, тоа залагање го откриваме во неговото прозно творештво, го откриваме во неговиот израз, во неговиот талент. Таа хармонија најмногу ја среќаваме преку искажување на самиот субјект, преку исповедта на личностите кои му создаваат атмосфера на раскажувањето.

Исповедта често личи на сон, се сонува за да се повика стварноста, да се довика и животот „по некоја Офелија, што да се сонува, што да се сонува кога е сета земја само една црна грутка, болка живите заради призраците, заради живите? Но слушај ли, гнила Данско, 'ржат моите коњи, спремни за неврат, 'ржат нестрпливи, ќе ме носат на крајниот човеков пол“ со што сонот продолжува во некоја нова исповед, во нов занес да се изрази чувството, да се поттикне желбата, да се измисли акцијата, да се зачекори што како примери можат да се сретнат низ сите прозни дела на писателот Славко Јаневски.

Добриот познавач на романите на Јаневски може да забележи исповедна поврзаност на неговите ликови, а сушноста на таквото поврзување и на градење на таа тенка нитка преку успешно композираното единство и нотираност е неговиот инспиративен тек на прикажувањето.

Преку примерите кои ги среќаваме кај Јаневски со поетското, што го носи тој инспиративен тек на прикажувањето покажува дека кај современиот романсиерски приод не може строго и прецизно да се оддели поетското од прозното во романот, тие елементи се испреплетуваат, добиваат често единствена боја, особености, значење и слично што сè заедно прави едно единство, значи во современата литература тоа единство успешно се остварува посебно и преку исповедната поставеност на ликовите во делото.

Јаневски е најдобар кога ќе му тргне од рака да добие згуснатост во изразот на текот на мислата на самата реченица, згуснатост на дејствието со една лирска нота, преку лирската исповед на ликовите кои се дел од стварноста.

Затоа акцијата кај него секогаш се одвива во грчеви, наеднаш, нервозно, па читателот добива впечаток дека на авторот не му е до дејствието, а настаните му служат пред сè како „носачи“ како подиј од кој се разграничува лирската распеаност на неговите чувства, што зборува за еден современ начин на градењето на дејствието, дејствие-исповед, дејствие во грчеви, што упатува на психолошката реализација на приодот кон пишувањето и реализирањето на писателовата замисла, што се рефлексира и во искажувањето на субјектот, за широката можност за откривање на човековата мисла, на неговата душа, во целина на исповедта која преку самите ликови низ различни аспекти е предадена како и овој случај на кој сакам да се однесам како кон утврдување на исказаното:

„Ненадејно еден глас чудно издупчен од ветер и од уплав, и пак со дива вера во себе, брзо, побрзо отколку што може да се изговори, рекол — Господи, не заборавај не!“

Преку исповедта на ликовите во романите на Јаневски се открива многу значајно прашање од поширок интерес, всушност што е тоа живот во една реална и постојана стварност. Исповедта како откривање на чо-

векот и човечкото се движи најчесто и логично на лични релации и во целина не го открива одговорот, не го наоѓа вистинскиот одговор, кој е нужен ако човекот сака да се согледа со сета своја комплексност.

Во исповедта на отец Симеон во неговиот колорит од размисли, од мисли и дилеми навираат и многу опачини што ги носи самиот живот откорнат од своето седиште така што во создадената опстановка кога размислува за себе и за човекот како нешто далечно или нешто блиско провејува одгласот дека „да се живее единствено е можно ако се запостават, фрлат под нозе, напуштат сите барања на човечки, етички, праведен и неделив живот,“ што секако е тешко да се осмисли во современото доба, што е тешко да се осмисли во секое време оти човекот секогаш е голема сложенка, секогаш е исполнет со дилеми и тешко може да се ослободи од барањата, дури тешко се ослободува и од своите опачини. Секогаш во него се наметнува барањето да се пронајде вистинското, да се открие своето и тоа да стане и девиза на животот.

Животот се столува со субјектот, со што и стварноста станува дел од субјективниот процес што доведува до изразување на објективната вистина. Тоа е еден од темелниците на прозното творештво на Јаневски, темелник од каде се надоврзуваат нитките на поетското.

Јаневски создава низ својот творечки процес субјективен однос но со тоа не настојува и не се наметнува, и не е расположен неговото прозно дело да стане само субјективистичка сила на стварноста, со што престанува да биде стварност, туку настаните и субјективното го објективизира, ги објективизира работите со што и стварноста ги добива своите реални рамки иако помага да се искаже на еден поетски начин.

Тоа јасно се гледа и преку искажување на судбината на ликовите „Во печатницата долго не му дадоа да реди букви. Навечер кога ќе останеше сам, ги триеше со крпи

маслените зглобови на печатарската машина и беше изморен како и пред тоа, кога пренесуваше тешки бали, секој ден до ноќ.“

Субјективното доживување на стварноста и видлив активитет на писателовата имажинација во лирски чувства е константа кај личностите што ги гради Јаневски во своите романи што останува како една од битните карактеристики на поетското.

КОНЕСКИ БЛАЖЕ (1921-1993)

поет
раскажувач
есеист
славист
лингвист
преведувач

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Конески Блаже е роден на 19 декември 1921 година во село Небрегово, Прилепско. Основно образование и полуматура заврши во Прилеп, а продолжи на Вишата гимназија во Крагуевац. Студирал филозофија на универзитетите во Белград и Софија. По дипломирањето работеше како професор на Филозофскиот факултет во Скопје. Учествовал во составувањето на Правописот на македонскиот литературен јазик (1945) и беше редактор на Речникот на македонскиот јазик. Беше ректор на Универзитетот во Скопје (1958-1960), а членувал и во академиите во Загреб, Белград, Сараево, Чикаго. Беше член на Македонскиот ПЕН центар, на Друштвото на писателите на Македонија од 1946 година, а и на МАНУ како нејзин прв претседател (1967-1975). Почина во Скопје на 7 декември 1993 година.

Автор е на делата: „Земјата и љубовта“ (поезија, 1948); „Македонски правопис со правописен речник“, со Крум Тошев (1950); „Грамматика на македонскиот литературен јазик“, прв дел (1952); „За македонскиот литературен јазик“ (1952); „Песни“ (1953); „Грамматика на македонскиот литературен јазик“, втор дел (1954); „Везилка“ (поезија, 1955); „Лозје“ (раскази, 1955); „Речник на македонскиот јазик“ (1961); „Песни“ (1963); „Историја на македонскиот јазик“ (1965); „Речник на македонскиот јазик“, книга II, редактор (1965); „Речник на македонскиот јазик“, книга III (1966); „Стерна“ (поезија, 1966); „Ракување“ (поема, 1969); „Јазикот на македонската народна поезија“ (1971); „Беседи и огледи“ (1972); „Стари и нови песни“ (1979); „Места и мигови“ (поезија, 1981); „Чешмите“ (поезија, 1984); „Македонскиот 19. век“ (јазични и книжевно-историски прилози, 1986); „Ликови и теми“ (есеи, 1987); „Послание“ (поезија, 1987); „Тиквешки зборник“ (студија, 1987); „Средба во рајот“ (поезија, 1988); „Црква“ (поезија, 1988); „Дневник по многу години“ (проза, 1988); „Златоврв“ (поезија, 1989); „Поезија (Константин Миладинов); „Читање на Блаже Конески“ (1989); „Сеизмограф“ (поезија, 1989); „Македонски места и теми“ (есеи, 1991); „Небесна река“ (песни и препевы, 1991); „Светот на легендата и песната“ (есеи и прилози, 1993); „Црн овен“ (поезија, 1993).

Добитник е на наградите: „11 Октомври“, „Браќа Миладиновци“, „Златен венец“, „Ацо Шопов“, „Рациновото признание“, „13 Ноември“ и др.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Андоновски, Венко: „Мелаконија, резигнација, студ“ (Блаже Конески: „Црква“, Мисла, Скопје, 1988). Разглед, 1988, год. XXX, бр. 4, стр. 343-345

Андреевски, Цане: „Интимната тематика во македонската современа поезија“ [Кон поезијата на Б. Конески, Г. Тодоровски, Г. Ивановски, С. Ивановски]. Млада литература, 1951, год. I, бр. 2, стр. 47-55

Антиќ, Вера Стојчевска: „Библиографија на објавени трудови на проф. Блаже Конески во годишниот зборник на Филозофскиот факултет во Скопје“. Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 33-35

Антиќ, Вера Стојчевска: „Најубавиот ненапишан есеј за Блаже Конески“. Корени, 2006, год. V, бр. 17, стр. 2696-2699

Антиќ, Вера Стојчевска: „Од книжевен текст до народна умотворба“. Разглед, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 42-49

Бошков, Димитар: „Поетот Блаже Конески“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 173-182

Бошковски, Јован: „Песна строга и проста“. Разглед, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 60-63

Валетас, Костас: „Поезијата на Блаже Конески“. Културен живот, 1979, год. XXIV, бр. 9-10, стр. 65-66

Вангелов, Атанас: „Десет години од смртта на Блаже Конески“. Културен живот, 2004, год. XLIX, бр. 4, стр. 6-9

Вангелов, Атанас: „Поетскиот исказ на Блаже Конески“. Литературен збор, 1981, кн. 2, стр. 13-38

- Видоески, Божидар: „Слово за Блаже Конески“. Литературен збор, 1986, кн. 1, стр. 33-37
- Видоески, Божидар; Тодоровски, Гане; Тодорова, Лилјана; Јанешлиева, Љубица; Миовски, Мито: „Кон седумдесетгодишнината на академикот Блаже Конески“. Литературен збор, 1991, кн. 5-6, стр. 3-10
- Вроцлавски, Кшиштоф: „Блаже Конески како национален бард“. Спектар, 1999, год. 17, бр. 33-34, стр. 73-86
- Гилевски, Паскал: „Поезијата на Блаже Конески“. Културен живот, 1989, год. XXXIV, бр. 1-2, стр. 20-22
- Gjurinova, Anastasija: “A literary parallel: the essays by Blaze Koneski and T.S. Eliot”. Спектар, 1997, год. 15, бр. 30, pp. 85-95
- Гушева, Јасмина Мојсиева: „Книжевното дело на Блаже Конески во српскиот и црногорскиот културен простор“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 58-70
- Дасаловска, Стојка: „Анализа на поемата „Ракување“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1988, кн. 5, стр. 89-93
- Димитровски, Тодор: „Трудови на акад. Блаже Конески за нашиот писмен јазик низ вековите и за јазикот на македонската народна поезија“. Литературен збор, 1981, кн. 5, стр. 123-140
- Донски, Љупчо: „Импресии“ (Блаже Конески и „Тешкото“). Млада литература, 1953, год. III, бр. 2, стр. 56-59
- Друговац, Миодраг: „Блаже Конески: „Златоврв“, Македонска книга, Скопје, 1989)“. Културен живот, 1989, год. XXXIV, бр. 5-6, стр. 35-36
- Друговац, Миодраг: „Детскиот свет во поезијата на Блаже Конески и поетичкиот принцип „симулирана едноставност“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 143-166
- Друговац, Миодраг: „Детскиот свет во поезијата на Блаже Конески и поетичкиот принцип „симулирана едноставност“. Спектар, 1996, год. 14, бр. 28, стр. 111-130

- Друговац, Миодраг: „Дневнички записи“ (Блаже Конески: „Дневник по многу години“, Македонска книга, Скопје, 1988). Стремеж, 1990, год. XXXIV, бр. 1, стр. 65-67
- Друговац, Миодраг: „Опитот на Блаже Конески“. Современост, 1992, год. 42, бр. 1-4, стр. 83-95
- Друговац, Миодраг: „Стихови искрени докрај“ (Блаже Конески: „Црква“, Мисла, Скопје, 1988). Стремеж, 1990, год. XXXIV, бр. 1, стр. 67-68
- Ѓурчинов, Милан: „Блаже Конески и П. П. Његош“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 51-57
- Ѓурчинов, Милан: „За еден вид поезија“. Млада литература, 1955, год. V, бр. 1-2, стр. 47-50
- Ѓурчинов, Милан: „Критички фрагменти за творештвото на Блаже Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 18-24
- Ѓурчинов, Милан: „Прозниот деби на Блаже Конески“. Современост, 1955, год. 5, бр. 5, стр. 375-383
- Ѓурчинов, Милан: „Простори и неспокојства“ [за Блаже Конески, Гане Тодоровски и др.]. Стремеж, 1963, год. IX, бр. 5, стр. 14-21
- Елзесер, Соња Стојменска: „Блаже Конески и Антон П. Чехов блиски наративни поетика“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 77-94
- Ежов, Александар: „Маргиналии врз прозните првенци на Блаже Конески“. Млада литература, 1955, год. V, бр. 7, стр. 35-42
- Здравески, Ѓоко: „Марко Крале си ја губи силата – ден потоа“ (Интерпретација на песната „Одземање на силата“ од Блаже Конески). Акт, 2007, год. IV, бр. 21-22, стр. 39-42
- Зографов, Христо: „Анализа на два расказа од современата македонска литература: „Луѓе и птици“ од Јован Бошковски и „Изложба“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1956, бр. 2, стр. 85-97
- Иванов, Благоја: „Блаже Конески: „Записи“. Стремеж, 1974, год. XVIII, бр. 10, стр. 703-705

- Иванов, Благоја: „Повторна средба со прозата на Блаже Конески“. Стремеж, 1966, год. XII, бр. 3, стр. 31-36
- Ивановски, Иван: „Поезијата на Блаже Конески во малите театарски форми“. Стожер, 2009, год. XIII, бр. 108, стр. 12-17
- Ивановски, Радомир: „Земски мост врз небеската река“ (Естетската епифанија во поезијата на Блаже Конески). Разглед, 1994, год. XXXVII, бр. 5-6, стр. 267-289
- Ивановиќ, Радомир: „Лирски портрети - Медитација за светот во дијалог со себе“ (Запис за поезијата на Блаже Конески). Разглед, 1975, год. XVII, бр. 1-2, стр. 99-111
- Ивановиќ, Радомир: „Најрани книжевни творби на Блаже Конески“. Културен живот, 1983, год. XXVIII, бр. 9-10, стр. 32-36
- Ивановиќ, Радомир: „Необјавениот циклус песни на Б. Конески (1939-1941)“. Разглед, 1995, год. XXXVIII, бр. 7-10, стр. 390-406
- Ивановиќ, Радомир: „Одговорност пред времето“ (Педесет години литературна дејност на Блаже Конески). Културен живот, 1989, год. XXXIV, бр. 1-2, стр. 19-20
- Ивановиќ, Радомир: „Поезијата и преданието“ (Блаже Конески: „Црн овен“, Култура, Скопје, 1993). Разглед, 1993, год. XXXVI, бр. 9-10, стр. 734-737
- Ивановиќ, Радомир: „Поезијата како вид на говор“ (Најновата фаза во творештвото на Блаже Конески). Културен живот, 1984, год. XXIX, бр. 6, стр. 9-14
- Ивановиќ, Радомир: „Поетиката на Блаже Конески“ (Блаже Конески: Стари и нови песни). Современост, 1980, год. 30, бр. 3-4, стр. 102-112
- Ивановиќ, Радомир: „Поетски константи“ (Симболоката светлост во поезијата на Константин Миладинов, Коста Рацин и Блаже Конески). Развитие, 1983, год. XXI, бр. 10, стр. 635-646
- Ивановиќ, Радомир: „Симболиката на Стерна во истоимените песни на Сеферис и Конески“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 7-8, стр. 11-12

- Ивановиќ, Радомир: „Структурата на кратките и други раскази на Блаже Конески“. Литературен збор, 1982, кн. 3, стр. 87-98
- Ивановиќ, Радомир: „Творецот и мислителот Блаже Конески“. Културен живот, 1991, год. XXXVI, бр. 1, стр. 1-15
- Ивановиќ, Радомир: „Толкување и сфаќање на поезијата на Блаже Конески“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 3, стр. 26-29
- Јаковлева, Лорета Георгиевска: „Термините „традиција“ и „иновација“ во поетиката на Блаже Конески“. Културен живот, 2002, год. XLVII, бр. 1, стр. 76-80
- Јовеска, Оливера: „Преселба“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 2005, 4-6, стр. 165-167
- Китевски, Марко: „Блаже Конески за традицијата на македонската литература“. Спектар, 2008, год. 26, бр. 52, стр. 105-108
- Клетников, Ефтим: „Поетика на поривот“ (Блаже Конески: „Чешмите“, Македонска книга, Скопје, 1984). Разглед, 1985, год. XXVII, бр. 6, стр. 648-653
- Критичарите за творештвото на Блаже Конески (Димитар Митрев, Александар Спасов и др.). Развитие, 1984, год. XXIII, бр. 1-2, стр. 7-15
- Крстевски, Глигор: „Кон второто дополнително издание на „Везилка“ (вовед)“. Современост, 1965, год. 15, бр. 7, стр. 443-455
- Крстевски, Глигор: „Кон изборот поезија на Блаже Конески“. Стремеж, 1965, год. XI, бр. 5, стр. 34-43
- Кујунџиски, Жарко: „Одразот на литературното дело на Конески врз најмладите автори“. Стремеж, 2003, год. XLIX, бр. 1-2, стр. 111-120
- Кујунџиски, Жарко: „Прозниот израз и хибридниите книжевни форми на Блаже Конески“. Стремеж, 2002, год. XLVIII, бр. 1-2, стр. 114-127
- Леонтиќ, Марија: „Убавата македонска жена во поезијата на Блаже Конески“. Современост, 1998, год. 47, бр. 5-6, стр. 5-10

- Лукиќ, Света: „Блаже Конески – прв човек во македонската ренесанса“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 9, стр. 687-709
- Матевски, Матеја: „За поезијата на Блаже Конески (беседа)“. Литературен збор, 1981, кн. 5, стр. 7-14
- Матевски, Матеја: „Најзначаен следбеник на Мисирков и на Рацин – Беседа за Б. Конески“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 41-45
- Матевски, Матеја: „Поезијата на Блаже Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 8-17
- Матевски, Матеја: „Слово за Блаже Конески“. Културен живот, 1994, год. XXXIX, бр. 6-7, стр. 2-3
- Мицковиќ, Слободан: „Ars poetica на Блаже Конески“. Културен живот, 1994, год. XXXIX, бр. 6-7, стр. 7-11
- Мицковиќ, Слободан: „Катренот „Реки“ на Б. Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 35-41
- Мицковиќ, Слободан: „Некои посебности и постојаности во поезијата на Блаже Конески“. Развитие, 1984, год. XXIII, бр. 1-2, стр. 21-45
- Мицковиќ, Слободан: „Песните за Марко Крале на Блаже Конески“. Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 27-30
- Мицковиќ, Слободан: „Поетичките уверувања на Блаже Конески“. Литературен збор, 1986, кн. 2, стр. 53-65
- Мицковиќ, Слободан: „Толкувањето на поетските идеи – врз примери од поезијата на Блаже Конески“. Стремеж, 1985, год. XXIX, бр. 3, стр. 387-401
- Митева, Димка: „Лексиката на „Лозје“ од Блаже Конески“. Современост, 2000, год. 49, бр. 4-6, стр. 213-226
- Митрев, Димитар: „Оглед кон поезијата на Блаже Конески“. Современост, 1955, год. 5, бр. 1-2, стр. 72-95
- Митрева, Илинка: „Подвигот на Конески“. Културен живот, 1993, год. XXX-VIII, бр. 3, стр. 2-4

- Младеноски, Ранко: „Семантичките конструкти во песната „Црква“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 2003, 5-6, стр. 55-63
- Младеноски, Ранко: „Синтеза на фолклорното и современото во циклусот „Марко Крале“ од Блаже Конески“. Современост, 2004, год. 53, бр. 1, стр. 64-76
- Нејман, Александар К: „Песни од Б. Конески на италијански“. Стремеж, 1969, год. XV, бр. 1, стр. 56-58
- Нејман, Александар К.: „Поезијата на Конески во спектарот на светската критика“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 323-339
- Николиќ, Бранка: „Поезијата на Блаже Конески како инспирација на музичките творци“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 53-59
- Павлеска, Бисера: „Преселба“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 2005, 1-3, стр. 141-143
- Павловиќ, Југо: „Самоисповедни дијалози“ (Блаже Конески: „Записи“, Македонска книга, Скопје, 1974). Развитие, 1974, год. XII, бр. 4-5, стр. 356-358
- Пановски, Доне: „Литературните погледи на Блаже Конески“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 183-194
- Пановски, Доне: „Минливоста во поезијата на Блаже Конески“. Развитие, 1989, год. XXVI, бр. 1-2, стр. 5-10
- Паноска, Ружа: „За песната „Процеп“ од Блаже Конески“. Спектар, 1992, год. 10, бр. 19, стр. 47-51
- Паноска, Ружа: „Прочка“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1964, бр. 1, стр. 11-16
- Перовиќ, Сретен: „Лирик на мудра едноставност – по повод шеесетгодишнината од животот на Блаже Конески“. Литературен збор, 1982, кн. 6, стр. 55-68
- Петковска, Благоица: „Еден пристап за стилистичка анализа за „Сеизмограф“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1996, кн. 1-2, стр. 47-54

- Писателот пред дванаесет прашалници: Блаже Конески. Развитие, 1984, год. XXIII, бр. 1-2, стр. 16-20
- Разговор со Блаже Конески (Кон шеесетгодишнината на академик Блаже Конески). Современост, 1981, год. XXX, бр. 1, стр. 3-23
- Ристевска, Лилјана: „Прилог кон библиографијата на трудовите на Блаже Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 85-101
- Ристевски, Блаже: „Блаже Конески како истражувач на учебникарите“. Разгледи, 1994, год. XXXVII, бр. 7-10, стр. 576-586
- Саров, Ташко: „Блаже Конески на романски јазик“. Стремеж, 1975, год. XIX, бр. 7, стр. 433-434
- Силјан, Раде: „Поезијата на Блаже Конески“. Синтези, 2009, бр. 14, стр. 70-71
- Смилевски, Веле: „Личниот опит во есеите на Блаже Конески“. Литературен збор, 1993, кн. 1-6, стр. 47-56
- Смилевски, Веле: „Послание за животот и поезијата“ (Блаже Конески: „Послание“, Култура, Скопје, 1987). Разгледи, 1988, год. XXX, бр. 1, стр. 89-93
- Спасов, Александар: „Баладичните елементи од фолклорното потекло во песните на Кочо Рацин и Блаже Конески“. Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 4, стр. 411-418
- Спасов, Александар: „За поезијата на Блаже Конески“. Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 21-26
- Спасов, Александар: „За прозата на Блаже Конески“. Литературен збор, 1967, бр. 2, стр. 6-10
- Спасов, Александар: „Кон поезијата на Блаже Конески“. Литературен збор, 1967, бр. 3, стр. 17-22
- Спасов, Александар: „Книжевното творештво на Блаже Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 64-78

- Спасов, Александар: „Реч на вечерта во Прилеп посветена на Блаже Конески, одржана на 17 јануари 1976 година“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 1, стр. 85-89
- Спасов, Људмил: „Аспекти врз поезијата на Блаже Конески“. Разгледи, 1985, год. XXVII, бр. 9-10, стр. 900-904
- Сталев, Георги: „Уште еден обид за интерпретација на поезијата на Блаже Конески, Ацо Шопов и Славко Јаневски“. Литературен збор, 1977, кн. 2, стр. 23-37
- Сталев, Георги: „Исчитување на стихозбирката „Везилка“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 2001, 5-6, стр. 3-22
- Стаматоски, Трајко: „Значењето на делото на проф. Блаже Конески е многустрано“. Стремеж, 1978, год. XXII, бр. 1-2, стр. 113-117
- Стаматоски, Трајко: „Научната дејност на проф. Блаже Конески“. Литературен збор, 1981, кн. 5, стр. 15-26
- Стаматоски, Трајко: „Научната дејност на проф. Блаже Конески“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 25-34
- Стаматоски, Трајко: „Половина век со Конески“ (Од книгата „Кон ликот на Блаже Конески“ од Трајко Стаматоски, изд. на „Детска радост“ 1995). Око, 1995, бр. 16, стр. 34-40
- Станковиќ, Љубиша: „Дневник за многу години“ (Блаже Конески: „Дневник по многу години“, Македонска книга, 1988). Развитие, 1988, год. XXV, бр. 9-10, стр. 487-493
- Станковиќ, Љубиша: „Црква – метафора за детството и зрело доба“ (Блаже Конески: „Црква“, Мисла, Скопје, 1988). Развитие, 1988, год. XXV, бр. 3, стр. 111-117
- Станковиќ, Љубиша: „Чешмите“ на Блаже Конески и патот до нив“. Развитие, 1984, год. XXIII, бр. 1-2, стр. 46-50
- Старделов, Георги: „И потем се – тишина“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 37-40

- Старделов, Георги: „Имплицитната поетика на Блаже Конески“. Современост, 2002, год. 51, бр. 1-4, стр. 23-33
- Старделов, Георги: „Последните две збирки на Блаже Конески: „Небеска река“ и „Црн овен“. Културен живот, 1994, год. XXXIX, бр. 6-7, стр. 15-20
- Старова, Луан: „Блаже Конески и странските влијанија“. Синтези, 2008, бр. 12, стр. 52-58
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Тешкото“ од Блаже Конески“. Литературен збор, 1968, бр. 5, стр. 23-27
- Стоичковски, Благој: „Поезија од Конески и на германски јазик“. Спектар, 1987, год. 5, бр. 10, стр. 194-195
- Стоичковски, Благој: „Поезија од Конески на француски јазик“. Спектар, 1987, год. 5, бр. 10, стр. 193-194
- Стојановиќ, Звонко: „Обид за едно толкување на поетската мисла во „Послание“ од Блаже Конески“. Беседа, 1987, год. XIV, бр. 37-38, стр. 134-138
- Стојановиќ, Лидија: „Иницијациониот симболизам во песната „Дете заспано крај езерото“ од Конески“. Современост, 1994, год. 44, бр. 9-10, стр. 167-172
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Пасторалниот дух на описот“ (Дескипцијата во поезијата на Конески). Спектар, 2001, год. 19, бр. 37, стр. 71-84
- Тантуровска, Лидија: „Убавите жени на Блаже Конески“. Синтези, 2006, 4, стр. 29-31
- Тодоровски, Гане: „Двете програмски проекции на современата македонска литература“ (Никола Вапцаров, октомври 1938 и Блаже Конески, февруари 1947 година). Синтези, 2009, бр. 15, стр. 11-21
- Тодоровски, Гане: „Литерат со широк распон на можности“ (Кон „Избраните дела“ на Конески). Разгледи, 1983, год. XXV, бр. 4, стр. 524-529
- Кулафкова, Катица: „Амнезија на злото, анамнеза на доброто“. Културен живот, 1999, год. XLIV, бр. 3-4, стр. 53-56

- Кулафкова, Катица: „Метафората во поетскиот говор на Блаже Конески“. Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 7, стр. 440-451
- Кулафкова, Катица: „Поетска закономерност и суштественост“. Културен живот, 1994, год. XXXIX, бр. 6-7, стр. 2-7
- Урошевиќ, Влада: „Блаже Конески исправен пред походот на злото“. Разгледи, 1993, год. XXXVI, бр. 7-8, стр. 415-422
- Урошевиќ, Влада: „Блаже Конески – поет на придушениот крик“. Стремеж, 1978, год. XXII, бр. 6, стр. 484-493
- Урошевиќ, Влада: „Втемеленост во искуството“ (Блаже Конески: „Стари и нови песни“, Стремеж, Прилеп 1979). Стремеж, 1979, год. XXIII, бр. 10, стр. 888-894
- Фламанд, Дину: „Блаже Конески“. Стремеж, 1975, год. XIX, бр. 7, стр. 435-439
- Фриман, Виктор: „За Блаже Конески“. Литературен збор, 1991, кн. 5-6, стр. 11-13
- Харвеј, Ендрју; Пенингтон, Ен: „Чувствена едноставност“. Културен живот, 1980, год. XXV, бр. 7-8, стр. 46-48
- Чаловски, Тодор: „Блаже Конески: „Беседи и огледи“, Македонска книга, 1972“. Културен живот, 1972, год. XVII, бр. 9-10, стр. 16
- Чаловски, Тодор: „Блаже Конески: Песната треба да биде доведена до прозирен израз“. Разгледи, 1981, год. XXIII, бр. 1, стр. 79-84
- Чаловски, Тодор: „Блаже Конески: „Чешмите“, Македонска книга, Скопје, 1984“. Културен живот, 1985, год. XXX, бр. 6, стр. 38
- Чаловски, Тодор: „Секој поет има свој творечки пат и своја творечка судбина“ (Интервју со повод: Блаже Конески). Стожер, 2001, год. V, бр. 48-49, стр. 10-12
- Чашуле, Коле: „Дел од думањата за едно пријателство“ (Сеќавање за Блаже Конески). Синтези, 2007, бр. 6, стр. 8-9
- Челиковиќ, Ивица: „Блаже Конески: „Црква“, Мисла, Скопје, 1988“. Културен живот, 1988, год. XXXIII, бр. 9-10, стр. 52-53

- Џукески, Александар: „Библиографија на трудовите на Блаже Конески објавени во списанијата „Македонски јазик“ (МЈ) и „Литературен збор“. Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 31-33
- Џукески, Александар: „Блаже Конески: „Историја на македонскиот јазик“. Културен живот, 1965, год. X, бр. 8, стр. 26-27
- Џукески, Александар: „Блаже Конески: Македонскиот XIX век, јазични и книжевно-историски прилози“. Културен живот, 1987, год. XXXII, бр. 7-8, стр. 49-51
- Џукески, Александар: „Блаже Конески – основоположник на современата македонска лингвистика“. Развитие, 1977, год. XV, бр. 5-6, стр. 429-441
- Џукески, Александар: „Лингвистичката мисла на Блаже Конески“. Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 3-20
- Шелева, Елизабета: „Болката на писмото“ (Елегиската структура во поезијата на Конески). Разгледи, 1998, год. XLI, бр. 7-8, стр. 457-480
- Шутиќ, Милослав: „Природата на поезијата, поезијата на природата – кон поетското дело на Блаже Конески“. Културен живот, 1987, год. XXXII, бр. 5-6, стр. 49-51

КРИТИЧКИ ФРАГМЕНТИ ЗА ТВОРЕШТВОТО
НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

„Несни“, 1953

„Без да се обидувам хиерархиски да ѝ го одредам местото на оваа поезија, далеку и од тоа да тврдам дека начинот на кој Блаже Конески ги соопштува своите поетски немири е денес единствено правилен и добар, и особено далеку од тоа да ја сметам за кај нас единствено можна варијанта на новата и модерна лирика, би сакал само да укажам на тоа дека во рамките на своите поетски интенции како и во интегралните маѓи на својот дух и стил, поезијата на Блаже Конески покажува една, за наши прилики ретка и единствена јасност и кохерентност. Нејзината специфика секако не е во новите естетски или формални индикации. Таа е едноставна и обична, литературно необременета, ослободена од сè модно, непробрано и неасимилирано, средена и сконцентрирана, чиста и единствена во своите излезни пунктови, доследна на себеси. Таков е нејзиниот внатрешен профил. Ништо претенциозно и натегнато. Никакви нетворечки позајмувања. Упорни и тврди напори, цврсто ускладени со можностите.

Во таа смисла, поезијата на Блаже Конески може и треба да стане образец за нашата современа поезија што за жал, познава доста своеглави и внатрешно неосновани осцилации.“

(„За поезијата што стоеше под знакот на прашањето“, 1954.)

„Лозје“, 1955.

„Разиграниот поетски нерв на Конески, слободниот полет на имагинацијата, на една трајна надахнатост ја создале извонредната „Песна“, покрај „Прочка“ најсугестивниот расказ во збиркава. Што да се рече за овој расказ? Сè е тука поставено на свое место. Ништо не може да се оздеме, ништо да се додаде, а да не се наруши грубо хармоничноста на оваа чиста рожба на надахнат и редок час. И што е тука најбитно „Песна“ е најавтентичен наш, македонски уметнички текст: од распеаниот мелодиозен јазик, до пригушеното чувство, од метафориката, од интонацијата до здавената љубов на Петрета, до деталите, до непродадените стомни на панаѓурот, до манастирското сонливо и жешко попладне. Беспрекорна како уметничка творба, лирски порив на поетот Конески, „Песна“ не може да се објаснува, ниту да се толкува, – „Песна“ треба да се прочита...“

„Книгата на Блаже Конески, со своите непосредни и силни акценти со отворените врати кон современата проблематика, со сигурните можности за свеж и современ третман претставува несомнено еден жив реагенс во процесот на совладувањето на современиот прозен израз во нашата литература. Таа воведува во нашата литература еден непосреден и темпераментен раскажувач, но со неа низа акутни проблеми од нашиот денешен прозен развој не престануваат, туку напротив, би рекол, допрва започнуваат.“

Едно е сигурно: таква каква што ја видовме во книгата „Лозје“, прозната уметност на Блаже Конески ги одбележува несекојдневните творечки чекори на домашниот белетрист, но и утрешната перспектива на новиот македонски уметнички прозен збор. Во таа смисла, оваа книга, повеќе од другите може и треба да се смета за преломна.“

(„Прозното деби на Блаже Конески“, 1955.)

„Везилка“ 1955.

„Остварен е чеканиот подвиг: низ својата непосредност и едноставност, македонскиот стих прозвучува возбудливо и вибрантно, со многубројните атрибути на една полноцена и бесспорна уметничка вредност. Овој пат, пред сè, со зрелата до-

раснатост до својот предмет, со сериозниот, неразнежениот и непатетичниот контакт до оние пресудни и основни магистрала што го одредуваат животот; најпосле, со недвосмислените веќе гаранции за еден необичен, индивидуален поетски темперамент.“

„Нека веднаш биде речено: тангентата на македонскиот стих е веќе во сферата на тешкооспорливите, трајни вредности. Остварена е, на еден начин, скоро беспрекорна уметничка творба, способна да ја издржи пробата на највисоките книжевни мерила. Создадена е вредност, наша и денешна, која не мора (и не треба) да стане единствен патоказ, поетски коран за другите, но која не може, од моментот на својата појава, со високиот квалитет што го носи во себе, и сè до сличен или повисок подвиг да не претставува одреден, макар и таков, релативен, но висок и неодминлив, норматив.“

(„Сјај и сенки на озарените поврнини“, 1955.)

„Везилка“ (дополнето издание) 1961.

„Повторниот приод кон „Везилка“ со новиот прилог што го дополнува првото издание (петнаесетте нови песни од циклусот „Стерна“) го овозможува поцелосниот увид во најсуштественото и најсвојственото од поетската реч на Блаже Конески. Сега станува извесно дека таа суштественост е во сфаќањето на песната како неопходен и неделив дел од судбинското чекорење на човекот низ неизвесните и темни шуми на животот, во песната како нужен придружник на постојењето на човекот во неговиот пат што води и минува низ непрдвидливи крстопати и бездни, нерамномерни паѓања и нерамноправни судири, – во песната како симбол на земната судбина на човекот со сето она што во неа е белег на неговата сила, радост, непокор, но и неминовност, пораз, бол.“ „Во подолгите песни од новиот циклус: „Стерна“, „Болен Дојчин“ и „Одземање на силата“ одново се соочуваме со веќе порано пројавената склоност на Конески со средствата на современиот поетски јазик да пријдува кон осмислувањето на нашата историска минатост или легенда. Посебно е импресивна и во духот на најубавите одлики на овој поет, насловната песна на

новиот циклус – „Стерна“. Во нејзиниот испрекинат, задишаен ритам, во едноставните, небарани, прости и груби именки („... ја затнав Стерната со бубак, со партали, со песочиште, со чакалиште, со камења, со карпи што ги натрупаа на дувлото да крепат...“), во нејзината мисла за запрениот нагонски порив, – ние ги препознаваме скриените стихии на долго потиснувањата жед за израз и збор. Без секакви огради, може да биде одбележано дека песните од овој вид, во кои современото ненаметливо се вплетува во митското и легендарното, бришејќи ја границата меѓу историјата и денешнината, се вредуваат меѓу најуберливите примери на поетското мајсторство што нашиот поет досега ги остварил.“

(*Песна строга и проста*, 1961.)

„Записи“ 1974

„Што претставува човекот? Каде се границите на неговото битие? Во што е смислата на минливиот и прекраток живот што му е доделен? Има ли воопшто некаква смисла тоа мачно нурнување во најскриените тајни на неговото постоење, откаде што отсекогаш ни доаѓа еден и ист одговор?“

На вакви и слични прашања со векови одговараат мудреци и филозофи, но само на поезијата ѝ е дадено за овие тешки и проколнати прашања проговори на начин кој плени со својата продорност и убавина, само нејзе ѝ дадена таа моќ, плетејќи ја невеселата сказна за полноќната страна на човековото постоење, да ги растера подмолните стравови за бесмисленоста на живеачката, само таа е во состојба да не соочи со оние состојби во нас кога зенитот на нашиот живот поминал, кога воодушевувањата станеле оази, а не правила на животот, кога секавањата на минатото и детството добиваат петрифицирани значења, па сепак, и покрај и наспроти сето тоа, дури и таков, животот од неа облагороден станува и може и поднеслив и човечки возвишен. Сето тоа само на поезијата ѝ е дадено, оставајќи не притоа во состојба на мирна сконцентрираност и некоја необична внатрешна рамнотежа, макар што со таквите свои откритија, всушност, не соочува со поразите и грдите страни на животот, со бездните бесмислата на човечката егзистенција, зашто, – само видени преку тоа внатрешно око на поезијата, тие страшни вистини, останувајќи поразни, не го понижуваат и не го обесхрабруваат човекот, туку, напротив, го облагородуваат, го мобилизираат, го извишуваат.

Од тие и таквите флуидни нишки на долгорочното, безимено и големо страдање, исцелувачки преобразено со посредство на големата илузија на поетското, исткаена е новата поетска збирка на Блаже Конески, длабока книга со ненаметлив и скроман наслов – „Записи“. Се е во неа едноставно и непосредно, сè се одвива во параметрите на непосредното човечко искуство и доживување, сè е, би рекле, на работ од обичното, секојдневно, непоетско, но кога тој привид ќе се расее, набргу станува јасно дека токму тој раб е онаа непогрешлива граница на мерата, која на зборовите не им дозволува – неред, на мислите – хаос, на структурата на песната – произволност.

По начинот на кој ја организира песната Конески е бездруго поет од „органиско потекло“. За него песната „не е во смислата, туку во поривот, не е во намерата, туку во употребата“. Човекот зборува, стихот се обликува, поетот се огласува онака како што дрвото расте како што плодот напиња, како што самиот живот знае да нурне и потече силовито, незадржливо.“

(*„Човекот и неговата судбина“*, 1974.)

„Стари и нови песни“ 1980

„... Најголемо внимание, сепак, привлекуваат новите стихови кои во оваа книга поетот првпат ги објавува во сопствен избор. Новите 25 песни ги исполнуваат завршните поглавја на оваа ретка и занимлива книга. Неподложен на острите и нагли свијоци и промени, поетот и во своите нови остварувања ја применува постапката на надградувањето и збогатувањето на отпорано заснованите тематски и експресивни ориентации. Од една страна, и во новите циклуси продолжува напрегнатиот лирско-рефлексивен дијалог со светот и судбината од „Записите“ од друга – се појавуваат нови настојувања преку крајна редуција и поедноставување да се досегнат пределите на една своевидна поетика на секојдневјето и обичните луѓе, од трета – се заокружува познатиот циклус со легендарната фигура на Марко Крале како митски грбник на богатото и слоевито мисловно ткаење. Во првата и третата струја, се чини, Конески ги остварува своите највисоки дострели. Во првата станува сè повидливо дека поетот ги досегнува границите на сè позаокруженото и сè попотресното мисловно ис-

куство, додека во третата преку вонредната песна „Кале“ Конески одново ни дава пример на суптилното и продуховено оживување на пораките на минатото и нивното воведување во сензибилниот и рефлексивен простор на модерниот поет.“
(„Поместени граници на интимизмот,“ 1980.)

„Поезијата на Блаже Конески“

„Во развојот на новата македонска поезија поетското творештво на Блаже Конески зазема едно од најистакнатите места. Конески е не само еден од втемелувачите на нашата современа поезија и претставник на нејзината прва генерација што стапи во книжевниот живот веднаш по ослободувањето, туку и нејзин еминентен репрезент континуирано присутен во сите нејзини развојни фази, од 1945. до денес,

Основните обележја на својата поетика Конески ги изразил преку синтагмата „песна строга и проста“. Првиот нејзин дел ја сугерира големата строгост и самокритичност на поетот како во селектирањето на сопствените остварувања, така и во градењето и структурирањето на песната. На Конески, особено од поновиот период, апсолутно му е туѓ декларативниот патос, неумерено елоквентниот гест, метафоричкиот барок. За секоја негова песна би можело да се рече дека минала низ строгото сито на рационалната контрола што никако не е во спротивност со повремениот ирационална содржина на одделните негови творби. Вториот дел на лапидарно изразениот поетски манифест на Конески укажува на крајната едноставност на поетскиот исказ. Но таквата едноставност не е исто што и симплификација. Тоа е онаа „необична обичност“, карактеристична за чеховската поетика, онаа едноставност за која Ј. М. Лотман вели дека е последица на совладаната сложеност, бидејќи не ѝ претходи, туку се појавува врз нејзиниот фон.

Иако перманентно присутна во сите фази од еволуцијата на нашата нова поезија од нејзините првобитни облици кон созревање во една современа и модерна поетска структура, поезијата на Конески ја изградуваше својата физиономија на страна од нагласено манифестните барања за нејзиното осовременување. Всушност, со низа свои одлики таа го одразува и истиот процес на усовршување на изразот и на доближувањето до модерниот сензибилитет, со таа разлика што тоа го остваруваше на еден своевиден и по малку екскламативен

начин. Во тој поглед, пресудна улога има појавата на стихозбирката „Везилка“, макар што и во претходната поетска книга „Песни“ од 1953. беа веќе остварени поединечни примери на „модерната едноставност“ и „класично изразената современост“. Циклусот „Стерна“ на еден поширок план ја афирмира самобитноста на поетиката на Конески, особено во остварувањето на модерните облици на синтезата помеѓу фолклорната и архетипската основа и современиот поетски израз.

... Лирското и интимното кај Конески имаат подруг карактер, отколку кај другите протагонисти на *ИНТИМИЗМОТ* во нашата современа поезија. Тие се секогаш само непосреден творечки запис за реалниот настан во внатрешната стварност на човекот. Тој запис најчесто претставува сведоштво за невеселата и поразна положба на човекот на човекот на земјата, која е во основа, трагична. Но, во поезијата на Конески, таа егзистенцијална неминовност се пречекува достоинствено. Вистинската поезија сведочи за човековата резистентност и спремност да ја сфати и поднесе трагиката што овде се подразбира во нејзините најшироки распони, не подлегнувајќи ѝ.

Во најдобрите песни на Конески *лиризмот* зрачи со широко препознатлива универзалност, досегнувајќи го кругот на општите човечки искуства и состојби.“

(Поезијата на Блаже Конески, Предавање на семинарот за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 1978.)

Милан ЃУРЧИНОВ

КУНОСКИ ВАСИЛ
(1916-1993)

писател за деца

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Куновски Васил е роден во Дебар на 20 ноември 1916 година. Заврши учителска школа во Шабаци, а потоа работеше како учител. По ослободувањето работеше како уредник во редакцијата на „Детска радост“ при НИП „Нова Македонија“. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1949 година. Почина во Скопје на 13 јуни 1993 година.

Автор е на делата: „Волшебното ливче“ (поема, 1950); „Гатанки и прашанки“ со Ванчо Николески (1951); „Белиот гостин“ (поема, 1952); „Песни“ (1953); „Каде е клучето“ (загатки, 1955); „Вредна рака црта вака“ (сликовница во стихови, 1956); „Ѓерданче“ (1956); „Зајче без опавче“ (1957); „Претпразнични вечери“ (1960); „Страшно, пострашно и најстрашно“ (1963); „Ха-ха-ха и две-три ах“ (1964); „Светулки над треви“ (1964); „Тошо, Снешка и 101 смешка“ (хумористични песни, 1970); „Згоди и незгоди“ (1972); „Оро весело“ (поезија за предучилишна возраст, 1979); „Оро широко“ (поезија за предучилишна возраст, 1984).

Добитник е на наградите: „Младо поколење“, „13 Ноември“ и „11 Октомври“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Ивановски, Иван: „Пет нови книги за деца“ (Цане Андреевски: „Јаготки“; Глигор Поповски: „Росица“; Васил Куновски: „Каде е клучето“; Ванчо Николески: „Приказни и бајки за деца“; Видое Подгорец: „Развигорче“). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 7, стр. 42-44

Критичарите за творештвото на Васил Куновски (С. Ж. Марковиќ, В. Подгорец, М. Друговац и др.). Развитие, 1989, год. XXVI, бр. 7-10, стр. 266-269

Марјановиќ, Воја: „Распеан хумор и благонаклоно пеење“. Развитие, 1971, год. IX, бр. 5, стр. 277-278

Писателот пред дванаесет прашалници: Васил Куновски. Развитие, 1989, год. XXVI, бр. 7-10, стр. 270-276

Тоциновски, Васил: „Творечкиот предизвик „Претпразнични вечери“ на Васил Куноски“. Литературен збор, 1996, кн. 3-4, стр. 17-24

КРИТИЧАРИТЕ ЗА ТВОРЕШТВОТО НА ВАСИЛ КУНОСКИ

Слободан Ж. Марковиќ:

... Нишката на патриотизмот суни со своите струни и се протега и во другите песни од збирките на Васил Куноски, што им ги наменил на децата. Снагата и љубовта кон својата земја ги соединува врвовите на Шара и Бистра со гребените на Истарскиот Полуостров, ги поврзува ѝашите народи во снажна и силна целина; во светов нема поубава земја од нашата. Во тој патриотски занес, човекот посакува да се вивне во височина, да ја набљудува Татковината и да се насладува од богатствата и од разноликоста на животот што во неа врие. Во патриотизмот тој се открива самиот, а едновременно ја задоволува и потребата на децата за патриотска песна, зашто тоа чувство неминовно се јавува и се развива до полн интензитет и кај оние нации со политичко, економско и културно ослободување и со забрзаниот ритам на развитокот. Патриотизмот на народната песна не можело да ги изрази новите состојби во кои, вообличеното национално обележје се стопува со општојугословенскиот патриотизам. Во младата македонска литература за деца Васил Куноски успешно ја удоволил таа општествена потреба и со својата поезија исполнил една литературна празнина...

Видоје Подгорец

...Има писатели кои со својата едноставност и јасност со својата определеност и постојаност, успеале да му се наметнат на најобичниот, но и најширокиот читателски круг, што ќе рече, сè здобиле со неотповикливо право да бидат народни, со што спечалиле и национална бесмртност. Тие писатели не се метеори да блеснат и во еден миг од времето да го

осветлат космосот, ниту сакале да бидат светлина на целото небо. Едноставно: тие влегле во душата на својот современик, со непосредноста на изразот, му станале сопатник, толкувач на најобичните негови грижи и радости, на неговите сонинта и несоници и нивната среќа е токму во тоа...

...Значи, Васил Куноски, основоположникот на македонската поезија за деца, не случајно го нарековме амбасадор на детската смеа, зашто сè што поминало низ визирот на неговиот поетски двоглед, добило свој посебен, би рекол вечен живот, облагороден со душата на поетот, која и на најневажните, дури и на мртвите нешта им вдахнува значење и живот...

Миодраг Друговац:

...Во врзаниот стих со задолжителна рима В. Куноски го согледува поетското олицетворение на својот идеал за убавото. Убавото, според В. Куноски е иманенција (и) на ритамска и мелодиска структура на стихот. Оттаму и онаа распеаност на неговиот стих, што од стих до стих се пренесува на целата песна. Нашето доживување на една поетска творба за деца според ова сфаќање, треба да биде поттикнато и од избраниот ритам и од мелодискиот еквивалент на песната. В. Куноски е и педагог со искуство, и тој најдобро знае зошто овој квалификатив на песната за деца не може и не смее да се пренебрегне. Не е во прашање само фактот што со него песната станува привлечна, за со таа привлечност на својот мелодиски модел по најнепосреден пат да влезе и се зацврсти во памтењето на својот читател или слушател; со тој модел на привлечноста на песната се постигнува целта на убавото како еден универзален поетички и естетски принцип...

Бошко Смакоски:

...Кога реков дека ни чесната историја ни благодарната иднина нема да го одминуваат името на Васил Куноски – токму тоа ме раководеше: неговата огромна заслуга во создавањето на помладата генерација македонски писатели и поети за деца и млади. Триесетина години ме врзуваат со него и ако за ништо друго и не послужам – ќе се задоволам и само со улогата на сведок за многуслојната и често невидлива дејност на Васил Куноски. Оттаму сведочам: повеќето млади што навлеговме во литературата кон средината на педесеттите години, што навлеговме во литературата за деца – му бевме ученици на Васил Куноски. Сите нè прифати, никого не отфрли и само нашите сили подоцна одлучија кој за каде и кој до каде. Таа прва лекција по широчина и топлина, за жал, ние, учениците, изгледа најлошо ја научивме и тоа го докажувавме во односите со оние што доагаа по нас...

Тодор Чаловски:

...Читајќи ја оваа книга (ХА-ХА-ХА И ДВЕ-ТРИ АХ) за деца, оваа вртешка од лирски трепети и шегобијно интонирани досетки, напати се чини како детските револвери со вода навистина можат да ја „згаснат“ вистинската војна, како веќе почнуваат да раснат балони и бомбони пред очите на детските мечти, како чудните нешта, прашалните опседнатости на децата, нивните игри, измислени рапорти од вселената, добиваат реални рамки, стануваат некоја чудна стварност, привлечна и возбудлива не само за децата, туку и за очите на повозрасните читатели. Има нешто во песните од оваа збирка што пленува, што овозможува нејзините јунаци, поточно симболи, да го разликуваат доброто од лошото, и да се определуваат на страната на доброто. Пораката до нијансираност е проткаена во сите нив без да се чувствува некоја наметливост или пренагласеност. Тие имаат свој тек што го задржуваат докрај интересот и возбудата на

детето. Повеќето од нив не се исцрпуваат мотивски само во директното обраќање на авторот, ами со користењето на посложени лирски и симболички паралелизми, тие добиваат поширока асоцијативност и подлабоки содржини...

Јордан Добревски:

...И сега, кога ја читаме стихозбирката ПРЕТПРАЗНИЧНИ ВЕЧЕРИ, многу песни нè враќаат назад во нашата историја, па заедно со нив се потсетуваме на татковците – гурбетчи, на деновите на испраќање, враќање – испраќање, со преселувањето на жеравите кога пат далечен фатат па не знаат дали ќе се вратат. Се потсетуваме на детето што му ги однела војната рацете, на Тити, еврејчето што го скрילה и спасиле добри луѓе, за херојот кој умираше со песна на устата и за многу други слични настани. Во овие песни Куноски раскажува многу верно и разбирливо, доживеано и уверливо, со јасна поента: никогаш да не се вратат тие времиња, не само кај нас, туку и во светот.

Во истава стихозбирка Куноски ни презентира доста песни со мотиви од обновата и изградбата на нашата земја. За братството и единството за светот на детето, изграден од среќа и бои, и како да ни ја втиснуваат пораката: како треба да се сака слободата, колку е убав денот разденет во слободна земја, што значи среќно детство со крилја од песни, со игра од светулки и цвеќиња...

Избор: Д. Пановски

ЛЕОВ ЈОРДАН
(1920-1998)

раскажувач
романсиер
хроничар

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Леов Јордан е роден во Велес на 29 август 1920 година. Студирал на Правниот факултет во Белград. Учествовал во НОБ, во напредното студентско движење за што и повеќе пати беше затворан и интерниран во Хасково (Бугарија). По ослободувањето учествувал во уредувањето на неколку весници и списанија („Нова Македонија“, „Културен живот“, „Просвета“ и др.), а работел и како заменик на јавниот правобранител на Македонија. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1952 година. Почина во Скопје на 20 септември 1998 година.

Автор е на делата: „Посилни од смртта“ (раскази, 1952); „Длабока рана“ (раскази, 1953); „Побратими“ (роман, 1956); „Виор“ (роман, 1957); „Исчезнат свет“ (раскази за деца, 1957); „Расцветан јасмин“ (драма, 1957); „Глуви мугри“ (роман, 1960); „Афион“ (роман, 1963); „Антологија на болката“ (романизирана биографија, 1968); „Лош сон“ (повест за деца, 1972).

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Алексиев, Ацо: „Јордан Леов: „Глуви мугри“. Современост, 1961, год. 11, бр. 3, стр. 285-290

Бошковски, Јован: „Јордан Леов: „Длабока рана“. Современост, 1953, год. 3, бр. 9, стр. 58-59

Варошлија, Бранко: „Јордан Леов: „Глуви мугри“. Разгледи, 1960, год. III, бр. 4, стр. 405-408

Каровски, Лазо: „Творештвото на Јордан Леов“. Развитие, 1979, год. XVII, бр. 3-4, стр. 241-266

Критичарите за творештвото на Јордан Леов (Димитар Митрев, Јован Бошковски и др.). Развитие, 1979, год. XVII, бр. 3-4, стр. 228-236

Митрев, Димитар: „Јордан Леов: „Виор“. Современост, 1958, год. 8, бр. 4, стр. 376-388

Митрев, Димитар: „Кон посовремената означеност на битовото“ (Јордан Леов: „Побратими“, 1956). Современост, 1956, год. 6, бр. 5, стр. 382-395

Пановски, Доне: „Расказите на Јордан Леов“. Развитие, 1980, год. XVIII, бр. 9, стр. 723-743

Писателот пред дванаесет прашалници: Јордан Леов. Развитие, 1979, год. XVII, бр. 3-4, стр. 237-240

Д-р Лазо КАРОВСКИ

ТВОРЕШТВОТО НА ЈОРДАН ЛЕОВ

Интересот на Јордан Леов кон литературното творештво, меѓу другото, е поттикнат и од средината на неговиот роден град.¹ Како што е познато, Велес уште во времето на македонската преродба се истакна со

¹ Јордан Леов е роден во Велес на 29.VIII 1920, во семејството на Борис и Марија Леова, род. Јанушева. Основно училиште учи во „Св. Кирил и Методиј“ и „Св. Ѓорѓи“, а во 1938/39 учебна година матурира во велешката гимназија. Образованието го продолжува на Правниот факултет во Белград, а го завршува во Софија. Уште од ученичките години учествува во младиското напредно движење и со својата револуционерна активност се истакнува и во текот на студентите. Поради тоа е честопати затворан од страна на полицијата: во април 1942 година, кога е малтретиран во велешкиот и потоа во скопскиот истражен затвор, во март и мај 1943 г., кога е распуштан во злогласната Дирекција на полицијата во Софија и во април 1944 година во велешкиот и во скопскиот истражен затвор. Интерниран е во Хасково, Бугарија. По враќањето од интернација стапува во редовите на НОВ, каде што зазема разни воено-политички функции: комесар на чета на VIII бригада, член на агит-пропот на Бригадата, потоа на 42-ра македонска дивизија и на Главниот штаб на НОВ и ПОМ на Македонија.

Јордан Леов е еден од основоположниците на македонското новинарство. Бил уредник на првиот литературен весник во СР Македонија, „Културен живот“ во 1951 г., уредник на културната рубрика на „Нова Македонија“, на подлистокот „Разглед“, одговорен уредник на весникот „Народна просвета“, на „Просвета“. За неговата пионерска новинарска работа Сојузот на новинарите на Југославија му додели специјална благодарница.

Тој е еден и од основоположниците на судството во Македонија во коешто заземал високи функции. За својата дејност има добиено неколку награди: неколку пати од Владата на НР Македонија, а ја има добиено и наградата „Климент Охридски“.

богатиот културно-просветен живот во кој книжевно-то творештво земаше видно место. Доволно е да ги споменеме Јордан Хаџи Константинов Цинот, еден од нашите најеестрани преродбенички дејци, Рајко Жинзифов, секако еден од нашите најталентирани поети на преродбата, на браќата Петковиќ и др. Особено во периодот меѓу двете светски војни, кога Леов ги живее ученичките и младешките години, Велес во извесна смисла стана центар на нашата култура: во него делуваше, како во родна средина, основоположникот на современата македонска литература, Коста Рацин, па поетот Коле Неделковски и др. По иницијатива на Рацин Ј. Леов, заедно со Боро Оцедовски, Гоце Стефановски, Славчо Николов и Ангел Димов, преземаат чекори за формирање литературен кружок во Македонија. Љубовта на Леов кон Рацин прераснува во пиетет. За својата приврзаност кон Рацин и неговото книжевно дело Леов зборува на неколку наврати и по различни поводи, а ѝ посветува приличен простор и во романот „Виор“. Автор е и на романизираната биографија на Рацин, „Антологија на болката“.

Како и поголемиот број македонски писатели од првата повосна генерација и Ј. Леов своето прво поетско крстување го доживеа во текот на НОВ, и покрај тоа што тој уште како ученик доста се пројавуваше со литературна активност. Во 1934 година ја доби и наградата на литературната дружина „Јован Дучиќ“, а во годините непосредно пред и по окупацијата на Македонија негови поетски и прозни текстови кружат по илегалните состаноци или се објавувани во илегалниот печат. Тој е автор на „Марш(от) на VIII велешка ударна бригада“² пеан од борците на оваа наша прославена единица. И не само од неа:

*Крвава зора над Велес грее,
еј, народ борци чека крв да лее,
еј, за Велес слободен и Вардар,
еј, за светли дни слободен дар.*

*Напред, бригада, во крвав поход,
за Велес, Вардар и слободен род!*

*Челата наши смртта ги краси,
еј, ропство бега без да се спаси,
еј, пред дигнат нож на вчерашен роб —
слобода слета од замрзнат гроб.*

*Напред, бригада, во крвав поход,
за Велес, Вардар и слободен род!*

² „Народен билтен“, Титов Велес, 9.XI 1961, стр. 14.

Уште од почетокот на својата литературна творечка работа Ј. Леов посебно внимание му посветува на расказот, но поради познатите причини (непостоењето простор за објавување) првите раскази ги објавува по Ослободувањето, на културните страници на нашите весници и во првото македонско списание за литература, наука и општествени прашања, „Нов ден“. Набргу се појавуваат и неговите збирки раскази „Посилна од смртта“³, „Длабока рана“⁴, од кои раскази подоцна се оформени збирките „Гердан од заби“ како лектирно издание за IV одделение, „Длабока рана“ за VIII одделение и „Раскази“ за VII одделение. Напиша и објави збирка раскази за деца, „Исчезнат свет“, која исто така стана лектирно издание за I и II одделение и за која збирка Ј. Леов ја доби наградата на Друштвото на писателите на Македонија.

I

Како автор кој верува дека пораките на книжевните творби можат да бидат во служба на народноослободителното дело на македонскиот народ и кој смета дека творештвото му служи на хуманизмот, а хуманизмот е во основата на секоја борба за слобода, Леов за своите раскази црпи мотиви од борбата на нашиот народ за слобода. Од таа борба три периодни подрачја се доминантни во неговите раскази:

а. Борбата на Македонецот против османлиското владеење, што е на залез, бидејќи Турската империја ја разјадуваат внатрешните спротивности од секаков вид, а е изложена и на жестокиот притисок од европските сили. Македонецот е политички обесправен, социјално експлоатиран, а освен тоа е подложен на таква свирепа тортура, што му се заканува и физичко истребување. Расказот „Гердан од заби“ претставува слика на тешката положба на нашиот човек од тоа време. Врз неговите плешки се стоваруваат и злосторствата на араамските банди. Араамците на Целадин-бег, во соработка со трговецот Доксим, го фаќаат воденичарот Тане и од неговата жена бараат откуп. При секое повторно барање ѝ носат аманет — по еден заб

³ „Посилна од смртта“, „Кочо Рацин“, Скопје, 1952. Во неа се објавени расказите: „Раѓање“, „Езерска ноќ“, „Незнаен борец“, „Крај Вардар“, „Подвиг“, „Двајца другари“, „Ваш комита“, „Со својот народ“, „Посилна од смртта“, „Напреварување со новата година“, „Прелом“ и „Свадба“.

⁴ „Длабока рана“, „Кочо Рацин“ Скопје, 1953. Во неа се објавени расказите: „Гердан од заби“, „Скалите до срцето на султанот“, „Длабока рана“, „Сонце“, „Ваш комита“ и „Рацето на илденецот“.

изваден од устата на Тане. Како грд спомен од овој монструозен метод на измачување и пљачкосување, на Таневица ѝ останува герданот од забите на нејзиниот маж.

Расказот „Скалите до срцето на султанот“ е импресивна слика за тешката положба на нашите селани во времето на судирот меѓу бранителите на централната власт, од една, и одметниците од султанот, разни турски силници, од друга страна. „Деборијата остана и натаму Елдорадо за султанските чиновници и злогласните араамии и разбојници. Никој не беше сигурен за својот живот и имот. Ранобудниот пролетен ден го помрачуваше сивиот облак на араамските чети што крстосуваа низ планините и ги забираа стадата, а сал крупни солзи остануваа во очите на рајата што немоќно гледаше на овие зулуми“. Незаштитените и голораки селани се досетуваат да испратат петиција до султанот. Но, скалите до срцето на султанот се високи. Како да се помине низ оној лавиринт, забарикадиран од семоќниот империски војнички и полициски апарат та да се дојде до султанот и да му се искажат маките. Доаѓа до израз досетливоста и итрината на нашиот човек: Трифун Крцкоски, член на делегацијата, се самопапува во Стамбул, кога султанот со целата свита оди на молитва, и на тој начин го свртува љубопитството на султанот кој ја прима делегацијата, праќа нов кајмакам во Дебар, но... сè останува по старо!

„Сонце“ е лирска скица за неизгасливиот копнеж по сонцето, проецирана преку револуционерот фрлен од турската власт во темните казамати на Беаз-куле во Солун.

Расказот „Длабока рана“ го предава предвестувањето на крајот на отоманското владеење над Македонија и зората на нејзиното ослободување, зора матна и крвава. Дружината од храбри востаници е собрана во коријата и чека на зговорениот знак. Нејзиниот водач, Карабуне, како и сите четници, горат од нестрпливоста пред решителниот бој. Но, знакот го нема. Карабуне заминува во Солун. Илија Матов, сушта спротивност на Карабуне, е роб на измамата и калкулантската политика на врховистите, е против востанието: „Никакво востание! Тие што го почнале, нека го водат сами!... — А кога неговите очи запреа на Карабунета и го видоа неговиот зачуден и потемнет израз на лицето, тој додаде: — Ние сами не можеме да се ослободиме, разбра ли? Ке нè ослободат бугарските штикови. — Но лицето на Карабунета се стемни, отврдна студениот израз на него како скочанета

и мрачна зимска панорама, погледот му се натупти под густите црни веѓи како оловно небо над стрм, шилест и каменлив процеп од провалија. Матов се уплаши од тој поглед, неговата речитост умре уште пред да се роди, се снужди и почна да се жали: — Востание значи: уништувачки пожари, брутални убиства, неограничени насилби и... самоубиство. Да, самоубиство!“

Расказот „Баш комита“ зборува за крајот на отоманското владеење во Македонија, но и за крајот на селанецот Митре кој, во потрага по лекар за да го спаси единственото чедо, пропаѓа во воениот метеж. Го забира една колона од турски аскер кој отстапува пред настапувањето на балканските сојузници. Огорчените турски војници го малтретираат, го навредуваат, се сомневаат во него дека е баш комита и својот бес за нивните воени неуспеси го излеваат врз него, глуви за неговата маќа и невиност. Се разболува од заразна болест и војниците го фрлаат во варницата. Значи, крајот на турското владеење на Македонија не донесе радост за Македонците.

б. Борбата на македонскиот народ меѓу двете светски војни, т.е. во времето на Кралството Југославија; тоа е времето кога работничката класа на Македонија постепено, но со сигурни чекори стапува на општествено-политичката сцена со својата организирана борба за нов живот, за нов свет, свет без експлоатација и на рамноправни меѓучовечки односи.

Средишен настан во расказот „Крај Вардар“ е првото крстување на младиот револуционер во борбата против класниот непријател, подвигот на младиот Пинго кој, гонет од жандармите, иако ранет, успева да ги фрли летците во матните води на дотечениот Вардар и со тоа успева да го спаси од рацете на жандармеријата конспиративниот материјал.

Во расказот „Рацете на Илинденецот“ централен лик е стариот Трпче кој страхува за своите синови, ги одвраќа од нивната борба против класниот непријател, зашто длабоко во него се загнездо сомнението да не бидат и тие, т.е. нивната борба, изневерени како што тоа се случило со него и со неговите соборци и нивната националноослободителна борба. Но, кога неговите синови, инаку отпуштени од работа, исфрлени на улица без егзистенција, заедно со своите другари демонстрираат, тој, понесен од масовното расположение на опсправданите и од довербата во организираната сила на неговите синови и нивните другари, смело и гордо стапува рамо до рамо со демонстрантите:

„Се разбуди сега немирната крв на илинденецот Трпче и тој престана да биде смирениот Трпче. Можеби илинденецот да живееше уште за еден ваков момент, затоа што, по смртта на неговите мечти за слобода, тој и не живееше, а неговото тело ја продолжуваше својата физиолошка функција. Да, сега кога тој се најде очи в очи со поробителот, повторно се роди револуционерот во него а, со младински жар, неговите немоќни и изранавени раце го зграпчија првиот предмет на кој наидоа за да го исфрлат против тиранот. И не можеше да биде чудно и неистинитото што, во овој занес, дедо Трпче не ја осети болката во рацете, а најде сила да ги подигне против непријателот.“

Не само во овој расказ, туку и во други, па и во романите, како дедо Митре од „Глуви мугри“, Јордан Леов се задржува на учеството на илинденците во борбата што ја водат нивните синови и внуци. Тоа е сосема разбирливо и наполно одговара на историската вистина за непрекинливиот континуитет на борбата на македонскиот народ за слобода.

в. Борбата на македонскиот народ против окупаторот, хероизмот на нашите луѓе што ги доведува до смели подвизи и до пројавување на такви карактерни својства што им се присушти само на безумно храбрите, вдахнати со хуманите и слободољубиви идеи и идеали за коишто и во името на коишто се жртвуваат. Во расказот „Послана од смртта“ авторот го предава стоицизмот на работникот, ситен занаетчија, Петре Цилак, на кого што бомбардировката во априлското утро на 1941 г. му однесе сè и во неговата душа напласти студ од којшто не можеше никако да се стопли: „Од она страшно априлско утро на Петрета Цилев вечно му студеше. Не да му студеше од некаков студ, а студени морници ќе му минеа низ снагата штом пред очи ќе му се мернеа огрдените трупови на син му, внучињата и снаата.“ Осамен, како кукавица, го огрева надежта: во една страшна и морничава зимска ноќ кај него доаѓа веќе заборавениот внук од брат кој од детските години тргнал низ белиот свет. Неговата радост дека нема да биде сам прераснува во триумфално чувство кога дознава дека внук му им припаѓа на оние што се борат против убијците. Зад неговите петици се бугарските полицајци. Тој го спасува.

Во расказот „Незнаем борец“ авторот го предава натчовечкиот подвиг на еден грбав младинец кој доброволно стапил во партизанските редови. Со тоа што Леов зборува дека и еден младинец со физички недостатоци пројавува извонредна храброст фактички збо-

рува за големината на малите луѓе коишто во Револуцијата, со длабока хуманистичка основа, ги разоткрија богатствата на својата душа. Но, за жал, нашата критика во тоа време не мислеше така. Димитар Митрев во годишниот „Извештај за дејноста на Друштвото на писателите на Македонија“,⁵ го обвини Леова, како и други наши писатели (Иван Точко, Гого Ивановски и др.) меѓу другото и за „кретенизација на хероите од народната револуција“. Митрев, во својство и на критичар и секретар на Друштвото, меѓу другото за овој расказ на Леов го пишува и следново: „Кај нас е и најновиот случај со расказот „Непознатиот борец“ (!) од Јордан Леов, објавен во бр. 10 на „Нов ден“ поради крајна небудност и некритичност на редакторите. И во овој расказ не се врши ништо друго освен кретенизирање на хероите од народната револуција, а преку тоа и објективното обесценување на нејзиното дело. И чудно е, и срамно, луѓе што имаат правилен идеен однос кон таа револуција, дури повеќе — кои зеле учество во неа, да ги гледаат нашите партизански одреди само како психијатриски диспанзери или болници за лечење на немтури и сакати. Во народната револуција зедаа учество, пред сè најздравите, најактивните и револуционерно најенергичните маси на нашиот народ и наша прва и најважна задача е да ги предадеме како главни херои токму тие наши свесни и револуционизирани маси.“⁶

Да се зборува за објективност и стручност на ваква критика би било сизифова работа. Очигледно е дека се работи за она што го формулира еден наш друг критичар, Димитар Солев, зборувајќи токму за оваа, а и др. критики на Митрев и на други: „... упаднале во доменот на ова боиште повеќе со идеолошко одошто со културно оружје“.⁷ И самиот Димитар Митрев, нешто подоцна, сигурно ги имал на ум своите исказувања и во оваа критика кога самокритички признава: „Ние бевме навикнати во периодот пред Револуцијата на Информбирото на готови естетски формулации, боравејќи во сферата на еден категорички императив за упростување уметничката функција до степенот на елементарно пропагандистичко дејство. Кај нас се импортираше една крајно јасна за восприемање (вулгаризацијата е по правило крајно јасна) литература за тоа каква треба да биде литературата...“⁸

⁵ Списание „Нов ден“, Скопје, бр. 3. месец март, 1949 г.

⁶ На исто место, стр. 185.

⁷ Димитар Солев, „Qvo vadis scriptor“, „Мисла“, 1971, 97.

⁸ Димитар Митрев, „Критериум и догма“, стр. 109.

Во литературата кај другите народи има бројни примери од дела во коишто ликови со физички недостатоци пројавиле голема човечност и херојски подвизи. Доволно е да го споменеме расказот „Бриле“ од Јован Поповиќ кој, речиси, се појави во исто време и од истата тематска област како и „Незнаен борец“ од Леов. Јован Поповиќ уште во првата реченица зборува за Бриле: „Недоразвиен и кривоног, Бриле не беше за селски работник... Од неговата голема, со џумки глава, со подругливо намутрено лице...“, итн. Но Бриле, кој исто така во некои ситуации е за потсмев на партизаните („Ако некој и да се потсмеуваше отпрвин на новиот партизан, ситен како сковранче, со криви нозе, ... со џумки и со голема глава“), извршува подвиг — минира воз. И никој Ј. Поповиќ не го нападна што во својот расказ ги опишал херојските подвизи на човек со телесни недостатоци!

Во расказот „Езерска ноќ“ средишен настан е подвигот на стариот рибар Науме кој, низ разбрануваното езеро во мрачната ноќ, под истрелите на непријателите го пренесува ранетиот партизан на спротивниот брег од езерото, во слободната територија и, на крајот, самиот го пополнува неговото упразнето место во партизанскиот строј.

Речиси во поголемиот дел од расказите Ј. Леов се задржува на еден настан, или една личност, што претставува стожер околу кој се гради и фабулата, и композицијата, а се надоврзува и основната порака. Сите ликови се градени на реалистичка основа. Повеќето од нив се психолошки добро мотивирани: Митре од „Баш комита“, дедо Трпче од „Рацете на илинденецот“, мајката од „Бела смрт“, Карабуне од „Длабока рана“, Петре Цилак од „Посилна од смртта“. Кај Леов во повеќете раскази пејзажот и дијалогот заемаат простор определен со осет и мерка и се јавуваат во функција на севкупната структура на расказот. Сигурно е дека во некои раскази се сретнуваат и недоволна психолошка продлабоченост на одделни ликови и извесна неконцизност и неекономичност на некој дијалог или недоволна колоритност на некој пејзаж. Но тоа е сосема разбирливо. Од неколкуте причини доволно зборува за себе фактот што расказите на Леов се јавија во времето кога се правеа почетните бразди во нашата проза, која, за разлика од поезијата, немаше поголемо наследство.

МАЛЕСКИ ВЛАДО
(1919-1984)

раскажувач
романсиер
публицист
дипломат
сценарист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Малески Владо е роден во Струга на 5 септември 1919 година. Основно образование заврши во Скадар (Албанија), а Гимназија во Битола. Студирал на Правниот факултет во Белград, но поради војната ги прекина студиите. Беше учесник во НОВ на Македонија и е еден од најталентираните основоположници на македонската проза. Беше директор на Радио Скопје и уредник на првото македонско литературно списание „Нов ден“, како и на списанијата „Современост“ и „Разгледи“. Работеше во дипломатска служба (амбасадор во Либан, Етиопија и Полска), а беше и член на Претседателството на СРМ. На Друштвото на писатели на Македонија беше член од 1946 година. Почина во родниот град на 23 септември 1984 година.

Автор е на делата: „Ѓурѓина алова“ (раскази, 1950); „Бранувања“ (раскази, 1953); „Она што беше небо“ (роман, 1958); „Војната, луѓе, војната“ (роман, 1967); „Разбој“ (роман, 1969); „Разгледи“ (статии, коментари, полемики, 1976); „Кажувања“ (раскази, 1976); „Записи на Езерко Дримски“ (роман, 1980); „Јазли“ (роман, 1990). Го напишал сценариото за првиот македонски филм „Фросина“. Автор е на текстот на македонската химна „Денес над Македонија“.

Добитник е на наградите: „11 Октомври“, „4 Јули“, „АВНОЈ“, за книжевен опус на издавачкото претпријатие „Мисла“ и „Рациново признание“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Бановиќ, Ангелина: „Обид за една семиолошка анализа“ (Врз пример на расказот „Синови“ од В. Малески). Разгледи, 1993, год. XXXVI, бр. 7-8, стр. 560-577

Бошковски, Петар Т.: „Владо Малески или рапсодија за македонскиот непокор“. Разгледи, 1985, год. XXVII, бр. 9-10, стр. 839-846

Вангелов, Атанас; Малески, Владо: „Човекот е слободен толку колку што може да биде тоа“. Разгледи, 1969, год. XI, бр. 7, стр. 726-732

Вангелов, Атанас: „Поезија на човековите инстинкти“ [Кон делото на Владо Малески]. Разгледи, 1969, год. XI, бр. 7, стр. 689-725

Димитровски, Љупчо: „Запишано време“ (Владо Малески: „Записи од Езерко Дримски“, Мисла, Скопје, 1980). Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 4, стр. 301-307

Ѓурчинов, Милан: „Биномниот расказ „Диптихон“ од Владо Малески како пример на „Забрзаната револуција“ и единствена идејно-тематска и естетска структура“. Разгледи, 1980, год. XXII, бр. 1, стр. 97-107

Ѓурчинов, Милан: „Владо Малески (1919-1984)“. Разгледи, 1984, год. XXVI, бр. 7-8, стр. 671-674

Ѓурчинов, Милан: „Единаесет белини со црвено“ (Критички фрагменти на романот „Она што беше небо“ од Владо Малески). Разгледи, 1958, год. I, бр. 3, стр. 314-324

Иванов, Благоја: „Владо Малески: „Бранувања“ (раскази)“. Млада литература, 1954, год. IV, бр. 3, стр. 33-44

- Ивановиќ, Радомир: „Современа визија на животот“. Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 7, стр. 884-899
- Јаковлева, Лорета Георгиевска: „Композицијата на романите на Владо Малески“ (1 дел). Спектар, 1996, год. 14, бр. 28, стр. 157-172
- Јаковлева, Лорета Георгиевска: „Композицијата на романите на Владо Малески“ (2 дел). Спектар, 1997, год. 15, бр. 29, стр. 115-128
- Кондовска, Хилда: „Пишувањето за Револуцијата не значи вртење грб на сегашноста“ (Разговор со Владо Малески). Културен живот, 1967, год. XII, бр. 9-10, стр. 39
- Маленко, Димче: „Владо Малески: „Она што беше небо“. Стремеж, 1959, год. V, бр. 3, стр. 53-54
- Марковска, Ангелина Бановиќ: „Типови фокализација во романите на Владо Малески“. Разгледи, 1998, год. XLI, бр. 5-6, стр. 305-319
- Митрев, Димитар: „Владо Малески: „Она што беше небо“. Современост, 1959, год. 9, бр. 5, стр. 425-436
- Мицковиќ, Слободан: „Разгледани години“ (По повод книгата „Разгледи“ од Владо Малески). Разгледи, 1980, год. XXII, бр. 1, стр. 108-113
- Момировска, Надежда: „Женските ликови во раскажувачката проза на Владо Малески“. Литературен збор, 1984, кн. 6, стр. 5-10
- Најчески, Димче: „Владо Малески (1919-1984)“. Литературен збор, 1984, кн. 6, стр. 3-5
- Николовски, Танас: „Романот „Разбој“ од Владо Малески на полски“. Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 10, стр. 1365-1367
- Паноска, Ружа: „Гласовните комбинации како функционално-градбени елементи во прозата на Владо Малески“. Литературен збор, 1971, год. XVIII, бр. 2, стр. 14-20
- Панова, Ружа: „Индивидуалниот творечки пристап на планот на зборообразувањето во творештвото на Владо Малески“. Разгледи, 1980, год. XXII, бр. 1, стр. 114-122

- Радически, Науме: „Владо Малески: „Кажувања“, Култура, Скопје, 1976“. Културен живот, 1978, год. XXIII, бр. 3, стр. 36
- Смилевски, Веле: „Четиринаесет прашања за Владо Малески“. Разгледи, 1980, год. XXII, бр. 1, стр. 88-96
- Станковиќ, Љубиша: „Можните типолошки определувања на романот „Разбој“ на Владо Малески“. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 9-10, стр. 738-746
- Станковиќ, Љубиша: „Одблесоци на народното творештво во расказите на Владо Малески“. Развитие, 1974, год. XII, бр. 3, стр. 255-259
- Станковиќ, Љубиша: „Поетското во „Разбој“ од В. Малески“. Стремеж, 1975, год. XIX, бр. 1, стр. 51-59
- Трајческа, Роза: „Она што беше небо“ од В. Малески е современ психолошки роман од војната и револуцијата“. Јужен Бран, 1986, год. XXVII, кн. 1, стр. 34-35
- Чепишевска, Весна Мојсова: „Водата со посебен акцент на женската и мајчината вода во романот „Разбој“. Литературен збор, 1999, кн. 3-4, стр. 33-42

Милан Ѓурчинов

**Владо Малески
(1919–1984)**

Нашите редови ги напушти еден од најугледните творци и најдоблесните луѓе од нашата средина – Владо Малески–Тале. Почина однадеж, без секаков видлив предзнак, паѓајќи врз свежиот откоп на тревата во раната крајезерска приквечерина, со поглед свртен кон небото, кон кое занесливо сиот свој живот се стремеше, гледајќи во него знаци на иднината, на она што човекот сè уште не е, но кон кое, живејќи и согорувајќи, не престанува да се стреми и да се насочува.

Дете на печалбар, принуден да мине низ чистилиштето на макотрпниот живот во најраното детство, тој го поврза својот живот со Револуцијата, пламено верувајќи дека таа ќе донесе големи, неопходни промени и коренито ќе ја измени судбината на неговиот народ. Со неа тој беше и остана најтесно сврзан, таа го однегува и го изгради и како човек и како борец и како писател. Таа беше негова трајна преокупација, негова постојана тема. Таа беше негова интима. Негова животна и писателска судбина.

Иако не многу обемен, книжевниот опус на Владо Малески е еден од најзначајните и најсугестивните во сета наша нова книжевност. Тој е еден од втемелувачите на нашиот прозен уметнички збор, еден од првите кои ја насетија, ја обликуваа и ја втиснаа на хартија неговата разиграна убавина, неговата непосредност, неговата експресивност.

...Со недогледна пустина во душата го жалеше Фросина човекот што беше роб по туѓи земји, само и само да ѝ испрати пари по некој нашинец. Нејзе – што никогаш не го сакала. Тој – што мислеше дека ја сака. А кога еден ден домогна да се запраша: „Кој е кривецот за моите несреќи, за мојот умрен живот?“ – таа пак не најде одговор...

Никој така едноставно, потресно и непокреливо не пишувал на нашиот јазик во тие далечни години, кога се поставуваа фундаментите на нашата млада белетристика. Никој не покажувал таква смисла да се загледа во душевните пластови на обичниот наш човек и да го распрета темниот, длабинскиот слој на неговите со векови насобрани патила и тегоби, да се доближи до исконското и судбинското во тој живот. Многумина пишуваа за Револуцијата, но кај ретко кој таа се огласуваше толку присно и толку веродостојно, со многу отворени прашања, но и со многу потврди дека во нејзините длабински текови лежат хуманистички пориви и цели, стремежи да се пронајде простор за она што во човекот е најсуштествено. Иако малу на број, расказите на В. Малески посветени на Народно-ослободителната борба сигурно се меѓу најубавото што го напишал македонскиот писател за тие херојски и виорни денови кога се водеа решавачките битки за доаѓањето на Новиот ден. Тие и денес го чуваат сјајот на својата првобитна чистота, свежината и убавината на изворниот јазик, топлината и непосредноста со кои се понижани нивните редови. Со нив започнува првото поглавје од историјата на нашата слободна книжевност, поглавје што не е само почетно, туку е и творечко и литературно, автентично и уметнички непобитно. Во една прилика, беше рекол: „*Овде се работи за предметот на уметничките инспирации, за онаа моќна сила што треба да го пушти во движење она што го викаме творечки дух, уметничко согорување, откинување на дел по дел од својата енергија за уметноста, за пресоздавање од стварноста, – нова, постварна стварноста... А стварноста, тоа е, пред сè, личноста на човекот*“. Сè што тој го има напишано е пример за ретко совпаѓање меѓу творечката природа на писател кој занесот и согорувањето го има оформено во свој раководен креативен принцип и – револуционерниот

романтизам на епохата, кој само низ таквата природа можеше да се огласи на таков уверлив, природен и впечатлив начин. Таквиот паралелизам: на битките што се водат на историската сцена и оние што не помалку крвави и тешки се водат внатре во човекот, длабоко ги карактеризира двата негови романи „Она што беше небо“ и „Разбој“, – два неодминливи межици во развојот и растежот на најкрупниот епски жанр кај нас.

Со неговото име најтесно е поврзан еден од најбурните и за нејзината натамошна судбина еден од најрешавачките моменти во развојот на современата македонска книжевност. Владо Малески беше централната фигура на силниот превратнички бран што ја зафати сета наша книжевност во почетокот на 50-те години, кој ја насочи кон новите модерни облици и сфаќања и преку кого таа забрзано се домогна до својата естетска еманципираност, до својата југословенска и светска афирмација. Како идеен архитект на „Разгледни“, негов покреувач и заговорник на новите антидогматски погледи, длабоко сродни на сличните процеси во другите југословенски книжевни средини, тој ги отвори страниците на новото гласило на новите, млади творци кои, еднакво во поезијата и прозата, како и во критиката, веќе во средината на оваа деценија станаа ангажирани и надахнати протагонисти на македонската книжевна авангарда.

Тој беше наполно свесен дека поставувањето на темелите на нашата национална култура во условите на слобода бара разностран ангажираност и дека работната маса на писателот е само едно поприште на кое тој може и смее да согорува. Отаде во неговиот живот многубројни задачи и обврски на кои се одзиваше со еднаква совесност и одговорност, со еднаков ентузијазам и самопрегор, како и на оние најинтимните, креативните. Тој беше еден од последните и денес сè поретките луѓе романтичари и идеалисти кој не знаеше да „игра улоги“, кој со еднаква страст се однесуваше и кон творештвото и кон културната мисија и кон дневната политичка задача. Црти, својствени на младоста, кои со годините и животниот опит обично се стишуваат, кај него беа траен и ненарушен закон на неговата природа. Тој не прифаќаше компромиси, не бараше „средни решенија“, не поднесуваше самоизмаи. Колку и да беше напати крвко неговото здравје, ние што поодблиску го познававме, добро знаевме дека тој им

остана верен на високите барања на својата виорна младост. Владо Малески беше човек крајно отворен и строг, исклучително принципиелен и во таа смисла беспопштетен и кон другите, а најмногу кон себеси.

Писател и човек кој минал низ огнот на војната и кој безброј пати се соочил со смртта, опишувајќи го крајот на Игно Подземски, еден од неговите најсугестивни ликови, беше запишал:

„... Снегот се сринал, но земја влажел, животен заштитувал. Кладенецот секнал, но жедни напојувал, души прекапнати разладувал. Тогаш човекот вели: Сполај ви, трага оставивте!“

И како творец на врвни остварувања, и како човек на исклучителни квалитети, и како еден од неуморните подвижници на нашата културна преродба Владо Малески остави трајна, неодминлива трага со која огромно ја задолжи нашата книжевност, нашата култура, а со тоа и сета понова историја на нашиот народ. Неговиот живот згасна, но светлината што остана зад него е од оние што уште долго ќе го даруваат со смисла и драгоцените патокази животот што продолжува.

МАТЕВСКИ МАТЕЈА
(1929)

поет
есеист
преведувач
литературен критичар

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Матевски Матеја е роден на 13 март 1929 година во Истанбул. Основно образование заврши во Гостивар, а средно и Филолошки факултет во Скопје. Работеше во Македонската радиотелевизија како новинар, уредник на културните и литературните програми, потоа како главен уредник и директор на Телевизија и генерален директор на Радиотелевизија Скопје. Беше уредник на литературните списанија „Млада литература“ и „Разгледи“, а и во книгоиздателството „Кочо Рацин“. Беше член и претседател на Друштвото на писателите на Македонија и на Советот на СВП, на Рацинови средби и на Македонската книжевна фондација. Член е на МАНУ и почесен потпретседател на Македонскиот ПЕН центар.

Автор е на делата: „Дождови“ (поезија, 1956); „Рамноденица“ (поезија, 1963); „Перуника“ (поезија, 1976); „Круг“ (поезија, 1977); „Липа“ (поезија, 1980); „Раѓање на трагедијата“ (поезија, 1985); „Од традицијата кон иднината“ (критика и есеистика, 1987); „Драма и театар“ (театарска критика и есеистика, 1987); „Оддалечување“ (поезија, 1990); „Црна кула“ (поезија, 1992); „Завевање“ (поезија, 1996); „Светлината на зборот“ (критика и есеистика); „Мртвица“ (поезија, 1999); „Внатрешен предел“ (поезија, 2000).

Добитник е на наградите: „Браќа Миладиновци“, „11 Октомври“, „Григор Прличев“, „Кочо Рацин“, „Книга на годината“ на Македонската книжевна фондација, „Празник на липите“, „Климент Охридски“ и др. Објавени му се 30 книги поезија на 20 странски јазици; објави над 40 книги со преводи од шпански, француски, словенечки, руски, албански и српски автори.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Андреевски, Петре М.: „Неменливото и неминливото место на поезијата“. Синтези, 2006, 3, стр. 20-21
- Бошковски, Петар Т.: „Внатрешната слика на светот во поетскиот поглед на Матеја Матевски“. Сум, 2000, пролет, стр. 67-76
- Бујуклиев, Кирил: „Зборот во пресрет на муграта“ (Матеја Матевски: „Липа“, книгоиздателство „Македонска книга“, 1980). Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 1-2, стр. 95-99
- Вангелов, Атанас: „Повторувањето како обновување“ (Матеја Матевски: „Круг“, Култура, Скопје, 1976). Стремеж, 1978, год. XXII, бр. 6, стр. 536-539
- Владова, Јадранка: „Артикулација на песната“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 286-293
- Гилевски, Паскал: „Поезијата на Матеја Матевски“. Културен живот, 1991, год. XXXVI, бр. 1, стр. 39-44
- Даниловски, Јордан: „Еманципација на духот“ (Разговор со Матеја Матевски). Стожер, 1996, год. I, бр. 1, стр. 7-11
- Даниловски, Јордан: „Затворање на кругот“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 279-281
- Деаконеску, Јон: „Езера“ од Матеја Матевски или пофалба за сеопштата чистота“. Културен живот, 1981, год. XXVI, бр. 4-5, стр. 50-51
- Дракулевска, Лидија Капушевска: „Амблем на модернитетот“ (Педесет години од „Дождови“ на Матевски). Синтези, 2007, бр. 7, стр. 71-72

- Друговац, Миодраг: „Пресвртница“ (Кон поезијата на Матеја Матевски). Современост, 1970, год. 20, бр. 5, стр. 407-410
- Ѓурчинов, Милан: „Матеја Матевски: „Мртвица“. Сум, 2000, пролет, стр. 61-65
- Ѓурчинов, Милан: „Човечки сјај среде поетската алхемија“. Синтези, 2006, 3, стр. 21-23
- Иванов, Благоја: „Едно приоѓање кон поезијата на „Рамноденица“ (М. Матевски: „Рамноденица“, Култура, Скопје, 1963). Разгледи, 1964, год. VII, бр. 1, стр. 90-93
- Иванов, Благоја: „Свеченост за душата и окоето“ (Матеја Матевски: „Перуники“, Мисла, 1976). Стремеж, 1976, год. XX, бр. 5, стр. 411-417
- Ивановиќ, Радомир: „Непостојаноста на убавината“ (Запис за поезијата на Матеја Матевски). Разгледи, 1974, год. XVI, бр. 10, стр. 1016-1031
- Ивановски, Иван: „Една потребна и корисна книга“ (Матеја Матевски: „Драма и театар“, Мисла, Скопје, 1987). Разгледи, 1987, год. XXI, бр. 7, стр. 744-746
- Јовановски, Иванчо В.: „Нимбус без блесок“ (Матеја Матевски: „Липа“, Македонска книга, Скопје, 1980). Спизалит, 1982, год. V, бр. 1 (6), стр. 67-68
- Јоциќ, Светлана Христова: „Песната, знак за бескрај“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 267-269
- Китанов, Блаже: „Од пејсајот кон човекот“ (Светот на природата и човекот во поезијата на Матеја Матевски). Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 4-5, стр. 254-264
- Китанов, Блаже: „Одразот на традицијата во поезијата на Матеја Матевски“. Културен живот, 1994, год. XXXIX, бр. 6-7, стр. 20-23
- Клетников, Ефтим: „Битието во пејсајот на небитието“. Сум, 2000, пролет, стр. 77-81

- Клетников, Ефтим: „Низ страниците на „Перуника“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 8, стр. 714-727
- Клетников, Ефтим: „Осветлено присуство на отсутното“ (Матеја Матевски: Оддалечување, Македонска книга, 1989). Стремеж, 1990, год. XXXIV, бр. 1, стр. 61-64
- Клетников, Ефтим: „Поезија на длабока меланхонија и метафизички квалитет“ (Матеја Матевски: „Ветерот и градот“, АЕА/Мисла, Скопје, 2007). Синтези, 2008, бр. 12, стр. 77-79
- Клетников, Ефтим: „Понорот на трагичното чувствување на времето“ (Матеја Матевски: „Раѓање на трагедијата“, Македонска книга, Скопје, 1985). Разгледи, 1986, год. XXVIII, бр. 1-2, стр. 79-85
- Клетников, Ефтим: „Смрт на славејот во занесот на пеењето“ (Матеја Матевски: „Елегии за тебе/реквием за Рацин“, АЕА Мисла, Скопје, 2009). Синтези, 2010, бр. 18, стр. 64-67
- Коцевски, Данило: „Песната „Дождови“ или во пресрет на шумовите“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 270-278
- Матевски, Матеја: „Сеќавање на „Дождови“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 245-248
- Матевски, Матеја: „Животопис - библиографија“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 299-326
- Мицковиќ, Слободан: „Привсенувања од родното и од минатото“ (Матеја Матевски: „Перуника“, „Мисла“, Скопје, 1976). Разгледи, 1976, год. XVIII, бр. 4, стр. 475-478
- Мојсиева, Јасмина: „Растреперени граници меѓу обичното и привидението“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 294-299
- Мухиќ, Ферид: „Скриениот предмет што создава сенка“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 255-260
- Наневски, Душко: „Модерна поетска реалност“ (М. Матевски: „Перуника“). Современост, 1976, год. 26, бр. 6, стр. 27-42

- Петревска, Гордана: „Уметноста – живототворен елемент на комуникацијата“ (Интервју со Матеја Матевски). Синтези, 2009, бр. 14, стр. 11-16
- Петрески, Христо: „Просторната компонента во триптихонот „Дождови“ од Матевски“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 282-285
- Радически, Науме: „Матеја Матевски: „Круг“, Култура, Скопје, 1977“. Културен живот, 1977, год. XXII, бр. 9-10, стр. 41-43
- Радичевски, Науме: „Матеја Матевски: „Раѓање на трагедијата“, Македонска книга, Скопје, 1985“. Културен живот, 1985, год. XXX, бр. 7-8, стр. 54-56
- Радически, Науме: „Медитеранските компоненти во поезијата на Матеја Матевски“. Културен живот, 1995, год. XL, бр. 1-2, стр. 78-81
- Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Матеја Матевски. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 8, стр. 830-836
- Силјан, Раде: „Поезијата на Матеја Матевски“. Современост, 1985, год. 35, бр. 4-5, стр. 60-65
- Силјан, Раде: „Критичарската актива на Матеја Матевски“. Синтези, 2009, бр. 17, стр. 77-79
- Смилевски, Веле: „Возбудливи поетски доживувања“ (Кон „Љуња“ од Матеја Матевски). Синтези, 2007, бр. 6, стр. 68-69
- Станковиќ, Љубиша: „Матеја Матевски: „Липа“, Македонска книга, Скопје, 1980“. Културен живот, 1981, год. XXVI, бр. 7-8, стр. 43-45
- Станковиќ, Љубиша: „Српската критика за поезијата на Гане Тодоровски, Матеја Матевски и Анте Поповски“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 3-4, стр. 312-323
- Станковиќ, Љубиша: „Трагедијата како знак на човековото постоење“. Развитие, 1987, год. XXIV, бр. 3-4, стр. 109-113
- Старделов, Георги: „Контемплативно спокојство“. Синтези, 2006, 3, стр. 23-25

- Старделов, Георги: „Поетското искуство и поетските идеи на Матеја Матевски“. Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 8, стр. 667-679
- Стојчески, Санде: „Ехо на потопот“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 261-266
- Тоциновски, Васил: „Во окото тагата издлабена“ (Матеја Матевски: „Перуника“, издание на Мисла, Скопје, 1976). Беседа, 1977, год. VI, бр. 11-12, стр. 111-114
- Тоциновски, Васил: „Човекот и кругот негов“ (Матеја Матевски: „Круг“, издание на Култура, Скопје). Беседа, 1977, год. VI, бр. 11-12, стр. 114-117
- Кулавкова, Катица: „Два поетски концепта на Матеја Матевски“. Спектар, 1990, год. 8, бр. 15, стр. 83-106
- Кулафкова, Катица: „Поетика на рамнотежа“. Разгледи, 1991, год. XXXIV, бр. 3-4, стр. 130-136
- Кулавкова, Катица: „Полиглотизмот како основна карактеристика“. Синтези, 2006, 3, стр. 26-27
- Урошевиќ, Влада: „За летот и за падот“ (Матеја Матевски: „Круг“, Култура, 1977). Разгледи, 1977, год. XIX, бр. 1-2, стр. 150-153
- Урошевиќ, Влада: „Зеленило меѓу сеќавањето и надежда“. Разгледи, 1974, год. XVI, бр. 1-2, стр. 10-27
- Урошевиќ, Влада: „Коњи што тропаат во темнината“. Стремеж, 1987, год. XXXI, бр. 4, стр. 249-254
- Урошевиќ, Влада: „Поетот во градината“ (Матеја Матевски: „Липа“, Македонска книга, Скопје, 1980). Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 3, стр. 180-181
- Урошевиќ, Влада: „Потврда за сродностите“ (Матеја Матевски: „Шпанската поезија на XX век“, Матица македонска, 1998). Разгледи, 1999, год. XLII, бр. 3-4, стр. 274-280

Урошевиќ, Влада: „Препознавање на сродностите“ (Матеја Матевски: „Десет века на шпанската поезија“). Културен живот, 2004, год. XLIX, бр. 4, стр. 22-25

Цветкоски, Бранко: „Одгласот на епичност во лирската хармонија кај Матеја Матевски“. Книжевно житие, 2008, год. II, бр. 10-11, стр. 30-39

Цветкоски, Бранко: „Симбиозата на визуелното и аудитивното“ (Низ примери од поезијата на Матеја Матевски). Разгледи, 1984, год. XXVI, бр. 6, стр. 606-615

Чукиќ, Зоран Д.: „Поетскиот говор на Матеја Матевски“. Развитие, 1984, год. XXII, бр. 6-7, стр. 403-406

Шелева, Елизабета: „Црните кораби на речта“ (Космогиниската темнина во поезијата на Матеја Матевски). Разгледи, 1997, год. XL, бр. 1-2, стр. 42-53

Есеј

Паскал Гилевски

Поезијата на Матеја Матевски

МАТЕЈА Матевски покрај Блаже Конески е несомнено најзначаен поет во современата македонска поезија. Уште со својата прва стихозбирка „Дождови“ (1956), тој ќе заземе место меѓу врвните југословенски поети Оскар Давичо, Васко Попа, Миодраг Павловиќ и Блаже Конески, а неговите подолжни поетски книги (Рамноденица, 1963, Перушка, 1976, Круг, 1976 и Лина, 1980), само ќе го потврдуваат неговиот почетен успех, со нови и штедри резултати, со една богата лирска материја, која ни нуди убава заокруженост на неговото досегашно творештво, но исто така ги антиципира флуидните контури на еден нов поетски круг, што иманентно зрачи токму од неговите најнови циклуси и мотиви – како што се циклусите за светлуките и откривањето на пустината, како неисцрпни теми на создавање, зашто патот на светлуките, на тие атоми во зракот, како и неизодните предели на пустинската песок, на прашниката, на тој пустински атом, немаат крај и постојано ќе го подбудуваат поетот да ја продолжи својата поетска походница, натаму да истражува, да се дивож, да пронаоѓа и

да усвојува нови области, нови значења и вредности.

Низ целиот творечки опус, низ поетскиот круг на Матеја Матевски, постои еден елемент или симбол, што како заеднички именител ги обединува во едно услупно соодветство сите други компоненти на песната, а тоа е дождот или дождовите, што се јавуваат како голема персонафикација, како метафора на целата човечка космологија. Ако фрлиме еден пронајлив поглед врз поезијата на Матевски, навистина ќе видиме дека сè е тука поврзано со овој основен елемент, кој, се разбира, може да се прошири и до елементот на водата, како појава и материја, од која, во нејзиниот кружен тек, се создава дождот. Скоро во секоја песна на Матевски на некој начин е присутен дождот, односно водата, во вид на извор, езеро, море, река, млака итн. Дури и кога воопшто не се споменува водата, се чувствува нејзиното присуство, односно отсуство, или нејзината неопходност, можеме да наслутиме некоја тајниствен врска, во вид на неутожлива жед (како во циклусот за пустината), во вид на надгледување, ртење, плодност, во облик на некакви асоцијативни предмети и појави (долап, воденици, разни растенија и дрвја, канал, земјото, суша, колски траги итн.), па дури и огнот тука е една „шумна поплава“, и на концерт „музиката од сите страни се руши како шумни слапови во тајни вирови“, и звездата „се ниша во последна калка“, и песокта се претвора во едно море од песок, во роса, во поројница жолта, и срцето е еден црн облак, и најпосле, и сонцето, како силна контрапунктна метафора, е црн бунар.

Впрочем, овде дождот и водата не се само обична природна појава, некаков романтичен претекст за песна, туку подлабока, судбинска сушност; тоа е исконскиот круг што водата во разни состојби и значења го прави во просторот и времето, од земјата до небото и обратно. Матеја Матевски спонтано, да речеме преку среќното откривање со помошта на поетскиот израз, доаѓа до богатите, многу сложени значења, преку кои дождот, калките, водата, наелегуваат во сите пори на земјата, на материјата, во сите супстанции на човечкиот поим. Така, елементот на дождот, на водата, прераснува во филозофија на животот, во толкува-

КУЛТУРЕН ЖИВОТ 39

Mateja Matevski

една тројна метафора, како звуци на ветерот низ подсонетите тревн. Во таа чедна песна со интензивни звуци, со забрзани ритам и со асоцијативни некоинвенционални слики (карактеристика што ќе ги среќуваме во сите неговии песни), поетот објавува некаква огромна животна тревога, поради некоја непозната, но, чувствуваме, страшна трагедија, елементарна несреќа, бура, поради некакви тешки сили, магли и дождови, што се набљудуваат на хоризонтот, како уморни коњи на просторот. Разгласувајќи ја таа набљудувачка мрчна стиховја, поетот тогаш не знаеше дека всушност го објавува насталот на својата поетска моќ, победата пред исконскиот страв, и тоа не само пред стравот поради тесниот круг на сопствениот живот, туку и поради општата, неопределна и невоиспесна судбина на човекот и на човештвото. Низ тие тржествени звона, тој го огласува доаѓањето на новите песни, на тој тополан галоп од нови песни, што ги опфаќаат сите просторства, и небото и земјата, огласувајќи го истовремено и доаѓањето на новата македонска поезија, на новата талентирана поетска генерација, која најмногу ќе биде поттикната и инспирирана од големиот подвиг на свој поет. Тоа е нешто слично да речеме, како и појавата на „Нови песни“ од Ендре Ади во унгарската поезија. Исто така и неговата песна „Залез“, во која наместо зеленото на Лорка, го изникува руменото, потоплата и појарка боја, всушност ќе го означува изгревот на неговото поетско патешествие, почетокот на една голема поетска авантура, која во жестоко тргање по нови изразни можности и квалитети, ќе стигне до вечната празнина на материјата, до откривањето на пустината, како симбол и замена на полната човечка празнина, празнина полна со светла искра, со големи надежи и духовни стремени. „Залез“ на Матеја Матевски е всушност мутрата на македонската модерна поезија.

Кога припат ми падна в рака таа малечка и навидум скромна книга со виолетови корици, насликани од мојот професор Димче Протуѓер, бев мошне млад, со еден мал сноп од шеснаесет-седумнаесет години врз својот грб, и еџ уште облеан од романтичните дождови на Петефи. Тогаш бев дојден од Унгарија, но наоко мошне млад, сепак, врз својата кожа веќе ги имаа осетено студените капки и трвожните шибана на камбаните на животот, на оние дождови и звона што нѐ будеа во годишните на граѓанската војна во Грција, во моето родно егејско село, поради што бев пренесен во Унгарија, со илјадници други македонски и грчки деца. Затоа, колку и да ми изгледаа чудни и невообичаени звуците на Матеја Матевски, колку и да бев поразличен од дождовите и звоната на Петефи, сепак, во исто време, ми се чинев и некако блиски, далечно познати, па веднаш и ги прифатив. Не само јас.

не на судбината, во една гравитациона констелација на сите работи и нешта, сѐ до фундаменталната констелација на материјата и духот. А тоа се постигнува преку триумфот на поетската моќ, преку таа малечка светулка која низ материјата на вечниот мрак, вечно се пробива, како светол инстинкт, заради вечната рамнотежа, заради вечната рамнотежна на сите елементи на животот и светот. Или како што самиот поет вели во песната „Мојта на светулката“:

Блесалото твое ја вест
големата моќ на светлијата
како осамените зборови што го коваат
во бедната на постоењето
светлиот бран
на говорот
што ни го открива
светот

ТОЈ СВЕТОЛ бран на говорот плеска низ целата поезија на Матеја Матевски, потамна во сугестивно се пробива низ темните кругови од магли, низ темното и длабоко месо на земјата и ноќта, низ густото тесто на дождот и земјата, низ замучните хоризонти без линии. Тој светол порив го зацетуваме и го откриваме, како суптилен тренер уште во првата негова песна „Звона“, во

Сите мои вршници и другари, кои тогаш ги правевме првите постапки во литературата. Збирката Дождови, покрај стихозбирките Везлика од Блаже Конески и Спокоен чекор од Гане Тодоровски, за нас претставуваше секојдневна, несходна лектура. Од стихозвоните на „Дождови“ се учевме како се мисли и пишува модерно; ги имитиравме, се вежбаавме на нив, се трудевме да ја одгатнеме и да ја восприимеме јонната сложеност, сликовита, поливалентна и стројна структура, и чувствувавме како нѐ облева свежниот дожд, хармоничниот порој на тој опциувачки поетски говор. Збирката „Дождови“ навистина дојде како штотом, но оснежувачки и оживотворувачки дожд врз тогаш уште младата фиданка на македонската модерна поезија. Иако традиционалистичката критика, како што тоа често се случува спрема големите новатори, не можеше веднаш да ја прифати и правилно да ја оцени поезијата на Матеја Матевски, сепак, оние кои имале слух за ново, модерно и добро поетско изразување, во неа ја најдоа јатката, лараата на новата македонска поезија. Познатиот поет и литературен научник Гане Тодоровски, восхитено ќе им ја препорача на најрефлексивните „убаводушни“ и на најстрогите селектори. Критичарот Милан Гурчинов ќе забележи дека стихозбирката Дождови во македонската поезија внесе „еден нов и дотогаш непознат сензибилитет“. „Песната, вели Гурчинов, се ослободи од декларативната и размакната исповедност, стана самостоен резултат, мала космогонска во која блесна немирот на едно мисловно искуство и возбужденост.“

ИАКО Матевски не прави тотален раскин со некои традиционалистички поетски форми, изрази, постапки и искуства (честа употреба на ритам, наоко не сосем правлен, рима, како честопати асонантна, почитување на класичен строеж на песната итн.), сепак, неговата поезија значи голема пресирница. Дождови се, како што тогаш ќе напише Гане Тодоровски, прва успешна афирмација на слободниот стих во македонската поезија. Но слободниот стих, (често испуштање на интерпункцијата, слободната употреба на ритамот, ретката употреба на римата итн.), е само еден надворешен облик што Матевски го воведува во македонската поезија. Нешто друго е многу позначајно, а тоа е внатрешниот интензитет на песната, што се постигнува со повеќе изразни средства: длабоко доживеана тема, богата содржина, хармоничност на версификаторските валери, тивка, медитативна мелодичност, неинвенционална и услупна свикатка и особено, голема способност за ковање на свежи, експресивни метафори, што се мошне функционални и ја подзасилуваат внатрешната енергија на песната, од една страна, а од дру-

га страна, ја прават пластична и раскошна нејзината форма. Матеја Матевски се изразува метафорички, некаде со јасни слики и бон, како Лорка, како Саидберг, или како нашиот Рајко, значи по примерот на народната лирика и на народните поетски традиции (како во „Залез“, „Топола“, „Лоргован“, „Сено“, „Трева“ итн.), а некаде слично на Витман или на француските авангардни поети, симболистите и надреалистите, како во „Звона“, а особено во потресниот триптих „Дождови“, што ќе стане и лајтмотив во целата негова подоцнежна поезија. Метафората кај Матевски е честопати сложеност, двојна, па и тројна одеднаш, само во еден стих, што зборува за еден спонтан, разностран, кубистички начин на гледање, давајќи ѝ на мислата повеќе значења, разни асоцијации, правејќи ја песната понекогаш тешко читлива, обременета, како гранка натезаната од богат плод. Тоа од читателот изникува големо напрегање, крајна сконцентрација, мошне сериозен однос кон поетската материја, во која е препната и сонувена со внатрешна мелодичност и внатрешни, скришени ритми, како и со една специфична ритмика, која го поддржува длабокниот ритам на содржината. Големниот успех на Матеја Матевски треба да се бара во тоа дека значајните искуства на модерната поезија од Аполонер, Лорка, Бретон, Елиот итн., успева творечки да ги вклопи во својата оригинална содржина и тие вредности се јавуваат како мошне уверливи, природни и оригинални, водејќи секојдневен кон сѐ познатостен израз, почнувајќи од триптихот „Дождови“, сѐ до другите неговии триптиси, кои се инаку негова сакана форма на композирање на поетската материја. „Канал“, „Рамнотежна“, „Авантура“, па сѐ до поновите циклуси „Враќање од Трoja“, „Липа“, „Морски дневник“, „Воденоси“ и големите циклуси со по десетина песни „Светулкијте“ и „Откривање на пустината“. Такниот циклусен метод на пеење, зборува за една посебна композициска грижа на поетот, за едно одмерено и внимателно концентрирање на содржината, создавајќи повеќе концентрични кругови, повеќе сфери, кои ѝ даваат симетрична (сонатна и симфониска) сериозност на инаку забаватавите и енергески, повеќе значајни и словетни поетски сензации и лексичко-метафорички ескалации, за да се канализира враштитиот порој на таа огнено-дождовна версификаторска структура. Во таа смисла Матеја Матевски е единствен пример не само во македонската, туку и во југословенската поезија, во што донекаде ме потсетува на поетската постапка на Ференц Јужас („Огнена лилија во ноќта тлес“, „На гробот на Атила Јожеф“). Не би ни биле доволни неколку строички за да ги издвоиме и да ги препишем сите прекрасни метафори на Матеја Матевски, кого со право можеме да го наречеме суверен принц на македонската и југословенската метафора.

За оформувањето на тие богати асоцијации Матеја Матевски не црпи материјал само од природата, туку и од самата поезија. Тој не се стеснува да се повлече од некој поет (Лорка, Раини), но исто толку колку што секој голем поет се влече од друг голем поет, колку што Бодлер се влече од Иго, или колку што Ади се влече од Бодлер. Зашто, на крајот на краиштата, поетот може да биде поголем колку што е поголема неговата поетска и литературна култура. Но сепак, како што рекоа, главен извор, основна инспирација на Матевски му е животот, природата околу него, пределите на детството, камењата, тревите, зелените ливади, сивите плавици, со еден збор родното поднебје. Затоа, ако од една страна Матеја Матевски може да го смета за прв модерен македонски поет, од друга страна, тој е и еден од најнационалните македонски поети, покрај Блаже Конески, Гане Тодоровски и Анте Поповски. Можеме да кажеме дека Матеја Матевски е најдобар претставник на македонскиот поетски пејзаж, во што е близок до темпераментот на најдобриот македонски сликар Лазар Личеноски (1904–1964). Дури и во тематска гледна точка тие имаат допирни точки; на пример, одличната песна „Долап“ од Матеја Матевски има свој прекрасен пандан во сликарството на Личеноски; исто така и темите со сивите плавици, зелените ливади, планинските населби, бачилата со овци, водениците, дивите маслини, тополите, езерата, патеките со колски траги, печалбарите, мајсторите итн., ги наоѓаме и во сликите на овој голем уметник, кој уште пред дваесетина години, додека бев негов ученик по сликарство, со големо восхитување ми зборуваше за тогаш младиот поет Матеја Матевски.

НО ИАКО Матеја Матевски најмногу се инспирира од родното поднебје, од локалниот тоналитет и локалните форми, сепак, тој не остана неподвижно врзан за едно место, за еден регион. Од неговото сакано мигре, од идилжичните национални пејзажи и мотиви, од домашното огниште, од гуњето, од ливадите на детството, од езерото „залувано во skutot на ридовите“, од блиските шуми и реки, од оној впечатлив кадар со дрво во долот, со камења, перуници и оград, по една „тајна утока“, по еден „канал на сонштата“, отворувајќи се за извесно време од своите корење, следејќи го ритмот и пулсот на времето, карактерот и императивот на ова наше динамично и комуникативно време, следејќи го тој вечен одисејски и фаустовски порок за патување, откривање и запознавање на непознатото, на она привлечно и недостижно „avdelà“, тој ќе стигне до најоддалечената точка од неговата родна почва, до самата јатка, до зрното на пустината, што ќе значи не само

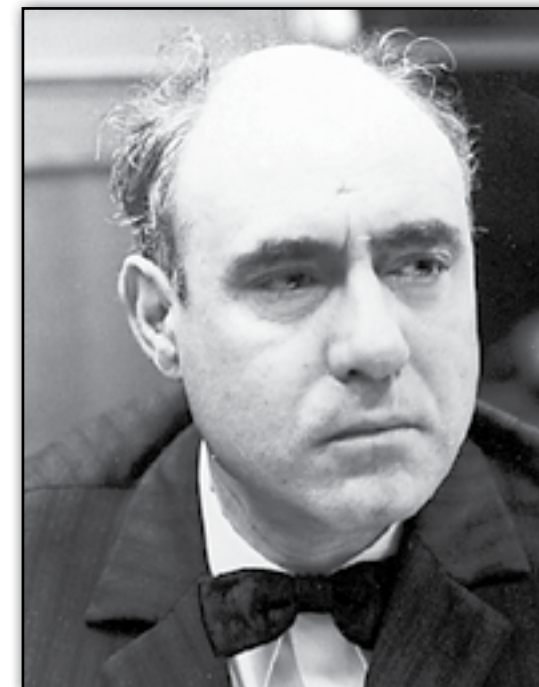
негов најголем поетски досег и најдолг пат, најголема негова поетска авантура, туку и најголема амплитуда на македонската поезија, нејзин најголем „лет во просторите на универзалноста“, да се послужиме со зборовите на Влада Урошевски. Со неверојатна лутидност во употребата на разните симболи и значења, со прызматично прекрижување и испреплетување на повеќе елементи и слики, асоцијации и визии, компаративни и поетолошки, поетот не воведува во едно имажинарно приште, во една зовршена маса од симболечна пустина, во самата лава на праониот, каде што се допираат просторот и времето, како во најоддалечената точка на постоењето, како во изгревот на будењето на свеста, преку раскошнот метафоризам на пустината-море, пустината-бескрај, пустината-жена („и пустината послана како далечна сенка на жена“) и преку елементот на пустината – песокта, песочното зрно, како атом на просторот, чие роение („низ ситото на песокта“) во нас создава клузија на течеше (да се потсетиме на песочниот часовник – тоа прво мерило на времето) веќе имаме комплетна илузија на времетечеше. И така, песокта, тој ситен дожд на пустината, се јавува како заеднички изменител на просторот и времето; праишката, таа светулка во пустината, тоа зрно-семе во празноста, таа јатка-семе на времето и просторот, ја прави синтезата на времето и просторот. А тоа е една чудесна, носталгична средба меѓу татковината и светот, меѓу личното и општото, меѓу светлината и мракот, меѓу земјата и небото, меѓу морето и копното, меѓу материјата и духот, еден тивок и возбудлив дијалог меѓу животот и смртта. Тоа е најголемиот копнеж, најголемата екстаза во македонската поезија. Но за да ја сфатиме таа голема синтеза, таа филозофска потка во поезијата на Матеја Матевски, нужно е да се вратиме пак на неговиот прв поетски елемент, на неговиот симбол, на лажмотивот на неговата поезија – дождот. А самиот дожд, со својата медитативност, има две значења: да враќа назад во димензијата на времето, и со тоа да открива нови димензии во просторот.

ЗАТОА и поетот, по своите долги патувања низ пределите на реалноста и имажинарноста, низ животот и белетристиката, по тоа „долго време на лутањето“, по шибјакот на дождот, по сребрената ивица на просторот, каде што успева да доsegне поетски тонови од форматот на еден Лорка, или на еден Раини, да ги израмени по вредност националните белези и едноставноста на народната песна со најсложените и најсуптилноите авангардни искуства, да оди и понатаму, да најде блискост со ламартиновата поетска медитативност („Езеро“), да ни ја асо-

цира онаа прекрасна романтична носталгија на Виктор Иго од „Тагата на Олимпио“, како светска тага по изгубеното („Долап“), да ги растрепери струните на верленовски начин („Зале“) и веднаш потоа од таквата импресионистичка гама, супериорно да се вивне во сферите на символизмот и со изсушена моќ, слесна на онаа од Екстре Ади во неговата песна „Комите на смртта“ да ја оформи апокалиптичната визија на комите на просторот, па да се домогне до извесен хомеровски, антички сензибилитет од типот на Соферис („Враќањето од Троја“, „Морскиот дневник“) или до очажничката расчувственост и симултаност на Елиотовата „Пуста земја“ („Откривањето на пустината“) и да се идентификува со разни

други поетски облици и звуци, значења и појани, на дури и со својот основен симбол – со дождот, впрочем, по еден таков огромен круг, го гледаме како седе, ликум на вратеност Одисеј, во мудроста на својот трем, додека набљудува дождот и додека почнува да зрне во неговата градина, како во песните на Верлен или на Атила Јожеф, небаре зрне од искок, пред неговите милиони години, во блиските шуми, па додека и самиот е претворен во дожд, вслуштува како кругот се обвинува: „кругот се отвора базно за нови кругови, дамнешни пејзажи на постојаната иднина“, и не повикнува да влеземе и ние внатре, во таа стројна спирала, во таа изјашна кула од поетски кругови.

Матеја Матевски	
НОКТУРНО I	Артикулација
<p>По ридот по каменот на градот по оградите се спушта темницата Ноќта стара векоста со мените стапки од јасмин по улиците гами Се гасат светлините и гласојте ’Рти жолтото просо на ѕвездите Во бунарот на окото тоне светот Сил умот се налиња залудно да ја одгатне тишината Врај челото на ноќта кружат крилата трептени на танствениите мириси додека темните преданија трепнат во пазувите на градините зад тучот на прозорците стари Сј е обвено во облакот од мистика темен и дивен како вселената дур лулката на водите го прибира немиот лелек на летната ноќ</p>	<p>Ни зборот да излета ни светот да осамне Пелтеч умот по друмиштата на јазикот по места темни Дрвото во тебе попусто трепти плод да исфрли во небото Горчливи корења на согласките за мрсени се засаат во мракот Матри кркорена Крвави малги на вокалите грлото го затмјуваат Отвори се отвори се ти клјадагоднино древо светот крикот го чека во збор што ќе се претвори макар на вреот на нојот</p> <p>Од збирката „Дна кула, што ќе ја издаде „Македонска книга“, Скопје</p>

МИТРЕВ ДИМИТАР
(1919-1976)

литературен критичар
есеист
академик

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Митрев Димитар е роден на 14 октомври 1919 година во Деде Агач, Грција. Заврши гимназија во Шумен, а студираше на Правниот факултет во Софија. Уште во 1938 година, кога беше формиран Македонскиот литературен кружок во Софија, тој членуваше во него заедно со Никола Вапцаров, Коле Неделковски, Ѓорѓи Абациев, Антон Попов и со други прогресивни македонски писатели кои работеа за афирмирањето на македонската национална култура. По војната дипломира на Филозофскиот факултет во Скопје. Уредник беше на штипскиот „Брегалнички глас“, на културната рубрика на „Нова Македонија“, списанието „Современост“ и др. Беше професор на Филозофскиот факултет во Скопје, а во периодот 1974-1976 и ректор на Скопскиот универзитет. Почина на 24 февруари 1976 во Охрид.

Автор е на делата: „Антологија на македонската лирика“ (1951, со Блаже Конески); „Вапцаров“ (1953); „Критериум и догма“ (1956); „Минато и литература“ (1958); „Odsev Iindenske wsatje v umjetni literaturi“ (Ljubljana, 1958); „Повоени македонски поети“ (антологија, 1960); „Пиринска Македонија и БКП“ (1961); „Критики и огледи“ (1969); „Избрани дела“ (7 Т., 1970); „Есеји и критике“ (Београд, 1975); „Пиринска Македонија во борба за национално ослободување“ (1980); „Пиринска Македонија“ (1986).

За својата долгогодишна книжевно-критичарска, научна и творечка дејност ги има добиено следните награди: „АВНОЈ“, „13 Ноември“, државната награда „11 Октомври“, награди на Друштвото на писателите на Македонија и др.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Алексиев, Александар: „Димитар Митрев (1919-1976)“. Разгледи, 1976, год. XVIII, бр. 1-2, стр. 1-6
- Алексиев, Александар: „Димитар Митрев (1919-1976)“. Современост, 1977, год. 27, бр. 2, стр. 101-104
- Алексиев, Александар: „Над творечкиот опус на Димитар Митрев“. Стремеж, 1972, год. XVI, бр. 8, стр. 606-612
- Друговац, Миодраг: „Вреднувањето на делата за револуцијата во опусот на Димитар Митрев“. Литературен збор, 1982, кн. 1, стр. 55-60
- Друговац, Миодраг: „Делото на Димитар Митрев и неговата научна рецепција“. Литературен збор, 1991, кн. 3-4, стр. 3-14
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев (1919-1976)“. Литературен збор, 1976, кн. 1, стр. 104-106
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев (1919-1976)“. Современост, 1976, год. 26, бр. 2-3, стр. 1-7
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев (биобиблиографија)“. Литературен збор, 1988, кн. 1-2, стр. 115
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев вчера и денеска“. Современост, 1966, год. 16, бр. 8, стр. 6-8
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев за личноста и делото на Кочо Рацин“. Литературен збор, 1983, кн. 4, стр. 15-22
- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев и социјалната литература“. Развитие, 1980, год. XVIII, бр. 10, стр. 775-781

- Друговац, Миодраг: „Димитар Митрев како литературен критичар“. Современост, 1977. год. 27, бр. 2, стр. 40-52
- Друговац, Миодраг: „Литературно-критичкото и есеистичкото дело на Димитар Митрев“. Современост, 1982, год. 32, бр. 7-8, стр. 45-57
- Друговац, Миодраг: „Митрев за поезијата на Вапцаров“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 9-10, стр. 27-29
- Друговац, Миодраг: „Кон критиката на акционите вредности на Димитар Митрев“. Современост, 1986, год. 36, бр. 3-4, стр. 3-6
- Друговац, Миодраг: „Критичарот и неговото дело“ (Д. Митрев: „Критики и огледи“). Современост, 1969, год. 19, бр. 6, стр. 713-718
- Ивановски, Иван: „Димитар Митрев како театарски критичар“. Современост, 1977, год. 27, бр. 2, стр. 78-90
- In memoriam: Димитар Митрев (1919-1976). Културен живот, 1976, год. XXI, бр. 3-4, стр. 5
- Момировска, Нада: „Димитар Митрев (1919-1976)“. Современост, 1981, год. XXX, бр. 4, стр. 33-40
- Петровски, Трајан: „Неприкосновен промислувач и двигател“. Стожер, 2004, год. VIII, бр. 81-83, стр. 6-7
- Радически, Науме: „Библиографија на објавени трудови на Димитар Митрев“. Литературен збор, 1988, кн. 1-2, стр. 115-137
- Радичевски, Науме: „Димитар Митрев“. Литературен збор, 1999. 3-4, стр. 3-10
- Радически, Науме: „Естетичките ориентации на Димитар Митрев“. Современост, 1999, год. 48, бр. 4-6, стр. 3-35
- Радичевски, Науме: „Избрани текстови на Митрев“. Литературен збор, 1982, кн. 1, стр. 102-104
- Радически, Науме: „Книга за Димитар Митрев“. Современост, 1986, год. 36, бр. 1-2, стр. 115-117

- Радически, Науме: „Кон два од последните публикувани трудови на Димитар Митрев“. Современост, 1978, год. 28, бр. 3, стр. 78-85
- Радически, Науме: „Кон литературната-естетичка мисла на Димитар Митрев“. Современост, 1982, год. 32, бр. 4, стр. 11-20
- Радически, Науме: „Маргинали за позначајните текстови за делото на Димитар Митрев“. Современост, 1985, год. 35, бр. 4-5, стр. 97-106
- Радически, Науме: „Националната боја во литературната мисла на Димитар Митрев“. Современост, 2002, год. 51, бр. 1-4, стр. 6-17
- Радичевски, Науме: „Неколку нафрлувања за биографијата на Димитар Митрев“. Литературен збор, 1979, кн. 4, стр. 55-66
- Ристовски, Блаже: „Димитар Митрев како критичар, публицист и национален деец во Македонскиот литературен кружок во Софија“. Спектар, 1989, год. 7, бр. 14, стр. 85-94
- Солунски, Коце: „Димитар Митрев беше возвишена личност“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 2, стр. 125-130
- Станковиќ, Љубиша: „Револуцијата како чин и инспирација“. Развитие, 1975, год. XIII, бр. 3, стр. 182-191
- Старделов, Георги: „Естетиката на современиот реализам“ (Димитар Митрев: „Критериум и догма“, 1956). Современост, 1977, год. 27, бр. 2, стр. 13-26
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Критичарот Димитар Митрев“. Современост, 1977, год. 27, бр. 2, стр. 91-100
- Тодоровски, Гане: „Димитар Митрев како антологичар“. Современост, 1986, год. 36, бр. 3-4, стр. 7-15
- Тоциновски, Васил: „Книжевните почетоци на Димитар Митрев“. Разглед, 1998, год. XLI, бр. 1-2, стр. 68-81

ОСВРТИ * ИСКАЖУВАЊА

НАД ТВОРЕЧКИОТ ОПУС НА ДИМИТАР МИТРЕВ*)

Да се зборува за творечкиот опус на Димитар Митрев, за неговиот придонес на полето на литературната критика, литературната историја, есеистика или публицистика, да се впуштат во разгледувањето на неговите становишта и оценки што ги застапувал и бранел, еве, во тек на повеќе од 30 години, ми се чини дека безмалку би било неопходно да го проследиме снот наш современ литературен развој, да согледаме многу негови искажувања или повремена паѓања, да поминеме низ секој негов свиок или крстопат. А тоа, верувам дека ќе се сложите со мене, од ова место и на ваков начин е невозможно. Но од друга страна размислувајќи и настојувајќи што непосредно да го скицирам неговиот портрет, односно да го претставам животниот и творечкиот пат на академикот Димитар Митрев, кој не така одамна стана и добитник на едно од највисоките признанија во нашата земја — наградата АВНОЈ, јас сосема свесно ќе се обидам да го задржам вашето внимание само на три пункта.

А тоа се: набележувањето на подолгани клучни биографски податоци кои сами за себе кажуваат многу, фиксирањето на некои битни карактеристики на неговата творечка натура и на крај, ќе бидам слободен да го замолам Димитар Митрев, да одговори на неколку прашања кои ми се чини ќе ја надополнат претставата за неговата повеќегодишна мошне активна творечка присутност во нашата литература, а веројатно ќе фрлат одредена светлина и врз неговите моментни становишта и преокупации.

* * *

Димитар Митрев е роден 1919 година во Дедеагач. Гимназија завршува во Шумен, а Правен факултет започнува да

*) По повод добивањето на наградата на АВНОЈ, Центарот за култура и информации на град Скопје неодамна организира литературен портрет на академикот Димитар Митрев. Приклучувајќи се кон одбележувањето на ова значајно признање за целата наша литература, го објавуваме уводното излагање на Александар Алексиев.

студира во Софија. Татко му е познатиот македонски револуционер и општественик Анастас Митрев. Што значи Димитар Митрев своето детство и младост ги поминува далеку од татковината, но затоа уште повеќе емотивно ќе биде врзан за неа, за нејзините неостварени идеали и стремежи кои, би рекол, се основната полуга што не еднаш во минатото ја раздвигуваше бројната македонска емиграција во Бугарија. Доволно беше да се најде и најмал процес, колку-толку да се консолидираат сопствените редови по најразличните погроми, па одново да банкне со сета сила на вечното и никогаш докрај нерасчистеното македонско прашање. Одраснат во семејство и во средина со евидентна револуционерна традиција, Димитар Митрев не можеше да остане настрана. И тој секако не случајно уште во 1938 година ќе се најде меѓу оние десетина македонски писатели кои присуствуваа на Првото заседание на Македонскиот литературен кружок во Софија, кое истовремено беше и оснивачко собрание, кога Вапцаров го поднесе својот познат *»Доклад за Македонија и за обврските на писателите Македонци кон неа, кои треба да ги следат револуционерните идеи на Гоце Делчев и Јане Сандански«*. И не само тоа. Овој кружок најдиректно се ангажира околу создавањето на македонска литература што ќе биде провизена со револуционерните идеи на Гоце и Јане, давајќи го со тоа својот драгоцен придонес и поттикнувајќи ги наставите што инако ќе уседат, како што тоа во Вардарскиот дел на Македонија го правеше Рацин и многумина други денес истакнати литературни творци.

Иако живото тело на Македонија поодамна веќе беше распарчено и преградено со боцлив тел, платформата од која настапуваа нејзините најистакнати синови во овој бурен и преломен период беше една иста: поистовстување на македонските национални интереси со стремежите на работничкото движење кое се бореше за создавање на едно посправедливо општествено уредување, за национална рамноправност, за братство и разбирање меѓу народите.

Излегувајќи од сани вакви позиции Димитар Митрев активно ќе учествува и во прогресивниот бугарско литературно движење, а во почетокот на 1941 година заседно со Вапцаров, ќе стане редактор на прогресивниот литературен весник *»Литературен критик«*.

Неговите избрани дела што во седум книги пред две години ги издаде *»Наша кинта«* започнуваат токму со еден уводник од овој весник под наслов *»Позициите на реалистичката критика«*. Во него Димитар Митрев, зборувајќи за местото и улогата на новата реалистична критика, која веќе *»станаа раководен фактор што ги одредува нагорните тенденции на новото и прогресивното во литературата«*, јасно ќе ги изложи и сопствените творечки становишта. Уште тогаш Димитар Митрев решително ќе отвори *»фронт против штабовите на естетскиот формализам и теоретската анахроничност«*, одречувајќи ја тезата за *»самоеделна и самоцелна уметност«*, но тој решително ќе се објави и против *»тезата на групата тенденциозност и вулгарното социологизаторство«*,

што помалку или повеќе тогаш претставуваше општо прифатен манир, не само во бугарската, туку и во другите балкански литератури.

Ете, ова го пишуваше и застапуваше Димитар Митрев на прагот на 1941 година, кога веќе беснееше Втората светска војна, ставајќи се на страна на силите што се беа определиле за прогресот. А овие становишта, помалку или повеќе, тој ќе ги застапува и подоцна. Но пред да речам нешто поодредено и подетално за неговите идејно-естетски позиции, за неговите критериуми и мерници при вреднувањето на воодделните уметнички појави и дела, сакам да нафрлам уште некои податоци сврзани со неговиот животен и творечки пат. Димитар Митрев уште пред војната, помеѓу другото, ќе пишува и ќе ја разгледува поезијата на Вапцаров, Неделковски и Рацни, така што со право нему му припаѓа местото на еден од основоположниците на современата македонска литературна критика, па и на македонската литература воопшто.

По војната пак Димитар Митрев ќе биде уредник на весникот »Брегалинички глас« што излегуваше во Штип, уредник на културната рубрика на весникот »Нова Македонија«, помошник директор на Радио Скопје итн., за во 1950 година дефинитивно да се префрли на Филозофскиот факултет во Скопје каде што и денес предава Теорија на литературата, упатувајќи ги и воведувајќи ги во тајните на литературното мајсторство генерации и генерации студенти, а меѓу нив и скоро сите денешни литературни творци од т. н. средна, или помлада и најмлада литературна генерација.

Во меѓувреме Димитар Митрев активно ќе учествува во конституирањето на културниот и литературниот живот во тукушто ослободената татковина, ќе биде еден од оснивачите на првото наше литературно списание »Нов ден«, а нешто подоцна и на списанието »Современост«, а ќе учествува и во уредувањето или ќе соработува во повеќе југословенски весници и списанија. Со други зборови речено, негова основна преокупација ќе стане литературата при што ќе го избере навистина најтешкиот и најодговорниот нејзин вид: литературната критика.

И Димитар Митрев долго ќе биде речиси единствениот литературен арбитер кај нас, сè додека не се појави една помлада генерација литературни критичари. Иако во природата на младоста и полетноста спаѓа и одликата да се биде во најмала рака неблагоприятен кон оние што први ни подале рака за да се поткренеме на сопствени нозе, за да го направиме првиот и истовремено најтешкиот чекор, сепак ми се чини дека не можат да се заборават моментите на поткрепа и насочување што дојдоа од страна на Димитар Митрев кога започнаа да се појавуваат првите книги кај нас, а посебно првите стихозбирки, зашто поезијата по силата на една позната закономерност одново изби на преден план, небаре настојувајќи да ја изрази сета воодушевеност и полетност од тукушто здобиената слобода, од правото да твориме на сопствен јазик, од можноста сами да ја одредуваме сопствената судбина.

Никогаш ми се чини кај нас, како во овој период, не се поистовети расположението на еднката, па од таму и на литературниот творец, со повисоките општествени и национални интереси, никогаш не се постигна поголемо поистоветување на зборот и делото, на мислата и акцијата како во овие години на колективен занес. Без овој флуид, без познавањето на оваа атмосфера, на оваа палима од понесеност и самоувереност, тешко би можело да се објасни како нашата литература која беше без достатно искуство и традиција, сепак успеа да се фати во преграб со неодољните задачи на денот, да ја изрази оваа полетност и тоа на релативно успешен и доживеан начин. А ако понекогаш и понекаде се потклекнуваше на овој нелесен пат, тоа не значи дека за тоа била крив некој од страна што со вакви или онакви методи управувал со нашата литература. Иако извесни извадоци од многу тогашни наши говори и заклучоци тешко би можеле денес и самите да ги објасниме, мора да се има предвид дека тие тогаш значеа едно, а денес истргнати од контекстот на тоа време и расположение, само по себе, може да прозвучат поинаку.

Овој секако не небитен момент го превидуваат многумина што денес се обидуваат да насирнат во овој период во кој заластаруваше нашата современа литература. А кога зборуваме за Димитар Митрев се заборава дека тој тогаш имаше само 26 или 27 години и дека не му било ни малку лесно да го оддели доброто од лошото, надежното од безнадежното, надареното од ненадареното за посигурно и подостоинствено да чекори нашата литература.

Неговиот оглед »За темата на Народноослободителната борба во македонската литература« објавен 1947 година, претставува токму ваков обид чие значење не смее и не може да се потцени ако се постави во контекстот на тогашните наши потреби и сфаќања. А вакви обопштувања Димитар Митрев ќе прави и подоцна, па дури и тогаш кога на повидок ќе избијат познатите литературни конфронтирања како одраз на веќе започнатите општествени трансформации што доведоа пред сè до отворање и проширување на нашите хоризонти.

Но јас уште во почетокот напоменав дека не сум во состојба хронолошки да го следам нашиот литературен развиток, а во сооднос со него и придонесот на Димитар Митрев во неговото креирање, иако сум свесен дека некои дигресији се чинат неизбежни.

Затоа ќе се префрлам на одредувањето, по можност, на најбитните карактеристики на Димитар Митрев како литературен критичар и есеист, извикувајќи се за евентуалната непотполност, па и за извесна субјективност и поедноставување. Всушност денес е многу лесно и едноставно спокојно да се размислува за она што само вчера било дел од нас самите и тоа во екот на едно превирање во кое целосно и секако не без страст се изразувавме самите себеси.

Но да ти прескокнам оградувањата, сметајќи дека тие сами по себе се подразбираат. И барем мене неколку белези, неколку ознаки ми се чинат најкарактеристични кога зборуваме за Димитар Митрев како литературен критичар, како долгогодишен единствен кормилар на нашата литература која, токму во овој период, ќе излезе од веќе колку-толку издлабено корито за да се разлне на сите страни нездржливо и веќе значително посигурна и посамоувверена. Некои сметаат дека овој најнов пробив на нашата литература и воопшто култура, дојде поради напукувањето на дотогашните познати општествени степи. Сигурно е дека во основата на овој пробив се наоѓаше и овој момент, но повеќе како можност и шанса што треба да поттикне и да се исползува, отколку како единствен и најважен фактор. Корените на овој пробив, на овој најнов бран што сосема нормално прв ги запалила помладите литературни творци, се значително подлабоки и укажуваат дека нашиот литературен развој, по многу свои одлики специфичен и близок до литературите со згустен и забрзан развој, откога веќе беа постигнати првите повидливи резултати, мораше да побара понови простори, да прерасне во еден понов квалитет. Ако било од кои причини некој и нешто се спротивставеше на овој сосема нормален процес, тогаш ќе се случеше токму она што и денес се случува во некои литератури. Литературата или барем нејзиниот највиша дел ќе се најдеше на спротивната страна, упорно длабејќи и изноаѓајќи севозможни процеси, но никогаш не мирувајќи се и не покорувајќи се.

Како се постави Димитар Митрев визави овој процес, што застануваше тој кога веќе и други, дотогаш сосема непознати имиња за припат се појавија на нашата литературна арена? Пред да се обидам да одговорам на ова прашање ќе се вратам на набележувањето на веќе најавените негови суштествени одлики како литературен критичар.

Прва негова одлика е максималната присутност и постојаната мобилност во вгледите на нашиот литературен развој. Достатно ми се чини е да се прелистаат неговите избрани дела, па да се сфати дека не постои автор или дело до кои не се допрел тој, секаде дали директно се искажал за нив, или правејќи некој од своите чести прегледи, индиректно се обидел да го вреднува и рангира.

Втора негова одлика е аналитичниот приод, изнесувањето на изобилство аргументи, кои проследени со посебен жар и темперамент, не оставаат простор за никакво двојство, сомневање или несигурност во себе и во сопствената оценка. Токму на ова се надоврзува уште една негова одлика. А тоа е ретката консеквентност не само во презентирањето, туку и во бранењето на сопствените ставовишта. А сето ова, би рекол, се идеални особини за еден литературен критичар кој има и доблест и смелост, кој знае да нападне и да одбрани, кој е способен безрезервно да поддржи, но и безпризивно да жигоса и осуди.

Да, тоа секако е добро и критичарот го поткрепа на piedestalot на врвен и непогрешлив арбитер. Меѓутоа мене сепак ми се чини дека ова е и идеален терен да поникнат и некои неминуовни исклучивости, чиј корен се наоѓа во пристрасноста, кои уште повеќе ќе ги заслаат острите конфронтации низ кои токму тогаш започна да поминува нашата литература.

А што се однесува до идејно-естетските позиции на Димитар Митрев, покрај набележувањето на неговите ставовишта во веќе цитираниот уводник од 1941 година, јас ќе приведам уште еден цитат од не така дамнешниот оглед на Димитар Митрев, објавен под наслов: *»Нашата денешна литература и нашата денешна стварност.«* Во овој оглед Димитар Митрев по кој знае кој пат повторуваше:

»Уметничкото дело е паод на извесна слобода од објективната нужност, но не и на една апсолутна слобода. Теоријата за апсолутната слобода, за потполната автономија на било која форма на општествената свест е респективно отфрлена од модерната теорија на историската развојност во чија светлост и уметност се третира како специфичен облик на општествената свест. Слободата, по тоа, е само услов или предуслов, а не и суштина на уметноста. Слободата е отстранување на пречките по патот кон остварувањето на уметничката суштина. Спрема тоа, слободата на уметникот не е независна од животот од кој уметноста ја црпи својата инспирација. Животот, во крајна инстанца, е мерило на слободата, а во животот — критериумот на хуманоста. Одовде вредноста на уметничката слобода го има своето мерило во хуманистичката порака што се содржи во уметничкото дело. Слободата или најдува свое дополнување во хуманоста, или се преобразува во апсурд што ја уништува и уметноста. Затоа и естетското е неодоливо од етичкото, за да се покаже и етичкото како составка на естетскиот феномен. Се разбира, под оној услов, кој важи за сите составки на уметничкиот чин — да биде токму таков чин«.

Не сум сосема сигурен дали од навистина импозантниот творечки опус на Димитар Митрев ти пронајдов токму овие клучни пунктови, во кои се огледа суштината на неговите идејно-естетски позиции. Во секој случај повеќе сум од уверен дека никој не ќе може да стави посериозни забелешки на едно вакво ставовиште. Тоа се познати и несомнено точни аксиоми, се разбира до колку марксистичкиот приод кон уметничкото творештво е платформа на која стоиме. Па тогаш од каде произлегоа недоразбирањата и нејасносите? Во што се разликувавме или добликувавме? Или поодасаните ексцеси и на едната и на другата страна го заматија трезвното разгледување? А можеби дефектите настапуваа при практичната примена на овие и слични принципи?

Димитар Митрев не еднаш отворено педрираше дека настојува да ја претпази нашата литература од ненужните девијации и лутања, од ненужното прележување на некои сепак неминуовни нејзини детски болести. Тој не еднаш ја декларираше грижата таа да се усмерува во најклучот и најцелисход-

ниот пат, како што тоа го правеше и во почетниот нејзин период. Меѓутоа, веќе полнолетна и секако под влијание на веќе отворените општествени промени нашата литература како да се исчисти одеднаш и како да не сакаше никако да се поведе ни под една колку-толку рационална и општо прифатлива норма. Даан нејзиниот грев беше во нејзината развиреност и луѓување, во нејзината самозаљубеност и одеднаш почувствувана потреба да се поигра со себеси и со своето најмоќно оружје — зборот? Во нејзиното искушение да назираше и во некои други и поспоредни уџани, но не да залута и да се изгуби, туку да се збогати и одново да се врати кон својот првочеток — животот и хуманоста?

Ова навистина е деликатен и сложен проблем на кој допрва ќе се навраќа нашата литературна теорија и историја, за дефинитивно да го осмисли и оцени. Ние денес можеме само да ги сумираме резултатите, а тие и покрај сè, и покрај познатите ексцеси од кои целосно не се претпази никој, што секако е белег на една евидентна недораснатост, беа всушност плодотворни. По мое мислење, дефакто, нашата литература протече токму помеѓу некогаш толку истурените позиции, токму помеѓу овие два толку оддалечени брега на кои од една страна стојат таканаречените модерности, а на друга непоправливите конзервативци, како што сè до скоро мошне широкоградо се етикетиравме. Се разбира, секој остана на сопствените позиции, но ми се чини дека никој не забележа дека токму во екот на најизразитите конфронтирања започна еден понов процес на взаемно творечко раслојување и меѓусебно влијание. И ако некој изгуби, тоа секако најмалку беа непосредните литературни творци. Настрадаа само епигоните и овие кои исцело се потпираа на туѓите, а не на сопствените критериуми.

Сепак зад нас останаа, а тоа ми се чини е најважно, многу предрасуди, исклучивости и еднодимензијалности. И се разбира, многу луѓи, во и некои жилави рецидиви што сè уште наоѓаат плодна почва во исклучивоста, необјективноста и нетолерантноста. Но за жала и тоа е реалност и од нејзините белези целосно никогаш не ќе можеме да се ослободиме.

Не сум сигурен дали Димитар Митрев ќе се сложи со оваа моја глобална и секако поедноставена оценка. Ако има желба да ни предочи некои забелешки или сугестии, тоа би можело да биде појловна позиција за веќе најавениот дијалог, при што тој како најнепосреден учесник и најизразит креатор на нашиот литературен развој, би можел да фрли многу поголема светлина на сите овие познати Сцили и Харибди низ кои сè до скоро протечуваше нашата литература, на сите овие искушенија и дилеми кои толку многу не преокупираа и сè уште не преокупираат.

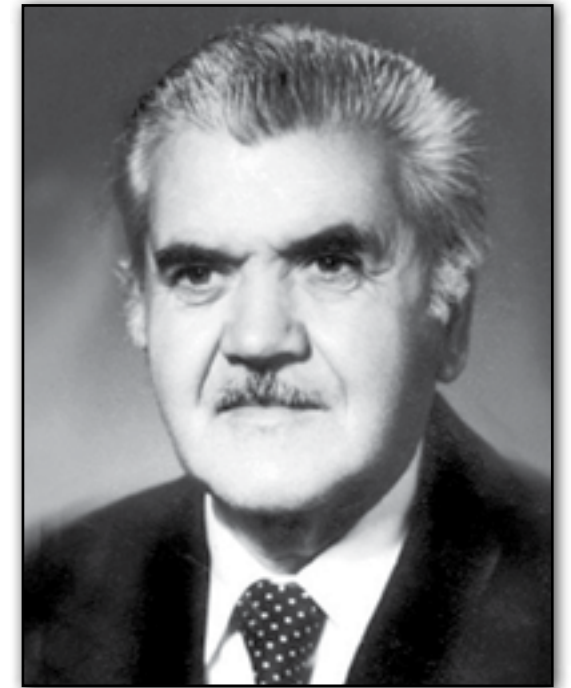
Јас пак, настојувајќи да го заокружам неговиот творечки профил, чувствувам потреба да нафрам уште неколку суштествени елементи вградени во неговата основа. Димитар Митрев е и познат наш антологичар, литературен историчар и публицист. Шестата книга од неговите избрани дела, на пример,

не случајно го носи насловот *»Минато и литература«*, а во неа централно место им е доделен на подвигот на Милановиќи, додека седмата книга исцело е посветена на Пиринска Македонија. Иако пишувани во еден подолг временски период, интересно е дека прилозите поместени во оваа книга прават едно мошне солидно организирана целина, така што во отсуство на слични трудови, од перото на Димитар Митрев добивме една сериозна студија за Пиринскиот дел на Македонија и тоа уште од периодот на националната преродба, па сè до повампирувањето на Сан-Стефанската фикција кај одредени средини и кругови во соседна Бугарија.

Сето ова зборува за разностраноста на неговото творечко интересирање и недвосмислено укажува дека е во прашање една маркантна творечка личност кон која многумина чувствуваат заслужен респект, сега да ги секогаш се сложуваат или не се сложуваат со неговите конкретни оценки и вреднувања. Секако дека не ќе речам ништо ново, ако на крајот напоменам дека меѓу овие негови почитувачи спаѓам и јас.

Александар АЛЕКСИЕВ

НАУМЧЕСКИ ВОЛЧЕ
(1916-1980)

поет
писател за деца

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Наумчески Волче е роден на 18 јануари 1916 година во Прилеп, во сиромашно семејство. По завршувањето на први клас Гимназија, мораше да го прекине школувањето и да чиракува. Го избра шивачкиот занает. Недостигот на образование не ја запре неговата амбициозност, така што тој активно пишуваше и активно учествуваше во културно-уметничкото друштво „Коста Абрашевиќ“ во Прилеп. За време на окупацијата, беше заробен и префрлен во Софија, каде што се приклучи кон Македонскиот литературен кружок. По окупацијата активно твореше и објавуваше повеќе стихозбирки и поеми. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1967 година. Почина на 20 март 1980 година во Скопје.

Автор е на делата: „Иди пролет“ (поезија, 1938); „Македонска китка“ (поезија, 1940); „Виорно знаме“ (поезија, 1950); „Поема на злото“ (поезија, 1951); „Штркот дојде“ (поезија, 1951); „Гости кај цуцињата“ (поезија, 1952); „И пролет и есен“ (поезија, 1958); „Последен лет“ (поезија, 1960); „Сончева солза“ (поезија, 1966); „Позлатени лисја“ (1967); „Светулки“ (поезија, 1967); „Седумдесет цветови“ (поезија, 1972); „Игра на мирисот“ (поезија, 1973); „Свезден пат“ (поезија, 1976); „Стихови“ (поезија, 1979).

Добитник е на наградата „РТВ Скопје“, за најдобра книга за деца на Струшките вечери на поезијата, а и на наградата „11 Октомври“ за животно дело.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Друговац, Миодраг: „Волче Наумчески како детски поет“. Стремеж, 1975, год. XIX, бр. 1, стр. 34-50

Кондовска, Хилда: „Една песна носи цел еден свет“ (Разговор со Волче Наумчески). Културен живот, 1971, год. XVI, бр. 4-5, стр. 49

Марјановиќ, Воја: „Поезијата за деца на Волче Наумчески“. Развитие, 1970, год. VIII, бр. 4-5, стр. 443-448

Митрев, Димитар: „Волче Наумчески „Виорно знаме“. Нов ден, 1950, год. 6, бр. 7, стр. 52-57

Ристовски, Блаже: „Работничкиот поет Волче Наумчески (1916-1980)“. Развитие, 1980, год. XVIII, бр. 6, стр. 482-494

Солунски, Коце: In memoriam: Волче Наумчески. Стремеж, 1980, год. XXIV, бр. 2, стр. 204-207

IN MEMORIAM

ВОЛЧЕ НАУМЧЕСКИ
1916—1980

Замина Волче Наумчески. Замина од животот минлив, но остави траги преку кои ќе биде препознаван како добар и чесен човек, како другар, како патриот и партизан. Замина тој — чичко Волче, но остана за секогаш она кос единствено останува во човечкото непостојано постоење, остана неговата заложба во Македонската култура, останаа неговите многубројни стихови во Македонската литература, останаа сведоци во литературната историја на Прилеп, кои ќе говорат дека уште пред повеќе од четири децении со неговата работничка рака во родниот град ги напиша „ТУЛАНА“ и „ШПАНИЈА“, кои одиграа значајна улога во будењето и бодренето на револуционерната свест, не само меѓу прилепчаните ами и пошироко.

При консултациите со него, во 1954 година во врска со покренувањето на списанието „Стремеж“, тој, трогнат од радост го искажа податокот дека кога ја напишал „Тулана“, со неговите први читатели (повеќе од нив загинаа во партизанските борби) станало збор, во Прилеп да се покрене списание „слично на ова што вие сакате да го покренете денес“, и тој бил упатен во полицијата да праша околу процедурата за издавање. „Ме избрка Матиќ со псовки . . . кај се видело терзија да издава литературна публикација“, си спомнуваше Волче. Меѓутоа по ослободувањето Волче доживеа да му се радува на литературното списание „Стремеж“ што излегува во неговиот Прилеп.

Волче Наумчески „терзијата“ ќе остане поет за секогаш во антологиите, во детски читанки и во неговите осумнаесет посебни книги, почнувајќи од „Иде Пролет“, објавена во 1939 година во „Македонска Китка“, „Песма на Злото“, „Виорно Знаме“, „Штркот Дојде“,

„На гости кај Цудината“, „Празник“, „Последен лет“, „И пролет и есен“, „Стихови“, „Светулци“, „Сончева солза“, „11 октомври“, „Позлатени лисја“ — за која во 1968 година ја доби наградата за најдобра збирка за деца на Струшките вечери на поезијата. Волче има издадено и други изданија.

Показот на Волчевото творештво е животот како борба. Зашто, неговото постоење е осмислено само како борба. Затоа, кога говори за Народниот Херој Илија Игески — Цветан не ќе може да не изрази со неговото главно кажување, со стиховите:

„Низ јуриши силни со другари смели
со пушка во раце со знамето в сјај
. . . се така те помнам, од друже мој верен.
. . . Ти леташ и нееш низ родниот крај . . .“

Токму така, поетот — борец ќе ни соопштува за неговите соборци. Поинаку не. Тој, со тие што гинеа за слободата сакаше да се поинговети. Поради присутноста на Волче на јуначкото самоубиство на Македонскиот поет Коле Неделковски, во септември 1941 година Волчевата позната миловидност се изостри и точно на четирисеттиот ден од загинавањето на Колета, доброволно се пријави и отиде на „Црвени Стени“, во првиот Прилепски партизански одред, кој утрентата на 11 Октомври 1941 година со нападот на прилепскиот участак во градот, го огласи Народното востание во Македонија. А потоа низ борбите што ги водат Првата Македонско-косовска и Втората Македонска бригада во својство на политички делегат и заменик на командирот на првата чета на првиот прилепски баталјон „Мирче Ацев“, учествува во борбениот поход од Дебарце до Магленско. Во тешките маршеви при голема исцрпеност Волче настојуваше борците да учат стихови. „Даваат сила, по лесно ќе издржиш, . . . ајде научи ги овие стихови му велеше на Љупчо Марулец пушкомитролезецот — ќе видиш дека ќе ти ја потсили верата во победата, ќе ти ја доближи слободата“, настојуваше добриот политички делегат и поетот Волче Наумчески. Заправо на починките најчесто тој самиот ги рецитираше „Шпанија“, „Тулана“ и „Еве судете ме“. Се редееа и други негови стихови а пак ако дозволуваше времето хорски беше пеена неговата песна композирана во марш од неговиот другар Аспарух Корубиноски „Освести се работниче“. Волчевото настојување дека револуционерната песна може да влиае дви-

гателно ги минеше границите на реалното. Во јануари 1944 година при напаѓањето на бугарскиот пограничен участок во Мрежичко со лазење им се доближа до жичената ограда и наместо да им фрли бомба, тој почна да им рецитира стихови од Христо Ботев за на крај да им понуди да се вклучат во партизанското движење на Македонија откаде „... ќе ви овозможиме да си одите во својата татковина Бугарија, за таму да се борите против фашизмот“. За малку Ботевите стихови Волче ќе ги платеше со главата. Кога му беше замерено поради неговото опасно изложување рече: „Ностојчивоста оди рамо до рамо со успехот“.

Неговата љубопитност и настојување да дознае се што го опкружува ги надминуваше релациите на поезијата. Го интересираше самодвижечката сила на небеските тела и го лутеа омаловажувањата на аматерска онова во таа научна област, при што се потсетуваше на великосрпскиот полициски писар во Прилеп кој некогаш му ја спореше поезијата како сега Астрономијата. Волче не случајно во своето „Чичко Волчево катче“ во Колибри на своите мали читатели им претставуваше творци од разни области на науката и уметноста. „Нека си се определуваат децата, според наклоноста“, велеше. Кога неговото катче престана да излегува на читателите кои го прашуваат зошто е укинато? Им одговараше: „Не постои ништо кое не подлежи на промена“.

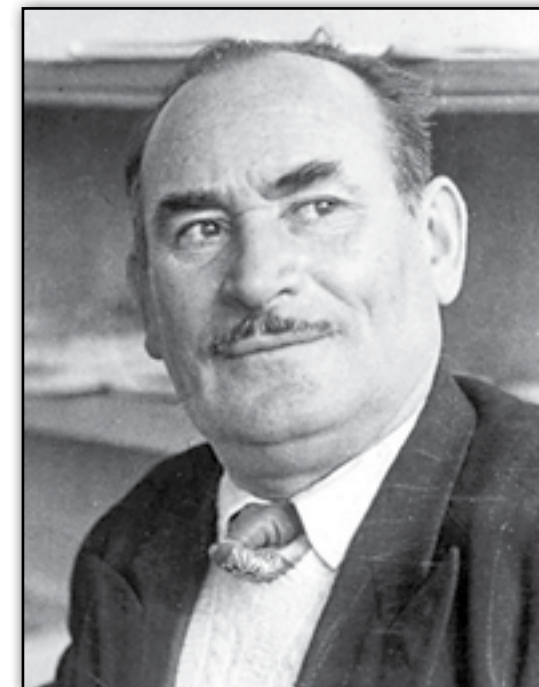
Волче беше познат рецитатор. Кога рецитираше свои стихови малку возбуден и со возвишен израз на лицето внесуваше сугестивно воздејство кај слушателите. Просто се пренесуваше како повторно да го предживува поривот кога ги создавал стиховите. Во песната „Прилеп“ има напишано еден стих: „Од Херои и песни градот е граден“. А на литературни читања тој овој стих го повторуваше со што песната добиваше. Умееше песната вешто да ја акцентира, таму каде што беше основата на мислата. Неговите најмлади читатели бараа од него да им ја рецитира песната за Тито. Тој им пееше кога гледаат виожието им се раѓа ликот на Тито. И жетварката млада кога „в клас го кити ликот Титов“. Кога ќе почувствуваше дека ги опфатила Титовата визија, Волче ќе ги акцентираше последните стиха: Ти не водиш, ти не љубиш, сјајот вечен нас не грее“, а во „Татковино моја“, тонот на гласот со право го подигаше на стихот: „Херој Тито јас го сакам, ...“.

Поради тоа на литературните читања Волче беше најнаградан со силни ракоплескања.

Волче го доби највисокото републичко признание за животно дело „11 Октомври“, за долгогодишната осведочена литературна дејност и вредност.

Си заминува Волче Наумчески со искрена љубов кон Татковината и иднината, кон убавината и добрината, кон поезијата.

Коце СОЛУНСКИ

НИКОЛЕСКИ ВАНЧО
(1912-1980)

раскажувач
романсиер
писател за деца

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Николески Ванчо е роден на 10 јуни 1912 година во селото Црвена Вода, Дебарца, Охридско. По основното училиште во родното место, учеше гимназија во Охрид, а учителска школа во Скопје. Неколку години учителствуваше во многу села низ Македонија (Белчишта, Косел и др.). Веднаш по ослободувањето тој основа училишта на македонски јазик, а работеше и на учебникарската литература и изведуваше воспитно-образовна дејност во западна Македонија. По ослободувањето работеше како уредник во весниците за деца „Титов пионер“ и „Пионерски весник“, како и во детските емисии на Радио-Скопје и Радио-Битола. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1950 година. Својот животен и творечки пат го заврши во Охрид на 15 април 1980 година.

Автор е на делата: „Македонче“ (прва збирка песни за деца на македонски јазик, 1946); „Школско свонче“ (песни, 1947); „Прва радост“ (песни, 1947); „Мице“ (поема, 1947); „Бабино вретенце“ (песни, 1948); „Крај огниште“ (песни, 1948); „Дедови приказни“ (песни, 1950); „Шарено торбиче“ (песни, 1950); „Татковина“ (песни, 1950); „Моето село“ (песни, 1950); „Чуден свет“ (песни, 1952); „Чудотворен кавал“ (раскази, 1952); „Мојот ден“ (сликовница, 1952); „Стани, Коле“ (песни, 1952); „Братска дружба“ (приказни и бајки за деца, 1953); „Четиринаесет илјади ослепени“ (историска поема за на Цар Самоил, 1954); „Приказни и бајки за деца“ (1955); „Чудни случки“ (раскази, 1958); „Волшебното самарче“ (роман, 1959); „Цвета смета“ (сликовница, 1960); „Приказни од моето село“ (раскази, 1964); „Гоце Делчев“ (роман, 1964); „Чуден дедо“ (песни, 1964); „Под виорното знаме“ (роман, 1967); „Приказни од волшебната куќичка“ (раскази, 1970); „Малиот ловец“ (раскази 1970); „Станко спанко“ (песни, 1972); „Свездени вечери“ (песни, 1973); „Рачко плачко“ (песни, 1973); „Крвави години“ (хроника-роман); „Жива книга“ (раскази, 1978).

Добитник е на неколку награди, меѓу кои најзначајните се: „Климент Охридски“, „Младо поколение“ (1969), „Курирче“ (Марибор), „11 Октомври“, „Змаева награда“ и др.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Владова, Јадранка: „Трајните вредности и литературната историја“ (Врз примерот на Ванчо Николески). Спектар, 2002, год. 20, бр. 39-40, стр. 89-98

Ивановски, Иван: „Пет нови книги за деца“ (Ц. Андреевски: „Јаготки“; Глигор Поповски: „Росица“; Васил Куновски: „Каде е клучето“; Ванчо Николески: „Приказни и бајки за деца“; Видое Подгорец: „Развиворче“). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 7, стр. 42-44

Критичарите за творештвото на Ванчо Николески (Миодраг Друговац, Георги Арсовски и др.). Развитие, 1978, год. XVI, бр. 6, стр. 496-506

Пановски, Доне: „Ванчо Николески (1912-1980)“. Развитие, 1980, год. XVIII, бр. 6, стр. 495-502

Писателот пред дванаест прашалници: Ванчо Николески. Развитие, 1978, год. XVI, бр. 6, стр. 507-511

Поповски, Глигор: „За делото и личноста на Ванчо Николески“. Развитие, 1978, год. XVI, бр. 6, стр. 512-515

Прокопиев, Александар: „Сказновидните елементи во творештвото на Ванчо Николески“. Современост, 1995, год. 45, бр. 7-8, стр. 62-66

Тоциновски, Васил: „Историјата како творечки предизвик во творештвото на Ванчо Николески“. Спектар, 1995, год. 13, бр. 25-26, стр. 49-59

Чаловски, Тодор: „Богатството и чудесноста на детството“. Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 4, стр. 238-244

Глигор ПОПОВСКИ

ЗА ДЕЛОТО И ЛИЧНОСТА НА ВАНЧО НИКОЛЕСКИ

За Ванчо Николески може да се пишува многу, може и да се молчи. Најчесто се молчи и така еден наш писател, еден од втемелувачите на современата македонска литература, останува да биде маргинална личност во нашиот литературен живот. Очигледно за мнозина толкувачи и вреднувачи на нашата литература и дејците во неа, Ванчо е неподобна личност и неинтересен творец.

Не сакам, барем во овој воеден дел од написот за Ванчо, да размислувам за него како писател за деца. Сакам, до колку ми успее, да го прикажам Ванчо во сета негова величина, со смот негов придонес, можеби еден од најзначајните за оваа литература, за оваа нација. Зашто, да се издигнеш на нивото на народен пејач, да станеш збор, мисла, песна на генерација, не е факт што треба да се премолчува. Ванчо е тоа и со своите заслуги е многу повисоко од мнозина фалени и галени автори.

Во убавите мисли и кажувања за Ванчо ми пречат до негде впечатоците што ми останале од последните средби со него. Тоа е творец изгорен во својот поетски занес, заскитан по студени, магливи патишта, од каде, се чини нема враќање. Но јас не мислам да го следам низ написов тој Ванчо, иако се обидувам и ќе се обидувам да ги разберам сите негови човечки неснаоѓања во животот, неговото наивно-боемско гледање на нештата. За нас е важно неговото дело и значењето на тоа дело.

Не сум критичар, нити располагам со некаков критичарски фонд на изразни реквизити за да можам да го прикажам делото на Ванчо учено и академски, нити пак чувствувам потреба обичниот наш Ванчо да го прикажувам на необичен начин. Онака како што знам, онака како што чувствувам, ќе зборувам за него и неговото дело.

Честопати поетот Куноски, секавајќи се за својата прва средба со Ванчо, кажува како тој црвен, забрв-

тан, воодушевен, како караорманска карпа се стркалал во редакцијата на „Пионерски весник“ во Скопје и од сите цибови на својата облека почнал да вади стихови и да ги истура на масата. Во тоа време не постоеше организирано творештво, далеку бевме од можностите да имаме друштва, клубови, литературни дружини, да одгледуваме таленти, да им овозможуваме простор за печатење и афирмација. Ванчо од сето тоа немал ништо. Имал само врела желба и голем талент, и секако чувство дека неговиот придонес во создавањето на македонска свест е токму песната. Или пак во неговиот случај пресудна била потребата да се изрази, „да се извика“, да прегрне со зборови сè што очите и срцето му гледаат.

Влегувајќи во литературата, или зафаќајќи се со творење, Ванчо тргнува исклучиво од некои свои внатрешни пориви. Тешко е да се објасни со употребени фрази тоа што го гони Ванчо да твори. Мотивите се пред сè во неговата личност, во неговиот темперамент како што веројатно низ векови било и со народниот творец. Ова „народен творец“ не го употребувам случајно, тоа секогаш ми се наметнува во размислувањата за Ванчо. Ванчо за мене е современ народен творец кој директно се напојува и врзува со народното творештво, тој секогаш бил и останува човек од народот, па така и може да се објасни неговата широка популарност и прифатеност од народот. Ванчо никогаш во својот творечки век не се обидува да се спојува со некакви појави, во некакви времи, модерни текови во литературата за деца. Тој, би рекол, си ја знае својата песна, онака негова, каква што си ја чувствува и сака и така си ја тера. И оттука неговата оригиналност и неповторливост. Сум слушал мислења дека Ванчо наликува на Змај (тој и самиот често се наречува „македонски Змај“, но не заради тоа што личи на него туку дека претставува Змај во нашата детска литература), сум слушал и други мислења, дека се напојува од бугарската предвоенна поезија за деца, дека е наш Ран Босилек, но сето тоа за мене нема никакво значење. Познавајќи го Ванчо, познавајќи ја неговата литература, цврсто стојам на ставот дека Ванчо е Ванчо, наш Ванчо, таков каков што го дала неговата Дебарца, таков каков што го научил народот. И среќа е што го имаме ваков, зашто понатаму нè има и вакви и инакви, и поклоници на разни школи и влијанија, и плагијатори и учени експериментатори, но ниеден не е Ванчо, самороден, талентиран, само свој.

Не мислам во написов да набројувам негови дела, да ги раскажувам, да ги анализирам. Чинам, тоа не е

моја работа. Можам со една општа констатација да го определам местото на Ванчо и неговото значење за оваа нација. Не би зборувал и за неговото значење за развитокот на македонската литература за деца, зашто за такво нешто, според мене и не може да се зборува. Сметам дека Ванчо, како што не се влијаел од никого и не влијаел никому. Останал и стои како осамена појава во сите литературни текови, со свое место и со свое значење. А да се биде толку сам и да се биде некој, да се биде поим — тоа е привилегија за исклучителни појави. Нашиот Ванчо е тоа.

Во еден свој последен напис што го подготвив за еден пригоден момент кога во Марибор на Ванчо му се доделуваше статуетата „Партизански курир“ за постигнувања во творештвото за деца со тема од НОБ, и во случајот пред неколку месеци со истиов, малку проширен напис, кога зборував за Белчишта на свеченоста кога на Ванчо му се предаваше повелбата од Змаевите детски игри од Нови Сад, јас во општи црти го опишував Ванчо Николески со неговото творештво, и неговото значење за оваа нација, за создавање на национална македонска свест, за развивање на патриотски чувства... Во тој напис истакнав дека ни еден македонски писател на тој план не дал толку. Творештвото на Ванчо е еден прекрасен урок по патриотизам, една чудесна силна покана за запознавање на татковината, за почит кон борците за нејзината слобода, за сакање на сè што се виши, дише, зеленее, цвета, тече, зрее под родното небо на родната земја. Тука Ванчо е недостиген. Тој учеше со години илјадници и илјадници наши деца да ја сакаат татковината, да ја градат, да ја бранат ако затреба. И денес неговите песни стојат по читанките и букварите и ја вршат својата незаменлива улога.

И, размислувајќи така, приоѓајќи му на Ванчо од едни такви позиции, доаѓаме до заклучок дека расправаме и размислуваме за извонредно значајна фигура во нашата литература за деца, и би рекол, и многу, многу пошироко од неа.

Да се потсетиме на еден од неговите најуспешни, најзрели текстови: „Волшебното самарче“. Книгата излезе првпат пред десетина години, некој напиша нешто за неа, некој не напиша, беа изречени во приватни разговори и доста потценувачки зборови за неа, а таа, за инает на сите нејзини негатори, а за добро на сите читатели, остана да живее, да се препечатува, да се екранизира, да се прераскажува и да живее. Таа, повеќе од учебниците што стручно и документирани им ја прикажуваат на нашите деца НОБ,

поживо и поодблизу, низ убавата приказна за Трајче, им раскажува на нашите деца за нашата борба...

Верувам дека малцина денес нема да се сложат со оценката, што искрено, иако воопштено, ја давам за Ванчо. Но истовремено го поставувам и прашањето: Дали ние, следбениците на Ванчо, со достатна почит, со поубав однос и со поконкретна помош му се благодариме за неговиот придонес? Зар единствениот наш Ванчо, неповторливиот наш Ванчо не заслужил повеќе?

ПОПОВ СТАЛЕ
(1902-1965)

раскажувач
романсиер

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Попов Стале е роден на 25 мај 1900 година во селото Мелница, Мариово. Основно образование заврши во с. Витолиште (Мариовско). Започна да учи гимназија во Прилеп, а заврши богословија во Битола и Теолошки факултет во Белград. Сепак, тој никогаш не прими свештенички чин или служба. Пред Втората светска војна работеше како земјоделец, дрвар, овчар, трговец, службеник во тогашната Народна скупштина, општински чиновник, шумар, тутунски работник и др.

Во текот на НОБ го помагаше партизанското движење за што од бугарските окупатори беше интерниран во Неврокопско (Бугарија). По ослободувањето на земјата Стале Попов стана претседател на Околинскиот народен одбор во Прилеп, потоа работеше како управник на Шумската дирекција, за на крај, до пензионирањето, да ѝ се посвети на педагошката дејност како професор по македонски јазик во Прилеп и Скопје. Почина во Скопје на 10 март 1965 год.

Стале Попов започнал многу рано да пишува, но како писател се оформи непосредно по ослободувањето. Првите раскази „Мице Касапче“ и „Петре Андов“ ги објави во списанието „Современост“.

Автор е на делата: „Крпен живот“ (роман, 1953); „Опасна печалба“ (1954); „Толе Паша“ (роман, 1956); „Калеш Анѓа“ (роман, 1958); „Дилбер Стана“ (роман, 1958); „Мариовскиот панаѓур“ (1961); „Мариовски раскази“ и „Итар Пејо“ (раскази). Во ракопис остави богато литературно наследство од необјавена проза: „Шаќир војвода“ (роман), „Необично дете“ (роман), „Доктор Орешкоски“ (роман) и две збирки раскази.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Алексиев, Ацо: „На своја почва“ (Стале Попов: „Мариовскиот панаѓур“). Современост, 1961, год. 11, бр. 10, стр. 1025-1029

Арсовски, Томе: „Стале Попов: „Крпен живот“, ДКИ за уметничка литература „Кочо Рацин“, 1953“. Млада литература, 1953, год. III, бр. 6, стр. 49-55

Друговац, Миодраг: „Мариовски летопис“ (Кон ликовите на Митра и Доста во романот „Крпен живот“ од Стале Попов). Современост, 1968, год. 18, бр. 3, стр. 280-289

Друговац, Миодраг: „Стале Попов“. Современост, 1970, год. 20, бр. 4, стр. 345-386

Иванов, Благоја: „Стале Попов: „Калеш Анѓа“. Разгледи, 1958, год. I, бр. 4, стр. 478-481

Иванов, Благоја: „Стале Попов: „Крпен живот“ – роман во два дела“. Млада литература, 1954, год. IV, бр. 8-9, стр. 49-62

Иванов, Благоја: „Стале Попов: „Мариовски панаѓир“. Разгледи, 1961, год. IV, бр. 3, стр. 285-288

Илјами, Емин: „Без чичко Стале“ (In memoriam Стале Попов). Културен живот, 1965, год. X, бр. 5, стр. 15-17

In memoriam: Стале Попов. Стремеж, 1965, год. XI, бр. 2, стр. 44-45

Китевски, Марко: „Летописец на македонската земја“ (По повод 75 годишнината од раѓањето на Стале Попов и излегувањето од печат на второто издание на собраните дела). Стремеж, 1977, год. XXI, бр. 5, стр. 413-416

- Китевски, Марко: „Стале Попов и народните приказни“. Современост, 1981, год. 31, бр. 5-6, стр. 74-79
- Климан, Алдо: „Стале Попов и прашањата на литературната конвенција“. Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 1, стр. 31-42
- Маленко, Димче: „Стале Попов: „Мариовски панаѓир“. Стремеж, 1961, год. VII, бр. 4, стр. 79-81
- Мартиновски, Цветко: „Едно завршено дело без конечна оценка“. Стремеж, 1965, год. XI, бр. 6, стр. 16-22
- Митева, Димка: „Крпен живот од Стале Попов со посебна семантичка анализа на одделни турцизми во него“. Современост, 2009, год. 58, бр. 3, стр. 57-65
- Радически, Науме: „Стале Попов – реалист во постреалистичката ера“. Современост, 1995, год. 45, бр. 7-8, стр. 166-172
- Старделов, Георги: In Мемоариум – Стале Попов. Современост, 1965, год. 15, бр. 3, стр. 71-73
- Стерјовски, Александар: „Интересот на Стале Попов за Првата мариовско-прилепска буна и основите на поевста „Калеш Анѓа“. Развнток, 1979, год. XVII, бр. 3-4, стр. 300-317
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Контраверзиите во животот на Стале Попов“. Спектар, 1997, год. 15, бр. 29, стр. 71-82
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Некои позначајни остварувања од литературната оставнина на Стале Попов“. Културен живот, 1980, год. XXV, бр. 9, стр. 27-29
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Од коегзистенцијата на ропството и насилството до народната свест за потребата од борба за слобода – Прилог кон проучувањето на идејните струења во делото на Стале Попов“ (I). Литературен збор, 1981, кн. 3, стр. 37-58
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Од коегзистенцијата на ропството и насилството до народната свест за потребата од борба за слобода – Прилог кон проучувањето на идејните струења во делото на Стале Попов“ (II). Литературен збор, 1981, кн. 4, стр. 51-70

- Тоциновски, Васил: „Расказите на Стале Попов жива народна традиција“. Спектар, 1991, год. 9, бр. 17, стр. 61-70
- Чашуле, Коле: „Запис за двајца страдалници“ (За Стале Попов, по многу и многу години). Синтези, 2008, бр. 10, стр. 48-49
- Џукески, Александар: „Стале Попов: „Калеш Анѓа“. Стремеж, 1959, год. V, бр. 3, стр. 50-52

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ

УДК 886.6-32(091)

Васил Тоциновски

РАСКАЗИТЕ НА СТАЛЕ ПОПОВ ЖИВА НАРОДНА
ТРАДИЦИЈА

Богатото и разнородно книжевно дело на Стале Попов, по своите литерарно-историски и уметничко-естетски вредности, претставува значајна и валидна значенка на тековните и традицијата, на движењата и резултатите на современата македонска литература. И повеќе од тоа, делото на Попов е веќе наша класика. Тоа е дел од вековната и неуништлива трајност и опстојување, самобитност и непокор на македонскиот човек и на Македонија. Негов верен одраз, тестамент, авторот осознаен и препознат во својот народ и татковина и толкупати возвратната мерка на колективот кон својот автор и творец. Појавата и значењето на Стале Попов во современата македонска литература авторитетно и аргументирано Георги Старделов ги именува како историска неминовност.

„Не ја бараше само Стале Попов нашата литература, туку и нашата литература го бараше својот Стале Попов. И го најде. И ни го донесе, бидејќи тој мораше да дојде, зашто него го подготвуваше историјата, која литературата не може да ја прескокне. Него го подготвуваше овој народ со сите свои маки, радости и страдања, со сите свои напластени животни искуства низ премината, овој народ, кој го бараше и исчекуваше својот запишувач. И народот го пронајде и го создаде него. И го запиша и откри Стале Попов својот народ, создавајќи ја со своето разновидно литерарно дело големата македонска книга на легендите и преданијата, на обичаите и магиите, на песните и ората, на тажалките и клетвите,

61

на таговивните и радосните, големата македонска книга на долгите ропства и непрестајните бунтови, на отпорот и непокорот, на победите и поразите, обемната книга на севкупниот македонски етос како што можеме да го наречеме литерарното дело на Стале Попов, кој како за цело време да пишуваше само една единствена книга, можеби една од најмакедонските книги, книга која има едно единствено име: Македонија.“¹

Расказите на Стале Попов, како жива народна традиција, претставуваат извонредно значаен и вредносен материјал, непресушен извор што постојано и секогаш одново, при секое наврќање и ново толкување, открива сè нови и квалитетни значења и множество вистини од сопствената многуслоевитост и значност на односите меѓу индивидуалното, авторското и колективното чувствување и изразување. Се определивме за разгледување и толкување само на дел од расказите на Попов, на оние за неговите весели Мариовци, Итар Пејо, за ловдиските приказни сместени меѓу кориците на првиот том „Раскази“ од Собраните дела на овој автор, на нивното прво издание². Не само затоа што тие претставуваат можеби најубавиот пример за вакви пристапи, туку и отсекогаш определениот број страници за вакви потреби и побуди, а и можноста нешто повеќе да се каже и остави од темата што е пред нас. Пишувајќи за нив, Димитар Митрев констатира:

„Кога ги читаме расказите на Стале Попов некако сосем природно ни се наложува асоцијацијата на нивната целосна сродност со народната приказна. Сето во нив е под знакот на она слободно, крајно едноставно раскажување во кое се карактеризира нашата фолклорна проза. И во потходот и во јазикот, овој раскажувач ја открива својата вродена афинитетност со народниот раскажувач. Со мнозинскиот број раскази од овие последни тома, авторот го примаме како уште еден од безбројот успани творци. Тој не црпи од фондот на тие творци, туку самиот создава раскажувачки творби во народски дух и израз. Тоа е уште еден податок за изра-

¹ Георги Старделов: Портрети и профили, прилог идеологијата на современата македонска книжевност, изд. „Мисла“, Скопје, 1987, стр. 8-9.

² Стале Попов: Раскази, кн. I, изд. НИК „Наша книга“, Скопје, 1976.

62

зитата самородност на таа елементарна творечка објавва.“³

За тие први литературни чекори непосредно е мислењето на Миодраг Друговац: „Како и да е, сепак е извесно дека токму меѓу овие фолклорни материјали се наоѓаат и првите обиди на Стале Попов да проговори со свој глас за душата на мариовскиот човек, сеедно што кривката на тој глас, а по сè изгледа и литературната неопитност, не го претставуваат идниот автор на „Крпен живот“ како писател со наметлива творечка физиономија, одложувајќи го мигот на неговата целосна утрешна афирмација.“⁴ Но, секако, во тие раскази на Стале Попов остануваат вечно да живеат свеста и совеста на мариовскиот човек, неговата традиција и филозофија, животот во својата севкупност и значност.

Песната на македонскиот човек е негова молитва, огледало на неговата душа и негова воздишка. Таа е едноставна и мудра, во неа има многу радост и тага, љубов и болка. Нејзината исконска чистота писателот извонредно функционално ја користи за да ја изрази безграничната радост за сите убавини и задоволства во еднаш и неповратно дадениот и толку краток човечки и човечен живот. За нив Итар Пејо му пее на Насрадин-оца (Итар Пејо и Насрадин-оца се враќаат од Мариово, с. 80).

„Винце ле, винце,
Гроздово зрнце.
Кој тебе љуби
Капата си губи,
Кој те тебе сака
Без гаки скака,
Кој те тебе пие, винце,
Без невеста спие,
Кој по тебе ита
Сè по светот скита,
Кој те тебе шмрка
Ластагарки крка...“

Животното искуство и мудроста, правилата на однесување и етичките принципи – се назнаките врз кои се градат приказните, настаните и случките, карактерните

³ Димитар Митрев: Поговор, Стале Попов: Раскази, кн. II, изд. НИК „Наша книга“, Скопје, 1976, стр. 249.

⁴ Миодраг Друговац: Повоени македонски писатели, I, изд. „Наша книга“, Скопје, 1986, стр. 32.

ликови на шегобијци, веселници и фантазери. Токму од ваквиот творечки потход сосем сфатливо е и најбројното присуство на кратките фолклорни жанрови. Исказот и смислата на Стале Попов добиваат во полната значност низ згуснат говор и мисла да се каже сè, да се искаже повеќе со една реченица од тоа што можат да го направат безброј страници, редови и мисли. Народните пословици и поговорки, земени во нивниот точен ендитет или пак низ нивно творечко пресоздавање од страна на писателот, точно ги откриваат јунаците, состојбата или појавата, настанот и случката. Егзистенцијата има свои закономерности, народната мудрост нив ги жигосала со пословици и поговорки: Кај е сила – нема правдина, с. 12, или, во слична варијанта: Кај сила – нема правина с. 193, Мило за драго, с. 12 и 26, Од кол на кол, с. 10, Речено – сторено, с. 14, или пак нова варијанта: намислиле и направиле, с. 33, Магаре јавај, магаре барај, с. 39, Чисто е како тепсија, с. 53, Крв за крв, с. 104, Ако не дадеш – не земаш, с. 107, Со каква мера мерите – со таква ќе ви се врати, с. 109, Што сторил чоек – да најдит, с. 105, Учи, учи – тиква бучи, с. 108, Што подалеку одиш – поголема казна плаќаш, с. 125; двапати употребената Ум царува, ум робува, ум гаски чува, с. 129 и 130, Ум треба и мотика, а не молитва, с. 132, Тој што раѓа и што се раѓа и умира, с. 139, Слушајте што прави поп – не правете што прави поп, с. 171 и 194, Господ сè знае и сè гледа, с. 182, Колку е некој поголем и посилен, толку правдината е подалеку од него, с. 183, За еден грев требаат сто апри, с. 183, Риба и жена нема стара – нема мала, с. 192, Старо буниште повеќе гори, с. 193, Ова отиде под мраз, дајте друго, с. 197, Гаволот ни ора ни копа, с. 205 и 259, Со една пушка – два зајака, с. 211, На суво жаба не крека, с. 233, Каде среќа – таму и несреќа, с. 252, Без алат – нема занает, с. 257, Сам човек за никаде не е, с. 257, И добри ловци не секогаш имаат добри загари, с. 257, Пусто око Човечко лакомо, с. 290 итн. Кратката говорна формула низ говорот на писателот ги има јасно определени тенденциите да го одрази животното искуство, да поучи и советува, да предупредува, да укажува на правилата на однесувања, да донесува гласен и јасен став и суд за некое животно прашање или природна појава. Ги наведуваме страниците од книгата што упатуваат на нивната примена и конкретност, зашто посочените страници и не ни даваат можност одделно, низ

бројни примери да го конотираме авторовото настојување и резултат со типичното да се повлече конкретното.

Пословиците и поговорките Стале Попов ги користи точно да го наслика својот јунак и тоа го прави беспогрешно. Какви ли сè луѓе и нелуѓе има, па соопштува за нив конечен суд, заклучок и мислење: Ни есап ни касап знаат, с. 69, Сè футуре продаваат – футуре купуваат, с. 69, И волкот змија го клукнала, с. 90, Војник од глава до пети, с. 143, Земјата се тресе под него, с. 145, или пак тие се извод или последица од некакво значајно искуство или сложен настан: Силата му е во раката, с. 183, Сте јале од кокошка нога, с. 235, а изнесувајќи пак дадени мисли и ставови, забележувања по разни прашања и настани од општествената средина и човеков живот: Овцата моја – руното туѓо, с. 143, Жената мојата – детето туѓо, с. 143 и др. Задржувајќи се на присуството на кратките фолклорни жанрови во расказите на Стале Попов, неговата проза како верен одраз на народниот живот сосем природно нив и најмногу ги користи како форми и содржини најприсутни и во животот на човекот; ќе се задржиме на присуството на благословите и клетвите што ѝ даваат посебна боја и значење на навацјата на Стале Попов.

Изворното откривање на природата на македонскиот човек, етнопсихолошки, религиозен, морален, историски аспект, во себе – како еден од релевантните филозофски димензии – ја има религијата. Вербата во магиската моќ на зборот ја изразува формулата на благословот. Пожелбата да се случи или доживее нешто убаво се придружни манифестации на разни обреди, празници, при извршување на некои работи. Токму низ тие чинови се одвиваат и приказните за Мариовците, па, како илустрација, ќе дадеме еден мал дел на овој вид говорни изрази со буквално значење: Аирлија нека е саатот, с. 19, Оди си ми со здравје, с. 39, здравје да имаш, с. 63, Види им го аирот и со здравје да си ги јадеш, с. 64, Со здравје да ги поарчиш, с. 66, Сполајти, чорбаци, сполајти. И ти со здравје да си јадеш..., с. 66, 67, 68, Нејсе, нека ни е наздравје на сите, с. 71, Да си жив, момче, да си жив, с. 85, Аирлија нека е, нека ти е живо, с. 85, Со здравје да го јаваш, с. 86, Да ти се многу години, кади баба, с. 96, Дал ти бог добро, старче, 117, Добре ни дојде во селово, с. 117, Добре ве најдов, с. 117, Седи ми со здравје, с. 118, Ај ми со здравје, старче, с. 118, Да си жив, Пејо, 121, Нека ми се живи другите лаги, 126, Бог

да го прости, с. 139, Да ми се живи, 191, Да му се најде на тој век, с. 192, Лесна му земја, бог да го прости, с. 192 итн.

Наспроти оаењата, благословите и здравиците се клетвите како магиската моќ на зборот што содржат лоша желба, да се случи несреќа: Што направи, бре ајзус, од кука нога да направиш, с. 22, Муууц, волкот да те изеде, да рече господ златен да се потурчиш, с. 31, Муууц, волкот да те изеде, да рече господ Турчин да се сториш, с. 31, Пусто да остане телето, с. 48, Да би срчка го изела, да бог да, с. 62, Краста да го јаде, с. 85, да би орлите го дигнале, едепсаот еден, с. 85, Од дрво нога да си направи, с. 115, 123, Ценем нека фатат сите, с. 146, лошо ѝ е името, да ѝ се запусте да даде господ, с. 213, Оган нека го гори, с. 236, Да ти се исуши устата, с. 161, Бесот да го фати, с. 236 и др. Својата немоќ човекот ја изразува и низ самозаклетвите: Главата да ти ја јадам – леб ако ти дадам, с. 257, Да си ги искршам нозете, ако отидам уште еднаш на лов, с. 282 и др. Верувањата во силите надвор од човекот се израз на неговата немоќ, незнаење, простотилак, бегство оти едноставно „тоа е господова работа“, с. 32. Или пак „му баеле бајачки, го пеал попот за здравје“, с. 34. Токму верувањата ја одразуваат посебноста на природата на нашиот човек, кога мисли оти „Кога ќе се налутутиш нешто и гледаш дека не ќе можеш да се воздржиш, клај го камчево в уста, под јазик, дури да ти помине лутината“, с. 37. Но, тоа истовремено претставува и совет и верба во убавото и хуманото во човекот и неговите постапки. Та ете, едноставно кажува како субјектот да се победи и совлада себеси, да се отргне од една можна лоша работа. Верувањето понекогаш се изродува во лукавство и измама. Нив ги раскажува девојчето на селанката: „Ха, ха, ха! Ама сте биле будали! Та каква погача чекате?! Таман мајка ми почна да ја насадува квачката, и си рече: „Их, да има сега некој поп да излажам, сите пилиња црни ќе ми се испилат“, и вие поминавте и јас ве излагав. Туку одете си, одете си, не чекајте ја погачата, зашто не е ни месена, а камоли печена, – се скри дома смеејќи се слатко“, с. 38.

Верувањето не е цел сама за себе. Како и во што веруваш, древната мудрост порачува оти таков си и ти. Стале Попов со малку зборови, но неограничен простор на мислата и смислата, низ верувањата јасно ги открива карактерите на своите јунаци: глупи и смешни, итри и

расипани, лажговци и нечестити. Итар Пејо ги надмудрува своите шуреви, а ним им останува срамот и поразот, та си порачуваат: „Бегај, брату, да бегаме и фаволот на Пеја му помага!“, с. 49. Истиот јунак, доаѓајќи на пазар во Прилеп, низ верувањето ја истакнува мудроста оти во животот има и лоши и црни денови, не е животот само од денес до утре. Та оди на пазар да продаде нешто, да купи нешто и „да однесе некоја пара дома да му се најде за зло час“, с. 55. Како во надмудрувањето меѓу Пејо и господ, верувањето става рака над сè: „Арно ама, се замеша „горниот“ во Пејовата работа, и тоа против Пеја. Му завиде, изгледа, што му оди добро работата, а Пејо не однесе ни една ока масло во црквата да му изрази благодарност. Затоа тој („горниот“) две години ја стегна раката и преку цело лето капка вода не пушти. А со тоа Пеја сосема го упропасти. Водата од поточето секна, та Пејовата бичкија цело лето не тргна ни една да избичи“, с. 131. Или, дека човекот не е семоќен, па признава Пејо оти „Што не покрил господ, не можам јас да покријам“, с. 163. Затоа, пак, кога дошло време да се умира, Пејо мисли како да влезе во рајот: „Слушал овде, на земјава, дека за влегување во рајот требало многу и тешки услови да исполни човек. Да не мрси, да не им прави лошо на луѓето, да не се кара, да не се тепа, да ги почитува поповите и владиците, да оди в црква, да пали свеќи, да се моли на бога и светците, да не пцуе, да не задева туѓи жени... Се знае ли какви ли не услови поставил господ за да може да влезе во тие убавини што се рај?“, с. 182.

Ловдиските приказни се испишуваат според утврдена и, би рекле, проверена авторска шема. Дијалогот е релевантниот двигател на дејството, сè се остварува низ изразита анегдотичност, „народското шегобијство е присутно со сета своја неизвртеност“, а пак народниот бит е прикажан низ множество верувања, врачања и гатања, баења. Одвојуваме, за илустрација, дел од расказот „Една мечка распрапа со ножот, друга жива фатена со две мечиња“. На дедо Гасак му беше забавала бабата Маса Шиклева за тоа мечката да не ги задева неговите говеда. „Мецане побратиме“, му велела таа. „Ќе му носиш здраво-живо на сите твои синови и ќерки, зетови – шуреви, шурнибаџанаци и сватовштини да не ги задеваат говедата од дедо Стевана оти ќе си имаат работа со свети Игњатија.“ А мечките и сиот дивеч многу го почитуваат свети Игњатија, оти само тој, сполај му, наредува

кој дивеч каде ќе најде јадење, каде ќе удри на ловџија, каде ќе пострада. Без негова заповед ни лисицата не може зајаче да фати, а камоли мечка и волк да паднат на пуџија“, с. 223.

Во расказите на Стале Попов се регистрирани бројни обичаи и обреди, во кои се вклучуваат кратките фолклорни жанрови, но низ документарниот третман верно запишани остануваат множество редови и страници како етнолошки материјал. Не само што некои од нив изумреле или се заборавиле, туку и како можност за споредбени толкувања на нивните содржини, како специфични изрази на извесни подрачја и региони. За нивното место и значење во животот на човекот зборува и самиот писател во расказот „Итар Пејо момок у попот“, (I), с. 14–16. Со нив и го започнува текстот: „Во наше Мариово многу убави обичаи има. Еден од тие и до денеска се задржал, и многу е арен. На пример: Кога ќе заколе некој домаќин свиња, ќе им однесе на комшиите, по едно парче удиња, малку црн и малку бел дроб колку за внуш и благослов, со здравје да си го јаде домаќинот крмнакот“, с. 14. Обичајот и обредот се систем на мислење и расудување, етика и естетика, проверка на она што се мисли и зборува дали се преточува во акција и однесување, а токму тие корелации и стануваат творечкиот однос на Стале Попов. Во таа книга на животот човекот се впишува токму таков каков што е, а не каков може и каков треба да биде. Убавите зборови никој не му недостигаат и не му се потребни, потребни се пред сè човечки и човечни дела. На тие вековни традицијата укажува оти: „Сите мариовски девојчиња од Гурѓовден до Петровден водат по едно јагне, кое го викаат „даше“. Ги китат со разни китки, им ја бојосуваат волната, ги хранат со леб, леблебија, суво грозје, ги водат во плетвата на пасење. Со еден збор, самото јагне е еден украс на девојчето што го води“, с. 135.

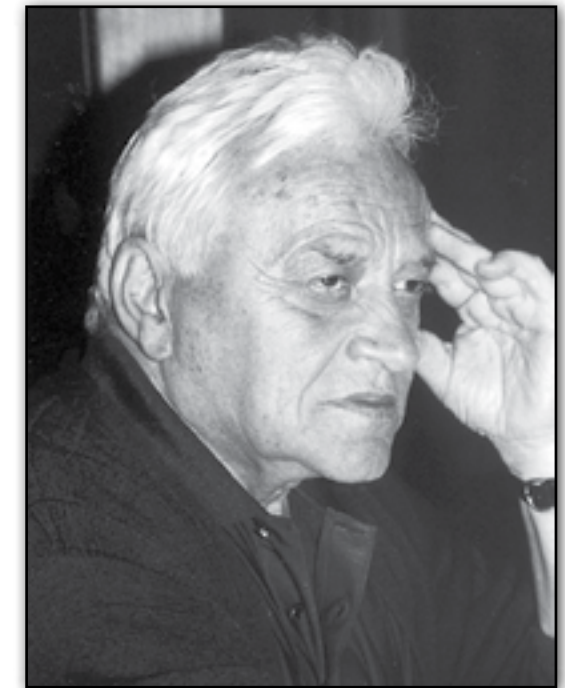
Обичаите и верувањата се составен дел од животот без кои тој не може често да се сфати и прифати. На нив упатува и поставеното прашање: „Не ми е ништо кусо, туку се сети уште за еден адет. Нели кога ќе умре човек, треба некоја жена да го таже“, с. 177. Редот оставен како аманет од старите, како почит кон човекот и животот. И како последна почит во вечната разделба со блискиот, почитуваниот и саканиот. Писателовата записка „Бачило во рајот“, с. 189–193, својата приказна како

клобо започнува да ја одмотува со народната традиција: „Празник е 9 август, свети Пантелејмон; селски сведен. Поправо на врвот Панделе над селото Полчиште (Мариово) има црквиче на името од горниот светија и секоја година на овој ден излегуваат луѓе од околните мариовски села на поклонение. Се носат јадења; се колат јагниња, прасиња; се весели младината на ладот по рудината. Отидов на овој ден и јас да се поклонам на неколкуте печени јагнешки главчиња, цигерчиња, крезлички и спљинки, толку повеќе што денот беше петок, та знаев дека попот нема да ми меша во овие работи, што ќе ги донесат притропите на чело на трлезата, небаре за попот“, с. 189. Документаристичката релевантност на прозата најубаво покажува и на нејзината вредност како етнoлошки материјал со точни и прецизни белешки и податоци. Колку адетот е чин што не смее никако да биде заобиколен и заборавен, без него животниот миг ги нема својата логика и значење, покажуваат и овие редови: „Но како што бива обично, никоја работа не се започнуваше порано, та ни сега, пред да се сврши една многу поважна секојдневна работа отколку обичната. Се знае, непојаден само поп Петре оди в црква, а секој друг треба за адет да касне барем „од кукавица“. Но нели беше јануари, кукавицата не беше тука да ги разбие ловците, ама адетот си е адет“, с. 266. Значи адетот, мошне луцидно ќе забележи писателот, е „една многу поважна секојдневна работа отколку обичната“. Инсистирањето на редот, дисциплината и чистотата во мислата и постапката на човекот значат вредносни категории на етичката димензија според која човекот е свесно и совесно битие. Овој пример најубаво ја илустрира мајсторската и речиси невидлива поука и порака што блика, зрачи и значи од севкупното дело на Стале Попов.

На овие десетина страници се обидовме да дадеме едно свое гледање и толкување на дел од расказите од Стале Попов, како израз на живата народна традиција. За фолклорните елементи во неговото дело, опстојно и аналитично пишува Марко Китевски во книгата „Стале Попов, живот и дело“.⁵ Потребата и можноста секогаш одново да се навраќа кон овој автор и неговото дело е потврда повеќе за трајните уметничко-естетски вредности што непосредно извираат и се верен одраз на животот, традицијата и самобитноста на својот народ.

⁵ Марко Китевски: Стале Попов, живот и дело, изд. „Наша книга“, Скопје, 1988.

ПОПОВСКИ АНТЕ (1931-2003)

поет
есеист
препејувач
публицист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Поповски Анте е роден е на 3 јуни 1931 година во с. Лазарополе, Дебарско. Своего образование го започна во Битола, а заврши Медицински факултет во Скопје. Подолг период работеше како лекар во Дебар, а потоа извршуваше повеќе општествено-политички функции. Беше член на Извршниот совет на Македонија, директор на весникот „Нова Македонија“ и „Вардар филм“ во Скопје, потпретседател на Републичката комисија за културни врски со странство, претседател на Друштвото на писателите на Македонија во два мандати и претседател на Советот на СВП (1966/67 и 1978/79). Член е на МАНУ, на Македонскиот ПЕН центар и на Друштвото на писателите на Македонија од 1956 година. Почина на 1 октомври 2003 година во Скопје.

Автор е на делата: „Одблесоци“ (поезија, 1955); „Вардар“ (поезија, 1958); „Самуил“ (поезија, 1963); „Непокор“ (поезија, 1964); „Камена“ (поезија, 1972); „Тајнопис“ (поезија, 1975); „Љубопис“ (поезија, 1980); „Родопис“ (поезија, 1981); „Сина песна“ (поезија, 1984); „Глас од дамнина“ (публикација од литературно - историски и поетолошки карактер, 1986); „Ненасловена“ (поезија, 1988); „Оковано време“ (статии и коментари, 1991); „Меѓу животот и знаците“ (есеи, 1991); „Провиденија“ (поезија, 1995); „Окото, светлините“ (есеи, 1996). Составувач е на „Светата земја на зборот“ (антологија на јидиш поезијата) и на Орфеј и Исус - библски мотиви во современата македонска поезија (2000). Избори од неговата поезија во посебни книги се објавени во Албанија, Грција, Франција, Русија, Турција, Италија, Германија, Велика Британија, Индија. Преведувач е на автори од светската поезија и есеистика.

Добитник е на наградите: „Браќа Миладиновци“, „11 Октомври“, „Кочо Рацин“, „Гоцева повелба“ и на Меѓународната награда за најдобра песна "Premio Europa".

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Алиу, Али: „Белешки за поезијата на Анте Поповски“. Сум, 2001, год. 8, бр. 31, стр. 72-73

Андоновски, Венко: „Препевот на невидливото во поезијата на Анте Поповски“ (Врз примери од „Светата земја“). Акт, 2006, год. III, бр. 17, стр. 38-43

Андоновски, Венко: „Светата песна на Анте Поповски“. Раст, 2003, год. 3, бр. 3, стр. 19-66

Андреевска, Весна Крстик: „Пројавувањето на архетиповите во „Две тишини“ од Анте Поповски“. Современост, 2007, год. 56, бр. 3, стр. 89-109

Андреевски, Петре М.: „Анте си отиде меѓу светците“ (Сеќавање: Анте Поповски (1931-2003)). Стожер, 2003, год. VI, бр. 69-71, стр. 46

Арсовска, Тамара: „Блиска средба со Анте Поповски“. Корени, 2003, год. II, бр. 8, стр. 1078-1091

Бакевски, Петре: „Неспокоен запис за Анте Поповски“. Современост, 2006, год. 55, бр. 4, стр. 45-47

Билјановски, Димче: „Јазикот и стилот на литературното дело“ [за Анте Поповски, Славко Јаневски, Димитар Солев]. Разглед, 1965, год. VII, бр. 9, стр. 930-938

Друговац, Миодраг: „Анте Поповски или: летописец на земјата македонска“. Современост, 1969, год. 4, бр. 4, стр. 428-437

Друговац, Миодраг: „Мит и јазик“ (Анте Поповски: „Камена“). Современост, 1972, год. 22, бр. 7, стр. 712-718

- Друговац, Миодраг: „Од понорот на егзистенцијата“ (Анте Поповски: „Ненасловена“, Мисла, Скопје, 1988). Развитие, 1990, год. XXVII, бр. 1-5, стр. 50-52
- Друговац, Миодраг: „Поезијата на непокор во „Непокор“ на Анте Поповски“. Современост, 1965, год. 15, бр. 7, стр. 455-460
- Ѓузел, Богомил: „Поетот и татковината“. Разгледи, 1964, год. VII, бр. 1, стр. 1-13
- Ежов, Александар: „Анте Поповски – „Вардар“. Современост, 1959, год. 9, бр. 3, стр. 223-225
- Ивановиќ, Радомир: „Анте Поповски“. Културен живот, 1978, год. XXIII, бр. 4-5, стр. 30-35
- Ивановиќ, Радомир В.: „Драмата на пеењето и драмата на живеењето: Лирски паралелизам во поезијата на Душан Костиќ и Анте Поповски“. Културен живот, 1988, год. XXXIII, бр. 7-8, стр. 7-13
- К., Ј.: „Анте Поповски: „Вардар“, „Кочо Рацин“, Скопје)“. Културен живот, 1959, год. IV, бр. 5, стр. 56
- Карајанов, Илија: „Возобнова и продлабочување на поетскиот тајнопис“ (Анте Поповски: „Провиденија“, Детска радост, Скопје, 1995). Разгледи, 2000, год. XLIII, бр. 5-6, стр. 423-429
- Карајанов, Илија: „Дајмонионската моќ на Светата песна“. Стожер, 2002, год. VI, бр. 54-56, стр. 40-42
- Карајанов, Илија: „За поезијата на Анте Поповски“. Литературен збор, 1984, кн. 2, стр. 61-65
- Карајанов, Илија: „Сликите во поезијата на Анте Поповски“. Современост, 1996, год. 46, бр. 1-2, стр. 123-133
- Клетников, Ефтим: „Елегискилиризам“ (Анте Поповски: „Ненасловена“, Мисла, Скопје, 1988). Разгледи, 1989, год. XXXI, бр. 1, стр. 104-107
- Клетников, Ефтим: „Проекција на поетската имагинација над егзактните рамнини на знакот“ (Анте Поповски: „Тајнопис“, Македонска книга, Скопје, 1975). Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 6, стр. 762-767

- Клетников, Ефтим: „Сината песна на тагата“ (Анте Поповски: „Сина песна“, Македонска книга, Скопје, 1984). Разгледи, 1984, год. XXVI, бр. 7-8, стр. 775-779
- Клетников, Филип: „Танцот на ерос и танатос во песната“. Разгледи, 2006, год. LIII, бр. 1-2, стр. 110-117
- Матевски, Матеја: „Анте Поповски и македонскиот модернитет“. Синтези, 2008, бр. 13, стр. 54-55
- Мицковиќ, Слободан: „Думи од дамнината“ (Анте Поповски: „Камена“, ЗИД на НИП „Нова Македонија“, Скопје, 1972). Разгледи, 1972, год. XIV, бр. 9, стр. 1025-1028
- Неделкоски, Миле: „Анте Поповски: Благуни вишен на големина“. Стремеж, 1959, год. V, бр. 4, стр. 35-36
- Пановски, Доне: „Оттргнато од заборавот“ (Анте Поповски: „Глас од дамнината“, Македонска книга, Скопје, 1985). Развитие, 1988, год. XXV, бр. 5-6, стр. 280-285
- Петровски, Трајан: „Слово за Анте Поповски“. Книжевно житие, 2009, год. III, бр. 16-17, стр. 69-71
- Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Анте Поповски. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 10, стр. 1035-1039
- Смилевски, Веле: „Осмислувач и двигател“. Стожер, 2003, год. VI, бр. 69-71, стр. 45
- Сталев, Георги: „Во легендата на земјата македонска“ (Поетското творештво на Анте Поповски). Спектар, 2003, год. 21, бр. 41-42, стр. 109-123
- Станковиќ, Љубиша: „Српската критика за поезијата на Гане Тодоровски, Матеја Матевски и Анте Поповски“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 3-4, стр. 312-323
- Старделов, Георги: „Во траен спомен на Анте Поповски“. Спектар, 2007, год. 25, бр. 49, стр. 75-78

- Старделов, Георги: „Две поезии“ (Маргинални размислувања по повод книгите стихови од Анте Поповски и Илјами Емин). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 2, стр. 37-43
- Старделов, Георги: „Допев“ (Кон поезијата на Анте Поповски). Сум, 2001, год. 8, бр. 31, стр. 57-64
- Старделов, Георги: „Сеевме зборови а никнуваа зборови“ (Кон поезијата на Анте Поповски). Синтези, 2008, бр. 13, стр. 52-53
- Стојчевски, Санде: „Тихи и тајни зборови: Поезијата на Анте Поповски“. Спектар, 1994, год. 12, бр. 23-24, стр. 119-132
- Тодоровски, Гане: „Антеовиот творечки дијалог со светот“. Синтези, 2008, бр. 13, стр. 56-57
- Тодоровски, Гане: „Антеовото и Антевското во современата македонска поезија“. Современост, 2004, год. 53, бр. 4, стр. 135-137
- Тодоровски, Гане: „Македонски мудрец“. Стожер, 2003, год. VI, бр. 69-71, стр. 44
- Тодоровски, Гане: „Проштална реч: Сеќавање на Анте Поповски“. Акт, 2008, год. V, бр. 29, стр. 2
- Тодоровски, Гане: „Сериозен чекор кон себепронаоѓањето“ (Анте Поповски, „Вардар“, Скопје, 1958). Разглед, 1959, год. II, бр. 5, стр. 598-600
- Тоциновски, Васил: „Пет поетски видувања: Тајните на постоењето и времињата“ (Анте Поповски: „Тајнопис“, Македонска книга, Скопје). Развитие, 1976, год. XIV, бр. 4-5, стр. 247-248
- Ќорвезирска, Оливера: „Империјата на оние кои сонуваа(т) (Поетската кројка на Анте Поповски)“. Стремеж, 1999, год. XLV, бр. 1-2, стр. 96-106
- Ќулавкова, Катица: „Одушевениот говор на Анте Поповски“. Стремеж, 1982, год. XXVI, бр. 3, стр. 182-185
- Цветкоски, Бранко: „Лирскиот код на Анте Поповски“. Книжевно житие, 2009, год. III, бр. 12-13, стр. 30-39

- Цветкоски, Бранко: „Лирскиот код на Анте Поповски“. Стремеж, 2009, год. LV, бр. 5-6, стр. 101-112
- Цветкоски, Бранко: „Отворената „Света песна“ од Анте Поповски“. Стремеж, 2003, год. XLIX, бр. 5-6, стр. 9-12
- Чаловски, Тодор: „Анте Поповски: „Камена“, ЗИД „Нова Македонија“, Скопје, 1972“. Културен живот, 1972, год. XVII, бр. 7-8, стр. 22-23

Портрети

Д-р Рагомир Ивановиќ

Анте Поповски

„Времето се отвора и почнува во лева да зборува“
Преведувајќи ме во лево, во скрбна исповед“.

ОД ПОЈАВАТА на првообјавената збирка песни Облесок, 1964, до последната — Тајновис, 1973, книжевните критичари наполно се согласни дека Анте Поповски, припадник на втората генерација современи македонски поети (во крај Матеја Матевска, Гане Тодоровски, Цане Андреевски и Мило Атанасовски) припаѓа на кругот на автентичните поети. Согласно се и за тоа која од песните од неговиот богат, значаен и многу опсежен книжевен опус најдоследно го претставува авторот и поезијата на која ѝ припаѓа. Но наспроти значителен број на критички размисли, сè уште сме многу далеку од една синтетичка елаборација на сите вредности на оваа поезија, соодветна и податлива за книжевна анализа, во исто време и поезија, која благодарно на одреден број флуидни и тешко одредливи значења и звуци, захтева и зголемен интелектуален напор и продорна критичка интуиција за да се исприча, барем во најголема мера, нејзините значења.

Нагорната линија во поезијата на Анте Поповски според мислењето на Милан Гурчинав започнува со збирката Вердар, 1958, а целиот поетски

придонос поетот ќе го оствари дури со многуфалешката и наградуваната збирка Непомор („Култура“, Скопје, 1964), откако започнува и интензивното првостудување на неговата поезија на српскохрватски јазик. Трите претходно објавени книги поезија (Салма, Тмако лето и Разболка) на српскохрватски јазик веќе успешно го претставиле поетот, во дури со најновиот и соопфатен избор во книгата Песни објавена двојазично — на македонски и српскохрватски јазик овозможен е целосен увид во сите дострели на оваа поезија заедно со можноста да се направат неколку хоризонтални (кога е во прашање хронологијата на развојот на поетот) и вертикални пресеци (кога е во прашање неговата поетика, валоризација и ревалоризација на целокупниот поетски опус).

Елемент на писмото или македонски тајновис

Како што поетот со својата поезија трага за смислата на човековата егзистенција, критичарот е должен, следејќи го примерот на поетот, да тргне по истата трага — откривањето на содржината, звукот и значењето на неговата поезија, за да со психолошката анализа на творечката постапка ги утврди инспиративните поттици, уметничката транспозиција, функцијата која поетот ја остварува преку својата поезија. Видејќи во своите први две фази, Анте Поповски е многу повеќе експлицитен, навидум лесно може да се конституира неговата поетика врз основа на збирките поезија кои припаѓаат на споменатите две фази. Меѓутоа, имајќи го на ум неговото видливо менување во наредната, трета фаза и, засега последна, завршна фаза, потчинувајќи ја својата поетика во сферата на имажинното изразување, станува сосема јасно дека целосното утврдување на поетолошките премиси не ќе биде возможно без анализа и експлицитно и имплицитно соопштување на поетиката на овој поет.

Поетските стожери околу кои би можела да се конституира поетиката на овој поет претставуваат неколку песни кои во постарата теорија на книжевноста се именуваат како програмски. Токму тие овозможуваат да се манифестираат сите дарби на поетот кога е во прашање афирмативниот метод, во исто време не ослободуваат од обарската, во комплексното разгледување на целокупниот опус, да констатираме како Поповски создава одреден број песни во кои варираат одредени теми, мотиви и постапки, односно како создава низа песни кои не носат никакви новости ниту го богатат неговиот поетски опус, па според тоа ни националната литература.

ЧЕТИРИТЕ видливи премиси во поетиката на Анте Поповски можат да се устојоват врз основа на мултидисциплинарните анализи на песните: Махова, Кобка, Елемент на писмото и песните Махова, Кобка, Елемент на писмото и песните пишувани на црковнословенски јазик, според старите македонски црковни записи, Сија от оној скрба писал, што не ја исклучува нивната сред-

ни песни на пример: Сон врз каменот крај езерото, Во маски на прекрасните дождови на татковината и Блавословена што стави крајница на сè. Поповски е сиот сврген кон минатото. Тој не е само во дослук со неа, тој е во неа. Тој ја поврзува со сегашноста, а во солистичката потрага за смислата на сопствената егзистенција ја открива и судбината на народот кому припаѓа, а во пошироки рамки и на човештвото. Сам во својот поетски свет (по тоа потсетува на поезијата на Матеја Матевски и Радован Павловски), Поповски нагласено интермистичката инклинација на својата поезија ја ползува за нем дијалог, дијалог кој со пишаните знаци престанува, всушност, да биде нем, добнајќи функција — воспоставување на комуникација со другите:

„Времето се отвора и на првостар збор во одаткува
Лузна во лузна и рема во рема записот на душата
И зошто земјата замкна во мене.
Времето се отвора и на овој бел лист“
(Кобка)

За разлика од нивната поезија за кои зборот, значи звукот, е средство за дијалог со светот, Поповски, како припадник на медитеранската култура, во која знакот има приоритетно место, му дава вредност на писмото (знакот). Забележителен говор е оној белет кој ја гарантира трајноста и стон како најмоќно средство над нештанилото, како лак над слатот и тешкотијата:

„Сеза доаѓа точка, доаѓа крајот
и одково настапува тешкотијата од
кредоиздавањето на светот
и јас во тва тешкотија се мледам
ижеко ги исчакнува вреците ридови
на буквите од твоето едно писмо“
(Елементот на писмото)

Проникнувајќи во законите на егзистенцијата во исто време се провонкува во тајните знаци со кои е напишана човековата историја. Оттука и често среќувањето со симбол — тајновис (како што се зика последната збирка, создавана во полна творечка зрелост):

„Долго замледам во тие знаци на дланците
во тие честички
во тие златки тела испакени од некоја
јас препознав непознати облици на букви“
(Елементот на непознатата)

односно:

„Свеченоста која се населува буква по буква
и ред по ред
во книгата на нашето убоаво исчезнување!
Левите на пустошот,
урнатините на детскиот збор,
беломорјето во брзовек од толку збува
македонски тајновис“.
(Елементот на бескрајот)

Поетовата првична желба е, значи, да создава, а последната да се ползува односно да го користи познатото, зашто како е сам во својата поезија, како трагич во тајните и како творец на новото во исклучителниот поетски свет, поетот е дел од народот, за што сведочат и неговите поранешни збирки, препознати со фино инјансирана поезија посветена на патриотизмот, со многу лиризам и помалку неочекуван субјективизам. Затоа е природно што после погледот кон припадничкото и правосонот, поетот ја крева главата и после подоста филозофско-поетски реинвенционски носталгично заклучува:

„О, господи,
кусо траело на веков сè
недоодлив беше била само твната во душата
на мојот народ“

Во своето основно настојување — да ги одгатне загадките на животот и постоењето — Поповски се служи со различни обликони форми, но речиси сèкогаш во срединето на неговата поезија останува — медитацијата. Во голем број песни ќе најдеш наслојки од метафоричност (заради намерно одбраната форма), што значи дека писателот се определел за модерната постапка на делегатафоризацијата, но во определен број песни поетот ќе се послужи и со сосема спротивниот ефект — метафоризација, изградена, исто така, врз медитацијата:

„и уште се препознаваше времето расонило
на народите што вјавоа на вреќи птица киз
небото
унагувајќи се кон сонцето
зашто зборот на беше замкнат на уникте“
(Тајновис)

Човековниот искон се препознава и во овој тајновис во кој првата песна е „завишана со ѕвезди кадешто со други знаци“. Варирајќи многупати со својата опсежна тема, Поповски умеа да воспостави дијалог со времето, она вселенското, фиктивно и субјективното, на тој начин што времето се јавува во улогата на рецептор:

„танцува е во свеста на сите, се провонкува
во сечиј сон и тајна
и тврдеше дека е бестелесен зборот
но дека ние носиме многу високо над
земјата
за да не чуеме што кажува тва.“
Тва можеше да не одгатне сите
зашто во сечиј ребро масели по една своја
клетка“
(Отмена)

ПО НЕКОГАШ процесот на меѓусебно одгатнување се случува во ретките моменти на рамнотежа (Магина карта на првиот омаи или Сон врз каменот на езерото во која каменот е тајната на азбуката: „Камек, значај, како тајновис / според кој / кајшто не уништува земјата“). Од друга страна, таквиот однос на меѓусебна загадочност, помеѓу вселената и човекот можеше да ја префрлиме и на интимната сфера на поетот, на односот помеѓу луѓето. Во многу ретки случаи, во ретко успешните любовни песни, Поповски го забележил загадниот однос на човекот и жената како „тајна азбука“. Така поетот се враќа од метафизичките простори, долу на земјата (особено во песната пишувана на црковнословенскиот јазик Сија от оној скрба писал, која својата експресија најмногу ја должи на патината и архаичноста на овој јазик, бидејќи и со звукот и со значењето ја покажува универзалната човечка трагика и неговото исконско настојување во неоспорливото минување или пак во бесмисленото опстојување на земјата да ја остави трагата на своето постоење). Тој своевиден бој против нештанилото и жебидничката, како што би рекол Шопен, или небиодот, како што би рекол, Поповски, завршува со апотеоза за човековата дејност:

„Скаје от оној скрба
Чрнмако јакоче вечниа слянец
Писал:
Проклет да је кто е живие прета
И ништа за будуштеа не запрета
В землу“

И велан проклет да ја ктo не појет
За отпоче и лгтер егo
— Зеклу”.

Поезијата на Анте Поповски од овој тематски круг со некако чудно внатрешно значење успева да ја надмине онаа граница помеѓу т.н. транспарентна или комуникативна поезија наспроти апартната и херметична поезија. Таа во овој најтешко достапен слој на својата структура покажува мноштво валери, се разбира само во малиот број на најуспешни песни. Таа водно покажува дека патштата на поетската комуникација се многубројни, и дека во најголема мера од постојата надареност ќе зависи дали тој превосходно интимистички свет од асоцијации и медитативни транспонирани во поетска форма ќе успее да ја мине границата на индивидуалноста и врз основа на универзалните значења на уметноста да стане општо добро или уште една можност за надминување на бесмислата и кратковечноста на човечките акции. Со тоа Поповски се вклучува во настојувањата на современата македонска поезија во целина, а тоа значи и во поезијата воопшто.

Времето се отвора

Иако сосема рамноправно би можеле да зборуваме за поетската на времето и поетската на просторот во поезијата на Анте Поповски, очебијно е дека доминира поетската на времето и дека во неа имплицитно влезува и поетската на просторот. Со одгатувањето на поетовото разбирање на времето и анализата на времето во неговата поезија, која има повеќекратна функција (од тематско-мотивска до конструктивна), се стекнува можност за „отворане“ на оваа поезија. Во бројните песни од изборот што е пред нас, поетот експлицитно или имплицитно се запознава со поимот време во сите негови значења: вселески, физички и субјективни. Тоа сведочи за општето со една категорија која е доминантна во структурата на неговата поезија, како во текстуралните така и во контекстуалните значења, а токму на тој никогаш докрај утврден однос се темели поетската суштествиност на Поповски.

Клуч за „отворане“ на оваа наслојка значења во поезијата на Поповски што ја нарекуваме „поезија посветена на времето“ бараме најпрвин во повеќестрано значајната и успешна песна Кобна, во која и на логичкодискурзивен и на ендетски начин на мислење е соопштена поетската на времето:

„Времето се отвора и почнува во мене да зборува
Презефувјќи ме во кебо, во скрбна вселена
Во локитва по која во прстната врв,
Времето се отвора и на трстар збор го одметнува
Лузна по лузна и рача по рача започна да шата
И зошто земјата зајакрва на мене.
Времето се отвора и на овој бел ласт
Над уште место за троа ној есен
И троа месечина од која ласјето венк и вапа.“

Песната Кобна содржи многу слоевити значења и повеќе рамнини. Во претходната глава таа ни служеше како илустрација на поетовата медитација, но таа, како доминантна наслојка го содржи и поетовиот однос кон времето, а сосема е сигурно дека може да се ползува во уште неколку аналитички полиња. На тој начин, таа како и сите други малубројни и исклучително успешни песни, збо-

рува за способноста на поетот, на многу тесниот простор на песната, да набере повеќе значења и можности за изразување на човечковата егзистенција, а потоа го покажува и начинот на кој поетот го штеди својот израз односно ја искажува способноста низ ламидарноста и кондензираност израз, како и со преплетувањето на повеќе слоевити значења се условуваат значењата на песната и ги прави функционални во повеќе насоки. При сето тоа поетот не отстапува од процесот на лажација на одржаната тематика или мотивика, како ни од процесот на поетизацијата на одреден сегмент од животот. Во таа светлина процесот на уметничката транспозиција се појавува како повеќестрано сложена појава, иако, можеби, не би можело да се зборува за априорната постова ориентација, строго логичко и свесно одредената тенденција кон целосност во изразувањето во сите сегменти на песната, туку понекогаш, и во смисла на оние апостериорно искрнати значења на песната. Тие нови и неочекувани значења се јавуваат заради бројните можности на поврзување на поимите или синтагматските целини. Во таа смисла многу е тешко да раздвојат априорните намери и апостериорните значења, зашто со целосното овесување на априорните намери би ја стесниле можноста за проширување на читачкото доживување, многупати мошне различно од поетовите војни определи.

КАКО И ВО претходниот тематски круг, така и во кругот на песните посветени директно или индиректно на времето, чувствителноста на времето или материјализацијата на времето (претворането на апстрактното во конкретно), Поповски успева ги сфатува двете наизум несоодни творечки постапки: апстракцијата и конкретиката претстава, сепак претстави кои со мајката на поетскиот израз се доведени до целосна конкретност. Мислата и метафората се во повеќестрана врска, како и формите на нивното искажување и манифестирање (мислата честопати е нагната со метафорично руво, а под метафоричноста на секој одделен стих или стиха е одлика се крие длабоко прожвешаната мисла, често како резултат на колективно искуство). Во тој поглед можат да се прифатат суштествите на Поповски за ласт како поетска структура. Тој често го користи библискиот мит (многу се чести песните посветени на библиските личности: Адам, Ева, Лот, Аврам или пак од појавите: потопот, додека еден циклус во Тавно лето носи наслов Библиска легенда), а исто така се користи и со грчкиот мит (Орфеј, Евридики, Андромеда и Прометеј) во особено успешната песна Прометеева свадба, како во народните предања и легенди, а во таа категорија би го вброиле и користењето на црковните записи врз основа на кој е напишан претпоследниот циклус од изборот Песна — Само отечество од снча.

Освен квалитативниот, и квантитативниот однос покажува апсолутна доминација на песните од вториот тематски круг. Речиси нема песна во изборот која не е на некој начин вклучена во овој круг. Сепак на најважното место во него се наоѓаат следните песни: петтата песна Служба, која покрај првата песна ја сметаме за најуспешна, потоа една од најпредните песни во целиот поетски циклус — Вардар, сродна по дострелот со песната Македонија, натаму во не имаме успешната песна Алажуја, во која запира на библиското време, песната Нашите краишта во која е времето неодредено, слично како во песната За многаја лета. Во продолжение ги избројуваме песните: Андромеда, Глас, крајот на песната Невсозвалетиче, во која се споменува безвременоста, Прометеевата свадба. Во насока на прекрасните дождови на татковината, Видниот часовник изгравирач со сиви цветови, Некоташ, шетајќи крај ова пусто хорито, Занмишо

во една хотелска соба крај Рајна, Ке се скријам во нејзиното име, Писмо од Лариса, Третиот писмо од Лариса, како и во другите песни (Библиска легенда и Матфејана во циклусот Тавно лето).

Поетовите погледи за националното мисла во добар дел се постулирани од традицијата. Таа традиција Поповски ја збогатува со треперливо лирско сенчење. Двата неологизми: македонци и слободетет би можеле да претставуваат и два згуснати симболи и заеднички именител за многубројните врски на писателот со амбиентот кому му припаѓа. Така во поезијата на Поповски видлива е појавата која Миксана М. Бахтин ја нарекува хронотоп, т.е. доаѓа до совдожување на хронос и топос. Тој судбински и антејски снажен допир со земјата, поетот ќе го оствари мошне суштествено во една од најубавите песни на таа тема, во песната Македонија:

„Стиснете ги треските
неа ќе ја исцедите.
Навлетете се врз каменот
илето ќе и го црнете.
Снажете се во реките
дното со неа ќе ве почести.
Летнете да почакате
и кофта со неа ќе ве покрие.“

КАКО ШТО може да се забележи, Поповски успева да го одбегне прилично клиширано однос кон веќе познатата и во поезијата честопати употребувана и злоупотребувана тематика. Тој еднакво успева да ја надмине патетиката и мелодраматиката (како што спровремено констатираше Митрев), и истовремено да внесе нови тонови во современата македонска поезија, на начин кој многу ретко се среќува во такви суптилен вид (истовремен однос кон овој поетски жанр во оваа тематика има и Радован Павловски). Поетот сојузена одделни чувствени регистри и познати односи да ги претстави во сосема нова светлина. За судбинската припадност кон родната земја зборува со многу поетска elokvenција, но без отповеќе видлива литераризација што го одвојува од еден дел македонски поети, едноставно како Поповски да ја пишуваша поезијата исклучиво за себе:

„Прости, само две раце маа
двa далечка брег
и каштета жеразделеност — леју.
(Вардар)
„О, еве ја тоа проста земја од трч и од
чекане
Што ги научи и звездите да шептат на
македонски
А никој не ја знае“.
(Македонија)

Слични стихови наоѓаме и во песните Карорам, Мојот шаред пред раснаба, Нашите краишта, Гоце Делчев, Елементот на бескрајот, Мечкан мелек, Во насока на прекрасните дождови на татковината, и други.

Благодарјќи на способноста за литераризација, како и на способноста за апстрахирање на некон исклучително регионални ознаки, кои би ги стеснувале значењата само на одреден регион, во поезијата на Поповски добриме сублимиран однос помеѓу регионалното и универзалното, зашто поетот одредена наслојка значења кои и без поголем напор можат да се пренесат од македонското поднобје во широките светски простори, во кои судбината на човекот оставала иста од памтеник до денес.

Созорва летото на јут

Поповски како лирски летописец од јутот употребува многу ликовни изразни средства. Обилството пикторески детали овозможува необично создадени метафори. Честите идносинкрони и оксиморонски синтагми создаваат огномет од сетивни престапи, (визуелни, аудитивни и други). Најубав пример, во тој поглед претставува песната Махови во која, за почеток, ја наведуваме третата песна:

„Воздухот е расцветан
Звучи на западени бон то опкаваат полето
И небого почнува да се доселува
Во облак на звезда во секој зоблен плод

Тлагу, уште натака
Воздухот е расцветан
И звучи на западени бон то опкаваат полето“ ...

Песните од третиот тематски круг се тематски, стилски и јазички разновидни. Во нив се расцветуваат без икакви ограничувања поетовите асоцијации. Сликата раѓа нова слика во спонтаност процес на метафоризација и символизација. Затоа сме на мислење дека токму овој круг (одделен по начинот на поетската транспозиција, а не по тематиката, како во претходните два круга), позволява да се покажат сите креативни способности, сета постова имажинација и контемплативна моќ, зашто поетската слика сама по себе е повеќезначајна (конотативна):

„Тоа е корален звук што надобиа
Непознато писмо забележува еп
За земјата што ја разјаднува чебе.

Прозрачна есен низ жаловина звони
со црвен од и долитва
се раскопува
Сондаи во долина што зори.“
(првата песна од Махови)

Слободниот тек на асоцијациите сепак не го застрашува поетот во непотребна дескрипција, како што би можело да се очекува кај творците со помал степен на дисциплинираност. Поповски покажува строгост кон песната и нејзините делови. Настојува да го кондензира изразот и тоа настојување е видно во третата песна од Махови:

„Ној — и сешто зовок ...
Крота е изменета,
Денот е зосиннат,
Очите трајет ...

Окован во еволет
Летопис за едно заборавено балканско
цзебе

Надобиа во далек“.

Крајно ламидарниот израз и паралелност на асоцијациите не го оневозможуваат читачкото доживување. Поетот со чувство на мерка именува само дел од појавите и настаните, а останатото го препушта на надградбата на читателот, на ова постојано присутно читателско творештво. Меѓутоа од нивна околности зависи кој, каков и колкав дел поетот може да препушти на читателовата надградба? Истоветна потапка на кондензација на значењата среќуваме и во песната Нашите краишта:

„Под мек ние, подолу тие, утре ние
Скте отргнени од исти снмишта“.

Од приложните примери видливо е дека поетот има знатна книжевна култура, покажувајќи неопходен рафинман, така што неговото лирско ткиво, заклучува еден од критичарите, е „често, артистички зрело и сугестивно“. Тој свој лирски макрокосмос (во двата претходни круга) и микрокосмос (во третниот круг) ги доведува во врска на тој начин што ги соединува емотивно и интелектуално, медитативно и сетливо, историски и транс-историски, личната и општата меланхолија, еднечната и групната судбина, со леснотија која е само привидна зашто зад неа стои знатен творечки напор, а продирањето во творечката лабораторија не е ниту лесна ниту благодарна работа.

ВО ПОТРАГАТА за целосната вистина, поетот честопати се занимава со универзалниот мотив на современото книжевно творештво — човековата осаменост. Во изгата преносит значења, човековата осаменост ја засилуваат и осамениот предмети, растенија, и појави. За првпат овој мотив се споменува на експлицитен начин во четвртата песна Сончоглед:

„Наведнати врз земјата
Сончогледите го слушаат напевот на врецата
И тежнеат усладени и толк.“

а потоа песните: Алелуја, Нашите краишта, (Ке си удрете сјај и сјај коските Ке си ги слагате), За многа лета, Рак (Наз полето зегаа некаде си одеше човек), Елементот на петнаесетата топка (Усладени — кату надвор ниту внатре), Елементот на неознатата, Огнена, Лот, брат Абрахамов, Саж врз каменот на езерото, Цртеж, Ке се скријал во нејзиното мие, Песна за Ева, Врз лубовните предели на млатот кж второ писмо до Лариса (Како го преведува твојот азл как ветрот што доаѓа да ме изведе од оваа оспа), Саж буква и др.

Од осамата, тој необележен простор, лирскиот јунак Поповски честопати бегу во пределите на летото и јуто, како и во лирската база која сепак не е аркадско мие. Се појавува нов топоним, во истовреме синоним за Македонија, како во песната на Константин Миладинов:

„Веќе е замалеко.
Над нас прелетува птица
Што фрла сенка малка на Македонија
Чекме... Никто не грепер.
Неколку нови сонца кружат
За да не измајдат.“

Летото коечко доторува
И ете, тажмо, во постојбина родена за цвеќе
Едноставно Ке си удреш лете, кечерина
(четврта песна од Микови)

Песната е ослободена од идеализацијата на новото мие. Во неа има дијалог, како и во многу други песни, дури и тогаш кога соговорникот на поетот е само фиктивен. Тоа беше повод некои од критичарите да говорат за фралските елементи во поезијата на Анте Поповски, иако за таа тема треба да се предложат многу пообемна аргументација од веќе помудената.

Култот на летото и јуто, Поповски го искажува во песните на црковнословенскиот јазик, зашто во нив култот на огнот е веќе воспоставен, како да е земен од апокрифната литература. Во првата песна Оче наш среќуваме два необично успешни стиха:

„Рибј твој торјат
и всјаки торјешчиј е солнцу своеку торјат
— — — — —
Оде колден наш, јуи наш,
И море наше иде?“

Во песните посветени на јуто (Тајковис) новата улога ја превзема светлоста и бојата:

„Врз светлката маџа многу сенки,
бракот беше скаменет во мж кога се
преретува на јуи.“

Во неа се станува јасно и проѕерно (во Цртежот — „се околу гори во зелено“), а метафоричноста на јуто ги прераснува знаците на топонимот и дава можност со тој поим да се означат сончевата страна на човековата личност, во бурата од чувства.

Антитетичноста (север-југ) има функција на „подлечено место“ во поетовата порака. Поетот и во овој сегмент на поезијата настојува да ја разграни својата асоцијација, за да со мисловата апаратура ја надгине и совлада едностраноста, приредувајќи му на читателот изненадување со неочекуваните слики и медитации. Со ваквата намера тој го покажува животниот дух на своето творештво. Затоа и, честопати, неговиот поетски израз е соопштен во вид на гнома, а многупати наидуваме и на парадоксот како вид на гномско изразување.

По тоа што создава змања од бон, Поповски има многу сличности со поезијата на Радван Павловски, кој токму заради таа особеност и особеноста на се до што ќе се допре — оногизаре, го нарекуваат „принц на метафората“. Поетот и дава замав на својата разиграна инспирација и создава низа песни во кои доминираат сликите, остварени со сликотворни изразни средства на ликовната и книжевната уметност:

„Доторува летото во созвучја на торчана алт.
Низ полед на балнешко време ширак мило
море
Изваскува кокта и мени кустика расцветуваат.
На она што се раѓа во овој мж — му треба
море!
На она што умира во овој мж — му треба
страсната душа на мекот
Како говор на запален бон во црвено.“

Доторува во созвучја на торчана алт.
Околу... Далеку... ширак дажнешно време
Со боја на пенел и со душа на дете.
(деветта песна од Микови)

СЛИЧЕН сликовен израз Поповски покажува и во третата и во четвртата песна Микова, како и во третата и четвртата песна Сончоглед (во која „мекоје жмва жмича во оловува летото“) Како ликовна композиција делува и терчетот од првата песна озглавена како Оче наш:

„Сожжело вреќа, сожжело вода
И рибя на брезу покрела
И душа со душеју врончветета и верг с
коњем.“

Понекогаш највредниот дел од песната претставува пасаж посветен на описот на бојата. Таков пример дава песната Елементот на бројката инаку просечна по својот дострел, но и со два двостика кои се издигнуваат во сферата на креативното и вдихновеното:

„Дали во триаголникот вршита црвената боја
а во квадратот се крме магната?
— — — — —
Звоно некое се искачува веќе кон небесата
и ги пали звездите на млето рбаво небо...“

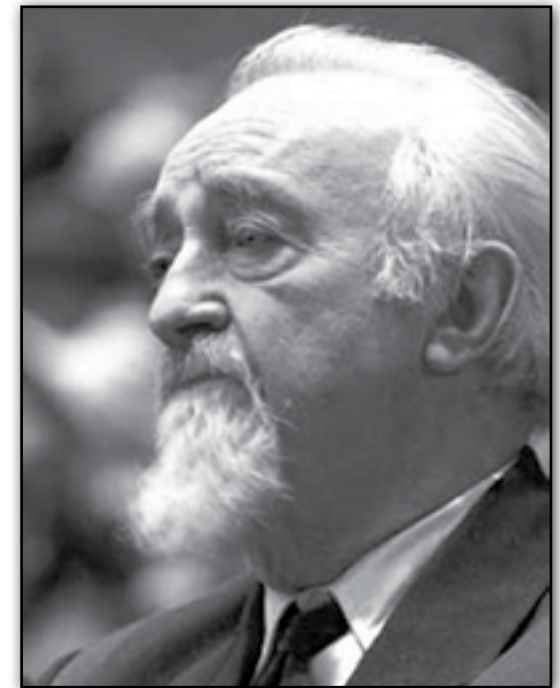
Богатството од бон го наоѓаме и во песната Пролетова свадба (доминираат црвената и белата боја), како и во песната Задниот часовник изрецирач со сиви цветови (во која доминира сивата боја). Анализата на некои од изразните средства во поезијата на Анте Поповски има цел да покаже како е неопходна примената од микроанализа и, во истовреме, дека има многу наслојки и значења непознати сè уште за класичната критика кон допреа треба да се откриваат.

Со многу критичарска конвенитивност, Димитар Митрев на самиот почеток, во поетското навестување на Анте Поповски посетил значаен творец и поет кој го модернизира поетскиот израз во книжевноста на која и припаѓа. Веднаш по Обласомот и Вардар, Митрев со сигурност ќе тврди дека „Анте Поповски е пред се модернист на јазикот. Заслужува внимание и признание неговите потраги и достигнувања во областа на јазичната ингенитивност“. Навистина има и спротивни мислења во современата македонска критика кога е во прашање јазикот на Поповски (Минодраг Друговач, на пример), но останува необорлива вистина дека тој во голема мера ги разгранува можностите на македонскиот книжевен јазик, овозможувајќи му раздигнување во интелектуалните сфери, пренесувајќи одреден број значења од текстот во контекстот со посредство на адузиите и лапидарноста и, што е навистина големо чудо експресијата на неговиот поетски израз не губи многу при преводот на српскохрватски јазик.

Денес Поповски ужива, несомнено, углед на ремиран книжевник. За тоа посведочува Георги

Старделов подделувајќи ги поетите во по генерационата припадност туку по придонесот што го остваруваат со целокупниот свој поетски опус. Од четвртите поетски круга, Старделов го вовел Поповски во првот, репрезентативен круг (заедно со Славко Јаневски, Ацо Шопов, Владе Ковески, Матеја Матовски и Гане Тодоровски), бидејќи тој круи спрема вредностите што неговите претставници ги оствариле во последните триесет години, стои сосема суверено и ден-денес во самиот врв на македонската поезија.

Богато развиената, современа македонска поезија со еден свој дел манифестира извесни тематски и стилски едноличности низ сите генерации, или во сите метаморфози на поетите, кои преминувајќи од етапа во етапа на развој на оваа национална книжевност, настојува да не заостане во новите текови, струена и определби, кои кои ги стреми ивицата творечка природа (обезбедување на животното и творечкото искуство) и дијалектичност на самата книжевност. Поетите како Поповски се во истовреме и претставници на онаа ориентација која со еден свој дел е врсана за традицијата (пред сè необично богато творештво, а потоа и македонската книжевна традиција од деветнаесетниот и дваесетниот век), но за историјата на книжевноста и за естетската валоризација е многу познат еден дел од ивицата творештво кој претставува — индивидуален и самостоен придонес за таквиот развој. Во тој послед Поповски, заедно со Матеја Матовски и Радван Павловски ја обогати и осовремени македонската поезија со нива песни, отворајќи можности за поетско обликување. На тој начин и се мери неговиот придонес кон естетската еманципација на поезијата, неговата сопствена и националната поезија.

ТОДОРОВСКИ ГАНЕ
(1929-2010)

поет
преведувач
есеист
литературен критичар
публицист

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Тодоровски Гане е роден на 11 мај 1929 година во Скопје. Заврши Филозофски факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Еден е од првите уредници и основачи на весникот „Студентски збор“, како и на „Млад борец“. Беше долгогодишен професор по хрватска литература и македонска литература - 19 век на Филолошкиот факултет во Скопје. Беше претседател на ДПМ (1969-1971 и 1985/86), претседател на Советот на СВП (1970-1971) и одговорен уредник на списанието „Млада литература“; амбасадор на Република Македонија во Руската Федерација, член на МАНУ, на Македонскиот ПЕН центар и на Друштвото на писатели на Македонија од 1951 година. Почина на 22 мај 2010 година во Скопје.

Автор е на делата: „Во утрините“ (поезија, 1951); „Тревожни звуци“ (поезија, 1953); „Спокоен чекор“ (поезија, 1956); „Божилак“ (поезија, 1960); „Апотеоза на делникот“ (поезија, 1964); „Претходниците на Мисирков“ (студии и огледи, 1968); „Горчливи голтки непремолк“ (поезија, 1970); „Снеубавен ден“ (поезија, 1974); „Трактати за сонцељубивите“ (есеи и записи, 1974); „Веда Словена“ (1979); „Маѓепсан мегдан“ (литературни записи, 1979); „Скопјани“ (поезија, 1981); „Подалеку од занесот, поблизу до болот“ (студии, 1983); „Со збор кон зборот“ (студии и критики, 1985); „Поход кон Хеликон“ (студии, 1987); „Неволицы, неверици, несоници“ (поезија, 1987); „Неодложни љубопитства“ (студии, записи и критики, 1987); „Недостижна“ (поезија, 1995); „Осамен патник“ (поезија на англиски, 1996). Составувач е на антологиите: „Песната – храброст“ (1975); „Австриската поезија на XX век“ (1982) и други, а како коавтор ги приредил антологиите: „Словенечки поети“ (1956); „Езерска земја“ (1967); „Правостоина (современи поети од албанската народност во Југославија)“ (1968); „Нова хрватска поезија“ (1973); „Современа хрватска поезија“ (1981).

Добитник е на наградите: „Кочо Рацин“, „11 Октомври“, „13 Ноември“, „Браќа Миладиновци“, „Климент Охридски“, „Гоце Делчев“, „Димитар Митрев“, наградата за книжевен опус на „Мисла“ и на преведувачките награди „Григор Прличев“, „Кирил Пејчиновиќ“ и „Златно перо“.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Андоновски, Венко: „Ритамот на улицата во поезијата на Гане Тодоровски – За феноменот на метонимскиот кумулус“. Сум, 1999, пролет бр. 21, стр. 79-90
- Андреев, Љубен: „Спокоен чекор“ од Гане Тодоровски“. Литературен збор, 1971, год. XVIII, бр. 1, стр. 44-55
- Андреевски, Цане: „Интимната тематика во македонската современа поезија“ [кон поезијата на Б. Конески, Г. Тодоровски, Г. Ивановски, С. Ивановски]. Млада литература, 1951, год. I, бр. 2, стр. 47-55
- Бошковски, Петар Т.: „Поезија за долгот на времето“ (Гане Тодоровски: „Неволицы, неверици, несоници“, Македонска книга, Скопје, 1987). Разгледи, 1987, год. XXIX, бр. 5-6, стр. 589-591
- Вангелов, Атанас: „За делото на Гане Тодоровски“. Сум, 1999, пролет, стр. 62-64
- Вангелов, Атанас: „Поезијата на Гане Тодоровски“. Акт, 2009, год. VI, бр. 35, стр. 7-10
- Вангелов, Атанас: „Стилот на Гане Тодоровски“. Сум, 2000, лето, бр. 26, стр. 39-69
- Варошлија, Бранко; Тодоровски, Гане: „Апотеоза на делникот“. Разгледи, 1964, год. VII, бр. 2, стр. 188-191
- Варошлија, Бранко; Тодоровски, Гане: „Божилак“. Разгледи, 1961, год. IV, бр. 7, стр. 742-748
- Велев, Илија: „Мотивски пунктови во поезијата на Гане Тодоровски“. Спектар, 1983, год. 1, бр. 2, стр. 73-81

- Велева, Славица: „За зборообразувањето во поезијата на Гане Тодоровски“. Спектар, 1993, год. 11, бр. 21-22, стр. 77-92
- Гилевски, Паксал: „Скапоцени книжевни раскопки“ (За книгата „Јавнопис“ од Гане Тодоровски, Матица македонска, Скопје, 2009). Акт, 2009, год. VI, бр. 35, стр. 39-40
- Грчева, Ранка: „Препевите на Гане Тодоровски од германската книжевност“. Литературен збор, 1999, 3-4, стр. 43-47
- Димитровски, Љупчо: „Стварноста во песната, песната како стварност“ (Гане Тодоровски: „Скопјани“, Мисла 1981). Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 5, стр. 444-448
- Друговац, Миодраг: „Гане Тодоровски: „Маѓепсан Мегдан“. Современост, 1985, год. 35, бр. 6, стр. 45-55
- Друговац, Миодраг: „Огледало и светлина“ (Вонмакедонските литературни теми на Гане Тодоровски). Стремеж, 1990, год. XXXIV, бр. 2-3, стр. 167-174
- Друговац, Миодраг: „Поетот и песната – кон поезијата на Гане Тодоровски“. Современост, 1986, год. 36, бр. 8, стр. 47-52
- Друговац, Миодраг: „Студии на македонски теми“ (Гане Тодоровски: „Подалеку од занесот, поблиску до болот“, Мисла, Скопје, 1983). Разгледи, 1983, год. XXV, бр. 7, стр. 891-893
- Ѓузел, Богомил: „Од конвенцијата до стварноста“. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 8, стр. 725-758
- Ѓурчинов, Милан: „Простори и неспокојства“ [за Блаже Конески, Гане Тодоровски]. Стремеж, 1963, год. IX, бр. 5, стр. 14-21
- Ѓурчинов, Милан: „Стихови и неспокојства“. Млада литература, 1953, год. III, бр. 7-8, стр. 37-41
- Ежов, Александар: „Поетот Гане Тодоровски“. Современост, 1970, год. 20, бр. 7, стр. 647-660
- Ивановиќ, Радомир В.: „Македонската тема како врвен актуалитет“ (Гане Тодоровски: „Подалеку од занесот поблиску до болот“, Мисла, Скопје, 1983). Спектар, 1983, год. 1, бр. 1, стр. 86-92

- Ивановиќ, Радомир: „Возможности на поетската комуникација“. Стремеж, 1978, год. XXII, бр. 3, стр. 200-219
- Клетников, Ефтим: „Возвишенија на препејувачката уметност“. Синтези, 2007, бр. 7, стр. 32-33
- Клетников, Ефтим: „Дисонанца и синтеза“. Разгледи, 1984, год. XXVI, бр. 6, стр. 595-605
- Клетников, Ефтим: „Песната како интегрален интимизам“ (Гане Тодоровски: „Снеубавен ден“, Македонска книга, Скопје, 1974). Стремеж, 1975, год. XIX, бр. 5-6, стр. 377-388
- Критичарите за творештвото на Гане Тодоровски (Димитар Митрев, Георги Старделов, Доне Пановски.... (и др.)). Развитие, 1978, год. XVI, бр. 5, стр. 348-353
- Крстевски, Глигор: „Достоинствата на една привлечна песна“ (Гане Тодоровски: „Спокоен чекор“). Стремеж, 1959, год. V, бр. 2, стр. 32-36
- Крстевски, Глигор: „Гане Тодоровски: „Божилак“. Современост, 1961, год. 11, бр. 1, стр. 80-88
- Кумбароски, Разме: „А секалото, кременот и тратот“ (Кон книгата: „Секало, кремен и трат“ од Гане Тодоровски, „Матица“, Скопје, 2005). Акт, 2006, год. III, бр. 19, стр. 35-36
- Митрев, Димитар: „Гане Тодоровски: „Спокоен чекор“. Современост, 1957, год. 7, бр. 4, стр. 365-376
- Најман, Александар К.: „Плодна преведувачка активност“ (Преводите на Гане Тодоровски доживеаја преку 30 изданија). Развитие, 1974, год. XII, бр. 6, стр. 452-453
- Наневски, Душко: „Ослободеното сваќање на слободата“ (Повод: Гане Тодоровски, „Снеубавен ден“). Современост, 1975, год. 25, бр. 6, стр. 134-145
- Николовска, Кристина: „Творечкиот, креативниот, интелектуалниот и духовниот имот на Гане Тодоровски“. Современост, 2004, год. 53, бр. 3, стр. 135-142

- Павловиќ, Југо: „Кон вечноста преку човечноста“ (Неколку делнички зборови за поезијата на Г. Тодоровски). Развиток, 1978, год. XVI, бр. 5, стр. 366-385
- Панковиќ, Владан: „Атомската физика како осмо навраќање кон мотивот на јасиката на Гане Тодоровски“. Стремеж, 1988, год. XXXII, бр. 9-10, стр. 734-744
- Петревска, Гордана: „Разговор со Гане Тодоровски: „Народ без Божји благослов – дали тоа сме ние?“. Акт, 2006, год. III, бр. 18, стр. 11-15
- Писателот пред дванаест прашалници: Гане Тодоровски. Развиток, 1978, год. XVI, бр. 5, стр. 354-365
- Разговор со академик Гане Тодоровски: „Историски ден – интергенерациска инспирација“. Акт, 2009, год. VI, бр. 31/32, стр. 16-18
- Разговор со писателот во рубриката „Триесетиедно“: Гане Тодоровски. Разглед, 1965, год. VII, бр. 5, стр. 505-517
- Силјан, Раде: „Богат истражувачки и критичарски опус“ (Гане Тодоровски: „Книга за книгите“, „Матица македонска“, Скопје, 2009). Синтези, 2010, бр. 18, стр. 68-70
- Силјан, Раде: „Поетот Гане Тодоровски“. Синтези, 2007, бр. 7, стр. 26-27
- Смилевски, Веле: „Кон поетското дело на Гане Тодоровски“. Литературен збор, 2001, 1-2, стр. 11-18
- Смилевски, Веле: „Тема меѓу темите“. Синтези, 2007, бр. 7, стр. 30-31
- Смилевски, Веле: „Темата Гане Тодоровски“. Синтези, 2010, бр. 19, стр. 10-13
- Солев, Димитар: „Гане Тодоровски: „Спокоен чекор“, Култура, Скопје, 1956)“. Млада литература, 1957, год. VII, бр. 3, стр. 60-68
- Спасов, Александар: „За проучувањето на Г. Тодоровски на македонската културна и политичка историја“. Современост, 2000, год. 49, бр. 1-3, стр. 58-60

- Сталев, Георги: „Гане Тодоровски (1929-)“. Современост, 2000, год. 49, бр. 4-6, стр. 51-62
- Станковиќ, Љубиша: „Од „Спокоен чекор“ до „Поход кон Хеликон“ (Гане Тодоровски: „Поход кон Хеликон“, Наша книга, Скопје, 1987). Развиток, 1988, год. XXV, бр. 5-6, стр. 286-292
- Станковиќ, Љубиша: „Српската критика за поезијата на Гане Тодоровски, Матеја Матевски и Анте Поповски“. Стремеж, 1976, год. XX, бр. 3-4, стр. 312-323
- Старделов, Георги: „Гане Тодоровски или обнова на отворениот стих“. Современост, 1970, год. 20, бр. 4, стр. 310-313
- Старделов, Георги: „Поетската стратегија на Гане Тодоровски Скопјани, 75 години – 75 песни“. Спектар, 2004, год. 22, бр. 43-44, стр. 51-60
- Старова, Луан: „Ганевите книги“. Синтези, 2007, бр. 7, стр. 27-29
- Старова, Луан: „Националното и универзалното во творештвото на Гане Тодоровски“. Литературен збор, 1991, кн. 5-6, стр. 103-114
- Старова, Луан: „Среќниот Балкано – вавилонец“ (За преведувачкиот опус на Гане Тодоровски). Акт, 2006, год. III, бр. 19, стр. 30-31
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Метафори за човекот“. Разглед, 1989, год. XXXI, бр. 9-10, стр. 636-656
- Стојановиќ, Мирољуб М.: „Одблесоци на Илинденското востание во поезијата на Гане Тодоровски“. Разглед, 1994, год. XXXVII, бр. 5-6, стр. 296-304
- Стојчевски, Санде: „Во одбрана на вистината“ (Г. Тодоровски: „Книга за Вапцаров“, Скопје, 2005). Акт, 2006, год. III, бр. 17, стр. 25-27
- Ташковски, Братислав: „Гане и ние!“. Акт, 2009, год. VI, бр. 31/32, стр. 2
- Ташковски, Братислав: „Гане Тодоровски на бугарски јазик“. Акт, 2006, год. III, бр. 18, стр. 16

- Тоциновски, Васил: „Божја волја била да дочекам здрав и прав регуларна старост (Разговор со Гане Тодоровски за списанието „Македонија“. Акт, 2009, год. VI, бр. 31/32, стр. 9-11
- Тушевски, Ванчо: „Магичната преобразба на зборот“ (Гане Тодоровски: „Со збор кон зборот“, Наша книга Скопје, 1985). Спектар, 1986, год. 4, бр. 8, стр. 151-156
- Кулавкова, Катица: „Гане Тодоровски: „Допири, Македонско руски теми, Скопје, Штрк, 2000“. Културен живот, 2006, год. LI, бр. 1-2, стр. 108-110
- Христовска, Валентина Миронска: „Две книги за духовната вертикала – Григор Прличев“ (Гане Тодоровски: „Книга за Прличев“). Културен живот, 2003, год. XLVIII, бр. 1, стр. 116-120
- Христовска, Валентина Миронска: „Гане Тодоровски: Избрани дела“. Културен живот, 2007, год. LII, бр. 1-2, стр. 110-112
- Христовска, Валентина Миронска: „Гане Тодоровски: „Книга за Рацин“. Културен живот, 2008, год. LIII, бр. 1-2, стр. 88-91
- Христовска, Валентина Миронска: „Гане Тодоровски: „Книга за Џинот“. Културен живот, 2005, год. L, бр. 1-2, стр. 103-104
- Христовска, Валентина Миронска: „Сознанија, пораки и предупреди“ (Гане Тодоровски: „Јавнопис“, „Матица“, Скопје, 2009). Синтези, 2009, бр. 16, стр. 48-53
- Чаловски, Тодор: „Од лирска медитација до реистички поетски концепт“ (Едно обраќање кон поезијата на Гане Тодоровски). Разгледи, 1970, год. XII, бр. 6, стр. 560-586
- Челиковиќ, Ивица: „Значаен придонес кон македонистиката“ (Гане Тодоровски: „Со збор кон зборот“, Наша книга, Скопје, 1985). Разгледи, 1986, год. XXVIII, бр. 5-6, стр. 505-507
- Челиковиќ, Ивица: „Одмерен поетски збор“ (Гане Тодоровски: „Неволици, неверици, несоници“, Македонска книга, Скопје, 1978). Разгледи, 1988, год. XXX, бр. 1, стр. 95-98

КРИТИЧАРИТЕ ЗА ТВОРЕШТВОТО НА
ГАНЕ ТОДОРОВСКИ

ДИМИТАР МИТРЕВ

Многумина наши поети ја воспевале слободата што дојде со победата над фашизмот како чин на полетно национално себеутврдување. Но еден поет создаде од тоа мотив што е надвладувачки како судбинско разоткривање на сопствената народносна душевност. Тоа е поетот Гане Тодоровски. Од првите до последните негови поетски објави името Македонија е суптилизирано изразување на едно токму судбинско сфаќање и прифаќање на сето и на сите што со чистотата на идеалите, како што е искажано во песната за Прличев во последната збирка „Снеубавен ден“, ги потпалувале во борбените духови на генерациите огновите на слободата. Претсмртната загледаност во катчето на идната слободна Македонија е единствената надеж на смртно ранетиот востаник, преобразена во визијата на катарзисно просветлување. Во битките за таа Македонија револуционерниот македонски порив станува историски побогат и внатрешно поосмислен со денот на Гоцевата херојска смрт. Радоста од среќно дочеканиот слободен ден е победнички проблесок во вековно разранетата душа на македонскиот човек. Затоа во сите потресни родинољупски песни на овој поет без прекин се преплетуваат и горда патриотска самосвест и горчлива болка од летописот на тешките страдања низ вековите. Нивната тежина е олеснета од животот во слобода, но ослободувањето од трагите на ропското во темните вилаети на сопствената потсвест е продолжителен и своевидно мачителен чин што вистински започнува со денот по победата. Низ бројни и веќе добро познати лирски текстови — и со ударноста на категоричната изреченост, и со сугестивноста на докрај недореченото, а со една нагорна поетска елоквентност која проникнува длабоко и кај носителите на најелементарна емотивна возбуда, се искажани за нашето македонско постоење вистини со

судбинска означеност. И по средбата со нив станува беспопштено јасно дека само за конформистичките безгрижници што везден се плеткаат помеѓу вистински загрижените за докрајната одбрана на татковинските победи не претстои мигот на неизбежното судбинско пребројување. Низ не ги демне голомразица во срцето, зашто се определиле за дефетистичката удобност на стародревниот стил и совет: *ubi bene ibi patria*. И нема ништо случајно што со подруга иронизација не завршува оној потресен македонски монолог на Гане Тодоровски. И пак е сосема природно што поентата на песната „Нашинска“, појавена во денови на обновени конфузии и тревоги, завршува со судбинската лапидарност на зборовите: „Колку сме толку сме токму сме“. Зборови на едно предупредување кое врие во градите на слободниот македонски човек.

(„Гане Тодоровски — поет на татковинското како судбинска проекција“, Современост, XXV, 7, стр. 8—9, Скопје, 1975)

ГЕОРГИ СТАРДЕЛОВ

Како ретко кој поет во нашата современа поезија, Гане Тодоровски има развиено едно вонредно моќно поетско сетило за откривање на нашиот национален сензибилитет и автохтоност, од една, и од друга страна, за откривање и за осмислување на најактуелното во делникот, за еден вид негово мошне возбудливо поетско озборување. Тоа го издигнува него во нашата аморфна денешна поетска ситуација како најангажиран поет во оваа поезија...

Можеме, ете, да му префрлиме на поетот дека создал песни кои веќе денес и емоционално и спознајно се превозмогнати. Но, ниту во еден миг не можеме да му префрлиме нему дека, среде масовната артифициелност на поетскиот збор тој не ја преферира врховната амбиција на поетскиот позив да го чувствува пулсот на ова време, на неговото траење и на нашето траење низ него.

Токму тоа ја прави поезијата на Гане Тодоровски привлечна, мошне додворувачка на читателот кому му се враќа довербата во добрата стара и семокна песна, песна која сака единствено тоа, да ја обликува совеста на нашето време. Тоа ме определува апсолутно за оваа поезија која брзам да му ја препорачам на читателот,

уверен дека Горчливи голтки ја збогатуваат не само нашата поетска ситуација, туку дека заедно со тоа ја збогатуваат и сликата за нашето време.

(„Гане Тодоровски или обнова на отворениот стих“, Современост, XX, 4, стр. 310—311, Скопје, 1970)

ДОНЕ ПАНОВСКИ

Поезијата на Гане Тодоровски го привлекува моето внимание по три видливи настојувања на поетот: стремјот кон воведување на неологизм⁴, свртеноста кон исклучиво егзистенцијалните проблеми и дилеми на современиот човек и делот од неговите песни кои се инспирирани со патриотски чувства. Ако се исклучат оние неколку песни што се реализирани врз мотиви на интимните поетови регистрирања, тогаш со право може да се констатира дека целокупното поетско творештво на Г. Тодоровски претставува постски резултат креиран низ фундаментите на неговите настојувања опфатени во трите набележани мотивски преокупации. Заправо, најубавото на Гане Тодоровски како поет, неговите највпечатливи остварувања се наоѓаат токму тука, тие се поврзани со неговите барања и стремја во тие творечки насочувања.

Поезијата на Гане Тодоровски привлекува со својата искреност, импресионира со својата сочноост и автентичност. Таа е градена врз фундаментите на трите обележувања што ги спомнав во почетокот на ова навраќање кон неа. Чинам клучот за влегување во нејзиниот свет се наоѓа токму во определувањето на тие три карактеристични поетови интересирања, зашто неговата поетска опсервација е сместена токму на тие три пунктови. Гане Тодоровски е поет со немирен темперамент, тој чинам никогаш не е задоволен со она што го постигнува, тој секогаш е во потрага по нешто ново, неоткриено пред него. Ваквата поетова ориентација очекувам да вроди позначајни уметничко-естетски стојности и да ја збогати поетската продукција кај нас.

(„Вреднувања“, стр. 111—121, Мисла, Скопје, 1967)

БОГОМИЛ ГУЗЕЛ

Во првиот период од поетскиот опус на Г. Тодоровски ја откриваме конвенцијата не само онаква каква што ја наложува формата туку и како иманентна во индивидуалниот сензибилитет на поетот. Во Слокоен чехор, и подоцна во Божилак, ги откриваме следните два битни елементи од поетиката на Г. Тодоровски. — Од една страна, конвенцијата како содржина се стреми да се замени во поетовиот сензибилитет со современа рамка од реалноста, што од своја страна наметнува сè повеќе, на место на конвенционалните изразни средства, употреба на симултан реалистичен метод. Формата ја задржува строфата, но и ја прекинува на ред природни и слободни форми со покус или позагранет здив. Дури и оние зборови што во Тревожни звуци припаѓаат на една, препознавачка или непрепознавачка, конвенционална рамка сега сè повеќе се заменуваат со зборови од современата реалност со современ сензибилитет. Јазичката структура на некои песни сега навистина доколку се изменува што на конвенционалната употреба од некои зборови се претпоставува не само свежината од новите јазични изрази и спрегови, туку и инвентивни експериментирања па дури и шкртост, онаму каде што е излишно да се рече она што се подразбира, или кај што се сака да се загатне она што не се кажува (како во *Седум навраќања кон мотивот трепетлика*).

(„Од конвенцијата до стварноста“, Македонската книжевност во книжеvnата критика, IV, стр. 151—182, Скопје, 1974)

ТОДОР ЧАЛОВСКИ

Збирката *Апотеоза на делникот* е едно несекојдневно поетско доживување што има значајно место во поредокот на нашите понови поетски текови. Она што беше навестено уште во некои песни од претходната стихозбирка, овде како да доби целосно реализирање. Во сè послоевитите зафати во нашата поезија мошне природно и автохтоно се вклучи новото поетско трагање, новата поетска авантура на овој поет, што ќе придонесе посугестивно да се издвои неговата поетска индивидуалност од општите текови во нашата современа поезија. Бегајќи од нагласена артифициелност на поетскиот говор, тој својот творечки сензибилитет во оваа фаза ќе го проверува и открива низ опорото,

351

строго, ангажирано и предметено поетско кажување. Насоченоста кон афирмирање на еден реистички поетски концепт кому поиманентна му е етичката функција на поезијата, за разлика од нагласените интимно-медитативни лирски тонови во претходните стихозбирки, што се повеќе на линија на чисто естетско доживување — сведочи за поетовото сфаќање дека континуитетот на поетски растеж и зреење е можен и преку извесна самонегација во позитивна смисла. Тоа зборува за еден нескротлив темперамент кому му е тесно вечно да останува во границите на детерминирани и излитени поетски шеми. Се чини, Г. Тодоровски како да се заситува од еден облик и постапка на поетско соопштување, штом ја досегне висината на нејзината вистинска можност.

(„Од лирска медитација до реистички поетски концепт“, Македонската книжевност во книжеvnата критика, IV, стр. 184—204, Скопје, 1974)

ВЛАДА УРОШЕВИЌ

Пред загатките кои не чекаат одговор предметното постоење стои како заробено. Немоќта да се одговори всушност се претвора во невозможност да се излезе, да се избега од кругот во кој демне секогаш одново поставеното и одново заканувачкото прашање. Во метафизичката рамнина едно дрво трепери во метафизички немир: тоа не е немир на промена, туку немир кој го следи постоењето, немир пред вечната загатка. Својата исправеност, својата изложеност пред сè што може да дојде, тоа ја чувствува како заробено; вертикалата оа исправеноста е единствено можниот пат на пленикот. Можноста на живеењето е единствена можност за осуденикот: тој се плаши пред сите други осуди оти тие со себе ја укинуваат постоечката осуда: постоењето. Единствен плод на тоа постоење е немирот: ни за миг не се склопуваат клепките на тој несон, ни за миг не се смирува таа разбранетост. Но, сè е тука реципрочно: и колку е посилна таа разбранетост толку повеќе е нема, колку повеќе е преконпната за спокој, толку повеќе е во барање на новите причини за својата несоница. Немирот станува сè повеќе само за себе причина и последица. Пленикот е затворен во својата сопствена затвореност. Без плод, постоењето се претвора во цел: одене кон поголемите

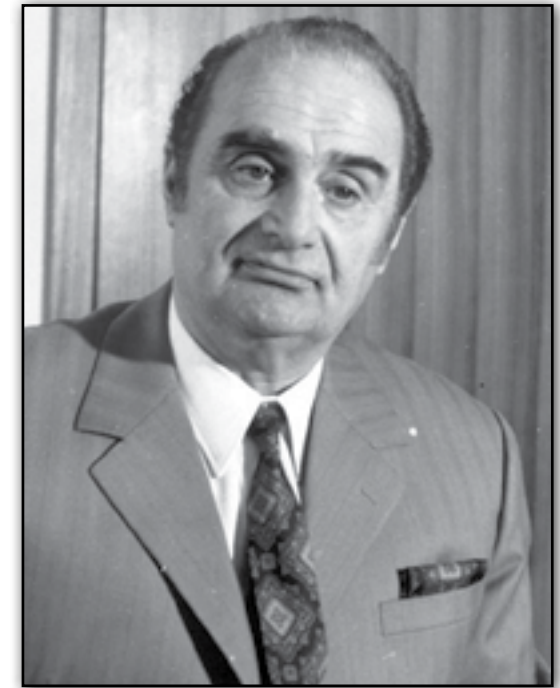
352

височини каде уште посилно се чувствува допирот на тајната, стравот пред неа. Стравот пред тајната е конечно страв пред тајната на сопственото постоење. Едно постоење, не наоѓајќи го патот ни кон себе ни кон другите, не наоѓајќи го ни изворот ни устието на своите текови, треперејќи во бескрајните простори на непознатото, станува самото тајна.

(„Пет поети пред загатката“, Разгледи, V, 3, стр. 521—527, Скопје, 1963)

Изборот го извршила Доле ПАНОВСКИ

ТОЧКО ИВАН (1914-1973)

раскажувач
драмски писател
новинар

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Точко Иван е роден на 9 јануари 1914 година во Охрид. Започна да се школува во Охрид и Битола, а како член на литературната дружина „Св. Кирил и Методиј“ во битолската Гимназија започна да пишува прозни состави. Правен факултет заврши во Белград и Театарска академија во Софија.

Беше учесник во НОВ на Македонија. Работеше како новинар во „Нова Македонија“, во Радио Скопје и беше главен и одговорен уредник на списанието „Македонија“. Член беше на Друштвото на писателите на Македонија од 1953 година. Трагично почина во сообраќајна несреќа на 12 ноември 1973 година во Скопје.

Автор е на делата: „Бојана“ (раскази, 1953); „Акорди“ (раскази, 1956); „Прстен“ (раскази, 1959); „Раскази“ (1962); „Вино за душите“ (новелети, 1968); „Премиера“ (раскази, 1970); „Грев“ (лирски минијатури, 1971); „Плутото“ (драма, 1972); „Охридска трилогија“ (три драмски текстови - „Под Акропол“, „Робинка“ и „Плутото“, 1974).

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Здравковски, Цане: „Можен поглед врз животот и творештвото на Иван Точко“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 7-8, стр. 23-28

Пановски, Доне: „Иван Точко“. Развитие, 1973, год. XI, бр. 6, стр. 522-527

ИВАН ТОЧКО

(1914 — 1973)

Трагично загиналиот македонски раскажувач Иван Точко, автор на збирките раскази и лирски записи „Бојана“ (1954), „Акорди“ (1957), „Прстен“ (1959) и други, отиде од нас во времето кога своето литературно дело го збогатуваше уметнички, мисловно и воспитно. Неговите новелети и лирски минијатури во проза го афирмираа како исклучителен автор во нашата современа литературна продукција кој го негува афористичкиот стил. Верен на реалистичкиот потход, богат со животно искуство, Иван Точко создаде раскажувачки опус кој бездруго ќе зазема достоинство место во нашата литература од средината на овој век. Тој подеднакво се интересираше за психолошките доживувања на нашиот човек што доаѓаа како последица на печалбарството, за настаните од војната, како што се интересираше за интимните човекови трепети и за малите, навидум обични настани од човековиот живот. Првите наоѓаа литературна обработка во неговите куси раскази, а вторите во неговите новелети и лирски минијатури. И во првите и во вторите Иван Точко останува сигурен раскажувач, доследен реалист со присутни елементи на романтичарското, автор кој со кратки изразни средства знае да создаде уметничка ситуација со импресивна уверливост.

Печалбарството и трагичните последици што ги имаше тоа за македонскиот човек останува најголемата и најомилена тема за Точко. Уште во својот прв расказ „Бојана“ (1936) авторот проговори за тешката судбина на нашиот човек кој, притиснат од суровата животна судбина, бил принуден да побара егзистенција во далечните прекуокеански краишта каде што му минувала младоста, а не ретко и животот. Бојана цели 22 години добива писма од својот Крстан, копнее по него и од сè најмногу го сака неговото враќање. Но кога се враќа мажот ѝ, двајцата забележуваат дека цели 22 години живееле во илузија, зашто одамна минала љубовта меѓу нив и одамна отишле во неповрат среќните денови на нивната младост. Бојана не почувствува радост

при средбата со Крстан, а ниту тој. Двајцата како да сакаа да останат и да живеат со своите спомени во чии предеи се змислувале млади, убави и полни со животна сила. Проклетството на туѓината не само што ги раздели физички, туку тоа го направи и духовно.

Печалбарството Точко го сфатил во неговата суштина. Тој истовремено се интересира и за човекот што останува во сиромашниот крај на татковината. Додека Бојана копнее по својот сопруг, а овој ја троши снагата во прекуокеанската земја, болеста им го одзема нивниот единец Кирчо. За болното дете нема сожалување кај лекарот, зашто кога го гледа искринатиот Мигре, брат ѝ на Бојана, кога ги гледа неговите ненахранети коњи впрегнати во колата, тој му дава на знаење дека нема време за болното дете. Кирчо умира пред немоќната мајка и тогаш во Бојана се раскинуваат сите животни надежи, пред неа исчезнува нитката што ја поврзуваше со љубовта кон сопругот и во нејзината намачена душа изгаснаа и последните пламенчиња на животна надеж. Бојана остана да живее како сенка, со душа празна за животни радости и убавини. Проклетството од разделбата се всели во нејзината празна душа.

Во кусиот расказ „Кавал“ Иван Точко уште еднаш дава силна осуда на печалбарството и на отуѓувањето што го прави тоа. Побратимите Јаким и Божин биле на печалба дваесет години. При разделбата на њујоршкото пристаниште Јаким му го дава на Божана својот кавал што го чувал како редок реликвиј, „Барем тој да не жали овде“. Кавалот на Јакима му беше единствената врска со родниот крај, со него свиреше и звуците го пренесуваа во татковината, со кавалот одржуваше контакти со татковината. Свиреше и сите слушаа или плачеа. И што можел друго да прави Јаким освен да свири и во свирката да ја побира младоста и среќата кои не можеше да ги најде во животот. Не можеше да живее човекот само со „тажните писма на Бимбила, фотографите од синот и внучињата, што не ги стегнал ниеднаш на ранетите гради“.

Патриотските чувства на Иван Точко мошне уверливо се присутни во расказите „Под Акропол“ и „На Мечкин Камен“. Во првиот за мотив го зел настанот во Атина од 1860 година, кога на традиционалниот поетски конкурс победи Григор Прличев. Нашиот голем поет и преродбеник не можеле да го задржат почестите на „втор Хомер“, ниту привлечната Панахија, зашто во него се разбуди посила страст, поголема љубов и поголема омраза воедно. Кога свештеникот му шепнува за трагичната погибна на струшките браќа во Цариград,

Праличев со првиот брод се враќа во татковината за да му се стави на располагање на својот намачен народ. Во душата на Праличев се раскинува љубовта кон античкото, бликнува омразата кон убијците на Миладиновци и расте со недогледни димензии љубов кон народот. Еден значаен миг од нашето преродбено движење во минатиот век Точко го искористи и уверливо го прикажа во овој кус расказ.

Херојството на македонските војстаници од 1903 година и одбраната на Крушевската Република е прикажано во расказот „На Мечкин Камен.“ Уметнички се доживевани ликовите на Карев, Гули и на војвадата Цепенко. Смелоста на малубројните патриоти ги надвишува побројните непријателски војници и со својата цврстина ги победува оние од кои бранителите на делото на Илинден останаа на Мечкин Камен. Во овој расказ Иван Точко не отишол подалеку во психолошкото портретирање на личностите. Тоа е еден од неговите недостатоци и во другите раскази. Тој како да се плаши да се вгупшти во посмело психолошко навлегување во душевните немири на јунаците, како да се плаши од тоа да не изгубат во квалитетот неговите описи на настаните и на средните во кои се одигруваат тие настани.

Точко можел да се занимава повеќе и со психолошкото кај неговите јунаци. Тоа недвосмислено го потврдува со портретирањето на ликовите во расказите „Бојана“, „Прстен“, „Кавал“ и „Дајрецијата.“ Психолошкото концептирање на неговите раскази најверојатно би им дало уште поголема трајност и ние во личноста на Иван Точко можеме да добиеме автор на психолошка литература како што сега добиваме автор на афористичка литература. Единството на двете бездруго ќе го дадеа творецот со посигурен и уметнички поширок литературен свет.

Врз социјални мотиви Иван Точко ги креира расказот „Дајрецијата.“ Во ликот на дајрецијата Андон препознаваме мнозина наши народни уметници какви ги имаше многу во нашите градови пред војната. Во нивната судбина имаше нешто звездичко: се оддаваа целосно на музиката, соживуваа со својата ефтино продавана уметност и во неа ги топеа своите таги и својата неизвесност за утрешниот ден. Таков е Андон дајрецијата. Еднаш и во неговата рака се растркала десетинарка, па тој со радост се упати дома. Ќе беше тоа мала, но значајна радост за неговата Вита и шесте мали деца чие невесело детство беше тесно сврзано со работката од Андоновото дајре.

Уметниците од родот на Андон дајрецијата се поголеми кога се без пари. Тој не можеше, а да не влезе во бифето. Потпаѓа во друштво на оние кои грубо го поттурнуваа и човекот се опијанува. Како да го испи и проклетството што го донесуваа парите. Беше привлечен и интимен со луѓето од повисокото општество сè додека пнеше со нив, а потоа пак тие го поттурнуваа и тогаш Андон како да се пробуди. Пак ја виде празнината која го исполнуваше целиот негов живот. Останаа Вита и децата без замислената радост. И со надежта дека дајретото пак ќе донесе нешто. Горчлива е судбината на Андон.

Има нешто андриќевско во оцртувањето на ликот на Авзи паша во расказот „Прстен“ на И. Точко. Немоќта на силиниот паша да ја има убавицата Јанка го открива неговиот темперамент на сензибилен источњак, кој се топи со сонштата по девојката која ќе остане недостижна за него од моментот кога ќе ја види како брановито игра со телото на преспанскиот брег. Попусто ќе бидат даровите што ќе ги испраќа пашата до Јанка, таа ќе остане засекогаш недофатна, зашто од страв ќе скокне во бистрата вода на езерото откако пред тоа ќе го стави на прстот блескавиот прстен што пашата го чувал како редок реликвиј од своите предци. Авзи паша ќе се затвори во себе, ќе престане да живее со стварноста и во неговите мисли ќе има место само за Јанка; таа ќе му се јавува како привидение и ќе му се губи брановито играјќи палаво со убавото младо тело кое пашата несреќно го виде низ трските крај езерскиот брег во Преспа. И кога прстенот ќе го најдат жените на охридскиот брег, пашата уште посилено ќе поверува во својата илузија. Чести ќе станат неговите прошетки покрај охридскиот брег. Се исполнија неговите скриени желби кога од чистата езерска вода се извишува прекрасното тело на Јанка и кога тој го испушта прстенот во водата, посегнувајќи по неа. Тогаш нешто длабоко човечко се откинува во душата на пашата — како да пропадна во водата, заедно со прстенот, и споменот за Јанка.

Расказот „Прстен“ има мигови на психолошко мотивирање на постапките на пашата, но воедно тој содржи и елементи позајмени од романтичарски арсенал. Првата половина од расказот е речиси целосно романтичарски конструирана, додека во втората, кога Авзи паша повеќе живее со споменот за девојката, Точко успеал да проникне подлабоко во внатрешните немири кај овој чувствителен човек во чија душа се превртуваат големи промени.

Брзото созревање на брачните сопругници во бракот Точко уметно го илустрира во кусиот расказ „Лебеди.“ „Бракот не носи само предвременно остарување, туку и мудрост“, вели тој. Бујните страсти на Ирина ѝ ги спречува нејзиниот сопруг и таа почувствува дека „и најдобриот маж сака да ја задржи жената надвор од светот, затворена таму каде што е тој единствен господар, само нему да му се восхитува таа.“ Прошетката со кајчето, во друштво на нејзиниот сопруг и момчето ѝ дава во играта на лебедите да открие дека овие убави птици се најнежните љубовници и дека „бракот им трае цел живот.“ Сладострасни чувства ја облеваат душата на младата жена желна за слободно оддавање на чистите страсти. Но тоа е само нејзина слатка илuzioniја, зашто сознанието дека е во брак и дека таа мора да остане, не ѝ дозволува да ги материјализира своите искрени чувства. Иван Точко на повеќе наврати ќе пишува за интимните чувства на жената. „Лебеди“ е еден од неговите поубави раскази со инспирација за внатрешните доживувања на жената.

Лирските минијатури во „Вино за душите“ и во изборот „Грев“ претставуваат најубави уметнички творби на Иван Точко. Во овие куси откинувања од писателовите размислувања за разни појави и настани во животот од нашето секојдневие се зачврстува афористичкиот израз на овој искусен автор. Во овие лирски минијатури се дава најубаво да се согледа уметничката зрелост на Точко. Без целосни портретирања на ликови, без психолошки задлабочувања (тоа не го дава новелетата), Иван Точко само преку обичен дијалог или опис остварува уверливо истакнување на уметничка висина. Во новелите нема ситуации, дури би рекле нема секогаш настан, но сепак силата на изразот, длабочината на мислата, како и сугестивноста на уметниковото откривање на суштественото, претставуваат фундаменталните квалитети во овие мозаици од уметнички вистини.

Во вториот дел од релативно подолгиот лирски запис „Тага“ Точко има најубав опис на природата за разлика од неговите подолги раскази каде што такво нешто со право можевме да очекуваме. Иако е тоа карактеристично за опишување на природа кога се води дејство во еден расказ или подолга проза, сепак описот во оваа куса творба е токму она најубаво што тоа всушност го содржи:

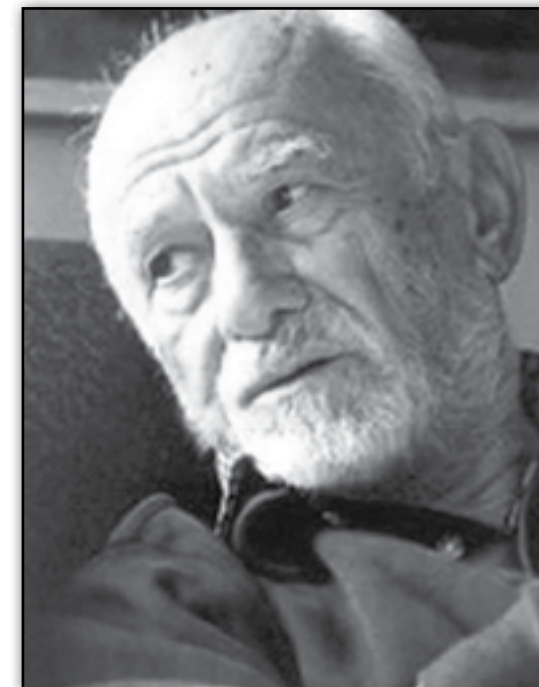
Си седи така, а од спротива ѝ се усмива градинката крај колјата на самиот брег на езерото. Шебоите веќе расцветале, Тие цве-

таат рано, како и босилекот. И не знаеш што мириса поубаво и посилено. Босилекот се воира остро, ја корне и растресува душата, додека шебојот гали, опива, слади, тера на дремка сладосна. А каранфилот? Колку ги има во градината! Обичните веќе имаат папки — скоро ќе развијат и ќе замирисаат. Само катмерлините, оние што ги донесоа од Света Гора, подоцна развиваат. Но затоа, пак, штом еднаш ќе отворат, до есента не запираат да ја личат градинката. Разгоруваат со какви ли не бои! Бели, пембе, алови. Големци цветови мамат, корнат со својата миризба. Каква личбина! Не можеш да одделиш поглед. И само тоа ли е? Дренте спрострени на жолтото, како килибар песоче, десно од колјата, сигурно се потсушија веќе. („Грев“, стр. 42—43)

Ваквите описи не се ретки кај Точко. Не се ретки и местата каде се обидува во кусите раскази, лирски записи или новелите, да навлезе во внатрешните немири, во внатрешните слатки или горчливи доживувања. Но сето тоа е дадено само фрагментарно, кусо и без претензии за проширување на замислата, идејата, пораката. Дури целото раскажувачко дело на Иван Точко се доживува фрагментарно. Тоа е раздробено на ситни, светли, кристални чисти делчиња, кои сепак сите заедно претставуваат една уметничка целост која често заличува како една лепеза од низа уметнички вистини слезани во една писателова цел — да каже за животот во кратка форма, да каже делови од своето богато животно искуство.

Иван Точко се огледа и во областа на драмата („Пауго“, „Под Акропол“). Меѓутоа, во нашата литература ќе обезбеди скромно место токму со лирските минијатури и со расказите од неговиот ран творечки период. Во драмските дела дојде до израз неговата скржавост во изнесувањето на мислата, недостигот на драмска цврстина во она што го прикажува во оваа за него, сепак, тешка форма. Тој останува творец на лирски минијатури кои се доживуваат како откинувања од душата. Тука треба да се бара уметничката вредност во творештвото на Иван Точко кој почина токму во времето кога ги даваше своите најзрели остварувања.

Доне ПАНОВСКИ

ЧАШУЛЕ КОЛЕ
(1921-2009)

романсиер
драмски писател
публицист
дипломат

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Чашуле Коле е роден во Прилеп, на 2 март 1921 година. Основно училиште и Нижа гимназија заврши во Прилеп, а државна Реална гимназија во Битола. Во 1938 година запиша студии по медицина во Белград кои ги прекина во април 1941 поради војната во Југославија. По ослободувањето извршуваше значајни културни и општествени активности: беше директор на Радио Скопје, уредник на списанијата „Нов ден“ и „Современост“, главен и одговорен уредник на „Разглед“, директор на драмата при Македонскиот народен театар, генерален конзул на Југославија во Канада, југословенски амбасадор во Боливија, Перу и во Бразил итн. Во 1956 година беше именуван за прв министер за култура на НР Македонија. Коле Чашуле беше еден од иницијаторите за формирање на Друштвото на писателите на Македонија, а беше и негов претседател. Членуваше во Македонскиот ПЕН центар и во Македонската академија на науките и уметностите. Почина во Скопје на 22 септември 2009, на 88 години.

Автор е на следните дела: „Една вечер“ (драма, 1948); „Последните гаврани“ (драма, 1950); „Првите дни“ (раскази, 1950); „Задруга“ (драма, 1950); „Вејка на ветрот“ (драма, 1957); „Бразда“ (драма, 1958); „Црнила“ (драма, 1960); „Игра или социјалистичка Ева“ (драма, 1961); „Градскиот саат“ (драма, 1965); „Вител“ (драма, 1966); „Партитура за еден Мирон“ (драма, 1967); „Простум“ (роман, 1970); „Премреже 1-2“ (роман, 1977); „Суд“ (драма, 1978); „Житолуб“ (драма, 1981); „Вомјази“ (роман, 1981); „Имела“ (роман, 1982); „Дивертисман за еден Стрез“ (драма, 1967-1990); „Горчила“ (роман, 1983); „Канадски фрагменти“ (роман, 1985); „Записи за нацијата и литературата“ (есеи, 1985); „Роднокрајци“ (драма, 1987); „Сон прв“ (драма, 1991); „Сон втор и по него друг“ (драма, 1992); „Македонски дилеми“ (есеи, 1992); „Резиме за мојата генерација“ (есеи, 1998); „Болно племе“ (есеи, 2000); „Само сказни“ (раскази, 2000); „Тој што нема име“ (роман, 2004) и др.

Добитник е на наградите: за драмски опус „Марин Држик“; „11 Октомври“; „Стале Попов“; „Стериина награда“; Награда за книжевен опус на „Мисла“, „4 Јули“, „АВНОЈ“ и „Војдан Чернодрински“ за животно дело. Во 2007 година го доби Рациновото признание.

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

- Аврамовска, Наташа: „Чашулевата драматика на симулакрумот“. Синтези, 2006, 4, стр. 18-19
- Алексиев, Ацо: „Драмското творештво на Коле Чашуле и Томе Арсовски“. Литературен збор, 1968, бр. 2, стр. 1-6
- Бошковски, Петар Т.: „Во витлите на проблемот за идентитетот“ (Коле Чашуле: „Горчила“, Мисла, Скопје, 1983). Разглед, 1983, год. XXV, бр. 7, стр. 875-879
- Бошковски, Петар Т.: „Книга со дамариците на времето“ (Коле Чашуле: „Записи за нацијата и литературата“, Мисла, Скопје, 1985). Разглед, 1985, год. XXVII, бр. 4, стр. 400-404
- Бошковски, Петар Т.: „Уште една книга за црнилата“ (Коле Чашуле: „Канадски фрагменти“, Наша книга, Скопје, 1985). Разглед, 1986, год. XXVIII, бр. 1-2, стр. 76-79
- Вангелов, Атанас: „Дали човекот е осуден на пораз?“. Разглед, 1972, год. XIV, бр. 3, стр. 217-237
- Вангелов, Атанас: „Драмата во романот на Чашуле“. Разглед, 1972, год. XIV, бр. 4, стр. 397-412
- Георгиевска, Лорета: „Автоимагологија - сликата за себеси преку историските настани во драмата Црнила од Коле Чашуле“. Акт, 2008, год. V, бр. 30, стр. 36-39
- Димитровски, Љупчо: „Родопис за бразда“ (Коле Чашуле: „Вомјази“, Мисла, Скопје, 1981). Разглед, 1982, год. XXIV, бр. 3, стр. 186-189

- Ѓурчинов, Милан: „Коле Чашуле – Раскази“. Современост, 1954, год. 4, бр. 3, стр. 195-197
- Здравковски, Цане: „Гордост на македонското романескно кажување“ (Коле Чашуле: „Премреже“ I, II, Култура, Скопје, 1977). Стремеж, 1983, год. XXVII, бр. 4, стр. 410-418
- Здравковски, Цане: „Модерно конципиран роман за македонското простување“ (Коле Чашуле: „Простум“, Култура, Скопје, 1970). Стремеж, 1973, год. XVII, бр. 8, стр. 565-569
- Јевриќ, Милорад: „Новиот роман на Коле Чашуле“ (К. Чашуле: „Премреже“). Современост, 1978, год. 28, бр. 3, стр. 106-110
- Костовски, Јован: „Вејка на ветрот“ од К. Чашуле“. Современост, 1957, год. 7, бр. 6, стр. 564-575
- Критичарите за творештвото на Коле Чашуле. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 2-3, стр. 119-126
- Лужина, Јелена: „Коле Чашуле, драматичар – фрагмент од поголемата студија (необјавено)“. Сум, 2002, год. 9, бр. 35, стр. 108-113
- Лужина, Јелена: „Црнила како национална драма“. Синтези, 2007, бр. 8, стр. 17-20
- Матевски, Матеја: „Долги години на црнила“ (Коле Чашуле: „Вејка на ветрот“, „Црнила“, „Градскиот саат“, „Вител“ – драми, издание на Култура, Скопје, 1967). Разгледи, 1968, год. X, бр. 6, стр. 735-738
- Матевски, Матеја: „Омаж за Коле Чашуле“. Синтези, 2006, 4, стр. 16-18
- Момировска, Нада Т.: „Коле Чашуле: „Вител“, Партитура за еден Мирон“. Културен живот, 1968, год. XIII, бр. 3, стр. 19-20
- Павловски, Борислав: „Драматургијата на Коле Чашуле - фрагмент од поголемата студија (необјавено)“. Сум, 2002, год. 9, бр. 35, стр. 89-93
- Павловски, Мишел: „Ако знаеш да слушаш... (Реч за Коле Чашуле)“. Синтези, 2009, бр. 16, стр. 17-19

- Петковска, Нада: „Вејка на ветерот“ од Коле Чашуле“. Спектар, 1990, год. 8, бр. 16, стр. 115-138
- Петковска, Нада: „Драмската функција на ликовите во драмата „Црнила“ од К. Чашуле“. Разгледи, 1988, год. XXX, бр. 5-6, стр. 407-416
- Петковска, Нада: „Драмското творештво на Коле Чашуле - фрагмент од поголемата студија (необјавено)“. Сум, 2002, год. 9, бр. 35, стр. 85-88
- Петковска, Нада: „Затворениот круг како закана за идентитетот“ [Осврт кон драмското творештво на Коле Чашуле]. Литературен збор, 2006, 4-6, стр. 3-13
- Петковска, Нада: „Патила и простумот во творештвото на Коле Чашуле“. Наше писмо, 1996, год. 2, бр. 8, стр. 2
- Писателот пред дванаесет прашалници: Коле Чашуле. Развитие, 1986, год. XXIV, бр. 2-3, стр. 127-131
- Разговор со писателот Коле Чашуле: „Писателот и дипломатскиот позив“. Стремеж, 1972, год. XVI, бр. 9, стр. 629-639
- Смилевски, Веле: „Простумот како филозофија и животен став“ (Коле Чашуле: „Имела“, изд. Мисла, 1982). Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 7-8, стр. 677-680
- Сталев, Георги: „Драматичарскиот профил на Коле Чашуле“. Око, 1996, бр. 19, стр. 47-51
- Станковиќ, Љубиша: „Во современите текови на прозното кажување“. Развитие, 1984, год. XXII, бр. 5, стр. 310-315
- Танески, Звонко: „Процесот на надградба во „Словачката игра“ на Коле Чашуле“. Синтези, 2007, бр. 7, стр. 67-68
- Тодоровски, Гане: „Разгатките на една растајнувачка“ (Коле Чашуле: „Премреже“, Култура, Скопје, 1977). Стремеж, 1977, год. XXI, бр. 9, стр. 839-846

Тодоровски, Гане: „Читајќи го Чашуле“ -фрагмент од поголемата студија (Објавено во: Коле Чашуле, Избрани дела, том 8, Култура, Скопје, 1978)“. Сум, 2002, год. 9, бр. 35, стр. 81-83

Црвенковска, Билјана: „Апсурдот и антиутопизмот во драмите на Коле Чашуле - фрагмент од поголемата студија (необјавено)“. Сум, 2002, год. 9, бр. 35, стр. 101-103

Чаловски, Тодор: „Отстојувањето пред времето и трагање по сопствениот корен“ (Коле Чашуле: „Простум“, Култура, Скопје, 1970). Разгледи, 1971, год. XIII, бр. 5, стр. 511-514

Чаловски, Тодор: „Пишувањето е пресметка со себеси“ (Интервју: Коле Чашуле). Стремеж, 1998, год. II, бр. 25, стр. 6-13

МАТЕЈА МАТЕВСКИ

ДОЛГИ ГОДИНИ ЦРНИЛА
(фрагменти од поголема студија)

Определувањето на Коле Чашуле во литературата и театарот претставува целосно определување и ангажирање на еден автор за своето време, за својата современост. Повеќе за неговите тревоги, за неговите тегоби, за неговите црнила, сосема малку за неговите возбуди, за неговите ведрини, за убавината. Од неговиот прв расказ до последниот драмски текст откриваме автор исцело вслушан во своето време - и тогаш кога се враќа во минатото, и тогаш кога длаби во современоста. На тој пат ни се открива една литература, што сугестивно, активно и растревожено ги осветлува македонските национално-историски теглила и трауми, за да продолжи, да се прошири и да се продлаби со тревогите на ова наше време, со судбината на светот.

Иако првата пиеса на Коле Чашуле е изведена во 1948 година ("Една вечер") а неговата прва книга раскази ("Првите дни") е објавена во 1950 година, тој ѝ припаѓа на генерацијата писатели што книжевно се формира во војната и револуцијата и што ги објавува своите први текстови во текот на борбите и веднаш по ослободувањето. Од тогаш до денес творечкиот опус на Коле Чашуле, во кој книжевните жанрови се мешаат, се преплетуваат, проникнуваат еден во друг за да го изградат интегралниот сензибилитет на поетот, се движи во две насоки - прозната и драматуршката. Во првата ги наоѓаме неговите книги раскази, монографијата за народниот херој Страшо Пинџур и големите национално-историски, сложените и слоевити прози "Простум" и "Премреже", а во

СУМ 35

втората - десетина драмски текстови и една активна, ангажирана, значајна дејност на театарски критичар и есеист.

Драматургијата на Коле Чашуле, што во годините по војната ја продолжува младата по обем, но многу значајна традиција на македонската драма меѓу двете војни, потполно и во чекор го следи патот на нашата нова литература. Со неа таа влегува и во педесеттите години, период преломен за развитокот на сета наша книжевност. Отаде, - првите пиеси на Чашуле повеќе го носат во себе воодушевувањето со театарот, за да ги соопштат преку него активистичките егзалтации со изградбата и колективизацијата (пиесата "Задруга") или пак ангажирано и добродушно да се посмеат, на еден Гогољевски и Нушиќевски начин со наивната и устоена провинциска малограѓанштина (комедијата "Бразда"), отколку еден целосен заокружен книжевно - сценски квалитет. Во нив се откриваат неговиот интерес и љубов за театарот, неговото чувствување на сцената, на сценскиот говор и атмосфера, на локалниот колорит, но допрва тоа чувствување ќе прерасне во остварувања што заедно со делата на другите автори ќе ги движат напред и македонскиот театар и македонската литература.

Тој преломен момент се наоѓа во појавата на "Вејка на ветрот", пиеса што ќе го засече патот на модерната македонска драматургија, навестувајќи големи можности и за својот автор и за неа.

Со "Вејка на ветрот" во драмскиот опус на Коле Чашуле навлегува големата тема на македонските црнила, што, откриена во корењето на нашата модерна традиција од Константина и Прличев до Чернодрински и Рацин, Чашуле години на ред ќе ја одгледува и афирмира од своето препознавање во светот на сценскиот говор до созревањето како автор чии текстови сериозно ќе го покренат животот на нашиот современ театар и на нашата литература. Таа тема на црnilата се отпретува и се шири во неколку насоки: социјално-битови ("Вејка на ветрот"), национално-историски ("Црнила") и политичко-етички ("Вител"). Тие црнила цврсто го држат својот меѓусебен континуитет, тие се интегрални: по инспирација, идејно-тематски и како литературни остварувања. Меѓутоа, тие не се

96

СУМ 35

исцрпуваат во себе, туку откривајќи ја својата судбина и универзална човечка јатка се прошируваат во црnilата на современото човештво што Чашуле ќе ги сугерира во "Партитура за еден Мирон" и во својата пиеса "Како што милувате: Оставката на еден кариписки министер за внатрешни работи или Достага на самиот врв од највисоката власт". Така тој го изодува својот сложен и богат драматуршки циклус, што во концентрични кругови се бранува од современоста, бранувајќи ги и неа и нашиот современ театар.

Значи, првата голема тема на црnilата ја откриваме во "Вејка на ветрот". По повод нејзината премиера во 1958 година авторот на овој текст го напиша следното: "Тоа што во друга наша литература се случува веќе неколку години, со својот текст "Вејка на ветрот" Чашуле се обидува со посериозни потези да го донесе и во нашата домашна драма: еден посигурен продор во современоста и преку односот спрема мотивот, и преку сценската разработка, и преку јазикот. Од овој аспект најмногу треба и да се гледа на овој текст и на сите негови вредности и недостатоци, на пораката што тој ни ја носи преку судбините на неговите трагични ликови и преку новата боја на нивниот, на нашиот македонски говор на сцената."

"Вејка на ветрот" не носи нов мотив во нашата литература. Таа е само еден текст повеќе, само уште едно сведоштво повеќе за печалбарството, за таа наша голема и трагична тема на векот. Во нашата драма - тоа е надврзување на овој обработуван мотив, со таа разлика што настаните се од најнепосредната наша современост и што се одвиваат во рамките на еден големоградски американски амбиент, - податок што сам по себе, при една поконвенционална разработка не би можел да претставува прилог кон настојувањата да се даде драма на современот човек и обид во неа да се внесе нешто од постигањата на современата литература. Тоа е само рамка на која е прицврстено платното врз кое Чашуле ја оживува драмата на луѓето во Америка "овде туѓи - таму негодни". А таа драма на една откината вејка што на ветрот на американското секојдневие се ниша и се опира со остатокот на својата кора, е оживеана и сигурно и сугестивно, со некои белези што се сериозен прилог кон настојувањата на нашата драма

97

СУМ 35

кон нови хоризонти што ѝ ги нудат современоста и современата литература. Тоа го гледаме во неговата драматуршка постапка, во неговиот сценски говор што ги открива и новите односи, и новиот израз, и новиот сензибилитет.

"Вејка на ветрот" има изразито психолошки претензии. Судбината на личностите во вревата на американскиот голем град, неспокојноста и противречноста на нивните копнежи ис омневања, илузии и разочарувања во неа не се откриваат преку изразита сценска игра и надворешна раздвиженост. Низ трите чина ние го следиме животот на тие луѓе, што се одвива во хотелската соба на современата робинка Магда, каде што секој преку своите горки и длабоки монолози ја корне вистината за себе и за другите. Тие долги монолози богати со вистините што ги носат и што понираат во психата на личностите, откривајќи ја мачно и болно, се главните јазли на драмата на Чашуле. Полни и уверливи во вајањето на ликовите тие во сценски поглед се по малку незгодни поради својата должина во која вториот партнер главно е препуштен на молчење и мирување, и се закануваат да го оптоварат со извесна статичност инаку течното дејствие на драмата, вешто создадените сцени особено од почетокот и крајот на првиот и од почетокот на вториот и третиот чин.

Самиот мотив на печалбарството ги носи со себе проблемот на регионалноста и проблемот на јазикот. Поставувајќи ја својата драма врз изразито психолошки основи, барајќи ги во неа суштините што ги надминуваат регионалните белези на одредени личности, заинтересиран за човекот воопшто, Коле Чашуле создава драма во која се манифестира општото во човекот, блиска до сите луѓе. Задржувањето на националниот белег во неа е само сочувување на онаа неопходна врска со живото тло на земјата, и стремеж да се оживи уште повеќе судбината на личностите во туѓ крај, а во чиј говор се очистени елементите на битовост и кој добива димензии на модерен и современ јазик.

"Вејка на ветрот" претставува нов сериозен чекор на нашата драма, нејзин обид не да се одречат вредностите на нашите битови и регионални

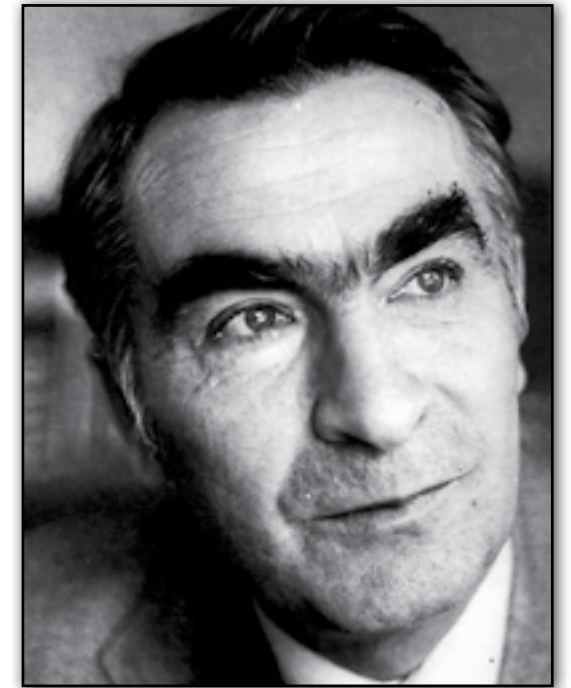
98

СУМ 35

рамки, туку тие еднаш со посмели чекори да се надминат и да се појде кон едно сценско творење што би му било поблиско на она што се вика современ театар, а какви резултати имаат одбележано и нашата поезија и нашата проза.

"Вејка на ветрот" на македонските црнила им ја дава длабоката, поетизирана, носталгична, сентиментална тага, што со невидливи нитки се држи за Рациновата социјална елгија. Во неа великоградскиот, современиот живот влегува низ ширум отворени порти, но под себе ги носи мирисите на стариот крај и неговата дамнешна патина, што ќе ја поплават со својата чемерна меланхолија. Сентиментален и мелодрамски во атмосферата, во односите на несреќниот и несреден триаголник на Велко-Магда-Цими, наивен во некои сцени, повишено патетичен во некои дијалозки пасажии, драмскиот текст на "Вејка на ветрот" и неговиот поетски реализам проследени со обидите на една добро спроведена психолошка анализа, е првиот и сигурен чекор на Коле Чашуле во новата драматургија, придружник на брзата и светкавична еманципација на нашата литература.

99

ШОПОВ АЦО
(1932-1982)

поет
преведувач
академик

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

КРИТИЧКИ ОСВРТИ

Шопов Ацо е роден на 20 декември 1923 година во Штип. Основно училиште и гимназија заврши во родниот град, а дипломирана Филозофскиот факултет во Скопје. Беше уредник на литературните списанија „Иднина“, „Нов ден“, „Современост“ и др., главен уредник на издавачката куќа „Кочо Рацин“ и нејзин директор. Беше претседател на Друштвото на писателите на Македонија, претседател на Советот на СВП, претседател на Републичката комисија за културни врски со странство и претседател на поранешниот Сојуз на книжевните преведувачи на Југославија. Беше амбасадор во Сенегал (1972-1976). Беше член на МАНУ, на Македонскиот ПЕН центар и на ДПМ од неговото основање (1947). Почина на 20 април 1982 година.

Автор е на делата: „Песни“ (1944); „Пруга на младоста“ (поезија заедно со С. Јаневски, 1947); „На Грамос“ (поезија, 1950); „Со наши раце“ (поезија, 1950); „Стихови за маката и радоста“ (поезија, 1952); „Слеј се со тишината“ (поезија, 1955); „Ветерот носи убаво време“ (поезија, 1957); „Небиднина“ (поезија, 1963); „Јус-универзум“ (сатирични песни, 1968); „Гледач во пепелта“ (поезија, 1970); „Песни за црната жена“ (поезија, 1976); „Дрво на ридот“ (поезија, 1980); „Избори: Песни“ (1963); „Раѓање на зборот“ (1966); „Песни“ (1967); „Избор“ (1968); „Златен круг на времето“ (1969); „Поезија“ (одбрани дела кн. 1 и 2, 1976); „Океанот е мал, човекот е голем“ (1977); „Лузна“ (1981); „Избор од поезијата“ (1987); „Небо на тишината“ (1990); „Гледач во пепелта“ (1991); „Поезија“ (избор кн. 1, 1993); „Шопов во светот, Шопов од светот“ (избор кн. 2, 1993).

Добитник е на наградите: „Кочо Рацин“, „Кирил Пејчиновиќ“, „Браќа Миладиновци“, „11 Октомври“, „Змаеви детски игри“ и „АВНОЈ“.

Бошков, Д.: „Ацо Шопов: „Стихови за маката и радоста“. Млада литература, 1952, год. II, бр. 4, стр. 63-65

Вангелов, Атанас: „Ацо Шопов (1921-1982)“. Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 3-5

Гилевски, Паскал: „Шопов на унгарски јазик“. Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 29-32

Друговац, Миодраг: „Ацо Шопов како сатиричар“. Современост, 1983, год. 33, бр. 4, стр. 89-97.

Друговац, Миодраг: „Ацо Шопов – портрет“. Културен живот, 1975, год. XX, бр. 6, стр. 10-14

Друговац, Миодраг: „Поетското искуство на Ацо Шопов“. Спектар, 2002, год. 20, бр. 39-40, стр. 65-88

Друговац, Миодраг: „Кон поетиката на Ацо Шопов“. Современост, 1986, год. 36, бр. 8, стр. 78-81

Ѓузел, Богомил: „Поезија на еден глас“ (Ацо Шопов: „Небиднина“, „Кочо Рацин“, Скопје, 1963). Разгледи, 1964, год. VI, бр. 7, стр. 719-721

Ѓурчинов, Милан: „Поезија зад стаклениот ѕид“ (Ацо Шопов: „Слеј се со тишината“). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 5-6, стр. 58-63

Ивановиќ, Радомир: „Глобалниот симбол „Небиднина“ во поезијата на Ацо Шопов“. Развиток, 1986, год. XXIV, бр. 6-7, стр. 386-393

Ивановиќ, Радомир: „Зборот и смислата во поезијата на Ацо Шопов“. Културен живот, 1985, год. XXX, бр. 9-10, стр. 36-40

- Ивановиќ, Радомир: „Лирски портрети - Откривање на убавината“ (Запис за поезијата на Ацо Шопов). Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 1-2, стр. 112-126
- Јаковлева, Лорета Георгиевска: „Шопов и Африка“. Спектар, 2003, год. 21, бр. 41-42, стр. 101-106
- Китанов, Блаже: „Профетизмот во поезијата на Ацо Шопов“. Сум, зима (93/94), стр. 15-16
- Клетников, Ефтим: „Пофалба на жената и татковината“ (Ацо Шопов: „Песна на црната жена“, изд. Мисла, Скопје, 1976). Стремеж, 1977, год. XXI, бр. 1, стр. 64-71
- Климан, Алдо: „Ацо Шопов: „Песна за црната жена“, Мисла, Скопје, 1976“. Културен живот, 1976, год. XXI, бр. 7-8, стр. 35-36
- Константиновиќ, Зоран: „Небиднина“ (Прилог проблему уметничког транспоновања једне лирско-филозофске метафоре). Прилози, Одделение за лингвистика и литературна наука, 1977, год. II, 1-2, стр. 109-114
- Критичарите за творештвото на Ацо Шопов (Димитар Митрев, Александар Спасов и др.). Развитие, 1979, год. XVII, бр. 2, стр. 109-115
- Крстевски, Христо: „Две судбински бои во поезијата на Ацо Шопов“. Современост, 1983, год. 33, бр. 4, стр. 78-84
- Крстевски, Христо: „Некои лингвистичко-стилистички аспекти на поезијата“ (Епитетите „Бел“ и „Црн“ во поезијата на Ацо Шопов). Спектар, 1983, год. 1, бр. 2, стр. 69-72
- Кубеш, Бранка: „Маргиналии за чешките преводи на Ацо Шопов“. Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 25-28
- Мартиновска, Виолета: „Поетиката на Ацо Шопов и Михаил Ренцов“. Современост, 2003, год. 52, бр. 1, стр. 96-104
- Матевски, Матеја: „Ацо Шопов (1932-1982)“. Разгледи, 1982, год. XXIV, бр. 4, стр. 215-220

- Матевски, Матеја: „Поезијата на Ацо Шопов“. Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 1, стр. 27-30
- Милев, Милева; Ристевска, Лилјана: „Прикази и есеи за уметничките творби на Ацо Шопов“ (Библиографски прилог). Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 33-42
- Митрев, Димитар: „Песните на Ацо Шопов“. Нов ден, 1945, 1, стр. 58-60
- Мицковиќ, Слободан: „Две песни на Ацо Шопов: Љубов, Очи“. Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 11-16
- Наневски, Душко: „Гласник на небиднината“. Стремеж, 1984, год. XXVIII, бр. 3-4, стр. 283-286
- Наневски, Душко: „За лирската суштина на поезијата во „Небиднина“. Современост, 1964, год. 14, бр. 10, стр. 1049-1061
- Ника, Трајан: „Ацо Шопов: „Раѓањето на зборот“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 1-2, стр. 51-52
- Писателот пред дванаесет прашалници: Ацо Шопов. Развитие, 1979, год. XVII, бр. 2, стр. 141-145
- Перовиќ, Сретен: „Интимниот свет на Ацо Шопов“. Современост, 1984, год. 34, бр. 5, стр. 18-27
- Прокопиев, Александар: „Езерото и птицата кај Ацо Шопов“. Современост, 1994, год. 44, бр. 7-8, стр. 14-24
- Прокопиев, Александар: „Небиднината, уште едно препрочитување“. Наше писмо, 1996, год. 2, бр. 9, стр. 28
- Радичевски, Науме: „Ацо Шопов и Бранко Миљковиќ – огнот, зборот, песната/пеењето“. Литературен збор, 2005, 1-3, стр. 43-53
- Реџеп, Драшко: „Ацо Шопов“. Современост, 1969, год. 19, бр. 8-9, стр. 905-916
- Ринер, Фридрих: „Симболичките форми кај Ацо Шопов“. Спектар, 1985, год. 3, бр. 6, стр. 119-123

- Ристовски, Блаже: „Кон проучувањето на почетниот период од творештвото на Ацо Шопов“. Современост, 1980, год. 30, бр. 3-4, стр. 50-59
- Сааведра, Аурора Марија: „Ацо Шопов“. Културен живот, 1988, год. XXXIII, бр. 1-2, стр. 43-44
- Саздов, Томе: „Најзначајна студија за творештвото на Ацо Шопов“. Културен живот, 1987, год. XXXII, бр. 3-4, стр. 22-23
- Саздовски, Тоде – Мали: „Жената борец во поезијата на Ацо Шопов“. Беседа, 1985, год. XII, бр. 33-34, стр. 45-51
- Солев, Димитар: „Една маргиналија кон поезијата“ (Ацо Шопов: „Слеј се со тишината“). Млада литература, 1956, год. VI, бр. 1, стр. 44-48
- Сталев, Георги: „Ацо Шопов – постсоцијалистичкиот период на неговото творештво“. Современост, 1993, год. 43, бр. 3-4, стр. 63-74
- Сталев, Георги: „Великан на македонската современа поезија (20 години од смртта на Ацо Шопов)“. Стожер, 2002, год. VI, бр. 52-53, стр. 6-8
- Сталев, Георги: „Уште еден обид за интерпретација на поезијата на Блаже Конески, Ацо Шопов и Славко Јаневски“. Литературен збор, 1977, кн. 2, стр. 23-37
- Станковиќ, Љубиша: „Дрво на животот“. Развитие, 1980, год. XVIII, бр. 10, стр. 824-830
- Старделов, Георги: „Ацо Шопов по повод „Ветерот носи убаво време“. Современост, 1958, год. 8, бр. 1, стр. 51-54
- Старделов, Георги: „In regretuam rei на Ацо Шопов“. Современост, 1982, год. 32, бр. 4, стр. 3
- Старделов, Георги: „Небиднина“ - или лирската медитација на А. Шопов – по тој повод и по еден друг поодамнешен“. Современост, 1964, год. 14, бр. 6, стр. 599-606
- Старделов, Георги: „Нуркање во длабините на битието“ (А. Шопов: „Гледач во пепелта“). Современост, 1970, год. 20, бр. 6, стр. 564-568

- Старделов, Георги: „Поетското искуство на Ацо Шопов“. Современост, 1967, год. 17, бр. 9-10, стр. 799-816
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“. Развитие, 1969, год. VII, бр. 1, стр. 94-104
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“ (II). Развитие, 1969, год. VII, бр. 2, стр. 198-208
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“ (III). Развитие, 1969, год. VII, бр. 3, стр. 257-264
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“ (IV). Развитие, 1969, год. VII, бр. 4, стр. 323-336
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“ (V). Развитие, 1969, год. VII, бр. 5, стр. 407-424
- Стефановски, Гоце; Цветковиќ, Чедо: „Лириката на Ацо Шопов“ (VI). Развитие, 1969, год. VII, бр. 6, стр. 496-500
- Тасевска, Виолета Пирузе: „Митските фантазми во Небиднина“. Културен живот, 1993, год. XXXVIII, бр. 2, стр. 47-50
- Таутовиќ, Радојица: „Зборот на раѓањето“ (Раѓањето на зборот на Ацо Шопов). Современост, 1983, год. 33, бр. 4, стр. 69-77
- Тоциновски, Васил: „За љубовта наша, делата ќе кажат“ (Ацо Шопов: „Песна на црната жена“, изд. Мисла, Скопје). Беседа, 1977, год. VI, бр. 11-12, стр. 117-120
- Кулафкова, Катица: „Лиризам на метафората“ (Некои аспекти на метафориката во поезијата на Ацо Шопов). Современост, 1982, год. 32, бр. 6, стр. 48-52
- Кулафкова, Катица: „Поимот н е б и д н и н а или творечкиот порив“ (Толкување на поимот небиднина во поезијата на Ацо Шопов). Литературен збор, 1983, кн. 3, стр. 17-24
- Кулафкова, Катица: „Толкувачки круг: Толкување на песната „Раѓање на зборот“ од Шопов“. Културен живот, 2003, год. XLVIII, бр. 4, стр. 48-53

Хилми, Хулија: „Очи“ од Ацо Шопов“. Јужен Бран, 1990, год. XXXI, кн. 1, стр. 53

Чаловски, Тодор: „Шопов – Поезијата е предизвик за патување кон непознатото“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 4-5, стр. 41-43

Чаловски, Тодор: „Ацо Шопов (1923-1981) ... in memoriam“. Културен живот, 1982, год. XXVII, бр. 4-5, стр. 43

Шелева, Елизабета: „Од Ерос кон Епидос“ („Небиднината“ како метафизички квалитет во поезијата на Ацо Шопов). Наше писмо, 1995, год. 1, бр. 1, стр. 28-29

Шелева, Елизабета: „Од Ерос кон Епидос: „Небиднината“ како метафизички квалитет во поезијата на Ацо Шопов“. Спектар, 1993, год. 11, бр. 21-22, стр. 113-124

Шелева, Елизабета: „Поетиката на телото во творештвото на Ацо Шопов“. Културен живот, 2003, год. XLVIII, бр. 4, стр. 54-57

СПИСАНИЕ ЗА
ЛИТЕРАТУРА УМЕТНОСТ
И КУЛТУРА
АПРИЛ БР. 4 1982

РАЗГЛЕДИ

АЦО ШОПОВ
1923 - 1982

Ликот и делото на Ацо Шопов повторно не собраа околу себе. Но овојпат не се среќаваме со неговиот ведар поглед и со неговиот пријателски и топол збор. Тие изгаснаа во тихата приквечерина на дваесетти април и денес ќе ѝ се предадат на длабочината на земјата, оставајќи го зад себе својот жив спомен и своето трајно присуство во нас, неговите современици, и во дните на генерациите што ќе дојдат.

Тешко е во овој миг, под притисокот на тагата, да се говори за Ацо Шопов, за неговиот од низ животот и низ поезијата, зашто тоа чекорење е толку страдалничко и едновремено толку богато и плодовито, што не може да се даде во еден единствен заград. Идните читатели и идните истражувачи на неговиот живот и дело ќе продолжат да му ја подаруваат, како и ние, својата љубов и својата несоница.

Ацо Шопов спаѓа во оние храбри мажи на оваа македонска земја што постигнаа целосна идентификација на својот живот и дело со животот и судбината на својот народ и на своето време. Од младешките свои години сочувствувајќи со судбината на својот народ тој ја чувствува и неговата иднина, определувајќи се со своето се уште неуко перо и со своите млади рани за неа. Така, тој им останува верен на своите големи претходници – Константин и Рацин, што со својата крв и со своите песни ги испишаа најубавите и најпотребни страници на маките и на мечтите на еден мал страдалнички

Реч одржана во МАНУ, 22 април 1982 г.

народ. Стапувајќи во првите редови на Борбата и Револуцијата, во нивните први денови, Ацо Шопов ја пее нивната песна на која ќе ѝ остане верен до крајот на својот живот.

Во нас е живо сеќавањето на оној студен јануарски ден од 1945-та година, кога на учесниците на Вториот конгрес на НОМС им беше поделена малата розова книшка стихови од Ацо Шопов, првото наше поетско издание во слободата. Уште татнеше војната по рамнините на Панонија кога во преполната сала на Офицерскиот дом одекнуваа пламените стихови од „Љубов“ и овациите на одушевената младина. Со таа тенка книшка се огласуваше првата пострациновска генерација македонски писатели, што стиховите и записите бележени во текот на војната ги разгрнуваше во слободната татковина. Со неа македонската литература и македонската култура влегуваа во новата епоха, слободна, титовска, југословенска, како што стапуваа во неа и народот и јазикот од чии пазуви тие изникнаа.

Оттогаш започнува плодниот 40-годишен творечки период на Ацо Шопов, во кој тој ќе ги испее своите десетина книги поезија – од „Песни“ и „Небиниња“ до „Дрво на ридот“, и исто толку книги препеви, од Шекспир и Ростан до Жупанчич и Крлежа. Тој период го означува искревање на Ацо Шопов во врвовите на македонската литература и на повоеваната југословенска лирика, што ќе биде овеанчано со многубројни признанија и награди – од наградите „11 Октомври“ и „Браќа Миладиновци“ па сè до наградата АВНОЈ и до стапување во Македонската академија на науките и уметностите со нејзините први членови. Убавината на неговата поетска реч ќе придонесе, преку многубројните преводи на јазиците на сите југословенски народи и народности и преку преводите во многу странски земји богатството на македонската поезија да одекне во широкиот југословенски и странски простор. Еден краток животен пат од штитските маала и од провинциската анонимност на неговата поробена и потиснувана земја до нејзиниот расцут и афирмација, од првите егзалтирани младешки стихови до зрелоста на еден модерен поет и мислител, еден краток животен пат, а толку многу исполнет со богатство и содржина. Ако кон неговиот занес за поезијата се придружи дејноста на Ацо Шопов како издавач и публицист, неговата широка културна, општествена и дипломатска дејност, може да се заокружи сликата на неговото пеење и живеење, но не и

да се осветли таа во сета своја убавина и богатство. Меѓутоа, идентификацијата на своите песни со судбината на својата земја, на своето човечко и револуционерно дејствување со судбината на својот народ Ацо Шопов ја продолжува до денес, потврдувајќи ја постојано со еден бележит пример на живеење на поет и хуманист.

Поетот Ацо Шопов, како што велеше самиот, сакаше да биде „отклик див на бурите и нежен здив на зората“ и сето свое творечко живеење тој му го посвети на тој младешки порив, постојано поврзувајќи ги, спојувајќи ги, слевајќи ги овие навидум противречни и неспоиви стремежи. Меѓу нив тој ја бара смислата на своето живеење и на поширок план ги разгрнува егзистенцијалните прашања на песњето и живеењето. И тогаш, кога неговата песна ќе ја напушти естрадната и патетична егзалтација, свртувајќи кон пристаните на тихата, смирена реч, бурите што ја брануваа и тревожеа неговата младост не стивнуваат во него. Следејќи го одот на своето време и на современата поезија кај нас и во светот, тој постојано се свртува назад, во својата младост, во своите корени. Дури и тогаш кога се инспирира со далечните светови, тој смислата на своето пеење ја открива само во откривањето на врските, на мостовите со својот народ, само како врвица што постојано ќе води кон него, кон изворите. Неговата книга „Песна на црната жена“ е најубаво и најсигурно сведоштво за тоа, како што последната негова книга „Дрво на ридот“ го продолжува неговиот заграб во своите интимни и во универзалните трауми.

Сето ова, всушност, укажува на доследноста на сензибилитетот на Ацо Шопов, што низ сите мотивски, јазички и изразни трансформации ги задржа своите основни својства, градејќи ги, збогатувајќи ги, усовршувајќи ги со секој изминат ден, со секоја напишана песна.

Ацо Шопов како поет на борбата и револуцијата им се придружи на оние македонски и југословенски поети што ги испеаја најубавите и најсугестивните песни за страдањата, за жртвите, за херојството, за вербата на човекот. Неговите стихови од песните „Очи“ и „Љубов“, врз кои се восхитуваа и возбудуваа генерации, спаѓаат во ретките примери на изразување на револуционерното и татковинско чувство во нашата поезија и продолжуваат да зрачат со својата пламена убавина. Тие ја овозможуваат и збогатија антологијата на македонската и југословенската лирика и станаа големо и трајно сведоштво

за своето време и за можностите на својот јазик, кој во нив ги разгрануваше своите потиснувани и запретани вредности.

Следниот период на творештвото на Ацо Шопов се движи од лирско-медитативни до рефлексивна и филозофски преокупации и тоа тече од неговите книги стихови „Слеј се со тишината“ и „Ветрот носи убаво време“ кон „Небиднина“ и „Гледач во пепелта“ до неговите последни книги.

Во нив се менуваат изворите на инспирацијата, се менува јазикот на поетот, се менува структурата на песната од неговите први книги, но останува непроменет неговиот хуманизам, неговиот лиризам и страсното негово кажување, толку присутно во неговите рани песни со непосреден и дневен ангажман. Тој во нив длаби, постојано барајќи и откривајќи нови значења и нови вредности. Неговото животно, интелектуално и поетско созревање ја свртуваат неговата оптика кон нови извори што се движат од разгранувањето на интимата, од нејзиното себеиспитување кон егзистенцијалните прашања на творењето и живеенето. Така се шири и се универзализира поезијата на Ацо Шопов, зрачејќи со нови значења и со нови пораки. Загрижен за себеси, тој е загрижен за човекот и светот, надвиснувајќи се над себе тој се надвиснува над нив, чувствувајќи ги своите тревоги и несоници, тој ги открива нивните. Тој ја испитува смислата на пишувањето, ја преиспитува вредноста и целта на пеењето, постојано е присутно едно нагласено трагично чувство во него, но тоа не води кон откажување од пеењето, туку напротив, тоа ја открива тежината и вистинското значење на зборот кој е иднина и на поетот и на човекот. Така, низ траумите на себеиспитувањето, Ацо Шопов продолжува за сето време да ја носи светлината од своите први песни, зашто тој им верува, ѝ верува на поезијата и само за неа живее. Тој е еден од ретките повоени југословенски лиричари што без остаток, до дното на своето битие живее за песната, за поезијата.

Една од големите инспирации на Ацо Шопов е љубовта. Љубовта кон жената, кон саканата, и таа го исполнува просторот од првите до последните негови песни. Движејќи се од младешката и романтичарска егзалтација кон интелектуалното и филозофското откривање на овој мотив, но секогаш со блескав и страсен лиризам, тој напиша раскошни стихови за љубовта, враќајќи се, доследен на својот сензибилитет, кон една синтеза на љубовта кон жената, кон земјата и кон чове-

кот воопшто. Така, во својата песна „Треба да бидеме подобра“, во таа химна на човечноста, тој повторно ги прави оној префинет, дискретен премин, поточно спој на овие свои љубови. Тој негов поетски ток се движи кон неговите африкански песни, постигајќи ја во нивните стихови синтезата на вредностите на љубовта на еден широк, универзален план. Во неа, во страсните сврзувања на Штип и Жоал, на Африка и Македонија, Ацо Шопов, пак доследен на својот сензибилитет, на своите идеали од младоста, високо го афирмира своето пеење на вистински хуманист.

Поезијата на Ацо Шопов високо ги афирмира и вредностите на нашиот јазик. Од првите стихови, таа го навести и откри неговото особено и силно чувствување на убавината на македонскиот јазик, на неговите суптилни треперења, неговата музикалност, неговите богати можности. Тој нив ги откриваше во секоја своја песна, наоѓајќи се во нив самиот себеси. Превасходен лиричар, тој ги бараше непосредните заграби во користењето на јазикот, црпејќи од неговиот речник, од неговите значења, од неговите звуци. Така се создаваше едно пеење што непосредно допира до нас, со една течна, кристална звучност, афирмирајќи ги убавините на јазикот што подеднакво убаво звучи во разните структури на стихот и песната. Поезијата на Ацо Шопов го чувствува неговото богатство и неговата гипкост и нив штедро ги демонстрира. Со тоа таа даде свој темелен придонес во развивањето на нашиот поетски говор и на нашиот современ јазик воопшто.

***

Доскоро Ацо Шопов својата поезија ни ја соопштуваше со својот глас, со оној топол, звучен, резонантен, напевен глас на егзалтиран и занесен лиричар. Отсега таа ќе ни доаѓа само преку неговите книги. Тие остануваат како големо, длабоко и трајно сведоштво за една блескава и ретка дарба што умееше на неповторлив начин да ги испее страдањето и радостите на нашиот народ и на нашето време, доживувајќи ја и градејќи ја слободата нивна и своја: како борец, како културен и општествен деец и како поет. Со нив тој стана еден од најбележитите творци на нашата нова литература и култура.

Кога се јави Ацо Шопов со своите први песни, новата македонска литература и култура ги правеше своите први чекор-

ри. Денес, при неговото заминување, тие го доживуваат својот расцут. За тој расцут неговиот придонес е скапоцен, основоположнички и траен. Со неговото заминување престанува да пее еден од најубавите гласови на нашиот јазик.

Но тој го оствари својот идеал: тој ги обедини во себе во полн склад откликот на бурата и тишината на муграта.

Со нив Ацо Шопов засекогаш ја совлада небиднината.

Матеја МАТЕВСКИ

КРИТИЧКИ ОСВРТИ ЗА ПОВОЕНАТА ЛИТЕРАТУРА

- Бисероска, Василка: „НОБ во литературата и во издавачката дејност“. Беседа, 1979, год. VIII, бр. 17-18, стр. 125-128
- Вангелов, Атанас: „Македонската поезија вчера и денес“. Разгледи, 1973, год. XV, бр. 6, стр. 575-603
- Друговац, Миодраг: „Револуцијата како инспирација во делата на современите македонски писатели“. Беседа, 1976, год. V, бр. 7, стр. 14-20
- Матвеевиќ, Предраг: „Нашата литература на побуната и отпорот“. Разгледи, 1975, год. XVII, бр. 5, стр. 487-503
- Митрев, Димитар: „За современата македонска литература“. Литературен збор, 1955, бр. 1, стр. 26-33
- Митрев, Димитар: „Повоени македонски поети“. Современост, 1959, год. 9, бр. 8, стр. 699-706
- Мицковиќ, Слободан: „Револуција и литература“. Разгледи, 1965, год. VII, бр. 5, стр. 450-454
- Младеновски, Симо: „НОБ како тема и инспирација во македонската уметничка литература“. Развитие, 1976, год. XIV, бр. 4-5, стр. 229-232
- Поезијата низ отпорот, револуцијата и слободата. Културен живот, 1975, год. XX, бр. 7-8, стр. 4-5
- Поповски, Глигор: „Поглед врз литературата за деца со тематика од НОБ“. Беседа, 1984, год. XI, бр. 31-32, стр. 12-16

- Ристовски, Блаже: „По патот на македонскиот поетски збор“. Стремеж, 1965, год. XI, бр. 3, стр. 3-12
- Спасов, Александар: „Антологиски претставувања на македонската литература по втората светска војна“. Разгледи, 1999, год. XLII, бр. 5-6, стр. 303-316
- Спасов, Александар: „За македонскиот роман“. Литературен збор, 1970, бр. 4, стр. 14-20
- Спасов, Александар: „Примери на користење на надреалистичкото искуство во повоеената македонска поезија“. Разгледи, 1973, год. XV, бр. 9, стр. 913-927
- Сталев, Георги: „По трагите на поезијата од НОВ“. Спектар, 1985, год. 3, бр. 5, стр. 41-48
- Старделов, Георги: „Повоеени македонски прозаисти“. Современост, 1959, год. 9, бр. 8, стр. 707-714
- Христовска, Валентина Миронска: „Одразот на Втората светска војна во македонскиот роман“. Литературен збор, 2007, 1-3, стр. 57-65
- Цацков, Душко: „Преглед на македонската литература за деца во 1972 година“. Развитие, 1974, год. XII, бр. 2, стр. 149-163

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА И ПЕРИОДИЧНИ СПИСАНИЈА

- Атанасовски, Михо: „Отаде реката“, Детска радост, Скопје, 1985
- Друговац, Миодраг: „Македонската книжевност за деца и младина“, Детска радост, Скопје, 1996
- Друговац, Миодраг: „Повоеени македонски писатели“ I, Наша книга, Скопје, 1986
- Друговац, Миодраг: „Повоеени македонски писатели“ II, Наша книга, Скопје, 1986
- Ивановски, Србо: „Сончево око“, Култура, Скопје, 1972
- „Македонската книжевност во книжевната критика“, Т. 4, Уметничко творештво, Мисла, Скопје, 1974
- „Македонски писатели“, Друштво на писателите на Македонија, Скопје, 1987
- „Македонски писатели“, Друштво на писателите на Македонија, Скопје, 2004
- Митрев, Димитар: „Повоеени македонски поети – антологија“, Кочо Рацин, Скопје, 1960
- „Прилози за наставата по литература: македонски драмски писатели раскажувачи и романсиери“, Матица македонска, Скопје, 2001
- Шопов, Ацо: „Лузна“, Мисла, Скопје, 1981

АКТ : списание за книжевност и култура

Фонд: 2006-2010

ISSN 1857-6184.

Сигнатура: П III 181

АРТ Република : месечен магазин за култура и уметноста на живењето

Фонд: 2005-2006

ISSN 1857-5390

Сигнатура: П III 169

БЕСЕДА : списание за култура и уметност

Фонд: 1972-1973, 1975-1979, 1981-1988

ISSN 0351-3521

Сигнатура: П II 108

ИЗРЕК : билтен на друштвото за литература и култура „Развиток“

Фонд: 2001-2003

ISSN 1409-861X

Сигнатура: П II 281

- ЈУЖЕН бран** : списание за литература и општествени прашања при центарот за средно образование „Климент Охридски“, Охрид
Фонд: 1978-1991, 1993-1995
ISSN C400-7999
Сигнатура: П II 267
- КНИЖЕВНО житие** : списание за книжевност, уметност и култура
Фонд: 2007-2010
ISSN 1857-5730
Сигнатура: П II 285
- КУЛТУРЕН живот** : списание за култура, уметност и општествени прашања
Фонд: 1956-1963, 1965, 1967-1969, 1971, 1975-2009
ISSN 0047-3731
Сигнатура: П III 46
- ЛИТЕРАТУРЕН збор** : списание на Друштвото за македонски јазик и литература
Фонд: 1954-1956, 1961-1977, 1979-1986, 1988-2001, 2003-2009
ISSN 0024-4791
Сигнатура: П II 34
- МЛАДА литература** : списание за литература и културни прашања
Фонд: 1951-1957
ISSN C400-812X
Сигнатура: П II 6
- НАШЕ писмо** : весник на независните писатели
Фонд: 1996-2009
ISSN 1409-6617
Сигнатура: П IV 99
- ОКО** : македонска ревија за литература
Фонд: 1993-1998
ISSN C400-1176
Сигнатура: П III 133
- ПРИЛОЗИ**, Одделение за лингвистика и литературна наука
Фонд: 1976-1987, 1989-2007
ISSN 0350-1914
Сигнатура: П II 214
- РАЗВИТОК** : литература, култура, општествени прашања
Фонд: 1963-1989, 1995
ISSN 0351-3769
Сигнатура: П II 87
- РАЗГЛЕДИ** : уметност, култура, наука и општествени прашања
Фонд: 1958-1989, 1991, 1993-2002, 2004-2008
ISSN 0034-0227
Сигнатура: П II 35

- РАЗИГРАНИ дни** : училишно списание на ОУ „Вера Циривири – Трена“ Скопје
Фонд: 1969-1970, 1972-1974
ISSN C400-7808
Сигнатура: П II 278
- РАСТ** : списание за книжевност, уметност и култура
Фонд: 2001-2003, 2009
ISSN 1409-9330
Сигнатура: П II 221
- СИНТЕЗИ** : македонски книжевен гласник
Фонд: 2005-2010
ISSN 1409-6102
Сигнатура: П III 143
- СОВРЕМЕНОСТ** : списание за литература, уметност и општествени прашања
Фонд: 1952-1970, 1972-1990, 1992-2009
ISSN 0038-5972
Сигнатура: П II 3
- СПЕКТАР** : списание за литературна наука
Фонд: 1983-2009
ISSN 0352-2423
Сигнатура: П II 245
- СПИЗАЛИТ** : списание за литература
Фонд: 1979-1985
ISSN 0351-420X
Сигнатура: П II 234
- СТОЖЕР** : весник на Друштвото на писателите на Македонија : месечник за литература, култура и уметност
Фонд: 1996-2009
ISSN 1409-6005
Сигнатура: П IV 24
- СТРЕМЕЖ** : списание за литературни, културни и општествени прашања : орган на клубот на младите писатели од Прилеп
Фонд: 1954, 1957-1962, 1964-1968, 1971-1988, 1990-1991, 1995-2010
ISSN 0039-2294
Сигнатура: П II 5
- СУМ** : списание за уметност
Фонд: 1994-2008
ISSN 1409-6455
Сигнатура: П II 224

**Национална установа - Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“
Битола**

За издавачот
Науме Ѓоргиевски, директор

**Подготовка за печат
и комјутерска обработка**
Милка Котевска

Печати
АД „Киро Дандаро“ - Битола

Тираж
300

Битола, 2010

Книгата е финансирана од Министерството за култура на Република
Македонија